

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK 2007

Summaries in English
Resúmenes en Español

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK 2007.

**Hrvatska matica iseljenika
Zagreb, 2006.**

Nakladnik/Publisher/Editorial

Hrvatska matica iseljenika/Croatian Heritage Foundation/Fundación para la Emigración Croata

Zagreb, Trg Stjepana Radića 3

Za nakladnika/For Publisher/Por la editorial

Katarina Fuček

Urednica/Editor/Editora en jefe

Vesna Kukavica

Uredništvo/Editorial Board/Consejo Editorial

Katarina Fuček, Vesna Kukavica, Diana Šimurina-Šoufek

Prevoditeljji/Translators/Traductores

Neven Ferencić - za engleski/for English/croata - inglés

Darko Mažuranić - za španjolski/for Spanish/para español

Lektori/Language Editors/Correctores de estilo

Diana Šimurina-Šoufek - za hrvatski/for Croatian/croata

Kristina Bedić - za engleski/for English/inglés

Božidar Fedor Mažuranić - za španjolski/for Spanish/para español

Fotografije/Photographs/Fotografias

Ratko Mavar, Žorži Paro, Davor Petrić, Arhiva

Design

Luka Gusić

DTP

Rabus media

Tiskara/Printing-house/Imprenta

Stega tisak

Naklada/Publisher/Edición

1000

www.matis.hr/zbornik

ISSN 1330-3724

ISBN 953-6525-42-9

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNİK 2007.

CROATIAN EMIGRANT ALMANAC 2007

ANUARIO PARA LA EMIGRACION CROATA 2007

Naslovnica

Hrvatska • Dubrovnik • Zvuk najvećega i najstarijega dubrovačkoga zvona, monumentalnoga djela majstora Ivana Rabljanina, odjekuje već pola tisućljeća s Gradskoga zvonika, čiju je obnovu na početku XX. stoljeća podupro iseljenik iz dubrovačkoga kraja i *čileanski kralj salitre* Pasko Baburica

Cover

Croatia • Dubrovnik • The tolling of the largest and oldest bell in Dubrovnik, the monumental work of master founder John of Rab (Ivan Rabljanin), has been ringing out for half a millennium from the municipal belfry, the reconstruction of which was backed in the early 20th century by Pasko Baburica, an emigrant from the Dubrovnik area and the *Chilean King of Saltpetre*

Portada

Croatia • Dubrovnik • El tañido de la campana más grande y antigua de Dubrovnik, obra monumental del maestro Ivan Rabljanin, durante medio milenio resuena desde lo alto de la torre de la ciudad, cuya renovación efectuada al comienzo del siglo XX fue patrocinada por Pasko Baburica, emigrante de la región de Dubrovnik, conocido como *el rey chileno del salitre*

PREDGOVOR

U domovini je 2006. godina posvećena izumitelju Nikoli Tesli (1856.-1943.) i nobelovcu Vladimiru Prelogu (1906.-1998.), koji su postigli svjetsku slavu izvan njenih granica dijeleći tako vjekovnu sudbinu iseljenih Hrvata. Dio hrvatske nacionalne srži ugrađen je u najvrsnija postignuća našega vremena pa Tuga Tarle, promatrajući to velebno djelo suvremene civilizacije, s divljenjem opisuje koliko je suza i snage, ideala i snova, rada i znanja ugradio hrvatski čovjek u ta prestižna ostvarenja materije i duha, u nebudere Sydneyja, vinograde Kalifornije, u institute i sveučilišta diljem planeta.

Autori uvodnih eseja Ivan Čizmić, Marin Sopta i Vlado Šakić, te Ljubomir Antić renomirani su znanstvenici s područja hrvatskih migracija, čija su promišljanja na tragu oblikovanja modernoga hrvatskoga identiteta koji će sve dijelove hrvatskoga nacionalnoga korpusa, iseljene Hrvatske i matične zemlje, kulturno integrirati kako bi se očuvale i promicale njegove posebnosti u europskom i svjetskom kontekstu. Njihovim mislima i osjećajima za petnaestu obljetnicu samostalnosti Lijepa naše pridružili su se, analizirajući tijekove života drugoga i trećega pa i četvrtoga naraštaja u iseljeništvu, afirmirani autori koji pišu izvan Hrvatske poput Eduarda R. Antonicha, Ivica Košaka, Ernesta Barića ili pak Vinka Grubišića.

Obilje zanimljivosti, iz 20 zemalja svijeta u 39 priloga sa sažecima na engleskome i španjolskome jeziku, nude tematske cjeline *Znaci vremena*, *Baština*, *Mostovi*, *Kroatistički obzori*, *Dijaspora*, *Duhovnost*, *Znanost*, te *Nove knjige* i to osobito o publicistima, književnicima i umjetnicima, stvaraocima različitih vrsta koji djeluju od europskih zemalja u kojima žive naše autohtone manjine do južnoameričkih država.

Odabrane stranice suvremene iseljeničke povijesti posvetili smo u ovome Matičinu godišnjaku Australiji. Ondje je burnih sedamdesetih XX. stoljeća svoj dnevnik pisala Vanda Boras Podravac primivši za svoj rad u hrvatskoj zajednici najveće australsko odličje. Uz tekst izvorne sudionice, donosimo i objektivnu znanstvenu prosudbu o najlučnijem podvigu hrvatske političke emigracije - prvoj Hrvatskoj ambasadi u Canberri. Iz bogate, no (s naše strane) zanemarene, riznice europske iseljeničke povijesti odabrali smo Njemačku u kojoj djeluju deseci naših društvenih, kulturnih, prosvjetnih, vjerskih i sportskih udruga.

Uz teme oblikovanja paradigme modernoga hrvatskoga identiteta, baštine, umjetničkoga stvaralaštva izvan domovine i iseljeničke povijesti izdvajamo teme vezane uz materinski jezik koje obrađuju akademik August Kovačec i vodeći hrvatski kroatisti mlađe generacije.

INTRODUCTION

In the homeland the year 2006 was dedicated to inventor Nikola Tesla (1856-1943) and to Nobel Prize winner Vladimir Prelog (1906-1998), who both achieved international recognition abroad, and who in doing so shared in the age-old fate of emigrant Croatians. A part of the quintessence of the Croatian nation is built into the most excellent achievements of our time, and Tuga Tarle, observing this magnificent work of modern civilisation, comments with wonder how many tears and how much strength, ideals and dreams, labour and knowledge Croatians have built into the modern marvels of substance and psyche, into the skyscrapers of Sydney, the vineyards of California and into the institutions and universities across the planet.

The authors of the introductory essays, Ivan Čizmić, Marin Sopta, Vlado Šakić and Ljubomir Antić are renowned experts in the field of Croatian migrations, whose contemplations are directed towards shaping a modern Croatian identity that will culturally integrate the different segments of the national corpus, emigrant Croatia and the country of origin, in order to preserve and promote its distinct quality in a European and global context. They have been joined in their deliberations and thoughts, on the fifteenth anniversary of Our Beautiful Homeland's independence, by affirmed authors writing outside of Croatia, people like Eduard R. Antonich, Ivica Košak, Ernest Barić and Vinko Grubišić with their examinations of the lives of second, third and even fourth generation emigrants.

A cornucopia of engrossing topics, from 20 countries around the world, in 39 contributions with summaries in English and Spanish, are offered in thematic sections on the *Signs Of The Times, Heritage, Bridges, Croatian Philological Horizons, The Diaspora, Spirituality, Research and New Books*, touching in particular on publicists, writers and artists, creators of various kinds, active in distant corners of the world, from the European countries that are home to our indigenous minorities, to the states of South America.

We have dedicated selected pages of modern emigrant history in this issue of the Croatian Heritage Foundation's Almanac to Australia. Vanda Boras Podravac wrote her diary there during the turbulent 1970's, receiving Australia's highest decoration for her work in the Croatian community. Along with the writings of the original actors of the event, we bring an objective scholarly evaluation of the most brilliant undertaking by Croatia's political emigration – the first Croatian embassy in Canberra. From the rich, but (on our part) neglected, treasury of European emigrant history, we have chosen Germany, where dozens of our social, cultural, educational, religious and athletic associations are active.

Among the themes of shaping a model of modern Croatian identity, our heritage, artistic creativity abroad and emigrant history, we have singled out topics related to the mother tongue, elaborated by Sciences & Arts Academy member August Kovačec and the leading Croatian linguists of the younger generation.

INTRODUCCIÓN

En la Patria, el año 2006 fue dedicado al inventor Nikola Tesla (1856-1943) y al premio Nobel de Química Vladimir Prelog, que alcanzaron fama mundial fuera de sus fronteras compartiendo así el destino secular de los croatas emigrados.

Parte de la esencia nacional croata se encuentra incorporada en los más ingeniosos logros de nuestros tiempos, por eso Tuga Tarle, contemplando la grandiosa obra de la civilización moderna, describe llena de admiración cuántas lágrimas y esfuerzos, ideales y sueños, trabajo y conocimientos ha invertido el hombre croata en las realizaciones de la materia y del ingenio, en los rascacielos de Sydney, en los viñedos de California y en institutos y universidades a lo largo y ancho del planeta.

Los autores de los ensayos introductorios Ivan Ćizmić, Marin Sopta, Vlado Šakić y Ljubomir Antić, son renombrados científicos en el área de las migraciones croatas, cuyas ideas apuntan a formar la identidad croata moderna que integrará culturalmente todas las partes del cuerpo nacional de la Croacia emigrada con la madre Patria, con el fin de salvaguardar y promover sus peculiaridades en el contexto europeo y mundial.

A sus pensamientos y sentimientos -con motivo del decimoquinto aniversario de la autonomía de *Nuestra Patria* hermosa- adhirieron, analizando los transcurros de la vida de la segunda y tercera – y hasta de la cuarta generación de la diáspora croata, autores afirmados que escriben fuera de Croacia como Eduardo R. Antonich, Ivica Košak, Ernest Barić, o bien Vinko Grubišić.

Abundantes temas interesantes de 20 países del mundo con 39 contribuciones de autores independientes con resúmenes en inglés y castellano son ofrecidos por los conjuntos temáticos *Los signos del tiempo*, *Herencia cultural*, *Puentes*, *Horizontes croatísticos*, *Diáspora*, *Espiritualidad*, *Ciencia*, como también Nuevas publicaciones que tratan especialmente acerca de publicistas, literatos, artistas y creadores en diversos campos que actúan en aquéllos países europeos (y sudamericanos) donde viven nuestras minorías autóctonas.

En este Anuario de la Fundación para la Emigración Croata hemos dedicado las páginas selectas de la historia contemporánea de la diáspora a Australia. Allí durante los turbulentos años setenta del siglo XX escribió su diario Vanda Boras Podravec, recibiendo por su trabajo sobre la comunidad croata la más alta distinción australiana. Junto con el texto de la auténtica participante, publicamos también una apreciación objetiva y científica sobre la maniobra más lúcida de la diáspora política croata- el establecimiento de la Embajada Croata en Canberra.

Del rico pero (por nosotros) descuidado acervo histórico de la diáspora hemos elegido a Alemania donde actúan decenas de organizaciones sociales, culturales, educativas, religiosas y deportivas.

Además de los temas vinculados a la formación del modelo de la identidad croata moderna, a la herencia, la creatividad artística fuera de la Patria, y a la historia de la diáspora, hemos seleccionado temas relacionados con la lengua materna, tratados por el académico August Kovačec y por sobresalientes croatistas de la generación más joven.

ZNACI VREMENA

Hrvatska • Zagreb • Zdenac života Ivana Meštrovića • Petnaesta obljetnica utemeljenja Republike Hrvatske u znaku je integracijskih procesa iseljene i domovinske Hrvatske, koje zajedno oblikuju moderni hrvatski identitet i promiču njegove posebnosti u europskome i svjetskome kontekstu

Ivan Čizmić, Marin Sopta, Vlado Šakić

NACIONALNI, KULTURNI I SOCIJALNI IDENTITET ISELJENE HRVATSKE

Globalizacijski i integracijski procesi povijesna su prilika, veća nego ikada prije, da se svi dijelovi hrvatskoga nacionalnoga korpusa objedine te da zajedno očuvaju i promiču moderni hrvatski identitet • Autori stoga drže nužnim uključivanje hrvatskoga iseljništva u sve rasprave i istraživanja, kao i u sve političke i gospodarske procese u Hrvatskoj u budućnosti

Na obilježja različitih aspekata identiteta utječu različiti društveni, kulturni i politički čimbenici. Preciznije govoriti o suvremenu identitetu iseljenih Hrvata još uvijek nije moguće zbog dva razloga. Prvi se odnosi na njegovu objektivnu neistraženost zbog okolnosti u kojoj se nalazila iseljena Hrvatska u drugoj polovini dvadesetoga stoljeća, pa i u godinama nakon osamostaljenja Hrvatske. Naime, sva politička i intelektualna nastojanja iseljenih Hrvata bila su usmjerena prema različitim oblicima borbe za hrvatsko nacionalno oslobođenje i odcepljenje od Jugoslavije, te organiziranje u tom smislu. Čak su i organiziranja i okupljanja radi očuvanja kulturnoga i socijalnoga identiteta bila prožeta tom temeljnom djelatnošću iseljenih Hrvata. Zoran primjer za to jesu športski klubovi s imenom *Croatia*, kojih je u hrvatskom iseljništvu više od stotinu. S druge strane, u Hrvatskoj su postojali tek skromni pokušaji da se istražuje hrvatsko iseljništvo, a i oni su bili ograničeni političkim kontekstom druge Jugoslavije i stereotipima koji su onemogućivali oblikovanje objektivnije slike. Stoga su se tek u samostalnoj Hrvatskoj ostvarili stvarni uvjeti za takav tip istraživanja i analiza, ali i taj proces je zbog niza okolnosti vrlo usporen, a dosadašnja postignuća vrlo skromna.

Drugi razlog proizlazi iz suvremenih procesa na globalnoj razini, kojima se i Hrvatska i hrvatsko iseljništvo nužno prilagođuju, te procesa u hrvatskoj državi i njezinu odnosu prema iseljenim Hrvatima u novim političkim i društvenim okolnostima. I uza sva postignuća iseljenih Hrvata u procesima hrvatskoga državnoga osamostaljenja i obrambenoga rata za neovisnost, čini se da se u Hrvatskoj još uvijek prevladavajući odnos kreira na način koji neobično podsjeća na onaj prijeratni, u drugojugoslavenskom okviru. Jedna

od glavnih posljedica takva djelovanja jest mali broj povratnika iz iseljništva, iako je motivacija za povratkom početkom devedesetih godina bila vrlo izražena te slab utjecaj iseljenih Hrvata i povratnika na društveni i gospodarski razvitak Hrvatske, i uz njihove velike potencijale, koje su posebno dokazali tijekom rata za neovisnost.

Nacionalni identitet

Nacionalni identitet u tradicionalnom smislu određen je pripadnošću grupi (državi) u kojoj je pojedinac rođen, prenošen je od važnoga pretka (najčešće roditelja) i zemljopisno je određen granicama nacionalne države. Drugim riječima, nacionalni identitet određuju čimbenici povezani s etničkom pripadnošću i državnom samobitnošću. Najčešća pitanja koja se u suvremenim integracijskim uvjetima postavljaju u vezi s nacionalnim identitetom, odnose se na njegov motivacijski temelj, sličnosti i razlike u procesima socijalnog uspoređivanja s drugima te pod kojim će uvjetima opstati u budućnosti.

Suvremeni identitet hrvatskoga iseljništva oblikovao se pretežito nakon Drugoga svjetskog rata s djelomičnim prinosom prijeratnih generacija iseljenika, to jest oblikovale su ga generacije koje su iselile u trećem i djelomično drugom globalnom valu¹. Kao što je navedeno, motivacije tih generacija iseljenika bile su ponajprije ekonomske, a zatim političke ili mješovite. Iz povijesnih monografija o iseljništvu razvidno je da je motivacija hrvatskih iseljenika presudno ovisila o političkim i gospodarskim uvjetima u Hrvatskoj od turskih vremena do suvremenoga doba. Što je u nacionalnom smislu Hrvatska bila ugroženijom, to je više prevladavala politička motivacija, a što su gospodarske prilike bile teže, ekonomski motivi bili su prisutniji. Međutim, s obzirom na položaj Hrvatske u prvoj i drugoj Jugoslaviji, politički i ekonomski aspekt hrvatske situacije teško je razdvajati te i motivacijski temelj nije moguće analizirati prema čistim modelima. U takvu je kontekstu i razlikovanje etničke dimenzije nacionalnoga identiteta i dimenzije koja se odnosi na državnost, s obzirom na motivacijski temelj koji se nalazio u osnovi različitih oblika organiziranja i djelovanja iseljenih Hrvata, teško razdvojeno analizirati. Zbog opće orijentacije, u daljnjoj analizi nacionalnoga identiteta spomenimo dva primjera djelovanja koja su pretežito bila motivirana dimenzijom etničke pripadnosti, odnosno državne samobitnosti. Etnička pripadnost kao motivacijski temelj poglavito se ogledala kroz djelovanje mnogih političkih stranaka, osobito nakon Drugoga svjetskoga rata, ustanovljenih prema zakonima zemalja prijema, koje su organizirali iseljeni Hrvati i koje su djelovale prema načelima demokratskoga svijeta u kojima su nastale. Zorni i jedinstveni primjer, na svjetskoj razini, djelovanja iseljenih Hrvata u smjeru državne

---

¹ Čizmić, Ivan; Sopta, Marin; Šakić, Vlado – **Iseljena Hrvatska**, Golden marketing-Tehnička knjiga & Institut za društvena istraživanja *Ivo Pilar*, Zagreb, 2005, 504 str. (11 – 22 str., poglavlje *Iseljavanje*)

samobitnosti jest osnivanje Hrvatskog veleposlanstva u Canberri (Australija) 1978. godine te imenovanje hrvatskog veleposlanika Marija Dešpoje, temeljeći i osnivanje i djelovanje veleposlanstva na australskom zakonodavstvu. I jedan i drugi primjer ujedno pridonose boljem razumijevanju političkih procesa među iseljenim Hrvatima, poslije Drugoga svjetskoga rata, koji su se poglavito temeljili na demokratskim načelima u vrijeme kad se u Hrvatskoj poredak temeljio na totalitarnom ustroju druge Jugoslavije i političkoj represiji posebice usmjerenoj prema Hrvatima.

Može se tvrditi da su na nacionalni identitet iseljene Hrvatske presudno utjecala tri razdoblja – razdoblje prve Jugoslavije, Drugi svjetski rat i NDH, te razdoblje druge Jugoslavije. Valja, međutim, napomenuti da su na identitet hrvatskih iseljenika u prvoj Jugoslaviji u velikoj mjeri utjecali procesi koji su se događali prije i za vrijeme Prvoga svjetskoga rata te mnogobrojne društvene, kulturne i vjerske organizacije koje su u to doba osnovane. Političke organizacije bile su mnogo rjeđe, ali su se mnoge političke ideje u to doba preklapale s tadašnjim globalnim gibanjima. Nije stoga čudno da su neki Hrvati, slično drugim Slavenima, u novim sredinama bili pronositelji socijalističkih ideja i borci za radnička prava, a na nacionalnome planu i pronositelji jugoslavenskih ideja sukladno djelovanju Jugoslavenskoga odbora, koji je imao jak utjecaj i u iseljenoj Hrvatskoj (primjer je osnivanje Jugoslavenskoga političkoga kluba u Pittsburghu, 1903.). Ovo držimo važnim spomenuti kako bismo potkrijepili tvrdnju da oblikovanje nacionalnog identiteta iseljenih Hrvata ima relativno dugu povijest, da je taj dio najmanje poznat hrvatskoj javnosti te da se o njemu ne može, ni u etničkome ni u državnome smislu, govoriti jednoznačno i temeljiti ga na prosudbenim stereotipima stvorenim u drugoj Jugoslaviji.

Važno je, također, napomenuti da je nacionalni identitet hrvatskih iseljenika oblikovan u diskontinuiranom procesu na globalnoj razini i na hrvatskoj nacionalnoj razini. Kad su se globalna i nacionalna gibanja preklapala ili kad su se preklapali temeljni strateški ciljevi u zemljama prijama s hrvatskim nacionalnim ciljevima, nacionalna i politička usmjerenja Hrvata su se u iseljeništvu po pravilu približavala (primjeri *Hrvatskoga proljeća* i osamostaljenja Hrvatske u procesu raspada komunizma). Kad su se, međutim, razilazila ili kad se strategije u zemljama prijama nisu preklapale ili su bile oprečne s hrvatskim nacionalnim ciljevima, nacionalna i politička polarizacija Hrvata je jačala, a ponekad doživljavala i katastrofalne razmjere (primjer Drugoga svjetskoga rata te prvojugoslavenske i drugojugoslavenske iseljeničke populacije iz Hrvatske u Australiju). U takvu kontekstu, kad se analizira nacionalni identitet, nužno je imati na umu da ga je u iseljenoj Hrvatskoj bilo jednako teško, ako ne i teže, oblikovati i sačuvati. S druge strane sudbina svih onih koji su se ohrabрили na sudjelovanje u tim procesima, slična je sudbinama onih koji su u tim procesima sudjelovali u Hrvatskoj. Oni koji su se više prilagođivali političkoj realnosti u Hrvatskoj, odnosno u zemljama prijama, u prvoj i drugoj Jugoslaviji stigmatizirani su kao Jugoslaveni, dok su oni koji su naglašavali državnu samobitnost Hrvatske i osuđivali ili se borili protiv Jugoslavije, stigmatizirani

kao nacionalisti, ekstremisti ili ustaše. Takva samostigmatizacija i politička polarizacija unutar hrvatskoga nacionalnoga korpusa najviše je pogodovala velikosrpskim kreatorima procesa u prvoj i drugoj Jugoslaviji te su je sustavno podupirali tako da su s projugoslavenskim hrvatskim dionicima pokušavali razvijati jugoslavenski nacionalni identitet na prostoru cijele Jugoslavije, a sve protivnike marginalizirati, progoniti i stigmatizirati na spomenute načine.

Takvo djelovanje u prvoj Jugoslaviji ponajprije se događalo u domovini, o čemu zorno svjedoči organiziranje i djelovanje ORJUNE (Organizacije jugoslavenskih nacionalista), a s druge strane sudbine Radića, Šufflaya, Pilara i drugih hrvatskih političkih i intelektualnih vođa te progon hrvatskih nacionalista i komunista koji su se tridesetih godina zajedno, ali nažalost s različitim strateškim političkim ciljevima, borili protiv velikosrpske dominacije u prvoj Jugoslaviji. U drugoj Jugoslaviji, zbog poznatih globalnih i nacionalnih okolnosti, kontinuitet spomenutoga velikosrpskoga djelovanja u navedenom smislu pretežito se nastavio u iseljenoj Hrvatskoj, jer su se onamo nakon Drugoga svjetskoga rata preselili i svi politički dionici koji su bili na gubitničkoj strani te svi drugi koji su bili protiv komunističke ideologije, protiv druge Jugoslavije ili protiv obojega, i ideologije i državnog okruženja u kojemu se Hrvatska ponovno našla. Tako se događalo da su i dionici koji su pripadali pobjedničkoj strani ili oni neutralni, ako su bili protiv spomenutoga političkoga položaja Hrvatske, stradavali ili bili stigmatizirani na isti način kao pripadnici hrvatskoga pučanstva koje je bilo opredijeljeno za NDH ili su se u iseljenoj Hrvatskoj pridruživali zatečenim Hrvatima te uključivali u postojeće ili organizirali nove političke organizacije. O tome zorno svjedoče sudbine Hebranga u Hrvatskoj i Mačeka u iseljeništvu te sudbine *hrvatskih proljećara*, bez obzira na to jesu li bili hrvatski komunisti ili nacionalisti. Moglo bi se tvrditi, dakle, da su svi Hrvati u dvadesetom stoljeću, bilo u Hrvatskoj ili iseljeni Hrvati, proglašavani *ekstremistima*, *nacionalistima* ili *ustašama* na temelju svoga političkoga opredjeljenja i djelovanja protiv komunističke ideologije i jugoslavenske države koju su osjećali tamnicom za Hrvate, neovisno o tome jesu li ratovali protiv toga (primjer Drugoga svjetskoga rata), borili se u nacionalnim pokretima (primjer *Hrvatskoga proljeća*) ili demokratskim metodama (primjer organiziranja brojnih političkih stranaka u iseljeništvu nakon Drugoga svjetskoga rata). Prema tome, da bi se objektivno govorilo o nacionalnom identitetu hrvatskih iseljenika, nužno je uzimati u obzir ove činjenice i objektivni sud temeljiti na analizama političkoga djelovanja hrvatskih dionika u navedenom kontekstu.

Neosporna je činjenica da je djelovanje hrvatskih dionika koji su podržavali Jugoslaviju štetilo nacionalnoj integraciji iseljenih Hrvata, ali je isto tako činjenica da i prenaplašeno inzistiranje na hrvatskoj samostalnosti u globalnim uvjetima u kojima se nalazilo hrvatsko iseljeništvu, nakon Drugoga svjetskoga rata i politički status Jugoslavije u većini zemalja prijama, nije olakšavalo politički konsenzus iseljenih Hrvata oko hrvatske sudbine u Jugoslaviji. Zato smatramo da su presudan utjecaj na konsenzus, osim snažnih političkih i demokratskih procesa, u hrvatskom iseljeništvu pedesetih i

šezdesetih godina imala politička događanja povezana s *Hrvatskim proljećem*. U takvu kontekstu gotovo nijedno djelovanje političkih dionika i struktura, bez obzira na to kojoj stigmatiziranoj nacionalnoj ili političkoj kategoriji pripadali, ne može se označivati protuhrvatskim, ako se izuzmu strukture i dionici iz Jugoslavije koji su djelovali kroz jugoslavenske institucije, posebno diplomatske, tzv. ubačeni elementi u sve političke opcije u hrvatskom iseljeništvu ili jednostavno preko tzv. UDBINIH ubojica, koji su sinkronizirano pokušavali sprječavati sve procese koji su vodili nacionalnoj integraciji iseljenih Hrvata. Stoga se svim važnim akterima, političkim opcijama i cijelom hrvatskom iseljeničkom etničkom korpusu može s dovoljnom uvjerljivošću, na temelju neospornih činjenica, pripisati hrvatski nacionalni identitet.

Proučavanje djelovanja onih aktera i struktura u iseljeništvu koje potpuno ne opravdavaju ovu tvrdnju, naime, prije upućuje na njihove političke zablude nego na njihovo trajno opredjeljenje, što u hrvatskoj povijesti nisu bile rijetke pojave (primjer Mačekova političkoga djelovanja tijekom Drugoga svjetskoga rata i u iseljeništvu). Na povijesnom tragu takvih zabluda, u dugom razdoblju kad Hrvati nisu imali svoju državu, i njihovim posljedicama, izgrađivao se hrvatski kolonijalni mentalitet te stoga držimo da političke skupine i opcije u hrvatskome iseljeništvu možemo dijeliti samo na temelju većega ili manjega udjela kolonijalnoga, odnosno samosvjesnog mentaliteta u njihovim programima i djelovanju, a ne pripisivati im protuhrvatsku orijentaciju. Ovdje, međutim, valja spomenuti i manji dio hrvatskih iseljenika, pretežito obrazovanijih, koji su se u nacionalnom smislu pasivizirali, a u kulturnom asimilirali, za koje je teško, na temelju dosadašnjih spoznaja, tvrditi jesu li to učinili jer nisu vjerovali da je hrvatsku državnu samostalnost moguće ostvariti ili su svoj život u zemljama prijma nastojali olakšati prekidajući sve veze s domovinom.

Hrvatsko državno osamostaljenje i pobjedu u hrvatskome obrambenome ratu za neovisnost bilo je moguće ostvariti kad se postigao demokratski politički konsenzus iseljenih Hrvata na razini Hrvatskoga nacionalnoga vijeća, politički konsenzus različitih političkih opcija u Hrvatskoj te politički konsenzus među domovinskim i iseljenim Hrvatima. U tom procesu sudjelovali su, s manjim ili većim udjelom, svi nacionalni i politički Hrvati i sve važnije političke stranke iz iseljništva, bez obzira na to kojem dijelu političkoga spektra pripadale. Uspjeh HDZ-a na prvim demokratskim izborima povezan je upravo s njegovim nacionalno-integrativnim političkim karakterom i programom koji je nacionalnu integraciju držao temeljem hrvatskoga državnoga osamostaljenja. U kontekstu predočene političke logike razvidno je zašto je prvi hrvatski predsjednik i osnivač HDZ-a, Franjo Tuđman, bio deset godina biran u Hrvatskoj, na razini plebiscita, a isto tako bio cijenjen i u iseljenoj Hrvatskoj, iako je u svojoj političkoj karijeri pripadao svim navedenim stigmatiziranim kategorijama koje su pripisivane Hrvatima iz jugoslavenske perspektive ili su ih, u zabludi, sami sebi pripisivali.

Sazrijevanje spoznaje da se stereotipima ne mogu objašnjavati društveni i politički procesi niti stigmatizirati njihove dionike, to jest tumačiti stvarnost na temelju objektivnih

činjenica nužan je uvjet za oblikovanje nove paradigme o nacionalnom identitetu iseljenih Hrvata i njihovu odnosu s domovinom. Činjenice nabrojene u ovom eseju daju dovoljno argumentacije za nužnost takvoga novoga pogleda. Njegova važnost za sve nacionalne i političke Hrvate, u suvremenim globalizacijskim uvjetima, presudna je za očuvanje hrvatskoga nacionalnoga identiteta u budućnosti kao što je bila presudna i za hrvatsko državno osamostaljenje i pobjedu u ratu za neovisnost.

Kulturni identitet

U dvadesetome stoljeću Hrvati su doživjeli nekoliko političkih katastrofa zbog vlastitih političkih zabluda ili zbog sudara s dvjema megaideologijama. Na političkome planu nije ostvaren konsenzus o neovisnoj državi niti se u dijelu hrvatskih političkih i intelektualnih struktura razumijevalo značenje nacionalne države za očuvanje nacionalnog identiteta. Stoga je oblikovanje političkoga konsenzusa na temelju kojeg su Hrvati tek krajem dvadesetoga stoljeća uspostavili i obranili državnu neovisnost bio tegoban i diskontinuiran politički proces, koji su pratila velika stradavanja Hrvata, a osobito političkih dionika toga procesa. To se izravno odražavalo na proces oblikovanja modernoga nacionalnoga identiteta zbog čega je bio različit i kasnio u odnosu prema većini drugih europskih zemalja s čijim su se nacionalnim skupinama susretali iseljeni Hrvati.

U takvu političkom kontekstu za Hrvate u domovini kao i one iseljene, kulturni identitet, uz uobičajeno značenje koje je imao i za druge narode Europe, imao je, posebice u nekim razdobljima, mnogo šire i dublje značenje. Kroz promicanje i očuvanje kulturnoga identiteta na svojevrsan način zrcalila se i hrvatska povijest i nacionalne težnje. Stoga, kad se čitaju ili pjevaju hrvatske domoljubne pjesme ili analiziraju književni, tiskovni i drugi pisani sadržaji, čini se da su oni domoljubniji, *nacionalno privrženiji* ili kulturno strastveniji u usporedbi sa sličnim sadržajima u drugih europskih naroda. Temeljni razlog tome jest što su Hrvati kroz izražavanje kulturnoga identiteta istodobno izražavali i svoju nacionalnu privrženost kad ju je, zbog navedenih okolnosti, bilo zabranjivano ili čak pogubno izražavati, a posebice isticati kao normalno civilizacijsko identitetsko obilježje. Nije stoga nimalo neobjašnjiva tolika masovnost i različitost kulturnoga djelovanja iseljenih Hrvata, od samih početaka iseljavanja u drugomu globalnom migracijskom valu². Valja posebno napomenuti da su ti počeci, osim situacije u kojoj su se iseljeni Hrvati našli u prekoceoanskim zemljama krajem devetnaestoga stoljeća, bili inspirirani i *ilirskim preporodom*, koji je bio mješavinom kulturnoga i nacionalnoga pokreta.

---

² Isto, (25 – 297 str., poglavlje *U novoj domovini*)

Osim toga temeljnoga obilježja kulturnoga identiteta iseljene Hrvatske, ima ih još nekoliko, koje je važno naglasiti. Spomenuta masovnost u cijelome dvadesetome stoljeću imala je i horizontalnu i vertikalnu dimenziju. Drugim riječima, u različiti oblicima kulturne djelatnosti u cijeloj iseljenoj Hrvatskoj (pjevačka, tamburaška, plesačka, športska, umjetnička, obrazovna, novinarska i slična društva, institucije i organizacije) sudjelovala je velika većina hrvatskih iseljenika. To sudjelovanje manifestiralo se kroz prigodna kulturna druženja, organizirane kulturne priredbe za Hrvate i za sredine u kojima su boravili te profesionalne nastupe na različitim razinama, do najviših, u zemljama prijama. Nažalost, zbog političkih okolnosti u domovini, političkih odnosa druge Jugoslavije i većine zemalja prijama te zbog pretežite političke usmjerenosti iseljenih Hrvata prema nacionalnom oslobođenju i uspostavi neovisne i demokratske hrvatske države, kulturne aktivnosti iseljenih Hrvata najčešće su imale folklorni ili prigodničarski karakter. Na elitnijoj razini kulturne djelatnosti nije bilo moguće organizirati jer se elitnije kulturne institucije tipa hrvatskih kazališta, muzeja i slično nisu, zbog navedenih razloga, osnivale. No u svim kulturnim djelatnostima, na elitnim razinama u zemljama prijama, ali i na svjetskoj razini, iseljeni Hrvati uvijek su imali svoje predstavnike. Takva bogata kulturna djelatnost kojoj je temeljni cilj bio očuvanje kulturnoga, ali i nacionalnoga identiteta te njihovo promicanje u zemljama prijama, u domovini je slabo poznata i prepoznata baš zbog svoje naglašavane domoljubne orijentacije. A upravo ta djelatnost i njezini najistaknutiji dionici potpuno isključuju i zrnce istine u stereotipima o iseljenim Hrvatima oblikovanim u drugoj Jugoslaviji.

Kulturne djelatnosti te uključivanje velikoga broja iseljenih Hrvata, posebice mladih i djece, osim očuvanja kulturnog identiteta usporavale su, smanjivale ili sprečavale znatniju asimilaciju ili akulturaciju u razdobljima kad se u zemljama prijama lakše bilo predstavljati Jugoslavenom ili prihvatiti domicilnu pripadnost. S druge strane, u kulturne, posebice pjevačke, tamburaške i plesačke djelatnosti, nakon uspostave hrvatske države, uključuju se predstavnici generacija za koje se mislilo da su se potpuno asimilirale.

Hrvatski iseljenici, dakle, osim u društvima i organizacijama koje su sami utemeljili i kroz koje se u prvom redu promicao hrvatski kulturni identitet, znatno su prinosili umjetnosti, znanosti, športu i drugim kulturnim postignućima u sredinama u koje su doseljavali, o čemu postoje brojna svjedočanstva. Ti iseljeni Hrvati su najbolji veleposlanici hrvatske civilizacijske i kulturne pripadnosti te ljudskih i intelektualnih potencijala. Posebno ne ističemo nijedno ime kako se ne bismo postavili u ulogu njihovih vrjednovatelja.

Obrazovne i znanstvene institucije u hrvatskome iseljentištvu mnogo su se rjeđe osnivale nego kulturne. Glavni razlog tome je represivna politika druge Jugoslavije prema iseljenim Hrvatima kojima se u Europi nije dopuštalo osnivati institucije s hrvatskim imenom do polovine sedamdesetih godina, iako su do tada svi drugi narodi iz jugoslavenske zajednice imali svoje institucije. Osim toga, Hrvati su teško prihvaćali slati

djecu u jugoslavenske škole, koje su se osobito razvile sedamdesetih godina kad je postalo jasno da odlazak velikoga broja migranata nije odlazak na privremeni rad. Naime, kroz te škole prije se provodila jugoslavenska propaganda nego učila stvarna nacionalna povijest i jezik. Nažalost takvu jugoslavensku politiku u školstvu podržavala je većina zemlja prijama, pogotovu europskih, što je bila dodatna zapreka osnivanju navedenih institucija s hrvatskim imenom. Ipak, i u takvim okolnostima, na akademskoj razini, na nekoliko sveučilišta u Južnoj Americi, Kanadi i Australiji sveučilišni profesori, podrijetlom Hrvati, uspjeli su osnovati sveučilišne katedre ili odjele pod nazivom Hrvatski studiji, koji su u vrijeme nastanka postigli veliki odjek u iseljenoj Hrvatskoj, a do danas ih je završilo tisuće studenata hrvatskoga podrijetla i mnogi studenti iz zemalja u kojima su osnovani. Nažalost, u Hrvatskoj nije ni to kulturno postignuće iseljenih Hrvata dovoljno poznato.

Glavni integrativni čimbenici na svim razinama, a posebice u očuvanju kulturnoga i vjerskoga identiteta u hrvatskom iseljeništvu te poveznice iseljenih Hrvata s domovinom bili su obitelj i Crkva u Hrvata.

Tijekom dvadesetoga stoljeća, a posebice u njegovoj drugoj polovini, obitelj je bila glavnim temeljem svih procesa migriranja i procesa povezivanja iseljenih Hrvata s onima u domovini. Naime rijetko se događalo da cijela obitelj migrira, već se taj proces događao postupno, a dijelovi obitelji (najčešće najstariji članovi) trajno su ostajali u zemlji. Primjer takva masovnoga spajanja obitelji u iseljeništvu u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća dogodio se sedamdesetih godina kad su se tzv. pasošarima priključili članovi uže obitelji dok su roditelji ostajali u domovini. I glavni dio deviznih doznaka odnosio se upravo na činjenicu da su iseljeni članovi obitelji materijalno skrbili za one u domovini: poglavito, putem obitelji održavane su i druge vrste povezanosti iseljenih Hrvata s domovinom u vremenima kad su politički i institucionalno, zbog povezanosti iseljenih Hrvata s domovinom razdvojeni. U hrvatskom iseljeništvu, u tim razdobljima smanjene povezanosti, obitelj je bila najvažnije mjesto pamćenja i sjećanja temeljem kojih se čuvao hrvatski kulturni identitet.

Crkva u Hrvata i njezina inozemna pastva, od prvih doseljavanja u prvom globalnom migracijskom valu do danas, glavni je organizacijski i integrativni čimbenik okupljanja i djelovanja iseljenih Hrvata na svim razinama, a posebice na vjerskoj i kulturnoj razini. Poznajući i priznajući integrativni značaj Crkve kroz cijelu hrvatsku povijest, može se, na temelju činjenica, tvrditi da je Crkva u hrvatskom iseljeništvu imala još važniju ulogu nego u domovini, jer je, osim temeljne djelatnosti – očuvanja vjerskoga identiteta iseljenih Hrvata, poticala sve aktivnosti i zamjenjivala, po potrebi, sve one institucije koje su služile očuvanju, promicanju i predstavljanju hrvatskoga vjerskoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta. I sam proces doseljavanja u sve zemlje prijma u velikoj većini slučajeva imao je sličan scenarij. Najprije se gradila crkva i osnivala katolička misija, a zatim osnivali i gradili hrvatski kulturni klubovi i ostale organizacije i institucije opisane i slikovno prikazane u knjizi. Osim što su gradili crkve i osnivali katoličke

misije te se brinuli o vjernicima, redovnici u hrvatskom iseljeništvu organizirali su institucije i sudjelovali u svim drugim aktivnostima kulturnoga, humanitarnoga, pa i športskoga karaktera, a kao obrazovaniji sloj među iseljenim Hrvatima pomagali su hrvatskim iseljenicima u svim aktivnostima povezanim sa zapošljavanjem i lakšim integriranjem u društva zemalja prijama. Posebna misija hrvatske inozemne pastve bilo je povezivanje iseljenih i domovinskih Hrvata, čime su integrativno djelovali i u olovnim vremenima, kad je to bilo opasno i pogubno. Na temelju činjenica može se tvrditi da je mreža katoličkih misija najpouzdaniji izvor informacija kamo su Hrvati iseljavali i kako su živjeli te najpouzdaniji izvor preciznijih sociodemografskih analiza hrvatskog iseljništva u budućnosti.

Socijalni identitet

Sastavnice socijalnoga identiteta u širem smislu su i nacionalni i religijski identitet, o kojima je prethodno raspravljano. Socijalni identitet u užem smislu – na koji se namjeravamo u vezi s iseljenim Hrvatima osvrnuti – prema suvremenim teorijama u društvenim znanostima, pruža odgovore na pitanja temeljnoga sustava vrjednota određenih skupina ljudi, njegova ishodišta, utjecaja vanjskih čimbenika (pretežito tržišta, politike i znanosti) na njegovo oblikovanje i njegov odraz na strukturu i funkcije društvenih i kulturnih institucija. Najčešće se analiziraju nacionalne skupine i tim putem uspoređuju jedna s drugom ili regionalne skupine unutar nacionalnih. Najčešće odrednice socijalnoga identiteta, na individualnoj i grupnoj razini, koje služe kao kriteriji usporedbe jesu odnos kolektivismu – individualizam, prihvaćanje autoriteta, hedonistička nasuprot suzdržljivoj orijentaciji, osjećaj za pravdu i ravnopravnost itd.

Socijalni identitet usvaja se odgojem i socijalizacijom, što su zapravo posrednici između pojedinca i vrijednosnih i kulturnih normi skupine kojoj pripada.

Socijalni identitet Hrvata u domovini, u navedenom smislu, na razini koja dopušta socijalno uspoređivanje sustavnije se istražuje posljednjih godina u Institutu Ivo Pilar (Zagreb), a prije se nije istraživao jer se i na društvenoj razini promovirao jugoslaveni identitet. U tom smislu i hrvatsko iseljništvo vrlo je slabo istraženo, makar se iz nekih znanstvenih i književnih tekstova hrvatskih intelektualaca iz iseljništva mogu analizirati pojedine sastavnice socijalnoga identiteta i njihova razvijenost u hrvatskih iseljenika. Uz to, u Institutu Ivo Pilar je, kako je spomenuto, na uzorku povratničke populacije, krajem devedesetih godina, provedeno istraživanje u kojemu su analizirane i navedene sastavnice socijalnoga identiteta. Iako se ne može tvrditi da su ti izvori pouzdani za analizu socijalnog identiteta hrvatskih iseljenika, mogu se uzeti kao gruba orijentacija hipotetskog karaktera prije sustavnijih istraživanja i analiza. Međutim, s većom sigurnošću, te se analize mogu rabiti kad se iseljeni Hrvati uspoređuju s onima u domovini ili kad ih se uspoređuje s pripadnicima društava prijama. Na toj relativnoj razini sažeto ćemo se osvrnuti na socijalni identitet iseljenih Hrvata, a objektivne analize odgodit za budućnost, kad upravljačke strukture u Hrvatskoj priznaju nacionalno-stratešku važnost ulaganja u ovakav tip znanstvenih istraživanja.

Povratnici u Hrvatsku u prvih desetak godina njezine neovisnosti prema socioekonomskoj strukturi pripadaju starijemu i prosječno obrazovanu dijelu populacije, više je muškaraca od žena, oko četvrtina je neoženjenih, a isto toliko je pripadnika drugih generacija, rođenih u iseljeništvu. Posebno je važno napomenuti da ih se vratio mnogo manji broj nego što ih je željelo.

Glavni razlog je razočaranje postupcima prema njima, posebice u procesu privatizacije i postupaka državne administracije prilikom ishođenja potrebnih dokumenata i dozvola za legalizaciju useljenja, gradnju kuće ili stana ili poduzetničke poslove.

Iz analize psihosocijalnoga statusa povratničke populacije za koju se može pretpostaviti da se prema navedenim socioekonomskim obilježjima preklapa s iseljeničkom populacijom koja se nije vratila, zorno se da zaključiti da su za vrijeme iseljništva održavali veze s domovinom i mnogo češće bili uključeni u iseljeničke kulturne, društvene, vjerske i političke organizacije i institucije nego u domicilne, od kojih su se pretežito uključivali u vjerske i kulturne. S druge strane, gotovo svi su održavali veze sa svojim obiteljima i rodbinom koja je ostala u zemlji, dopisivanjem i posjetima, ali se po povratku velika većina nije uključivala u slične organizacije i institucije. Gotovo svi su bili uključeni, na različite načine, u hrvatski obrambeni rat za neovisnost, a veći broj ih je i stradao.

Iz ovih podataka može se zaključiti da su se vraćali poglavito oni koji su iselili u trećem globalnom migracijskom valu, a kojima nije trebao poziv za povratkom iz domovine već su to učinili motivirani domoljubnim razlozima. Stoga je većina izjavljivala da i unatoč nezadovoljstvu navedenim postupcima prema njima, ne namjeravaju ponovno postati iseljenicima.

Analiza njihovih odgovora na pitanja društvene odgovornosti pokazuje da se radi o društveno visokoodgovornoj populaciji, svjesnoj društvene situacije u kojoj se nalazi i pripravnoj na različite oblike društvenoga angažmana za opću dobrobit. Prihvaćaju autoritet na temelju kompetencije te su pripravni takve autoritete podupirati i slijediti. Imaju podjednako razvijenu kolektivnu i individualnu dimenziju socijalnoga identiteta, izraženi osjećaj za ravnopravnost i socijalnu pravdu, a negativan odnos prema hedonističkome stilu življenja. Sve ove karakteristike upućuju da je iseljenička populacija svoj socijalni identitet izgradila na tradicionalnim vrijednostama proizašlim iz kršćanske civilizacije, a odnos prema radu temelji na iskustvima stečenim u zemljama prijama.

U odnosu prema domovinskoj populaciji iseljeni Hrvati, s obzirom na navedena obilježja socijalnoga identiteta, najbliži su braniteljskoj populaciji te većinskoj populaciji koja je, sukladno istraživanjima javnoga mnijenja i socijalnoga identiteta u Institutu Ivo Pilar, pomagala ili primila u svoje domove stotine tisuća prognanika i izbjeglica ili bila pripravna na bilo koji drugi oblik osobnoga angažmana u obrani hrvatske neovisnosti i suverenosti tijekom devedesetih godina. U zemljama prijama sličnija je drugim iseljeničkim zajednicama iz srednjoeuropskoga i mediteranskoga područja nego većinskoj populaciji u tim zemljama.

U odnosu prema pripadnicima drugih velikih iseljeničkih zajednica, iseljeni Hrvati ima-

ju i neke karakteristike koje ih čine posebnim po socijalno-identitetskim obilježjima. Prvenstveno se to odnosi na činjenicu da od prvih migracijskih valova do danas iseljeni Hrvati nisu oblikovali kriminalno podzemlje kao što je učinilo nekoliko velikih iseljeničkih skupina u zemljama prijama, a posebice u Sjevernoj Americi. Kao što je navedeno, iseljeni Hrvati su političke stranke i sve druge organizacije i institucije organizirali na temelju zakonodavstva u zemljama prijama, čime se njihovo djelovanje može ocijeniti legalnim i legitimnim, a iseljenim Hrvatima pripisati poštovanje građanskih načela okupljanja i djelovanja kao bitne odrednice njihova socijalnoga identiteta u tim zemljama. Slučajevi koji se ne uklapaju u ovu identitetsku označnicu iseljenih Hrvata nisu posljedica organiziranoga, nego prigodnoga djelovanja pojedinaca ili manjih skupina hrvatskoga iseljeničtva.

Zbog navedenih obilježja socijalnoga identiteta, iseljeni Hrvati nisu imali jednake uspjehe vertikalne socijalne promocije na pojedinačnim ili skupnim razinama u svim društvima prijama. Veće uspjehe imali su u onima u kojima je socijalni identitet domicilne populacije bio bliži njihovom socijalnome i kulturnome identitetu, a to se najčešće događalo u zemljama Južne Amerike u kojima postoje veće hrvatske iseljeničke zajednice.

Kao što je spomenuto, poznavanje socijalnoga identiteta nužan je uvjet za strategiju integracije iseljenih Hrvata s onima u domovini, u suvremenim globalnim integracijskim procesima. No da bi se ta strategija mogla kreirati, nužna su mnogo preciznija i sustavnija znanstvena istraživanja koja bi pripomogla da se ta strateška usmjerenja temelje na modernim načelima te prikazivala hrvatski domovinski i iseljenički korpus na način sukladan najrazvijenijim demokratskim društvima u kojima se iseljeni Hrvati nalaze i kakvo suvremena Hrvatska nastoji izgraditi.

Nacionalna pomirba kao osnova buduće strategije nacionalne i kulturne integracije

Raspadom komunizma kao druge megaideologije iz dvadesetoga stoljeća, pomoću koje su njezini kreatori htjeli ovladati svijetom, i nakon tragičnih iskustava u sudaru s objema ideologijama, nacionalni i politički Hrvati našli su se u neponovljivoj prigodi da se demokratskim putem izjasne o državnom osamostaljenju, izglasuju ga te ga u ratu za neovisnu i demokratsku hrvatsku državu obrane. Svaka ozbiljnija analiza tih događaja početkom devedesetih godina dvadesetoga stoljeća zorno usmjeruje pozornost na nekoliko čimbenika koji su temeljima uspjeha u svim spomenutim nacionalnim i političkim ciljevima. Jedni pripadaju povijesnim težnjama, drugi kulturnim i civilizacijskim obilježjima, a treći političkoj imaginaciji kako je to bilo moguće ostvariti u realnim okolnostima.

Dok prva i druga skupina pripadaju povijesnim i identitetskim uvjetima bez kojih je i rasprava o neovisnosti neutemeljena, treći skup čimbenika povezan s političkom strategijom i njezinom provedbom bio je presudan za hrvatsko osamostaljenje. A upravo ta strategija temeljila se na imperativu nacionalnoga pomirenja suprotstavljenih političkih opcija te zajedništvu iseljene i domovinske Hrvatske. Ta strategija razvijala se paralelno,

nakon Drugoga svjetskoga rata u iseljenoj i domovinskoj Hrvatskoj, a njezinim ostvarenjem Hrvatska je postala neovisnom, demokratskom i međunarodno priznatom državom te svoju neovisnost obranila u nametnutome ratu. U tim povijesnim događajima presudno je bilo zajedništvo svih političkih Hrvata, nezabilježeno u hrvatskoj povijesti čime su zapravo promovirana temeljna načela na kojima bi se trebale temeljiti sve buduće strategije nacionalne i kulturne integracije u suvremenim globalizacijskim uvjetima. Za oblikovanje nove paradigme odnosa hrvatskoga iseljeništa s domovinom u budućnosti nužno je upozoriti na neke **sustavne i podupirujuće čimbenike** te neke **sustavne zapreke** koje otežavaju i usporavaju taj proces. Međutim prije osvrta na te čimbenike i zapreke važno je sažeto podsjetiti na **glavne prinose** iseljenih Hrvata u domovini. Zbog povijesnih i političkih okolnosti tijekom dvadesetoga stoljeća kad se razvijao suvremeni identitet hrvatskoga iseljeništa i njegova odnosa s domovinom, može se dovoljno uvjerljivo tvrditi da je korist od toga odnosa imala gotovo isključivo hrvatska država i Hrvati u domovini. Tri se prinosa ističu pred ostalima.

Prvi prinos odnosi se na trajnu ekonomsku potporu iseljenih Hrvata onima u domovini kroz cijelo dvadeseto stoljeće, a posebice u njegovoj drugoj polovini i tijekom hrvatskoga obrambenoga rata za neovisnost. Ekonomska potpora ostvarivala se kroz različite kanale i oblike, a njezin stvarni opseg ni danas nije poznat. Najpoznatiji oblik su doznake iseljenih Hrvata od kojih su živjeli članovi obitelji u Hrvatskoj, a druga Jugoslavija kroz poštanski i porezni sustav te različitim manipulacijama ostvarivala veliku financijsku dobit. Te doznake su i u Republici Hrvatskoj stabilni i znatni dio državnog proračuna. Osim doznaka, iseljeni Hrvati izravno su financirali mnogobrojne privatne i javne objekte i institucije ili su donirali znatna sredstva za poznate i nepoznate svrhe. Posebice valja još jednom spomenuti golemu financijsku, materijalnu i humanitarnu pomoć iseljenih Hrvata tijekom rata za neovisnost.

Drugi prinos odnosi se na političku dimenziju odnosa domovinske i iseljene Hrvatske. Potpora iseljenih Hrvata i u ovom kontekstu bila je trajna, a osobito važna nakon Drugoga svjetskoga rata i tijekom procesa hrvatskoga državnoga osamostaljenja. Imala je praktični i idejni aspekt. Praktični se sastojao u prijamu i pomoći svih političkih disidenata iz Hrvatske, što je za mnoge značilo, osim pomoći pri zapošljavanju i integraciji u zemljama prijma, i spašavanje života. Idejni aspekt odnosi se na procese razvijanja političkih i strateških ideja, posebno nakon Drugoga svjetskoga rata, povezane s političkim događanjima u Hrvatskoj u kontekstu ostvarivanja uvjeta za hrvatsko državno osamostaljenje. Moglo bi se reći da su za vrijeme totalitarističkoga razdoblja u Hrvatskoj iseljeni Hrvati razvili pravi pluralizam političkih ideja i živeli u zemljama s razvijenim demokracijama, na razini Hrvatskoga nacionalnoga vijeća, uspjeli, u presudnim vremenima, sjediniti te političke ideje i usmjeriti ih prema zajedničkome cilju – uspostavi demokratske i neovisne hrvatske države.

Treći prinos odnosi se na svojevrsnu diplomatsku i sigurnosnu aktivnost iseljenih Hrvata u drugoj polovini dvadesetoga stoljeća. Budući da se velikosrpskoj propagandi u Hrvatskoj nije moglo suprotstavljati kada se koristila jugoslavenskim

diplomatskim i sigurnosnim institucijama i širila laži o hrvatskome povijesnome i nacionalnome identitetu, iseljeni Hrvati su kroz različite oblike djelovanja, posebice političke prosvjede i medije, znatno umanjivali efekte očekivanih postignuća velikosrpskog stožera. S druge strane na svim diplomatskim i političkim razinama u zemljama prijama iseljeni su Hrvati lobiranjima, osobnim kontaktima i drugim oblicima demokratske borbe prikazivali hrvatske nacionalne ciljeve onakvima kakvi su proizlazili iz legalnih i legitimnih hrvatskih težnji kroz povijest.

Potporni čimbenici za odnos hrvatskoga iseljeništa s domovinom u budućnosti, osim spomenutih i nespomenutih prinosa koji imaju trajnu dimenziju, prije svih oni su koji se odnose na modernizaciju i identitet Hrvatske u suvremenim integracijskim procesima, demografsku obnovu te gospodarski prosperitet u uvjetima globalne ekonomije. Kratko ćemo se osvrnuti na svaki od njih.

Modernizacija hrvatskoga društva i institucija te konsenzus oko hrvatskoga modernoga identiteta nužni su uvjeti za opstanak i stabilnu poziciju Hrvatske u Europskoj uniji te njezin cjelokupni razvitak u budućnosti. Prirodni nositelj tih procesa je hrvatska nacionalna elita koja bi trebala biti sastavljena od najuglednijih aktera političkoga, gospodarskoga, znanstvenoga, kulturnoga, vjerskoga i drugoga života u domovini i iseljeništvu. Temeljne institucije koje treba razvijati i rabiti za oblikovanje toga procesa jesu obrazovne znanstvene i kulturne institucije. Budući da dosadašnji procesi modernizacije u Hrvatskoj nisu primjereni brzini procesa političke integracije u Europsku uniju, snažnije uključivanje iseljenih Hrvata, posebice najobrazovanijega sloja, znatno bi pridonijelo ubrzavanju toga procesa.

Hrvatsko iseljenišтво jest jedini demografski izvor i rezerva kojim bi se uz sustavniju i primjereniju državnu strategiju povezanu uz povratak znatnijeg broja vitalne populacije iz iseljeništa, mogli zaustaviti katastrofalni hrvatski demografski trendovi ili tzv. bijela smrt u Hrvatskoj. Istodobno, važniji procesi povratka slabjeli bi učinak tzv. supstitucijskih demografskih procesa u Hrvatskoj, jer je realno očekivati da će Hrvatska za mnoge migrante, s obzirom na svoje potencijale, postati poželjnim useljeničkim odredištem.

Za gospodarski prosperitet i održivi rast Hrvatske u uvjetima globalne ekonomije hrvatsko iseljenišтво nije samo potporni, nego se prije može tvrditi da je ono, zbog hrvatskoga totalitarnoga naslijeđa, nužni čimbenik. Naime, osim investicijskih sposobnosti iseljenih Hrvata, koje u dosadašnjim gospodarskim i privatizacijskim procesima nisu ni približno korištene u odnosu prema njihovoj stvarnoj dimenziji, oni nude i znanja nužna za gospodarsku strategiju u globalnim uvjetima te etičniji i odgovorniji odnos prema poduzetništvu i upravljanju gospodarskim resursima. Ta znanja i odnos stjecani su u najrazvijenijim svjetskim gospodarskim sustavima.

Osim spomenutih prinosa i potpornih čimbenika zbog kojih je u Hrvatskoj nužna izgradnja nove paradigme u odnosu prema hrvatskom iseljeništvu, postoje još mnogi nespomenuti, jednako ili manje važni. Međutim, da bi se navedeni strateški ciljevi mogli ostvariti, nužno je sažeto se osvrnuti i na neke sustavne zapreke zbog kojih do danas integracijski

procesu Hrvata u domovini i onih u iseljeništvu nisu dostigli željenu razinu, a u budućnosti bi također mogli otežavati i usporavati te procese.

Prva zapreka odnosi se na nedovoljnu poznatost identiteta i postignuća hrvatskog iseljništva u Hrvatskoj. Navedeni su brojni povijesni i opravdani razlozi takvu stanju, koji su proizlazili iz političkoga položaja Hrvatske u prvoj i drugoj Jugoslaviji. Takav položaj znatno je slabio i mogućnosti spoznavanja identiteta i potencijala Hrvata u domovini. Hrvatskim državnim osamostaljenjem uklonjene su sve političke zapreke koje su blokirale ili otežavale procese samospoznavanja Hrvata u domovini kao i onih u iseljeništvu. No nije se dogodio nužni zaokret u tim procesima zbog niza razloga, od kojih su neki najvažniji analizirani u tekstu, tako da se odnos prema iseljenim Hrvatima u Hrvatskoj više gradi na temelju stereotipa proizvedenih u drugoj Jugoslaviji nego na stvarnim identitetskim obilježjima i postignućima.

Druga zapreka je nepriznavanje prinosa iseljenih Hrvata modernomu hrvatskome nacionalnom, kulturnom i socijalnom identitetu te njihova gospodarska postignuća. Ta zapreka je izravno povezana s prvom te će zbog istih razloga, ako se na istim temeljima učvrsti u hrvatskomu državnome i društvenome kontekstu, znatno usporiti integracijske procese i time slabjeti hrvatski položaj u globalizacijskim procesima.

Treća zapreka je doživljavanje iseljenih Hrvata u privatizacijskom sektoru domovinske Hrvatske nepoželjnim i opasnim konkurentima. Ta zapreka je posljedica hrvatskoga privatizacijskoga modela koji se nije temeljio na uobičajenim pravilima modernoga kapitalističkoga poduzetništva, niti je uključivao socijalnu pravednost i etničku dimenziju kao nužne sastavnice. Izravna posljedica takve strategije je slaba uključenost iseljenih Hrvata u privatizaciju važnih i strateških gospodarskih resursa, što je dosad slabjelo hrvatske gospodarske potencijale. Ako se i u tom smislu ne bi učinio bitan zaokret, Hrvatska bi se našla u kolonijalnom položaju prema Europskoj uniji, što bi ugrozilo njezinu suverenost i samosvjesnu budućnost.

Prema modernomu hrvatskome identitetu

U Hrvatskoj su posljednjih godina rasprave i istraživanja povezana s modernizacijom i modernim hrvatskim identitetom sve prisutnija u društvenim i humanističkim znanostima, a posebice u sociologiji, socijalnoj psihologiji i antropologiji. Te analize su nužne zbog procesa integriranja i socijalnog uspoređivanja na europskoj i svjetskoj razini. Drugim riječima, znanje o modernomu hrvatskome identitetu držimo nužnim dijelom tih procesa.

S obzirom na sve činjenice navedene u tekstu i suvremene okolnosti u kojima se Hrvatska nalazi, držimo nužnim uključivanje hrvatskog iseljništva u sve rasprave i istraživanja kao i u sve političke i gospodarske procese u Hrvatskoj u budućnosti. Naime, globalizacijski i integracijski procesi jesu povijesna šansa, veća nego ikad prije, da se svi dijelovi hrvatskoga nacionalnoga korpusa kulturno integriraju u jedan te da zajedno očuvaju i promiču moderni hrvatski identitet i njegove posebnosti u europskom i svjetskom kontekstu.

Summary

THE NATIONAL, CULTURAL AND SOCIAL IDENTITY OF EMIGRANT CROATIA

Diverse social, cultural and political factors affect the characteristics of various aspects of identity. Globalisation and integration processes are a historical opportunity, greater than ever before, for all parts of the Croatian national corpus, in the homeland and in the emigrant communities, to unite as one, and together to preserve and promote a modern Croatian identity. The authors feel that the Croatian emigrant communities should be included in all debate and research and in all of Croatia's future political and economic processes.

In the essay, the authors conclude that the national identity of Croatian emigrants has been shaped in a discontinued process at both the global level and at the Croatian national level. When global and national developments overlapped or when the basic strategic goals in recipient countries overlapped with Croatian national goals, the national and political orientations of Croats in the emigrant communities, as a rule, grew closer together (the examples of the Croatian Spring and of Croatian independence within the process of the fall of Communism).

When they, however, differed or when the strategies of recipient countries did not overlap or were contrary to Croatian national goals, national and political polarisation among Croats increased, and at times took on catastrophic proportions (the example of World War II and the first-Yugoslavia and second-Yugoslavia Croatian emigrant population in Australia).

In expressing their cultural identity emigrant Croats are at the same time expressing their patriotic devotion, even when expressing it was, because of historic circumstances, forbidden or even fatal – especially asserting it as a normal and civilised characteristic of identity. Croatian emigrants, besides in the societies and organisations they themselves established, made a significant contribution to the arts, sciences, sports and in other cultural achievements in the milieus in which they settled. These emigrant Croats are the best ambassadors of the civilisation Croatia belongs to, of its cultural identity, and of its human and intellectual potential.

The social identity of emigrant Croats is very poorly researched, even though some scholarly and literary works by emigrant Croatian intellectuals can be used as the basis of an analysis of individual components of social identity and the level of its development among emigrant Croats.

The authors advocate shaping a new model of the relationship between emigrant Croatia and the homeland.

Resúmen

IDENTIDAD NACIONAL, CULTURAL Y SOCIAL DE LA EMIGRACION CROATA

Los diversos aspectos de las características de la identidad nacional se ven influenciados por distintos factores sociales, culturales y políticos. Hoy, los procesos globalizadores e integracionistas brindan a todas las partes del ser nacional croata, tanto en la patria como en la diáspora, una oportunidad histórica única para su unificación en un sólo cuerpo y para la conservación y promoción de la identidad nacional croata moderna. Los autores del artículo consideran indispensable la inclusión en un futuro próximo de la emigración croata en todos los debates e investigaciones como así también en todos los procesos políticos y económicos en Croacia.

Concluyen los autores que la identidad nacional de los emigrantes croatas fue moldeada en un proceso discontinuo a nivel global y a nivel nacional croata. Cuando los movimientos globales y nacionales se superponían o cuando se superponían las metas estratégicas básicas en los países de acogida con los objetivos nacionales croatas, por regla general las tendencias políticas y nacionales croatas en el exilio convergían (como sucedió por ej. durante la „primavera croata“ y el proceso de independencia en la época de la desintegración del comunismo).

En cambio, cuando divergían o cuando las estrategias en los países de acogida no se superponían o eran opuestas a los intereses nacionales croatas, aumentaba la polarización política de los croatas, llegando a adquirir en algunos casos proporciones catastróficas (ejemplos de la Segunda Guerra Mundial y las olas migratorias de Croacia a Australia).

Manifestando su identidad cultural, los emigrantes croatas al mismo tiempo exteriorizaban su pertenencia nacional. Cabe recordar que debido a circunstancias históricas, les estaba prohibido exteriorizar dicha pertenencia nacional y particularmente era peligroso manifestarla como característica identificatoria de civilización.

Los emigrantes croatas contribuían en gran medida al arte, a las ciencias y a los deportes tanto en los sitios donde se radicaban, como dentro de las organizaciones fundadas por ellos mismos.

Esos croatas expatriados eran los mejores embajadores de su patrimonio cultural y de sus potenciales humanos e intelectuales. La identidad social de la emigración croata ha sido escasamente investigada, no obstante existir abundantes escritos científicos y literarios de intelectuales croatas expatriados a partir de los cuales sería posible analizar algunas componentes de dicha identidad social, lo mismo que su desarrollo.

Finalmente, los autores abogan por la creación de un nuevo modelo de relación entre la emigración croata y su patria.

Tuga Tarle

IZVANDOMOVINSKI DUHOPIS

Dio hrvatske nacionalne srži ugrađen je u zidove babilonske kule globaliziranoga svijeta pa autorica, promatrajući to velebno djelo suvremene civilizacije, s divljenjem komentira koliko je suza i snage, ideala i snova, rada i znanja ugradio hrvatski čovjek u ta moderna čudovišta materije i duha, u nebudere Sydneyja, vinograde Kalifornije, u institute i sveučilišta diljem planeta

Pisati o izvandomovinskim Hrvatima i njihovim potomcima predstavlja za mene jedan od najvećih osobnih izazova. Ta opčinjenost temom hrvatske emigracije obuzela me od momenta mog povratka u Hrvatsku, u veljači 1991. godine, i vjerujem da me neće napustiti do kraja života. Razlog je tome djelomično i u činjenici što sam i sama probala iseljenički kruh, a da nisam bila posve svjesna svih uzroka i posljedica te životne epizode pa si, vjerujem, pokušavam odgovoriti na mnoga još uvijek otvorena pitanja vezana za fenomen iseljeničtva i iseljavanja. Ako to i jest moj privatni problem, mislim da mi činjenica što predstavljam jednu od tisuća i tisuća sličnih sudbina daje pravo da o njemu govorim javno.

Dugovi i nedužni

Za svijet koji nikad nije pomišljao napustiti svoj dom, osim iz turističkih ili eventualno poslovnih razloga, netko tko se odvažio otići prava je nepoznanica čak i danas. Običan čovjek najlakše si predstavlja iseljenika kao osobu zatravljenju avanturističkim snovima, pojedinca čiji nemiran duh hrli ususret novim životnim izazovima i podvizima ili ga pak, doživljava kao brodolomca, nevježu koji se nije snašao na vlastitom ognjištu, osobu koja bježi od realnosti, koja se pokušava sakriti i spasiti od svojih dugova, osloboditi se životnih pogriješaka i neuspjeha. Onome tko poznaje dušu emigranta jasno je da ta odluka o odlasku krije u sebi puno više od neugode zbog neispunjenih snova ili neshvaćanja sredine koju napušta i puno više od potrebe za novim svjetovima i dobrim

prilikama - da u svojoj biti taj korak uvijek predstavlja traženje izlaza i životnoga prostora gdje će osoba na prvome mjestu moći razvijati svoje sposobnosti, čuvati svoje ljudsko dostojanstvo, jednom riječju - gdje će se moći udomiti. Barem to tako izgleda iz subjektivne vizure onoga koji odlazi. On uvijek nalazi mnoštvo poticaja i razloga za iz-ići, usprkos obvezama i dugu koji osjeća spram svojih bližnjih i sredine koju napušta. A to su mahom krucijalni razlozi. I sam smisao riječi iseljenik upućuje nas na to. Njezino tijelo je satkano od mijene. Mijena, promjena, seljenje - uvijek predstavlja izlaženje iz zaklona. To donosi neizvjesnost, to izlaganje vjetrometini pobuđuje iskonski egzistencijalni strah, no istovremeno budi nadu u novi život, širi horizont spoznaje, otvara oči. I(z)-seljavanje se i poduzima upravo stoga što se traži i očekuje bolje i sigurnije mjesto pod suncem u kojem mala ljudska jezgra nastoji ostvariti sebe. Izrazi iseliti, napustiti, ostaviti, otići jasno nam govore o izdvajanju iz cjeline nama poznatoga svijeta i kidanju ustaljenoga reda i okvira života, iako nam ne kazuju još ništa o tome kako i gdje završava ova avantura. Zamjena predmetka iz (iseljenik) predmetkom u (useljnik) ukazuje na promjenu stanja u kojem se zatiče pojedinac koji se (bespovratno) nekamo uputio, ali o tome kako je završio taj prijelaz još ne znamo ništa. O tome najčešće saznajemo naknadno iz mnogih i različitih izvora, iz knjiga i dnevnika, iz pjesama i pisama neumornih globtrotera i njihovih potomaka.

S pravom će se netko pitati što je s onima koji ostaju? Da li oni nisu dovoljno osvijestili tu potrebu traženja boljega i sređenijega života bez obzira na njezinu cijenu, ili jednostavno tih potreba nemaju? Kad bi svi zadovoljili onaj unutarnji tragalački impuls koji, ma kako neznatan bio, čuči u svakom ljudskom biću svijet bi postao velika šetnica. Puno je više onih koje snažan osjećaj ukotvljenosti drži za zavičajno tlo i opet, bez obzira na cijenu. Jedne, jer su uglavnom zadovoljni postojećim društvenim okvirom koji im pruža mogućnost postizanja njihovih životnih ciljeva (zatečeni društveni model njima odgovara pa ih zovemo ljudima svoga vremena) dok su drugi nezadovoljni ili čak nesretni, ali nemaju hrabrosti iskočiti u svijet, isprobati se u opasnoj konkurenciji među mnogim sličnim *pustolovima* pa radije ne poduzimaju takvih vratolomnih koraka (to su vječni disidenti, bundžije, borci za prava ovoga i onoga ili tek rezignirani, utučeni, razočarani, gubitnici kakvih ima u svakome društvu). Oni pak, koji odlaze preuzimaju na sebe bijes bogova odlučnih da ih kao grčkoga mitskoga skitnicu Odiseja gone debelim morima od nemila do nedraga. Taj Odisejev pečat na njihovim grudima u stvari je krvava rana duše koja se s godinama pretvara u duboku brazdu, u ožiljak što im uvijek iznova vraća u sjećanje njihovu izgubljenu bitku. I da budem precizna: iseljavanje nije pitanje zadovoljavanja avanturističkih ambicija ili jeftinih želja za blagom. U osnovi je to pitanje preživljavanja, egzistencijalno pitanje *par excellence*.

*

Postoji i drugi ne manje važan razlog moga bavljenja fenomenom emigracije, a to je činjenica što sam u iseljeništvu u suživljenju s mnogim našim ljudima otkrila jedan domovinskoj Hrvatskoj potpuno nepoznati paralelni svijet u kojem se Hrvatsku sanja,

uzdiže je se na pijedestal, beskrajno se za njom žudi, ali joj se i ne oprašta, štoviše - osuđuje ju se, a ponekad i proklinje njezina zla kob. Većina joj se zaklinje na doživotnu vjernost, a svoj položaj iseljenika doživljava prstom nesretne sudbe dok je se neki drugi odriču, smatrajući je krivom za svoju nesreću. Tako, ravnodušnih gotovo i nema.

Zamišljam hrvatsku zemlju bijelim dvorom visoko na glečeru ispod kojeg se kotrlja magla i sikću zmajevi iz bajke. Živo blato iz jama i usjeka, neće više nikad umrljati sveto tlo očevine. Ovdje je dakle, Hrvatska miljama visoko iznad zemlje u uzdignutim sferama. Ona kraljuje iznad oblaka arhaičnim osmijehom i okružena bijelim ružama kao lijepa žena u apoteozu i biti svijetla i zvuka.¹ (prev. T.T.)

Tako zbori pjesnik **Viktor Vida** u svojoj pjesmi *Spiritual Croatia* oslonjen na prozor u aveniji Thomasa Álvareza, u Buenas Airesu, tisućudevetstopedeset i neke, uzdišući za dalekom domovinom. Miriše avenija Thomasa Álvareza ovjenčana zanosnim cvatom drveća jacaranda. Proljeće je. Svu ovu ljepota koja ga okružuje Vida i ne vidi. Ne znači mu ona ništa, ne vîda njegovu iseljeničku tugu, ne daje mu ni mira ni odmora. Ali se jednako tako osjeća i svaki prosječan hrvatski iseljenik dok na Flinders Stationu u Melbourneu čeka gradski vlak za povratak kući u Sunshine, ili onaj građevinski radnik što tumara oko autobusnoga kolodvora u Frankfurtu. Ista žudnja, ista želja za povratkom snalazi hrvatskoga iseljenika dok kopa opale u rupama Cooper Peadyja, u uzavreloj australskoj pustinji ili dok uživa u raskošnoj vili na obali jezera Ceresio, u švicarskoj

Razglednica upućena rodbini u Hrvatskoj iz čileanskoga Punta Arenasa, omiljenoga odredišta naših ljudi s početka XX. stoljeća

¹I imagine the land of Croatia as a white fortress high on a glacier beneath which mists roll and fiery dragons hiss. The mire bubbles in the ravines and furrows, yet will never defile the holy threshold of the fatherland. Here, then is Croatia several miles above the earth in elevated spheres. It reigns above the clouds with a hoary smile and white roses all around, as a beautiful woman in the apotheosis and quintessence of light and sound...**Viktor Vida**, *Spiritual Croatia*

Toscani². Ako mislite da u crvenom paklu australske pustinje nema naših, varate se. Pitajte za Petra Mijića, Petera. Čitav život on tamo traži drago kamenje. U srcu kalifornijske pustinje, u malome zabačenome gradiću Visalia naći ćete čileanskoga Hrvata Zvonka Ilica / Ilića i Osječanku Sanju Dobrić, a na ulazu u nacionalni park Josemitiy, u vili okruženoj borovima i sekvojama kao u kristalnoj krletci, živi Jasna Kavurić. Na njezinu glasoviru i danas stoji hrvatska pjesmarica iz 1942. dok u ormaru slavonska šljivovica već dva desetljeća čeka neku posebnu prigodu. Kći joj se zove Dubravka iako ne zna ništa o smislu ove riječi. Kad poneki namjernik zaluta u Antofagastu, grad na rubu pustinje Atacama, na sjeveru Čilea najbolje bi mu bilo da dođe s dalmatinskom pjesmom na usnama. Tako će ga svi prepoznati iako nitko ondje ne govori hrvatski jezik.

Čemu treba Hrvatska zahvaliti za tako žarku žudnju svojih izgubljenih sinova? Otkuda ta nostalgija koja poput vlage nagriža dušu? Da li je to u pitanju mentalitet našega čovjeka? Kako to da se taj osjećaj usađuje i u gene njihovih potomaka? Otkud potreba novim čileanskim književnicima: Antoniju Skarmeti, Domingu Tessieru, Romanu Diazu Eterovicu, Nicolasu Mihovilovicu, Ernestu Livacicu ili Australcima Tomu Gavranicu, Doris Bozin, Georgu Blazevichu da pišu o Hrvatskoj svojih očeva, o zemlji koja im je daleka i nepoznata, o tlu u kojem nisu utisnuli svoj korak?

Lorenzo Caglevič Baković u knjizi *El Anegdotario Croata en Chile* objavljenoj u Santiagu 2005. godine ovako govori o svojim pobudama da piše o Hrvatskoj:

*To sam odlučio "kad su mi pali na pamet ovi dugovi koji postoje spram naših predaka. Jednostavno sam mislio da možda sama površna uspomena nije dovoljna. Mogla bi umrijeti čak prije nas samih. Zajedno s njom, također bi zauvijek iščeznule vrijednosti koje su utisnute u jasnoj formi ili pak, u maglovitom obliku u tim sjećanjima. Kad već tako stoje stvari, uvjerih se da bi pisana riječ mogla biti najuspješnijom metodom za povrat duga i tako prionuh k zadaći pisanja ove knjige"*³ (prev. T.T.)

Otkud potreba za vraćanjem duga kojim se ovi ljudi nisu zadužili? Je li je dug prema djedovima ujedno dug prema zemlji koju su oni jednom napustili? Prenosi li se taj dug s koljena na koljeno poput istočnoga grijeha? Može li se taj dug ikad vjerovniku vratiti? Zanimljivo je kako taj dug mijenja predznak iz generacije u generaciju. Iseljenik se najčešće osjeća prevarenim i odbačenim pa mu je domovina uglavnom ostala dužnom zbog njena maćehinskog odnosa, zbog odvajanja od obitelji i prijatelja dok njegovi

---

² grad Lugano

³ ... "cuando surgieron en mi cabeza aquellas deudas que se originan con nuestros antepasados. Pensé entonces que quizás el solo recuerdo etéreo era insuficiente. Podía morir, incluso antes que nosotros mismos. Junto con ello, también se esfumarían para siempre los valores que se encuentran engarzados en forma explícita, o a la mejor disimuladamente, en aquellos recuerdos. Así las cosas, me convencí de que la escritura podría ser el método del pago más eficaz, y entonces, me aboqué a la tarea de hacer este libro." **Lorenzo Caglevič Baković**, *El Anegdotario Croata en Chile*, RIL@editores Santiago 2005. L. C. *Caglevič piše svoje ime s tvrdo č jer zna da bi trebalo stvaiti kvačicu na kraju riječi, ali ne zna koj*; T.T.

potomci osjećaju da postoji neki dug u formi poštovanja i zahvalnosti spram zemlje njihovih predaka koji su predstavljali u novoj domovini njene utjelovljene vrijednosti. Možda je osjećaj duga osnovna hrana nostalgiji, melankoličnom žalu za požutjelim danima prošlosti, za starim ocvalim mirisima, suhim fotografijama koje su u sepiji ovjekovječile usud predaka. I eto magle koja zastire nebosklon iseljenika i njihovih potomaka prekrivajući i one koji u Hrvatskoj nikad nisu ni živjeli. Eto začaranoga kruga oko osjećanja duga.

Od potrage za zlatom do povratka korijenima

Za vrijeme Domovinskoga rata posjetio me jednom u DORINOM uredu u Zagrebu George Taylor, američki sveučilišni profesor iz Alabame čija kći je bila kuma jednoj hrvatskoj djevojčici, Dorinoj štićenici. Začuden iskazivanjem snažnih osjećaja solidarnosti i simpatije njegovih prijatelja, potomaka američkih Hrvata spram daleke i njima nepoznate zemlje Hrvatske otvoreno mi se povjerio da nikad ranije nije ni razmišljao o svome podrijetlu i da ne poznaje svojih korijena. «Blago vama Hrvatima - reče mi taj gospodin - ponosni ste na svoje, znadete otkuda potječete i nemate problem identiteta. Meni i mojoj kćeri je to nepoznata stvar. Mi smo Amerikanci i tu je za nas početak i kraj svijeta». Profesor Taylor skrenuo mi je tada i nehotice pozornost na gotovo sveprisutnu pojavu suvremenoga svijeta koju bismo mogli nazvati traženje korijena. Samo sto pedeset godina unatrag čovječanstvo je zahvatila zlatna groznica koja je promijenila život milijuna ljudi. Danas pak, živimo u vremenu u kojem je traženje podrijetla postalo hobbijem, mnogima i zanimanjem, a ponekom i životnim pitanjem. Čini se da je na pomolu nova groznica, groznica traženja korijena. Otvorite stranice interneta i naći ćete nepregledne prostore ispunjene genealoškim stablima i adresarima koji bi vam trebali poslužiti u otkrivanju istine o vašim precima. Pojedinci su iz toga napravili unosan posao. Ne bi nas trebalo začuditi ako u toj novoj vrsti biznisa naidemo na ponekog Hrvata. S tako brojnim iseljeništvom Hrvatska zasigurno predstavlja važnu kariku u trženju rodoslovnih informacija.

Od proglašenja njene neovisnosti svakodnevno se susrećemo s pojavom djece, i unuka, čak i praunuka, potomaka iseljenih Hrvata koji otkrivaju da su našega podrijetla i traže primitak u hrvatsko državljanstvo. Val interesa za upis u maticu hrvatskih građana nimalo ne jenjava. I posebno se osjeća na tlu Južne Amerike. Ovu pojavu neki pripisuju činjenici što s hrvatskom putovnicom imate pristup svim europskim zemljama, a ulaskom Hrvatske u zajednicu europskih naroda u doglednoj budućnosti Južnoamerikancima s hrvatskim dokumentima automatski se ostvaruje mogućnost nastanjenja u Europi. Putovi seoba sada ponovno mijenjaju smjer. Danas je povratak europskoj kolijevci mnogima vrijedniji od zlata.

Osim eventualne koristi i praktičnih razloga na koje se ne može u cijelosti svesti ova avantura traženja korijena, postoje i oni sentimentalni razlozi koji izvire iz ljudske

prirode što posebno dolazi do izražaja u ovo naše doba kad se pojedinac osjeća osamljen i izgubljen među mnogobrojnim nepoznatima i nezainteresiranima pripadnicima iste vrste. U tom bezdušnom okolišu jedino njegovo sidro je obitelj, najbliži rođaci, preci, njegov jezik, njegova kuća. Ranije, dok je svijet bio veća pustolovina ljudi su se zbijali u etnička geta i držali se zajedno pomažući jedni drugima i održavajući na životu identitet svoje zajednice. Danas, u eri individualizma i ta su se središta raspala pod nadiranjem tržišnih zakona vrijednosti pa je svaka pojedina ljudska jezgra prepuštena plutanju u prostoru svoga svemira. Tako da se čini da traženje korijena ima svoj dublji smisao i da je zapravo psihološki i sociološki uvjetovan mrvljenjem svijeta i rasipanjem kultura.

Osim toga, otkrivanje korijena učvršćuje osjećaj postojanosti obitelji, prijenosa moralnih vrlina i intelektualnoga i kulturnoga nasljeđa koje su pojedincu ostavili preci. Ova obiteljska dota suvremenoj generaciji daje važan duhovni okvir. Pradjedovi i prabake poput davnašnjih lara i penata čuvari su novih obiteljskih ognjišta, svjedoci opstojnosti i jamstvo budućnosti. Većina tih čileanskih pradjedova i prabaka bila je useljenička generacija. Njihovi dugovi su ostali nenaplaćeni na dalekim obalama Jadrana, ali su oni u tom preseljavanju uspjeli svojim potomcima postaviti zdravi temelj za osjećaj ukorijenjenosti u novoj domovini zahvaljujući pozitivnom procesu stapanja s čileanskim društvom. To do danas nije još uspjelo australskim Hrvatima. Proces stapanja s maticom koji je u Čileu završen prije gotovo pola stoljeća tek danas prolazi hrvatska etnička zajednica u Australiji.

Istina, treba uzeti u obzir činjenicu da su čileanski Hrvati u više od 90 posto slučajeva doseljenici s otoka Brača te da njihov nacionalni osjećaj u trenutku iseljavanja nije bio dostatno razvijen pa su lakše prihvaćali političke prilike i neprilike u domovini (stvaranje prve i druge Jugoslavije) što im je u novoj sredini osiguralo političku zavjetrinu i mirni i dugoročni period prilagođavanja. S australskim Hrvatima dogodilo se upravo obrnuto. Oni su jedna od mlađih generacija useljenika u Australiju. Dolaze iz različitih područja Hrvatske i govore različita narječja. Jugoslavenska tajne službe i australska vladina politika pod utjecajem Beograda desetljećima su ih nastojali održati na margini društva. Zahvaljujući tim razlikama uvjetovanim povijesnim, socijalnim i političkim čimbenicima čak se i nostalgija u pojedinim generacijama drugačije proživljavala. Dok generacija useljenika proživljava duboku psihičku krizu, osjećaj krivnje, muke prilagođavanja i egzistencijalnu nesigurnost dotle nove generacije njihovih potomaka čute nostalgiju kao svojevrсни simpatični identifikacijski znak, kao pripadnost tajnom društvu odabranih, kao posjedovanje specijalnog fetiša koji ih izdvaja iz bezlične mase običnih ljudi. Evo kako o tome piše Carolina Karstulovic, praunika poznatoga čileanskoga Hrvata Ivana Krstulovica:

Danas, nakon više od osamdeset godina otkako mog pradjeda Ivana Krstulovica-Marcelica Kevecica nema u hrvatskoj zajednici, mi kao obitelj Kraljević Krstulović želimo se vratiti ostavštini onoga koji je bio trajna vrijednost i pokretačka snaga naših duša. Vrijeme je prošlo i od njegovih materijalnih dobara nije ostalo mnogo, ali opstaje sva

njegova čast, vrlina i poštenje i povrh svega osjećaj identiteta u borbi za ono što smo kao osobe, obitelj i Hrvati. Svega.⁴ (prev. T.T.)

Carolina Karstulovic i tisuće drugih mladih Čileanaca hrvatskih korijena s ponosom pričaju o svojim precima i s poštovanjem čuvaju uspomenu na njih svjesni da su ti njihovi prethodnici i pioniri u novoj domovini bili cijenjene figure u očima njihovih novih sugrađana. Taj pečat njihova identiteta pobuđuje sad u potomaka pomiješani osjećaj dragosti, tuge i ponosa.

Zašto je u Čileu moguće biti kod kuće

Kad sam već povjerovala da poslije stotina ispisanih stranica na temu iseljeništa nemam više što dodati, dogodio se Čile. Moj posao odveo me u zemlju o kojoj sam imala površne i mutne spoznaje. Čile je čak i u današnjem svijetu daleko, pa ni Europljanima nije uobičajeno onamo putovati. Nakon Australije nema ni jednoga odredišta na svijetu koje bi mi se činilo dalekim, a poznavajući hrvatsko iseljenišvo od sjeverne Amerike do Novoga Zelanda mislila sam da znam sve o izvandomovinskim Hrvatima. Ubrzo sam shvatila da će mi Čile u tom smislu pribaviti nova iznenađenja.

Dijeleći svakodnevicu s ovim ljudima koji se osjećaju Čileancima svjesnim svojih hrvatskih korijena imam priliku promatrati izbliza pojavu integriranog useljenika, ono o čemu sam u Australiji mogla samo sanjati. Na istu temu jednom mi reče sada već pokojni naturalizirani Australac Arthur Hribar, bivši general JNA i prebjeg iz Titova socijalističkoga raja:

“Meni je Jugoslavija oduzela sve: državljanstvo, imovinu, i nacionalnost, sadašnjost i budućnost. Ja sam joj to oprostio. Australija mi je dala sve. Dala mi je državljanstvo, osigurala mi je sadašnjost i budućnost. Prema njoj gajim poštovanje i ljubav.... Što se mene tiče, vjerujte mi, Hrvatskoj je daleko korisniji integrirani Hrvat (Australac) od Hrvata koji živi zatočen u svojoj prošlosti”⁵.

Osim bogate obitelji Lukšić i nekoliko istaknutih književnika hrvatskih korijena (Skarmeta, Eterovic, Mihovilovic) većinu drugih utjecajnih, imućnih i uspješnih Čileanaca hrvatskoga podrijetla Hrvatska gotovo uopće ne poznaje, pa si prosječan građanin ne može ni zamisliti kako se ovdje na svakome koraku osjeća nazočnost naših korijena koji su snažnim žilama isprepleli nacionalno tkivo Čilea. Smatra se da u Čileu danas od petnaest milijuna stanovnika više od jedan posto čine građani hrvatskoga podrijetla.

---

⁴ *Hoy después de más de 80 años de ausencia en la colectividad croata de mi tatarabuelo Ivan Karstulovic-Marcelic Kevecic, nosotros como familia Kraljevic Karstulovic deseamos regresar a quien fue un constante valor y fuerza emprendedora en nuestra alma, su legado. El tiempo a pasado y de su herencia material no queda mucho, pero sí queda todo su honor, valor y dignidad y por sobre todo el sentimiento de identidad en la lucha por quienes somos como individuos, como familia y como croatas.*

⁵ **Arthur Hribar**, intervju, Melbourne 1990.g. (neobjavljeno)

U dvije godine, otkako sam ovdje, primijetila sam da o nacionalnim blagdanima Čile blista u posebno svečanome ruhu. Na svakom balkonu u privatnim i javnim zgradama vijore stjegovi, taksiji i obični automobili okićeni su nacionalnim insignijama, organiziraju se veselice i akademije, mimohodi i druženja. Ljudi pjevaju čileansku himnu s rukom na srcu i nikome pritom nije neugodno. Tako je bilo i 18. rujna ove godine. Svečani mimohod čileanskih karabinjera prepriječio nam je put, koji je svakodnevna šetnica mom suprugu i meni, pa smo i mi bili prisiljeni zastati promatrajući dostojanstvenu paradu lokalnih policijskih jedinica. Među najvišim činovnicima Policije prozvan je neki Filipović. Čovjek snažan i uspravan kao jablan pristupio je svečanoj tribini i raportirao predstavnicima općinskih vlasti. Stajali smo na ulici u dugom nizu stišući

Sveučilišni profesor i akademik Ernesto Livacic prikupio je i obradio gotovo dvjestotinjak imena pisaca hrvatskoga podrijetla u Čileu, koji s čileanskim klasicima stvaraju književnost te južnoameričke zemlje

se s nepoznatim ljudima. U policijskoj koloni bili su i vatrogasci postrojani na vozilu kojem se o boku kočilo ime proizvođača Mirka Brnčica. Sjetih se u tom trenutku da sam u muzeju novčanica jednom vidjela isto ime pa mi je ondašnji direktor objasnio da je riječ o uglednoj obitelji koja već nekoliko generacija izrađuje specijalna vozila za prijevoz novčanica. Slušajući kako suprug i ja razgovaramo na hrvatskome, gospođa koja je stajala pokraj nas na paradi nije mogla suzdržati znatiželju te me je upitala odakle smo, a kad joj rekoh da smo iz Hrvatske vidno se obradovala rekavši da je njezina snaha podrijetlom Hrvatica i da joj se unučica zove Mariza (Marica). Snaha je znanstvenica – reče gospođa, a otac joj je jedan od poznatijih uzgajivača palte (avokado).

Pozvala sam gospođu da dođe na izložbu Dzenise Pecotic čije smo otvorenje pripremali tih dana u Santiagu. Preostalo nam je organizirati dobar koktel pa nam je u tome pomoglo poduzeće hrvatske obitelji Papic. Među uglednim čileanskim vinarima, osim Lukšića, istakla se i obitelj Georgea Matetica. U teatarskome svijetu, poslije Josseau, Tessiera i Vodanovic, imate izuzetnoga glumca Mauricia Pesutica, redatelje Alejandra Gojica i Ricarda Balica kao i mladu talentiranu Yasnu Kusanovic. Ustreba li vam vrsni filmaš preporučit će vam Ivana Martinića. Kad smo tražili glasovir za koncert Jakše Zlatara i Vladimira Mlinarića obratili smo se obitelji Mrkša koji imaju jednu od najboljih tvrtki za prodaju, posudbu i ugađanje klavira. Na čileanskim sveučilištima možete naći brojna ugledna imena profesora i znanstvenika hrvatskih korijena. O književnicima da i ne govorimo. Sveučilišni profesor i akademik Ernesto Livacic prikupio je i obradio nekih dvjestotinjak imena pisaca hrvatskog podrijetla. Ustreba li vam liječnici budite uvjereni da nema medicinske ustanove gdje ne možete naći nekog medicinarina našega prezimena. Znanstvenici, glazbenici, poduzetnici, bankari, arhitekti, umjetnici – od slavni i priznatih (kiparica Lili Garafulic) do mladih i početnika (Christina Tomi) susrest ćete stotine hrvatskih imena na svim poljima. dok među parlamentarcima sjedi nekoliko zastupnika hrvatskoga podrijetla, u Kabinetu nove predsjednice Čilea bilo je čak četvero ministara *Hrvata* od kojih su nažalost dvoje već odstupili. Diplomata, pravnik i političar Radomiro Tomic bio je svojevremeno čileanski predsjednički kandidat. Predsjednik nacionalne biskupske konferencije jest biskup Alejandro Gojic, a osim njega ima još nekoliko visokih crkvenih prelata hrvatskih korijena. Među brojnim imenima novinara i televizijskih voditelja ističu se Antonio Vodanovic i još popularnija bivša Miss Čilea, a danas kraljica estrade Tonka Tomicic.

Koliko snažan pečat su hrvatski doseljenici ostavili u čileanskom društvu vidi se i po popularnosti nekih hrvatskih imena koja Čileanci nadijevaju svojim mališanima (Drina, Daniza, Mariza, Yasna, Dushan, Yanko, Katica) kao i po imenima nekih poduzeća (Brac, Dalmacija, Kobac), avenija, ulica, parkova i šetnica.

Od direktora *Muzeja lijepih umjetnosti* (Milan Ivelic) do jedne od najmoćnijih žena u kulturi (Drina Rendic), od vlasnika najbogatijih rudnika i banaka (klan Luksic) do vodećih uzgajivača stoke (Šimunović), od Petricia i Petrinovica do Ostojica i Obilinovica, teče nepregledni niz imena Hrvata i njihovih potomaka koji su ovu lijepu zemlju svojim

radom, znanjem i talentima zadužili. One kojih više nema na životu nismo nažalost ni spomenuli. Uvijek su se isticali poštenjem i radom pružajući najbolje od sebe svojoj novoj domovini pa danas njihovi potomci sudjeluju kao odlučujući čimbenik u svim segmentima društva u izgradnji suvremene čileanske države. Zahvaljujući tome ovdje se doista možete osjećati kao kod kuće iako nitko ne govori hrvatski.

Globalna Hrvatska i tuga grobova

Vraćajući se Hrvatskoj, nakon svega što sam iskusila i doživjela surađujući s našim ljudima u svijetu, smatram da nam je ozbiljna i studiozna reinterpretacija odnosa spram našeg iseljništva jedno od temeljnih pitanja koje još nismo istinski dotakli. U tom smislu više si ne bismo smjeli dopustiti nikakvih pogriješka. Hrvatska bi trebala imati jedinstveni nacionalni program koji bi jasno definirao što nudi i što očekuje od svojih iseljenih sunarodnjaka i to ne samo zato što je Hrvatska proizvela jednu od najvećih emigracija današnjice prema kojoj ima određenih obaveza i dugova (sukladno čestim izjavama samih iseljenika), nego još više stoga što je hrvatska populacija u svojoj jezgri prepolovljena te je jedna polovina njezina bića već odavna s druge strane granice. Hrvatska doista nije samo zemlja, kamen, voda kako pjeva Drago Ivanišević, nego je zahvaljujući svojim sunarodnjacima, kako to zamjećuje prof. Vladimir Goss, kamo god pošli globalno nazočna... (I kud god idem sa mnom je Hrvatska!)⁶

Što u ovom slučaju znači za domovinsku Hrvatsku spoznaja da tamo negdje u svijetu živi još cijela jedna Hrvatska? Nekima se čini da je Hrvatska jača s tako silnom mrežom njezinih sunarodnjaka i njihovih potomaka razasutih po svim meridijanima i paralelama, dok drugi smatraju da je tako u svojoj vlastitoj kući puno slabija, ranjivija, siromašnija. Dio njezine nacionalne srži ugrađen je u zidove babilonske kule globaliziranoga svijeta. Promatrajući to velebno djelo suvremene civilizacije iz pozicije građanina svijeta čini mi se vrijedno divljenja koliko je suza i snage, ideala i snova, rada i znanja ugradio hrvatski čovjek u ta moderna čudovišta materije i duha, u nebodere Sydneyja, vinograde Kalifornije, u institute i sveučilišta, ali gledajući na sve to iz perspektive Hrvatske hvata me jeza od spoznaje koliko je stvaralačke snage prosuto na masovni egzodus mojih sunarodnjaka, koliko straha, poniženja, stradanja i iznevjerenih očekivanja kojima je bio izložen hrvatski čovjek i koliko je sama hrvatska tim odljevom svog pučanstva izgubila.

Hrvatski nacionalni korpus najčešće dijelimo na takozvanu *domovinsku Hrvatsku* i *iseljenu Hrvatsku*, no u posljednje vrijeme javljaju se i nove teze koje ga nastoje obuhvatiti, opisati i u svojoj cjelovitoj pojavnosti odrediti uvodeći pojam globalne Hrvatske. Ne treba nam previše suptilnosti da bismo zamijetili nespretnost svih

---

⁶ Drago Ivanišević, *Hrvatska*

ovih pojmova koji zapravo govore o tri različite Hrvatske. Što bi, na primjer, trebala značiti sastavnica izvandomovinska Hrvatska? Kojim sadržajima i oblicima se očituje njezino postojanje? Ili globalna Hrvatska - od kakvoga tkiva je ona satkana i gdje je ona činjenično nazočna? Ukoliko je sveprisutna (povezujući Hrvate čitavoga globusa) isto tako možemo reći da ne postoji nigdje jer je poput vode protočna. Istančanije uho lako će zapaziti neprikladnost ovih pojmova. Nijedan od njih ne može nas zadovoljiti iako sva tri odaju jednu duboku dvojbu koja kroz jezičnu inačicu progovara o jazu ili pukotini unutar hrvatskoga bitka. Svaka ova Hrvatska ima svoju bit te kao fizička ili kao duhovna zajednica žive odvojeno svoje paralelne živote. Jedna za drugu predstavljaju nezbiljski svijet. Je li moguće i realno prihvatljivo pričati o Hrvatskoj kao o ukupnosti tih svjetova samo zato što im je zajedničko ishodište, što potječu od istog praoca? Iskreno rečeno u to više gotovo nitko ne vjeruje. Otuda i toliki nesporazumi između Hrvatske i hrvatskih iseljenika.

*

Majko moj - otisnut je posljednji nepravilno ispisan vapaj hrvatskoga iseljenika na nadgrobnoj ploči, na groblju u Antofagasti kao nijemi svjedok tuge za najdražim bićem. *Llegaste desde lejos, muy lejos mi chico pajarito, y porque ya dejaste este mundo, pobrecito*⁷ - čitam na drugoj ploči koja pokriva grob dječaka. Umro je u sedamnaestoj, daleko od svojih najbližih, a takvih primjera su puna stara čileanska groblja. Mrtva imena svjedoče o hrvatskim korijenima pokojnika, a što svjedoče živi? Oni jednostavno žive i stvaraju nove svjetove tamo gdje su se zatekli, gdje su se ukorijenili, gdje su stvorili svoj dom dok mi sanjamo o tome da će se jednom vratiti. I oni sanjaju isto. Jednom rasuto zrnje pijeska u vjetar svjetskih pustara tko će ponovno sakupiti? Od snova je satkana i ta naša *globalna Hrvatska* za koju plaćamo dvostruku cijenu: s jedne strane u Čileu se možete osjećati kao kod vlastite kuće pa ovaj putopis ili duhopis ne govori toliko o drugima koliko o nama samima kakvi možemo biti, kako možemo uspjeti, kako se možemo ostvariti i na ledu Patagonije i u pustinji Atacama, dok nam s druge strane ukazuje na tragično rasipanje nacionalne supstance izvan domovinskih granica. Gdje je mjesto susreta ovih hrvatskih svjetova osim na zamišljajnoj i osjećajnoj razini? Ovakva se Hrvatska čini prije iz-globljena negoli globalna - zemlja koja je raspršila svoju nacionalnu esenciju poput prezreloga šipka. To što je još ostalo u srcu valja nam pod svaku cijenu očuvati.⁸

---

⁷ «Maleni moj ptiću, došao si izdaleka, iz velike daljine i zašto si siromašak, već napustio ovaj svijet» - tekst na nadgrobnoj ploči na jednom od hrvatskih grobova u Čileu.

⁸ Posveta: Svima koji su svojim radom i stvaralaštvom postigli da se u Čileu s poštovanjem izgovara hrvatsko ime.

Summary

EXPATRIATE SPIRITUALOGUE

An essay on expatriate Croatians and their descendants that endeavours to describe the characteristics of their social identity. The author, in living with the emigrant communities, has discovered a parallel world entirely unknown to homeland Croatia in which Croatia is dreamt of, put on a pedestal, endlessly yearned for, but also not forgiven. What is more, it is condemned, and sometimes its ill fortune is cursed. Most swear a lifelong oath of allegiance to it, and consider their emigrant situation an unfortunate act of providence, while others renounce it, considering it the cause of their misfortune. Almost none are indifferent.

A travelogue or spiritualogue breaks down the dissipation of the national substance outside the frontiers of the homeland and attempts to find the place where Croatian worlds meet outside of the contemplative and emotional level. A part of the quintessence of the Croatian nation is built into the walls of the tower of Babel that is the globalized world today, and the author, observing this magnificent work of modern civilisation, comments with wonder how many tears and how much strength, ideals and dreams, labour and knowledge Croatians have built into the modern marvels of substance and psyche, into the skyscrapers of Sydney, the vineyards of California and into the institutions and universities across the planet.

Resúmen

APUNTES ACERCA DE LOS EXPATRIADOS

El ensayo sobre los croatas expatriados y sus descendientes trata de descubrir las características de su identidad social. En la convivencia con los emigrados, la autora ha descubierto un mundo paralelo, totalmente desconocido en la Patria croata - un mundo en el cual a Croacia se la sueña, se la eleva a un alto pedestal, se la convierte en objeto de añoranza sin límites, pero tampoco se le perdona. Y lo que es más, se la condena y a veces hasta se maldice su mala suerte. La mayoría le jura fidelidad vitalicia considerando su condición de emigrante un golpe del Destino; no obstante eso, no faltan quienes reniegan de ella echándole la culpa por su desgracia. Casi no existe persona que no tome partido al respecto.

El ensayo analiza el despilfarro de la sustancia nacional fuera de la Patria y trata de acertar la ubicación del encuentro de los dos mundos croatas excepto en el virtual plano sentimental. Parte de la esencia nacional croata está empotrada en los muros de la torre de Babel del mundo globalizado, y la autora, contemplando esa grandiosa obra de la civilización moderna, comenta maravillada cuántas lágrimas y esfuerzos, ideales y sueños, trabajo y saber ha incorporado el hombre croata en esas maravillas de materia y espíritu, en los rascacielos de Sydney, viñedos de California e institutos y universidades a lo largo y a lo ancho del Planeta.

Ljubomir Antić

IZAZOVI INTEGRACIJE

Kada bi se Europa odrekla nacionalne (i socijalne!) države i demokracije, ona bi se odrekla svoje biti • Europska unija želi očuvati različitost kao bitni dio svoga identiteta

U traženju odgovora na pitanje zašto su građani Nizozemske i Francuske na referendumima odbili predloženi tekst Europskog ustava, dosad se uglavnom zaustavljalo na njihovoj neobaviještenosti. Da su, dakle, znali za sve prednosti koje im donosi viši stupanj europske ujedinjenosti, sigurno bi glasovali pozitivno. Na takav zaključak navodi i činjenica što su dosadašnja izjašnjenja o Ustavu u parlamentima (dakle među elitom koja je u pravilu bolje informirana) prolazila pozitivno. Različit pristup političke elite i građana samo potvrđuje ono što već znamo – da se europsko ujedinjenje odvija «odozgo». To samo po sebi ne mora značiti ništa loše: inicijativom «odozgo» uglavnom su nastajale i europske nacije pa zašto ne bi i njihovo čvršće integriranje. Problem je u tome što se to neće dogoditi dok se ne uspostavi povjerenje između građana i elite. Koja su možebitno izvorišta tog nepovjerenja?

Francuzi i Nizozemci negativno su se odredili prema europskom Ustavu jer vjerojatno osjećaju da se u svakoj višoj fazi europske integracije povećava distanca između njih i njihove političke elite – na njihovu štetu. Još slobodnije razmišljajući tome bih dodao: u visoko integriranoj Europi, Francuzi možda vide restauraciju carstva kojeg su upravo oni prvi *delegitimirali* davši *legitimitet naciji* – «Nacion contre Roi!» (Nije naodmet spomenuti da su se i u Nizozemskoj vrlo rano stvorili uvjeti za formiranje moderne nacije.)

A kakvu poziciju mogu za sebe zamišljati *građani u carstvu? Trećeg staleža*. Prvi i drugi činila bi politička elita i *globalni igrači*. (Potonji su osobito opasni jer nisu birani a imaju više moći od političara koje građani još uvijek biraju.)

U novoj situaciji neodržiava je i pozicija *liberalne demokracije* kao produkta moderne. I taj osjećaj vjerojatno je sadržan u građanskom «ne» većoj integraciji. Građani znaju da su, obzirom na odnos moći, pravila liberalne demokracije njihovo jedino *sredstvo kontrole* «viših staleža». Toga je svjesna i druga strana koja, zaklinjući se na njezine

vrijednosti, već stidljivo ukazuje i na njezine nedostatke: danas je ona neučinkovita u borbi protiv terorizma a sutra će biti manjkava pri integraciji stranaca, raspodjeli energenata, pitke vode i sl.

Građanin ne mora biti ni sociolog ni politolog a da zna da je središnji pojam demokracije *narod* a ne nešto *izvan* ili *iznad* njega.

Držim stoga da je aktualna kriza u europskom integriranju dobar povod da se nastavi, rasprava o *nacionalnoj državi* i liberalnoj demokraciji. Kažem, nastavi, jer mi se ponekad učini kao da je o nacionalnoj državi sve rečeno, kao da se podrazumijeva da je ona istrošeni model ljudske zajednice. Štoviše, imam osjećaj da se pri tome više *presuđuje* nego *prosuduje*.

Ja ću u ovom tekstu ipak pokušati prosuđivati.

Kada je riječ o nacionalnoj državi (a zapravo bismo mogli reći o državi kao takvoj jer danas zapravo i ne postoje drugačije države nego nacionalne - dvojba između nacionalne i građanske države je lažna: nema nacionalne države koja nije građanska i građanske države koja nije i nacionalna.) glavni grijeh koji joj se pripisuje jesu ratovi koje je vodila, a posebno dva velika rata u XX. stoljeću koja su mu dala obilježje stoljeća «halucinatorne politike» i «megaumiranja».

I to je točno. No znamo da je ratova bilo i prije ere nacionalnih država te da ih nitko ne može isključiti ni u posve globaliziranom svijetu. Tko može biti posve siguran da u njemu ne bi ratovala civilizacije, ili jednostavno građani između sebe. A propos potonjega: zamislimo svijet kao jednu državu u kojoj je neznatna manjina bogatih a velika većina siromašnih koja preživljava s dva dolara na dan. Ne bi li potonji uradili sve da ne uđu u onu kvotu od 25 nesretnika koji u tom svijetu svake minute umiru od gladi? Globalizirani svijet ne isključuje, dakle, građanski rat. A što tek reći o terorizmu za kojeg se može reći da je jedan od prvih negativnih produkata upravo globalizma.

Fašizam i nacionalsocijalizam kao ekstremni nacionalni/državni egoizmi doista su u nacionalnoj državi našli povoljan medij. No čiji je produkt antifašizam? Nije li nacifašizam u drugom svjetskom ratu porazila upravo koalicija nacionalnih država. I ne samo porazila u ratu nego i izvela tako dosljednu denacifikaciju da se ovaj više nikada nije pojavio kao ozbiljna prijetnja miru i ugrožavanju temeljnih nacionalnih, građanskih i ljudskih prava.

U svjetskom sustavu koji se temeljio na suverenim državama s Organizacijom UN kao institucijom kolektivne sigurnosti, svijet već preko 60 godina uživa *globalni mir* sa sve manje naznaka da bi mogao biti poremećen.

Samo onaj tko ne želi vidjeti, ne zamjećuje da se nacionalni egoizmi *priritomljuju* te se u velikom dijelu čovječanstva u tom kontekstu ne govori niti misli u kategorijama «svetog egoizma» (sacro egoismo). Doduše na svjetskoj političkoj sceni još uvijek dominiraju *realisti* (oni koji zagovaraju *interes* kao temeljni motiv u odnosima među državama) a ne moralisti, no činjenica je da oni sve uspješnije usklađuju suprotstavljene interese.

Stoga je tvrdnja da «koncept nacionalne države proizvodi rat s onom mjerom nužnosti

s kojom gacanje po vodi proizvodi mokre noge» više nego ishitrena. Čemu ratovati u svijetu u kojem je *udobnost* najviša vrijednost, kad se ciljevi mogu postići mnogo elegantnijim sredstvima.

Podsjećam ovdje i na jedan paradoks. Globalizacija očito snažnije nastupa a nacionalna država se povlači nakon pada Berlinskog zida koji je pak obilježio kraj hladnog rata a ovaj u nedogled udaljio svijet od globalnog rata. Kako to da se i dalje kao glavni argument protiv nacionalne države upotrebljava njezina prijetnja miru? Isto tako: zašto se tragedija drugog svjetskog rata više stavlja na dušu nacionalnoj državi danas nego neposredno nakon tog krvavog iskustva? Uostalom nije li nacionalna država svoje «zvjezdane trenutke» proživljavala upravo nakon drugog svjetskog rata?

Uz nacionalnu državu nerazdvojno se veže *nacija kao njezin supstrat* te kao takva dijeli s njom istu sudbinu.

U kritici nacije ide se dotle da se osporava sama njezina *realna* egzistencija. Ona je tek «zamišljena zajednica» kao i sve zajednice u kojima se ljudi međusobno ne poznaju - dakle, veće od sela.) I upravo to iracionalno, mitsko zajedništvo, za kritičare nacije, izvor je mnogih nesreća koje su zadesile kako pojedinca tako i čovječanstvo. Opasnost za pojedinca proizlazi iz moći nacije da homogenizira zajednicu. U takvim stanjima u kojima zajednica djeluje kao «jedna duša» gubi se osobnost, osobito njezina moć slobodnog prosuđivanja, a to elite mogu iskoristiti za svoje sebične ciljeve. To se događa osobito u ratovima i nacionalnim pokretima. Najdrastičniji primjeri za to su totalitarizmi XX. stoljeća.

Nacija i liberalna demokracija

O naciji je još uvijek teško govoriti jer dobar dio tog kompleksa izmiče racionalnoj analizi. Činjenica je, da čovjek kao *ugroženo* i *nesigurno* biće želi *pripadati zajednicama*. Bila dakle nacija zamišljena ili egzaktna činjenica treba ju prihvaćati kao realnost primjenjujući Thomasov poučak: ako ljudi doživljavaju neko stanje stvarnim ono je stvarno po svojim posljedicama.

Stoga evo nekoliko odgovora na izrečene kritike.

Ako se pojedinac gubi u manjoj zajednici kao što je nacija (neke nacije su doista i male skupine ljudi) što će se s njim događati u globalnom društvu? Tko će ga štititi od jačih i *manje odgovornih* igrača nego što je to nacionalna politička elita? Možemo li ustvrditi da je pojedinac danas kao član oslabljene nacije i nacionalne države u povlačenju, manje izložen vanjskim pritiscima i slobodniji nego prije?

Kada je riječ o homogenizaciji kao otuđenju osobe u zajednici, u pravilu se navode njezini zali ciljevi i loše posljedice. Ta zar se ljudi ne mogu homogenizirati i oko pozitivnih ciljeva. Nemamo li za to mnogobrojne primjere u nedavnoj i bliskoj povijesti.

Bi li Engleska na pr. bila u stanju obraniti se od nacističke njemačke da nije bila homogenizirana oko tog cilja. Bi li nacije zemalja koje danas zovemo «u tranziciji» krajem 80-ih, početkom 90-ih godina XX. stoljeća ikada izašle iz doista nezavidnog položaja da nije bilo nacionalne homogenizacije oko ciljeva kao što su nacionalna

sloboda i sve ono što obuhvaća pojam liberalne demokracije. Valjda nitko ne misli da su komunizam srušili disidenti ili Radio slobodna Europa: srušili su ga nacionalno-demokratski pokreti koji su homogenizirali građane oko tih ciljeva. Je li se trebalo odreći tih ciljeva zbog pretpostavki (koje su se u mnogim slučajevima obistinile) da je homogenizacija pogodan ambijent i za lovce u mutnom?

Uvijek će biti problema (ubuduće možda i više) čije će rješenje ovisiti o jedinstvenom pristupu pri njihovom otklanjanju. Postiže li se to jedinstvo lakše u naciji koja je i *emotivna* činjenica ili u nekoj *mehaničkoj* integraciji država odnosno globaliziranom svijetu?

Prednost manjih zajednica je što se u njima lakše *uoče i lociraju problemi* a oni najteži često se rješavaju u ambijentu *kolektivnog entuzijazma*.

Bez obzira na ishod nadmetanja između globalizma i partikularizma život i u budućim društvima bit će nezamisliv bez solidarnosti njegovih članova. Postiže li se ta solidarnost lakše u manjim ili većim zajednicama, u naciji ili globaliziranom svijetu? Napominjem da je nacija po definiciji zajednica solidarnosti. U zajednicama pak s narušenom kohezijom ljudi žive po drugim, «novim pravilima». U njima pojedinca vodi imperativom: «Imam obvezu prema sebi».

Snažno nadiranje globalizacijskih procesa zadnjih dvadesetak godina te uvjetovano s time i snažnije europsko integriranje, zgusnulo je vrijeme i prostor (pa i samu povijest) te doista dovelo nacionalnu državu u novu situaciju. I dok su se globalizacijski procesi odvijali spontano uslijed spletova okolnosti (globalizacija sigurno nije projektirana pojava) promjene u nacionalnoj državi nastajale su više-manje planirano bilo da se radilo o reakciji ili prilagodbi na nove prilike. Tako će vjerojatno biti i u narednom vremenu. Vjerujem da će i u njemu *dostajati prostora* u kojem će se moći utjecati na položaj nacionalne države u prvome redu propusnost njezinih granica i mekšanje suvereniteta. Ta mogućnost (da se upravlja sudbinom nacije) iziskuje odgovorno ponašanje. A je li se tako ponašamo, dok izbacujemo naciju/nacionalnu državu preko palube povijesti? Jesmo li fokusirani samo na loše strane ili vodimo računa i o neprijepornim vrijednostima koje su nastale u nacionalnoj državi.

Podsjećam da je u njoj nastala i razvila se liberalna demokracija, pravna i socijalna država. U najširem rasponu – od nacionalnih do spolnih - štite se prava manjina. Zahtjev za zaštitom ljudskih prava općenito dosegao je takve razmjere da se govori o «imperijalizmu ljudskih prava» odnosno «permisivnom izobilju». Na isti način možemo govoriti o pravu na *različitost*. *Jednakost* ljudi postala je samorazumljiva. Znanost je dosegla nezamislive razmjere. Medicina je npr. produžila ljudski vijek, smanjila patnju te bitno podigla kvalitetu života. Ljudski rad je oslobođen teških fizičkih napora a radno vrijeme se smanjuje. U prostor slobodnog vremena ulazi zabava, šport, hobiji...

Jednom riječi: nacionalna država stvorila je uvjete u kojima, na većem dijelu Globusa, ljudski život prvi puta u povijesti nije tek *puko preživljavanje*.

No sve to ne bi bili valjani argumenti u prilog nacionalnoj državi kada bi aktualni trendovi pokazivali zastoj ili zaostajanje u očuvanju odnosno unapređenju spomenutih vrijednosti. Je li tako? Je li *pozitivni potencijal* nacionalne države u stagnaciji i pokazuje li zna-

kove istrošenosti? Očito ne! Štoviše, ako se može govoriti o ugrožavanju navedenih stečevina ono dolazi upravo s područja koje se suprotstavlja nacionalnoj državi. U *ekonomizaciji posvemašnjeg života* (sve ima cijenu, sve je na prodaju) pod snažnim pritiskom je sve ono što ugrožava profit – od liberalne demokracije i socijalne države do održivog razvoja i prava na razliku.

Zbog tih spoznaja put iz nacionalne države više ne vodi u *nepoznato*. Globalizacija više nije ni *pozitivna utopija* kakva se mogla činiti krajem prošlog stoljeća. Uostalom malo je utopija – i pozitivnih i negativnih – koje na kraju nisu ispostavile visoki račun čovječanstvu.

A gdje su u svemu tome Hrvati? U Europi, s kojom dijelimo iste nelagode i dvojbe. Štoviše, one potiču iz istog izvora: iz činjenice da ideje i poticaji za višim stupnjem europske integriranosti dolaze «odozgo». Ponešto naglašeniji «strah za državu» kod Hrvata je razumljiviji utoliko, što smo manje od većine država Europske Unije izvijeli vlastitu državu. Ljudima, dakle, treba jasno reći da je snažnije europsko integriranje odgovor na «divlju globalizaciju». Za razliku od «objedinjavanja» koja amalgamira, Europska Unija želi očuvati različitost kao bitni dio svojeg identiteta. Kad bi se Europa odrekla nacionalne (i socijalne!) države i demokracije, ona bi se odrekla svoje biti.

Nema sumnje da će Europska Unija naći izlaz iz aktualne krize. I Hrvati će nadvladati svoje rezerve prema europskom integriranju. No ništa neće doći samo po sebi. Jedno i drugo dogodit će se tek kad političke elite uvjere «obične ljude» da je svrha europskog objedinjavanja «neuništiva Unija sastavljena od neuništivih država».

Summary

THE CHALLENGES OF INTEGRATION

Where is the nation-state heading? Is there a stagnation of the positive potential of the nation-state and is it showing signs of wear? Clearly not! If Europe were to abandon the nation- (or social!) state and democracy, it would renounce its own essence. The criticism of the nation goes as far as to dispute even its actual existence – something the author does not agree with. Regardless, therefore, if the nation is an abstract or concrete fact, it should be accepted as a reality applying the Thomas theorem: “If men define situations as real they are real in their consequences”.

And where do Croatians stand in all of this? In Europe, with which we share the same anxieties and doubts. What is more, they spring from the same source: from the fact that the ideas and initiatives for a higher level of European integration come “from above”. It should be, therefore, put clearly to the people that stronger European integration is an answer to “unrestrained globalisation”. Unlike the “unification” that amalgamates, the European Union wants to preserve diversity as an essential part of its identity.

Resúmen

LOS DESAFÍOS DE LA INTEGRACIÓN

Hacia dónde se dirige el estado nacional? Acaso está estancado el potencial nacional positivo y muestra señales de agotamiento? Evidentemente no! Si Europa renunciase al estado nacional (y social!), es como si renunciara a su esencia. Los que critican a la nación suelen ir tan lejos que hasta niegan su misma existencia - con lo que el autor no está de acuerdo. Independientemente de que la nación sea un concepto virtual o verdadero, hay que aceptarla como una realidad aplicando la doctrina de Thomas: si la gente experimenta una situación como real, ella es tal debido a sus consecuencias.

Y dónde están en todo esto los croatas? En Europa con la cual compartimos las mismas dificultades y dudas. Es más, ellas surgen de la misma fuente: del hecho que las ideas y las aspiraciones a un grado superior de integrismo europeo vienen “de arriba”. Es preciso decir claramente a la gente que la integración europea más intensa es la respuesta a la “globalización salvaje”. A diferencia de la “unificación” que amalgama, la Unión Europea quiere conservar la diversidad como parte esencial de su identidad.

BAŠTINA

Dubrovnik • Baza relikvijara ruke sv. Vlaha • Riznica katedrale Gospe Velike (1185. – 1192.) • Iseljenici, u trećemu pa i četvrtome naraštaju diljem svijeta, njeguju kulturno naslijeđe koje su u svojim srcima i mislima ponijeli u svijet iz Dalmacije i ostalih hrvatskih regija njihovi preci

MORSKE ORGULJE

Prve i, zasada, jedine morske orgulje na svijetu ugrađene su ispod kamene šetnice na obnovljenoj Krešimirovoj rivi u Zadru • Za neponovljive glazbene varijacije njihov graditelj, zadarski arhitekt Nikola Bašić, ovjenčan je Europskom nagradom za urbani javni prostor i Graditeljskom nagradom Cemex međunarodnoga ugleda koja mu je uručena 3. studenoga 2006. u Meksiku

Svoj grad smješten na poluotoku, Zadrani od milja zovu kamenim brodom, a od proljeća 2005. godine mogu se pohvaliti da more oko njihova broda danju i noću - neprestano svira. Taj vječni koncert koji nikad ne utihne i čije su glazbene varijacije neponovljive, čuje se iz najvećega glazbala na svijetu: morskih orgulja sagrađenih prema zamisli zadarskoga arhitekta Nikole Bašića. Za taj je projekt, kod kuće već nagrađen strukovnim priznanjem "Bernardo Bernardi", Bašić dobio i dvije ugledne međunarodne nagrade: najprije Europsku nagradu za urbani javni prostor, u konkurenciji 207 projekata iz 31 zemlje. To prestižno priznanje, koje se dodjeljuje svake druge godine, uručeno mu je 30. lipnja 2006., na svečanosti u Centru suvremene kulture u Barceloni. A nedavno su u Meksiku, među projektima javnih građevina iz 24 zemlje sa svih kontinenata (osim Australije) njegove morske orgulje osvojile drugu Graditeljsku nagradu Cemex, što je ta multinacionalna kompanija dodjeljuje već 15 godina. Dolazeći po prestižnu svjetsku nagradu, 3. studenoga 2006. na glamuroznu priredbu u gradskoj dvorani Arena u Monterreyu, jednom od najbogatijih meksičkih gradova, Nikola Bašić se, poput najvećih zvijezda, prošetao crvenim tepihom. Prve i, i zasad, jedine morske orgulje na svijetu ugrađene su ispod kamene šetnice na obnovljenoj Krešimirovoj rivi u Zadru u koju uplovljavaju veliki brodovi za kružna putovanja. Dugačke su sedamdeset metara, u more se spuštaju bijelim kaskadnim stepenicama ispod kojih je, okomito na obalu, postavljeno 35 polietilenskih cijevi različitih promjera: na njima su "zviždaljke" koje, ulaskom vode i zraka, sviraju sedam akorda od pet tonova, što katkad podsjeća na klapsku pjesmu. - Zvuk orgulja, koji se kroz otvore u stepenicama širi u prostor, stvara

morem potisnuti zrak, a intenzitet ovisi o vjetru te jačini i visini valova koji zapljuskuju obalu: najbolje se čuju za olujna nevremena, a kad zapuše jugo, zvuk im je najsnažniji - kaže 60-godišnji Nikola Bašić, autor glazbala sjedinjenoga s energijom mora, koje je već postalo simbol Zadra, čuvenoga po graditeljskoj baštini. Među važnije realizacije arhitekta Bašića, voditelja vlastita projektantskoga ureda *Marina projekt*, ubrajaju se i Nautički centar Zlatna luka u Sukošanu kod Zadra, zatim nadogradnja crkve Sv. Josipa u Ražinama nedaleko od Šibenika, poslovno-stambena zgrada Vrbik u Zagrebu, te uređenje pozornice na zadarskom Forumu za posjet pape Ivana Pavla II., u lipnju 2003., koju je ukrasio pletenim vijencem od makije, a na kameni pod prostro kokosov tepih. Prema njegovu projektu, u Zadru su, uz obalu, sagrađene i tri poslovno-stambena zgrade (u sklopu kompleksa TIZ), od plastificiranoga, valovitoga aluminijska, od kojeg se na poseban način odbija svjetlost, pa građevina mijenja boju i oblik kad se otvore 'škure'. S morskih orgulja se, pak, pruža pogled na zadarske otoke, a pohode ih turisti iz cijeloga svijeta: sjede na 'skalinama', šetaju, osluškuju glasanje mora, mobitelima, prislonjenim tik uz otvor kroz koji izlazi zvuk, "prenose" koncert tko zna kome i tko zna gdje. Ili jednostavno promatraju zalazak sunca za koji je još majstor trilera Alfred Hitchcock, za svog boravka Zadru 1964. godine, ustvrdio da je najljepši na svijetu... Svi koji su čuli zvuk robusnih orgulja koje šire pozitivne vibracije, doživljavaju ga ugodnim, opuštajućim i smirujućim. A zvukovi što ih je njihov idejni tvorac Nikola Bašić pamtio iz svoga djetinjstva na otoku Murteru, nastali udaranjem morskih valova u grotu i šupljine u obali, često su nalikovali hroptaju ili zvižduku. Stoga, kad je odlučio rivi na kojoj se sudaraju more i obala pridodati uhu ugodan zvuk, savjetovao se sa stručnjakom za hidrauliku mora Vladimirom Andročecom, akustičarom i glazbenikom

Vječni koncert, čije su glazbene varijacije neponovljive, čuje se iz najvećega glazbala na svijetu: morskih orgulja, sagrađenih prema zamisli zadarskoga arhitekta Nikole Bašića

Ivicom Stamaćem, te orguljarskim atelijerom Heferer iz Zagreba. A gradnju i postavljanje svirala povjerio je majstoru Goranu Ježini, svom prijatelju s rodnoga otoka Murtera, koji je, nekoliko mjeseci nakon što su orgulje završene, na žalost, preminuo od karcinoma. Kad su morske orgulje nakon dvije godine gradnje napokon prosvirale, na svečanom otvorenju u travnju 2005., okupila se i Bašićeva obitelj: supruga Ljubica, Sarajka koju je upoznao još kao brucoš sarajevskoga Arhitektonsko-urbanističkog fakulteta, kći Barbara i sin Bartul, te unuci, danas osmogodišnji Roko i godinu i pol mladi Niko. I unučicu Linu, rođenu prije godinu i pol, već navikavaju na koncerte s obale mora. Ljubica Bašić, koja je nekoć u Sarajevu svirala klavir, kritična je prema ne baš uvijek najbolje ugođenim morskim tonovima. No slavni pijanist Ivo Pogorelić je, nakon održanoga solističkoga koncerta u Zadru, pažljivo osluškivao orgulje i iznenađen tom neobičnošću, dešifrirao sve tonove i akorde koji su dopirali iz mora. Svoje je plesne točke, uz zvuke orgulja, već nekoliko puta izvodio Zadarski plesni ansambl koji vodi koreografkinja Sanja Petrovski, a na Festivalu mora, u ljeto 2006., klape su improvizirale pjesmu uz pratnju "pjeva" iz morskih valova. I sam Nikola Bašić, poželji se katkad prepustiti čaroliji zvuka "svojih" orgulja, no sugrađani ga prepoznaju i zaustavljaju na svakom koraku, pa ne može, neometano, ni minutu uživati u neponovljivim skladbama koje stvaraju valovi i vjetar. - Najdraža mi je ljetna bonaca, tada je naprosto fantastično: valovi iz različitih smjerova neravnomjerno oplakuju obalu, stoga se čini kao da netko nevidljiv improvizira na glasoviru - zvuk je čas jači, pa slabiji - kaže Nikola Bašić, koji je razmišljajući o vječitoj temi - susretu mora i obale - stvorio morske orgulje čija čarolija nikad ne prestaje. I koje su, uz crkvu Svetoga Donata, već postale zaštitni znak drevnoga Zadra.

S morskih orgulja pruža se pogled na zadarske otoke, a pohode ih turisti iz cijeloga svijeta: sjede na 'skalinama', šecu, osluškiju glasanje mora

Summary

SEA ORGAN

The sea organ, built in Zadar by architect Nikola Bašić, has been making endless music since the spring of 2005. Nikola Bašić is the recipient of two top international awards for this, the largest musical instrument in the world. He received the European Prize for Urban Public Space on June 30th of 2006 at an awards ceremony at the Contemporary Culture Centre in Barcelona. A prestigious world award was conferred upon him at a glamorous event at the Arena municipal hall in Mexico's Monterrey on November 3rd of 2006. In a field of public edifices from all continents (with the exception of Australia) his sea organ took the second place Cemex Building Award, conferred by the Cemex Company for 15 years running.

The first, and for now the only sea organ in the world, was constructed under a stone promenade on Zadar's restored Krešimir quay, the city's dock for large cruise ships. They are seventy metres long and descend to the sea in a white cascade of steps under which 35 polyethylene pipes of various diameters have been set perpendicular to the shoreline: "whistles" have been built into them that, with the entry of water and air, play seven five-tone chords, reminiscent at times of a cappella "klapa" singing.

Renowned pianist Ivo Pogorelić, after a solo concert he gave in Zadar, carefully listened to the organ and, surprised by its singular quality, deciphered all of the tones and chords coming from the sea.

Resúmen

EL ÓRGANO MARINO

Un órgano marino, proyectado por el arquitecto Nikola Bašić, fue construido en Zadar en la primavera de 2005. Desde esa fecha, ejecuta música sin interrupción. Gracias al instrumento musical más grande del mundo, su creador ha obtenido dos prestigiosos premios internacionales. El 30 de junio de 2006 le ha sido otorgado al arquitecto Nikola Bašić el premio europeo al mejor proyecto de espacio público urbano en el Centro de la Cultura contemporánea de Barcelona. El valioso reconocimiento mundial le fue otorgado en una fascinante fiesta organizada en el salón municipal “Arena” en la ciudad mexicana de Monterrey el 3 de noviembre de 2006. Entre los proyectos de edificios públicos de 24 estados de todos los continentes (excepto Australia) su órgano marino ganó el segundo premio arquitectónico Cemex que dicha compañía multinacional otorga por décimoquinto año consecutivo.

El primero y hasta la fecha único órgano marino en el mundo está empotrado debajo del paseo de piedra de la renovada Krešimirova riva (Ribera de Krešimir) en Zadar donde atracan grandes buques turísticos. Su largo es de setenta metros y desciende hacia el mar en forma de blancos escalones a manera de cascadas; debajo de ellos están colocados en forma perpendicular a la ribera 35 tubos de polietileno de diferentes diámetros rematados con una especie de “silbatos” que por efecto del paso de agua y aire emiten diferentes sonidos que combinan acordes. Éstos a veces se asemejan a la música de “klapas” (es decir, a la música interpretada por conjuntos vocales típicos de Dalmacia).

Al término de un concierto ofrecido en Zadar, el famoso pianista Ivo Pogorelić se acercó hasta la Krešimirova riva para escuchar atentamente la música emitida por el órgano marino. Sorprendido, logró identificar los tonos y acordes que procedían del mar.

Suad Ahmetović

JUBILEJ RABLJANINOVA ZVONA

Zvuk najvećega i najstarijega dubrovačkoga zvona odjekuje već pola tisućljeća “noću pozivajući na počinak, danju na posao” s Gradskoga zvonika, čiju je obnovu na početku XX. stoljeća podupro iseljenik iz dubrovačkoga kraja i čileanski kralj salitre - Pasko Baburica • Zvono Ivana Rabljanina resi lik dubrovačkoga nebeskoga zaštitnika sv. Vlaha, na prednjoj strani, a na suprotnoj strani lik Bogorodice sa Spasiteljem u skutu unutar vijenca od lozina lišća

U Dubrovniku je prije pola tisućljeća, početkom studenoga 1506. godine, na Gradski zvonik podignuto brončano zvono teško više od 2 000 kilograma, koje je izlio znameniti ljevač Ivan Krstitelj s otoka Raba (Baptista delle Tolle de Arbis). Specifični zvuk toga zvona odjekuje pod udarcima batova dvaju “zelenaca” – brončanih likova mladih rimskih vojnika tako nazvanih zbog njihove zelene patine, čija su pokretna poprsja povezana polugama sa satnim mehanizmom koji ih naizmjenično vuče i otpušta kad trebaju otkucavati sate i njihove polovice.

Mnogi neupućeni ljubitelji dubrovačke starine misle da su i “zelenci” djelo majstora Rabljanina. Na takav zaključak navodi ih činjenica da su “zelenci” i zvono ukrašeni vrlo sličnim simboličnim motivima i reljefno izrađenim dekorativnim elementima. Međutim, u arhivskim dokumentima je zapisano da se Ivan Krstitelj Rabljanin doselio u Dubrovnik 1504. godine ili 26 godina nakon postavljanja “zelenaca” na zvonik. Tko je autor “zelenaca” nije do danas utvrđeno, ali je očito da su ta istinska umjetnička djela izrađena rukama nekoga vrlo talentiranoga i školovanoga renesansnoga kipara.

Zvono Ivana Rabljanina visoko je, s ušicama, 1,62 metra, a promjer mu na donjem rubu iznosi 1,30 metra. U njegovu umjetničkome oblikovanju majstor je unio još više simbolike nego anonimni autor “zelenaca”. Naime, na onoj strani što predstavlja lice zvona nalazi se lik dubrovačkoga nebeskoga zaštitnika sv. Vlaha, okružen vijencem lozina lišća. Svetac je prikazan u biskupskom rimskom ornatu, kako desnom rukom blagoslivlja i u lijevoj drži maketu Grada, a pored njega su inicijali S. i B. (Santus

Blasius). Na suprotnoj strani zvona, također unutar vijenca od lozina lišća, ističe se lik Bogorodice sa Spasiteljem u skutu. Ispod obaju vijenaca nalazi se po jedna krilata glava nemani Meduze – po starogrčkoj mitologiji najužasnije od triju Gorgona, koja u kamen pretvara svakoga tko bi se usudio da je i pogleda. Lice Meduze uokviruje vrpca vezana na podbratku u čvor. Ostali dio zvona ukrašen je bogatim i maštovitim dekorom od akantova lišća, voćaka i cvijeća. Tu je i niz volovskih lubanja s rogovljem, a posebno su izražene figure jednoga sokola i jednoga orla raširenih krila.

Važan je podatak da je na zvonu također tekst na latinskome jeziku, što ga je sastavio poznati dubrovački humanist Ilija Lampridije Crijević.

Tekst glasi: ACTA VELVT PHOEBVS DISTINGVIT TEMPORA CVRSV. TERRIGENIS PERAGENS SINGA SVPERNA POLI. SIC SONITV NOSTRO NVMERATVR CIVIBVS HORA. NOCTE MONENS REQUIEM. LVCE LABORIS OPVS.

To u hrvatskome prijevodu znači: *“Kao što Sunce svojim kretanjem, prolazeći visokim nebeskim svodom, označava proteklo vrijeme ljudima na Zemlji, tako ja svojim udarcima odbrojavam sate građanima, noću pozivajući na počinak, danju na posao.”*

Da je zvono zaista djelo Ivana Krstitelja Rabljanina potvrđuje latinska oznaka s imenom majstora i godinom izradbe:

BAPTISTA. PIVS. DIVI. BLASII.
HONORI. ET.
GLORIAE.

HOC. OVPS. A.(nno) S.(alvis) M. D. VI

(“Krstitelj pobožni nebeskom Vlahu na čast i slavu ovo djelo izli godine Spasiteljeve 1506.”)

*Rabljaninovo zvono sa “zelencima”
u loži Gradskoga zvonika*

Dubrovački Gradski zvonik

Zanimljivo je da se u službenim spisima Dubrovačke Republike ime Ivana Krstitelja Rabljanina spominje još i kao Baptista delle Tolla, Baptista de Arbo, Johannes Baptista, Baptista de Conte de Arbis, Baptista de Contis, Johannes Baptista de Comite i Baptista

Arbensis. Na različite načina ga se i tituliralo, kao *magister fusor bombardarum*, *magister bombarderius*, *bombarderio salariato communis* i *magister fundidor*. Naime, on je lijevao, ne samo zvona, nego i topove. Upravo zahvaljujući njegovu umijeću bio je izliven najljepši brončani top tijekom postojanja Dubrovačke Republike, zvani “Gušter”, koji je bio postavljen na tvrđavu Lovrjenac (tom Rabljaninovu remek-djelu zametnuo se trag, a navodno je pao u more podno tvrđave prilikom pokušaja austrijske okupacijske vojske da ga se skine i pretopi).

Tri peći za lijevanje metala kojima se služio Ivan Krstitelj Rabljanin nalazile su se u kompleksu prvotne fortifikacije rivelina na istočnome prilazu Dubrovniku, ostaci kojih su pronađeni prigodom arheoloških istraživanja u unutrašnjosti tvrđave Revelin što je u XVI. stoljeću izgrađena na istoj lokaciji. Uklanjanjem *terapiena* od oko 9 000 prostornih metara nasute zemlje tamo su otkriveni i ostaci prvotnih stambenih zgrada, od kojih je jedna – prema arhivskim dokumentima – pripadala tom najznamenitijem majstoru lijevaču. Unutrašnjost Revelina je rekonstruirana kako bi se dobilo više korisnoga prostora, ali je taj zahvat izveden na način da se in situ mogu razgledati prvorazredno važni arheološki nalazi s lijevaonicom i kućom Ivana Krstitelja Rabljanina.

Kad je riječ o Rabljaninovu zvonu valja navesti još jednu zanimljivost. Zbog potresima uzrokovanoga naginjanja Gradskoga zvonika moralo se 1906. godine to zdanje do polovice sniziti, a 1928. godine potpuno razgraditi. Zahvaljujući darežljivosti bogatoga iseljenika iz dubrovačkoga kraja Paska Baburice ponovno je 1929. godine izgrađen Gradski zvonik, od novoga kamena ali u prijašnjemu renesansnome stilu s gotičkim elementima, pa su u njegovu ložu vraćeni originalno Rabljaninovo zvono i vjerne kopije “zelenaca” izlivenih u Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Na žalost, zvuk zvona više nije bio iste jačine kao prije kad ga se čulo u Gružu i za tiha vremena čak u Zatonu. No, Gradski je zvonik i dalje *svjedok vremena* – jedan od najvrjednijih i najprepoznatljivijih simbola Dubrovnika.

Detalj Rabljaninova zvona s likom
Bogorodice i Spasitelja

Summary

JUBILEE FOR JOHN OF RAB'S BELL

The tolling of the largest and oldest bell in Dubrovnik has been ringing out from the municipal belfry since early November of the year 1506. The monumental bronze bell, cast by renowned founder Ivan Krstitelj s otoka Raba (John the Baptist of the island of Rab / Baptista delle Tolle de Arbis), was raised half a millennium ago, a weighs in excess of 2,000 kilograms.

Among other decorations, the bell of Ivan Rabljanin (John of Rab) has on its face the image of Dubrovnik's heavenly patron, St. Blasius, encircled by a wreath of vine leaves. On the bell's opposite face, also within a vine-leaf wreath, is the image of the Blessed Virgin Mary with Saviour in skirt. An important detail concerning the bell is that there is a Latin inscription on it composed by the well-known Dubrovnik humanist Ilija Lampridije Crijević. The text reads: "Just as the Sun by its motion, passing along the height of the heavens, marks the passage of time for people on Earth, so too do I by my tolling count the hours for the citizens, calling at night to repose, by day to work." When speaking of John of Rab's bell one ought to cite another point of interest. As earthquakes had caused the municipal belfry to lean to one side the entire edifice was in 1906 reduced in height by half and in 1928 entirely dismantled. Thanks to the generosity of Pasko Baburica, the *Chilean King of Saltpetre*, a wealthy emigrant and patron of the arts hailing from the island of Koločep in the Dubrovnik region, the municipal belfry was rebuilt in 1929, of new stone but retaining its former renaissance style with gothic elements, and John of Rab's original bell was returned to its loggia. And so the municipal belfry continues to be a *witness of the times* – one of the most valuable and most recognisable symbols of Dubrovnik.

Resúmen

AÑO JUBILAR DE LA CAMPANA DE IVAN RABLJANIN

El tañido de la campana más grande y antigua de Dubrovnik resuena desde la torre de la ciudad desde comienzos de noviembre de 1506. La monumental campana de bronce de 2.000 kilos, fundida por el famoso artesano de la isla de Rab Ivan Rabljanin (Baptista delle Tolle de Arbis), fue montada en la torre de la ciudad de Dubrovnik hace medio milenio. Entre otros ornamentos, la campana de Ivan Rabljanin lleva tallada en la parte frontal la imagen del santo patrono de Dubrovnik, San Blas, rodeada por una corona de hojas de vid. En el lado opuesto, se destaca la imagen de la Virgen María con el Niño.

La campana tiene tallada además una inscripción en latín escrita por el conocido humanista de Dubrovnik Lampridije Crijević, cuyo texto dice: „Así como con su movimiento, surcando el firmamento, el Sol marca el tiempo a los hombres en la Tierra, con mi repiqueteo marco las horas a los ciudadanos; por las noches llamando a descanso y por las mañanas al trabajo“.

La torre de la ciudad, que se había inclinado debido a los numerosos temblores producidos en las centurias pasadas, debió ser restaurada en 1906. En esa oportunidad, se redujo a la mitad su altura original. En 1928 sufrió otra remodelación importante. En 1929, gracias a la generosidad del emigrante croata y mecenas Pasko Baburica, nacido en la isla de Koločep, conocido como „el rey chileno del salitre“, el campanario fue reconstruido con bloques de piedra nuevos respetando el estilo renacentista original con mezcla de gótico.

Mladen Vuković

OMIŠKI FESTIVAL – RIZNICA GLAZBENE BAŠTINE

Omiški Festival klapa riznica je hrvatske glazbene baštine koja, sudeći po broju aktivnih klapa koje su sudjelovale u audicijama za jubilarni 40. festival, pobuđuje sve veće zanimanje

Omili mi u selu divojka – stari je pučki napjev koji se pjeva i na omiškim ljetnim klapskim sijelima pa bi se moglo reći i - *omili mi Omiš!* To malo mjestišce u srcu Dalmacije kao da ima prirodne preduvjete za ugošćavanje klapskih ‘odlikaša’. Kroz prelijepi kanjon umirene krške rijeke Cetine u grad se slijeva i rijeka rima, na mjestu gdje se ljube slana i slatkovodna kap izvire slap tihoga višeglasja, a iza brda s nepripitomljenim vodopadima i brzacima Cetine kao da ostaje zvonka, glasna i višeglasna pjesma: ganga, rera, ojkalica... A važna je svaka kap u klapi koja gradi slap... Omiš kao negdašnje utočište gusara posta gnijezdom koje je ljepotom pjesme u skladu s ugodama kamenih kaleta i kantuna. Kao odmak od istočnjačkih lakoglazbenih ritmova koji su sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća počeli zapljuskivati terase jadranskih hotela, Ljubo Stipišić Delmata sa svojim zaljubljenicima u klapsku pjesmu u Omišu, utemeljili su 1967. godine Festival dalmatinskih klapa. Da bi suspregnuli i miris estradnog šunda, osluhnuvši svoje korijene u tradicijskim gregorijanskim koralima, u festivalske su zasede ugradili zahtjeve da se u Omišu klapska pjesma pjeva *a cappella*, bez pratnje glazbala, makar se uz popratni ritam gitara i mandolina najlakše dosegne poslovični dalmatinski ugođaj. Četiri desetljeća su prohujala od toga, tenori i soprani ispjevali su na tisuće klapskih napjeva koji su zarazili svakog slušatelja te iskonske dalmatinske pjesme što je prerasla u hrvatski zaštitni glazbeni znak, što će neki reći – *brend*. Nije ona samo južnohrvatska i dalmatinska, u svom srcu i grlu ponijeli su je Dalmatinci na sve strane svijeta, ali ne samo oni već i njihovi zetovi, prijatelji... Nije zato čudno da se klapska pjesma danas pjeva na svim kontinentima, ali pupčana je vrpca s materinskim zavičajem ipak nezamjenjiva i nenadomjestiva. Možda i u tome leži tajna zašto klape iz Dalmacije zadnjih godina redovito osvajaju prva mjesta na uglednim međunarodnim

smotrama zbornikoga pjevanja u više europskih zemalja.

Već od drugoga Festivala u Omišu, 1968. godine, organizira se u okviru festivalskih večeri i posebna tzv. Večer novouglažbljenih dalmatinskih klapskih pjesama, a svake godine između tih petnaestak novih autorskih skladbi poneka postane narodnom miljenicom. Finalne koncerte muških i ženskih klapa redovito uživo prenosi HRT, a objave se i nosači zvuka. Sve su izvedene pjesme sabrane u tri do sada objavljena sveska Zbornika dalmatinskih klapskih pjesama (Omiš 1979., 1991. i 1992. godine). Zbornici zajedno sadrže ukupno 612 pjevanih pjesama. Omiški je festival u našu suvremenu glazbu unio danas česte 'simbioze' klapskih s pop i rock zvijezdama, a to melodijsko bratstvo klape vraćaju obrađujući najpopularnije šlagere na svoj način. Koliko je naraslo zanimanje za Festival svjedoči i broj, više od stotinu, aktivnih klapa koje su prošle audicije ili su uspjele popeti na festivalske 'daske koje pjesmu znače'.

Za brojna festivalska odličja i glasove publike i stručnoga žirija klape se trude pjevajući po dvije pjesme, brižljivo odabrane prema mogućnostima svojih glasova. Festivalska uprava s direktorom Dražanom Mladinom i umjetničkim ravnateljem dr. Miljenkom Grgićem zadnjih godina nastoji raspršiti festivalska događanja. Dio natjecateljskih programa priređuje se diljem Dalmacije tijekom tri mjeseca, po čemu je to naš najduži glazbeni festival. Tako je bilo i jubilarne 2006. godine, kada se slavio 40. rođendan Festivala. Počelo je već 21. travnja kada je u Blatu na Korčuli održana Večer novih skladbi. Slijedila su nadmetanja debitantskih klapa u Bolu na Braču, Večer mješovitih klapa u Opuzenu, slavljenički koncerti u Mostaru i Vodicama, a početkom srpnja svakoga vikenda ta plima oktava slila se ponovno u kamene meandre omiških trgova

Na 40. rođendan Festivala klapa u Omišu, na kojem je 2006. nastupilo više od 1200 sudionika iz 9 zemalja, bili su i pjevači iz hrvatskoga iseljeničtva

Sv. Mihovila i Stjepana Radića, nudeći ukupno 23 koncerta na kojima je nastupilo više od 1200 pjevača iz 9 zemalja. U izlučnim večerima nastupilo je 25 muških te 22 ženske klape, globalizacijsku protegu klapske pjesme posvjedočila je i prva Večer iseljeničtva. Jedna je večer tradicijski posvećena i gostovanju kajkavskih popevki, a održane su čak tri autorske večeri, posvećene Dinku Fiju, Dušku Tambači i Dušku Šarcu. Omiške ljetne arije dozore u studenome u Zagrebu, kada se u dvorani Vatroslava Lisinskoga održi klapska veselica, kojom prigodom je predstavljena i monografija s kronologijom festivala. Za jubilarni festival predloženo je da i jedna omiška ulica ponese ime klapskog pjevanja, s uklesanim imenima svih dosadašnjih pobjednika. Predloženo je i postavljanje brončane skulpture klape koju je izradio splitski umjetnik Stanislav Bavčević. Sve će to dati pozlatu jednom zbiljskom hrvatskom glazbenom fenomenu, za koji će i popularni brazilski pisac Paulo Coelho reći: „Slušajući dalmatinske klape shvatio sam da hrvatski narod ima dušu koju treba znati pokazati svijetu...”

Iz povjesnice Omiša

Stari Omiš ugnijezdio se na lijevoj, istočnoj obali Cetine, a u antičko vrijeme naselje se vjerojatno nalazilo sjevernije od današnjega, u zaseoku Baučići. Podrijetlo naziva grada potječe od slavenske riječi holm/hum, što je prevedenica ilirsko-grčke riječi onaion/oneon, a znači brijeg, brdo, mjesto na brijegu. Drugi tvrde da je Oneum prozvan po rijeci Cetini koju su grčki kolonisti u donjem toku zvali Nestos, iz čega se izvodi ime grada Oneum (Onaeum). Današnje je ime nastalo iz srednjovjekovnoga imena Olmissium, Almivssium, u doba mletačke vlasti Almissa.

U srednjem je vijeku gusarstvo za Omišane bio važan način stjecanja. Omišani su bili poznati gusari, što im je olakšao položaj grada, a i njihove lagane i brze brodice. U vrijeme najvećih pohoda na čelu omiških gusara bili su knezovi Kačići, koji su puna dva stoljeća predvodili napade na papinske galijske i trgovačke brodove moćne Venecije, Dubrovnika, Splita, Kotora... Nakon Kačića, gospodari Omiša su bili knezovi Šubići, braća Horvat koji su bili pod zaštitom bosanskog kralja Tvrtka I, bosanski velmoža Hrvoje Vukčić Hrvatinić, ban Ivaniš Nelipić, obitelj Matka Talovca koja vlast nad gradom dobiva od kralja Žigmunda, te bosanski vojvoda Stjepan Kosača. Nakon što je Ladislav Napuljski 1409. prodao Dalmaciju Mletačkoj Republici, 1444. i Omiš je priznao vlast Mletaka u čijem sastavu ostaje do 1797. godine. Nakon propasti Venecije, Omiš pripada Austriji sve do 1805. god., a od 1805. - 1813. francuskoj upravi. Nakon pada Napoleona Omiš zauzima, kao i cijelu Dalmaciju, austrijska uprava gdje i ostaju sve do kraja Prvoga svjetskoga rata.

S gradom Omišem graniči Poljička Kneževina prirodnom granicom rijeke Cetine. Poljica su se smjestila između rijeke Cetine na istoku i rijeke Žrnovnice na zapadu. Poljica su istoznačnica stare seljačke samouprave, koja je povezana s Poljičkim statutom iz XV. st. i ozakonjuje običajno pravo. Poljički statut jedan je od najstarijih i

najvažnijih hrvatskih povijesno-pravnih spomenika. O bogatoj kulturnoj baštini Omiša svjedoče brojni spomenici kulture, a na pročelju jedne kuće latinski je natpis «kuće sretnog čovjeka». Gusarsku povijest zorno predočuju tvrđave Mirabella (Peovica) i Starigrad (Fortica). Omiš je bio zaštićen zidinama s tri strane, a sjevernu mu je branila planina. U starim gradskim zidinama su crkva Sv. Mihovila, Sv. Duha i Sv. Roka, a izvan zidina crkvice Sv. Petra, Sv. Luke, Sv. Marije, franjevački samostan s crkvom Gospe od Karmela, Sv. Stjepan i ostaci crkve Sv. Ivana u Borku i Sv. Eufemije uz obalu na Brzetu.

Crkvice Sv. Petra na Prikui nalazi se na desnoj obali Cetine, a u ispravama se prvi put spominje 1074. za vladanja kralja Slavca. U crkvici su ugrađeni ranokršćanski kameni dijelovi, a pokraj crkve bio je benediktinski, a potom i franjevački samostan. Glagoljaško sjemenište osnovano je 1750..

Omiška rivijera sa svojim čistim i pješčanim plažama popularno je turističko odredište, koje mnogi posjećuju i zbog iznimno bogate povijesno-kulturne baštine. Omiš i Poljica zavičaj su suvremenoga hrvatskoga pjesništva gdje su rođeni Drago Ivanišević, Nikola Milićević, Jure Kaštelan, Josip Pupačić i brojni drugi književnici. U Podstrani se od 1997. godine, početkom kolovoza, priređuje pjesnička priredba Dobro jutro more. U nedaleku Zakućcu, rodnome mjestu pjesnika Jure Kaštelana, uređeno je svetište Leopolda Bogdana Mandića, hrvatskoga sveca koji je rođen u Boki kotorskoj, a čiji su preci podrijetlom iz Zakućca. Iznad njega na prekrasnom je vidikovcu nad Ilincem Meštrovićev spomenik Mili Gojsalića, hrvatskoj Juditi koja je 1530. godine spasila svoj kraj od turskog osvajača. U Gatima je Zavičajni poljički muzej pred kojim je spomenik popu glagoljašu, rad Krune Bošnjaka, a na brdu Gradac spomenik pjesniku hrvatske himne Antunu Mihanoviću. Poljica imaju i svoju poznatu kuhinju čiji je zaštitni znak soparnik – pučko jelo od blitve, luka i tijesta. Za pohvalu je da su sve češća natjecanja za najbolje ispečeni soparnik, te da se odnedavno i u Splitu, uz komadić *pizzete*, može kupiti komad *soparnika*. Domaće je domaće!

Klapa je krug

Klapa je krug, a središte mu je u Omišu, kazao je Jakša Fiamengo, čije su pjesme pjevale brojne klapa. Prirodni ustroj pjesme nije nego krug koji klapa zatvara s publikom. I nije to slučajno Omiš. Mjesto je to gdje Cetina ulazi u more, mjesto gdje se miješaju dva svijeta, dva pogleda na svijet. Onaj slatkovodni koji rijeka donosi sa sobom probijajući se kroz klance i gudure, žuboreći preko stijena, ili pak nijemo prolazeći kroz livade puštajući da se u njoj ogledaju jablanovi i oblaci, šaš i čempresi. Onaj slani, morski koji dočekuje rijeku da je pomiješa s velikim prostranstvima i raznese na sve strane svijeta. Da bi trajala i da se ne bi zaboravila.

Summary

THE OMIŠ FESTIVAL – A TREASURY OF MUSICAL HERITAGE

The Omiš *klapa* festival is a treasury of Croatia's musical heritage that is drawing growing interest, judging by the hundred or so active *klapa* groups that took part in auditions for the jubilee 40th annual festival. The festival was founded in Omiš in 1967, by renowned Croatian musician Ljubo Stipišić Delmata and many of his associates. The festival of Dalmatian *klapa* singing draws its roots from traditional Gregorian chorals. It is sung *a cappella*, without instrumental accompaniment. *Klapa* singing is nowadays no longer just a Dalmatian affair, as people from southern Croatia have carried it in their hearts to all corners of the world. It is not strange then that *klapa* is sung today on all continents, and that its umbilical bond to the native region in Dalmatia is irreplaceable and unrepeatable. Perhaps this is the secret behind the success of *klapa* groups from Dalmatia who, over the past several years, have been regular first-prize winners at prestigious international reviews of choral singing held in many European countries.

Resúmen

FESTIVAL DE OMIŠ - TESORO DEL PATRIMONIO MUSICAL CROATA

El Festival de „klapas“ de Omiš, es un verdadero tesoro del patrimonio musical croata, que despierta cada vez más interés a juzgar por el centenar de klapas (o conjuntos vocales típicos de Dalmacia) que participaron en la pre-selección del cuadragésimo Festival jubilar de Omiš. El mismo fue fundado en 1967 por el renombrado músico croata Ljubo Stipišić Delmata asistido por sus numerosos colaboradores.

El festival de klapas de Dalmacia tiene sus raíces en los tradicionales corales gregorianos. Se canta a capella, sin acompañamiento instrumental.

Hoy podemos afirmar que las canciones interpretadas por las klapas no pertenecen solo a Dalmacia, dado que los dálmatas las han llevado y difundido del Sur de Croacia a todos los puntos cardinales del planeta. Por eso no debe sorprender que actualmente las canciones para klapas se interpreten en todos los continentes y que el cordón umbilical que llevan unido a su terruño materno (Dalmacia), sea insustituible. Quizás en eso estribe el secreto de que en los últimos años las klapas de Dalmacia conquisten regularmente los primeros puestos en renombradas competencias de conjuntos vocales en diversos países de Europa.

Ivana Rora

U DOMOVINSKOJ KOLIJEVCI KLAPSKE PJESME

Matičin Susret klapa iz hrvatskoga iseljeničtva, pod pokroviteljstvom Vlade RH, okupio je u Zagrebu 24. lipnja 2006. pjevače iz Švicarske, Njemačke, Mađarske, Argentine, Novoga Zelanda i Južnoafričke Republike • Uz hrvatske skladbe, klape su uspješno pjevale pjesme na jezicima domicilnih zemalja i to njemačkome, maorskome, španjolskome i jeziku plemena Zulu, a nakon zajedničkoga zagrebačkoga nastupa uslijedila je turneja svih sudionika prvoga Susreta, od 25. 6. do 2. 7. 2006., diljem Dalmacije – kolijevke klapske pjesme

Nakon uspješnog nastupa u Koncertnoj dvorani «Vatroslav Lisinski» u Zagrebu, hrvatske klape iz iseljeničtva krenule se na svoju turneju po domovini. I odmah po ulasku u autobus opet se «zapivalo». Jer trebalo se pripremiti za nastup u Crikvenici, a trema je nekako bilo previše. «Zakantati» u domovini za sve njih je bio poseban doživljaj i željeli su biti ne dobri, nego najbolji. Dolazak u Crikvenicu, koferi van iz autobusa, nitko se ne žali na umor, a samo dan prije su proputovali stotine kilometara. I odmah koncert u lapidariju Hotela «Kaštel» uz domaće klape «Crikvenica» i «Fortunal». Trema je polako nestajala i klapska je pjesma dodirnula srca «domaćih» i podigla ih na noge. Publika je osjetivši da u njihovom pjevanju ima neke nostalgije, spontano pjevala ispod glasa te na kraju gromoglasno zapljeskala. Umjetnički voditelj Prvog susreta klapa iz hrvatskog iseljeničtva Joško Čaleta s ponosom ih je gledao, a voditeljica projekta iz HMI Srebrenka Šeravić već tada je znala: Uspjeli su, klapskom pjesmom povezati domovinsku i iseljenu Hrvatsku i još jednom pokazati emotivnu snagu hrvatskog naroda ma gdje on živio. Nakon koncerta, naravno druženje, uz večeru ljubaznog domaćina Gradskog poglavarstva Crikvenice i Hotela «Kaštel». Na spavanje se pošlo tko je kad stigao, no ujutro je samo Đani zaspao. Čovjek se trebao «urediti» za nastavak puta, pa ga cijeli autobus čekao. No kada je stigao popraćen Srebrenkinim «milim» pogledom, nije mu palo na pamet do kraja turneje više zakasniti. I krenusmo dalje. Prema Zadru. No, nakon sat vremena zaustavljanje u Senju. Dirljiv i ne-

zaboravan susret. Naš Ante iz Buenos Airesa je nakon 61 godinu došao u svoj rodni grad, pred svoju rodnu kuću. Trenutak koji se pamti. Suze u Antinim očima dok svi zajedno pjevaju «U boj, u boj». Plačemo svi, jer teško je riječima opisati taj osjećaj sreće, tuge i sjete koji je lebdio nad Senjom. Moj novinarski zadatak postaje sve teži, jer tako puno emocija i pjesme treba sabiti u ove retke.

U Zadru tonska proba pa nastup u Arsenalu s domaćom klapom «Intrade». Nitko se ne žali na umor no glasovi se pomalo gube, jer pjeva se non-stop. Koncert za pet, velika pažnja medija. Naši klapaši postaju medijske zvijezde, prvo sramežljivo a potom sve sigurnije govore svoj hrvatski i uvijek ponavljaju: Hvala za ovaj projekt, nikada nećemo zaboraviti svoje nastupe u domovini. Polako dečki, tek smo počeli – zaključuje Joško, koji nakon svakog koncerta «naraste koji centimetar».

Sutradan, «Gogino» već poznato buđenje i prtljaga ponovno u autobuse. Ovaj put zaspao je Ivo iz Argentine. Neće više, jer Goga ima lijek za to: tko zadnji, plaća piće cijelom autobusu. Jer Gordana Vojvodić, voditeljica puta iz HMI brine da ne kasnimo, dobijemo dobre sobe, ne zaboravimo putovnice i sve ostalo što čini jednu ovakvu turneju.

Ručak u Trilju i dolazak u Sinj. Trema u autobusima je velika, jer cijeli je grad u znaku našeg koncerta u atriju Samostana Gospe Sinjske. Pozornica doista impozantna, voditelji više nego dobri, na sve strane foto aparati i prepun atrij publike. Iznimno srdačan domaćih Gradsko poglavarstvo grada Sinja i klapa «Sinj». Joško trči na sve strane, iza pozornice gužva i trema, no pjevaju naše klappe iz srca i duše. Sinj je na nogama, a na dar dobivamo sliku Gospe Sinjske da nas čuva i prati na putu. Dolazi u prave ruke, Srebrenki Šeravić čija je najveća zasluga za ovaj projekt. A Srebrenka uvijek ponavlja: Hvala ovim našim

Klapa «Ova klapa» nastupom u Veloj Luci prvi je put «zakantala» u rodnome kraju

divnim Hrvatima koji tako daleko od domovine njeguju klapsko pjevanje. Čini se da pišem preemotivno, no ovo je moj doista najteži novinarski zadatak. Biti dio ovog projekta HMI a ne biti emotivan, doista je nemoguće. U razgovoru s kolegama koji nas prate čujem istu stvar i drago mi je. Čini se da smo ovim projektom dotakli samo srce domovinske i iseljene Hrvatske. Povezali smo iseljeničke klape među sobom, stvorili nova prijateljstva s klapama u domovini, dogovorili nove susrete i pokazali silnu želju sa se projekt održati ponovno. I uz to sve dobro se zabavili. Pa što se još poželjeti može.

No odmora nema. Krenuli smo prema Veloj Luci na otoku Korčuli. Na brodu mir, spavalo se jer umor nas je pomalo oborio. Dočekala nas je ljepota ovog mjesta kojem se pjevalo svaku večer. Ošjak i vale u srcu naše kalpe «Ova klapa» iz Južene Afrike čiji su svi članovi rodnom iz Vele Luke. Koncert na pjaci crkve Sv. Josipa uz domaće klape «Vela luka» i «Ošjak» u organizaciji Udruge za promicanje kulture i umjetnosti «Luško lito». Sve naše klape pjevaju kao prvog dana ali «Ova klapa» čini se čudesnom. Pjeva u svom rodnom gradu, pred svojim obiteljima. Dugi aplauz i što reći nego da je iseljenička klapska pjesma oduševila Velolučane.

Shosholoza je postala hit

Odlazimo s Korčule prema Podgori. Za nama je ostala Shosholoza, južnoafrička narodna pjesma koja je postala hit, pjevamo je svi no polako je pjevaju i sva mjesta kroz koja prolazimo. I kada smo najviše umorni netko započne: Bam, be bam, svi nastavljaju i atmosfera se podiže. Opet kofere van, malo nam je dosta ali naši strpljivi i izvrsni vozači

U gradu Gospe Sinsjke i alkara, hrvatske iseljeničke klape zapjevale su iz srca

Miro i Štef uvijek su pri ruci. Polako su postali dijelom naše velike klape. Kao i Mađarice, jedina ženska klapa na susretu, uvijek dotjerana i strpljiva, koja sa svakim nastupom pjeva sve bolje. Bravo cure!

U Podgori koncert pod zvijezdama u posebnom ugođaju podgorskog spomenika «Galebovo krilo». Publici se predstavilo sedam klapa iz svih krajeva svijeta. Pri tomu su okupljene ljubitelji klapske pjesme najviše osvojili Argentinci koji su uz pratnju gitare i bubnjeva izveli pjesmu «Povratak». Iseljeničkim klapama na pozornici su se pridružile i domaće klapa «Sutikla» i «Stara srdela», a domaćin večeri je bilo Poglavarstvo Podgore.

I ponovno stvari u autobuse te kreći za Trogir. Konačno slobodan dan, nema koncerta i odmor za glasove – veli Joško. No nada je jedno, a stvarnost drugo. Po dolasku u Trogirske dvore, gdje smo na našu sreću ostali do kraja, mali predah i već smo organizirani. Krećemo za Visovac, pa potom na feštu kod Oklaja. Visovac ostavlja posebne dojmove, zapjevalo se u crkvi i krenulo na feštu. A mi volimo feštu – rekli su i pokazali. Nadali smo se i pobjedi Argentine nad Njemačkom., ali eto. Zato su nam «Argentinci» bili posebno «veseli». Valjda od tuge. Fešta je trajala dok Goga nemilosrdno nije najavila polazak. Ponizvo smo molili još «malo», no nema milosti jer sutra je koncert. Toliko o slobodnom danu.

U Kaštel Starom domaćini su grad Kaštela i klapa HRM «Sveti Juraj». Već ujutro gostujemo na radio Kaštelima, plakati gdje god se okrenemo. Naši dečki i cure čuvaju glasove. Joško zabranio pjevanje do večeri. No, po kutovima se skrivečki vježba. Opet nas tresu i trema. I sve dok prvi «Feral» ne zapjeva. Kada društvo iz Frankfurta probije led na pozornici, onda je sve nekako lakše. Domaća klapa daje veliku potporu. Stišću se ruke nakon svake izvedbe i svi su jedna «klapa», velika, prijateljska, hrvatska. Domaćini

Nova prijateljstva zauvijek: Klape «Chorus Croaticus» iz Berna i «BA» iz Buenos Airesa

su priredili pravu ribarsku večer te s iseljeničkim klapama održale i još jedan neobavezan «koncert». A doma je bilo teško poći. Sama pomisao na sutrašnji nastup u Omišu otjerala nas je «ranije» na spavanje.

I konačno kruna Prvog susreta klapa iz hrvatskog iseljeničtva u domovini: svečani koncert u sklopu 40. jubilarnog Festivala dalmatinskih klapa u Omišu. Tonska proba u kolijevci klapskoga pjevanja pomalo je prestrašila naše klape. Joško i Srebrenka bili su potpora, ali ipak trema je činila svoje. S početkom koncerta započela je čarolija kojom su hrvatske klape iz iseljeničtva zapjevale kao nikada do tada. Od kuda im snaga pitali smo se, a oni su pjevali i plakali, jer mnogima se ostvario san: zapjevati u Omišu. Na Trgu Sv. Mihovila klape iz SAD-a, Argentine, Švicarske, Njemačke, Novog Zelanda, Južnoafričke Republike, Mađarske te gosti iz BiH, Klapa «Delminijum» nastupile su prema već uhodanom obrascu. Svaka je izvela o dvije dalmatinske pjesme u prvom djelu programa, nakon kojeg su nastupile domaće klape «Skradinke» iz Skradina i «Pasika» iz Kostanja. U drugom djelu programa klape su Dalmaciji približile izvorne napjeve zemalja u kojima žive. Shosholozna južnoafričkog naroda Zulu, argentinska Como la cigarra i druge podigle su publiku na noge. Sama završnica s napjevom «U boj, u boj» i izvedba klapskog hita «Da te mogu pismom zvati» izazvala je emotivni vrhunac. Stopile su se domovina i iseljeničtvo. Povezale države diljem svijeta kroz dalmatinsku pismu. I prijateljstva. Zauvijek. Za Omiš uspjeh, za nas kraj jednog posebnog projekta i još: *Ole, ole, Joško, Joško*, zagrljen sa svojim klapama. Domaćin Festival dalmatinskih klapa Omiš oduševljen, jednako kao i ravnateljica HMI Katarina Fuček koja je podržala ovaj novi projekt HMI, koji zasigurno ima svoju budućnost.

A sada opet malo sentimenta vaše novinarke. Rastanak je bio težak, svima. Vaše veliko hvale koje ste pokazali na našem putovanju bilo je dovoljno za sav uloženi trud. Prijateljstvo

Jedina ženska klapa «Koljnofske golubice» iz Koljnofa, Mađarska nastupom u Crikvenici razbile su tremu te pokazale da cure imaju snage i više nego što se mislilo

Summary

IN THE NATIVE CRADLE OF THE KLAPA

A meeting of a cappella *klapa* vocal groups from the Croatian emigrant communities, organised by the Croatian Heritage Foundation and held in Zagreb on June 24th of 2006 under the auspices of the Croatian Government, gathered singers from Switzerland, Germany, Hungary, Argentina, New Zealand and South Africa. Along with Croatian compositions the *klapa* groups demonstrated their talent singing in the languages of their domicile nations – German, Maori, Spanish and Zulu. The joint Zagreb appearance was followed by a tour, from June 25th to July 2nd, by all of the participants of the First Homeland Meeting of a cappella *Klapa* Vocal Groups across Dalmatia, the cradle of *klapa* singing. The gala concert was a success thanks to the *Klapa Ferali* and *Klapa Croatia* out of Munich, the *Dalmatina* group from Auckland, Hungary's *Koljnofske golubice*, Ova *klapa* out of Johannesburg, Zurich's *Chorus Croaticus* and Argentina's *B. A. Klapa* from Buenos Aires. Joško Čaleta of the Institute Of Ethnology And Folklore served as artistic director of the First Homeland Meeting of a cappella *Klapa* Vocal Groups, with the Croatian Heritage Foundation's Srebrenka Šeravić acting as project leader.

Resúmen

EN LA CUNA DEL CANTO DE LAS KLAPAS DÁLMATAS

El 24 de junio de 2006 se inició en Zagreb el primer encuentro de „klapas“ (conjuntos vocales típicos de Dalmacia) de la emigración croata, en cuya oportunidad se dieron cita cantantes de Suiza, Alemania, Hungría, Argentina, Nueva Zelanda y Sudáfrica. El evento musical fue organizado por la Fundación para la Emigración Croata y contó con el auspicio del Gobierno de la República de Croacia. Las klapas procedentes de la diáspora entusiasmaron al público interpretando también con éxito canciones en alemán, maorí, español y en dialecto zulú, es decir en las lenguas de sus países de acogida. Tras este primer encuentro de conjuntos vocales de la diáspora, los intérpretes efectuaron una gira por Dalmacia, cuna del canto de las klapas dálmatas, que se extendió hasta el 2 de julio. El concierto de gala fue de gran calidad gracias a las klapas „Ferali“ y „Croatia“ de Munich, „Dalmatina“ de Auckland, „Koljnofske golubice“ de Hungría, „Ova klapa“ de Johannesburg, „Chorus Croaticus“ de Zurich y la *klapa* argentina „B.A.“ de Buenos Aires. La conducción artística del primer encuentro de klapas de la diáspora croata estuvo a cargo del magister Joško Čaleta del Instituto de Etnología y Folklorística, mientras que la conducción del proyecto de la Fundación para la Emigración Croata estuvo a cargo de la profesora Srebrenka Šeravić.

MOSTOVI

Četiri različita niza književne produkcije i to: Suvremena poezija, Suvremena proza, Svjedočanstva te Baština NIU *Hrvatska riječ* iz Subotice pridonijela su zamahu hrvatske književnosti na tim prostorima i u znatnoj mjeri obogatila tamošnju kulturnu scenu

Mile Maslač

KNJIŽEVNO DJELO MALKICE DUGEČ

Izabrane pjesme Malkice Dugeč, koja živi od 1972. u Stuttgartu gdje je dobila azil, čak dvanaest knjiga objelodanjenih u posljednjem desetljeću kojima se 2006. pridružila i nova - zbirka Moć svjetla, nisu plod zakašnjela pjeva, već rezultat prešućivanja i progona naraštaja hrvatskih intelektualaca tijekom Hrvatskoga proljeća • Od 1978., sa svojim suprugom Božom, predstavlja kulturni časopis Republika Hrvatska na Međunarodnome sajmu knjiga u Frankfurtu, gdje su organizirali nastupe hrvatskih emigrantskih pisaca Riječ iseljene Hrvatske te je tako vrlo zaslužna za hrvatsku književnu prisutnost u svijetu

Već je pedeset godina proteklo kao rijeka, kako bi rekla spisateljica Dugeč, otkako je njezino književno djelo nazočno u hrvatskoj književnosti – točnije pedeset i tri književna ljeta su prošla od njena prvoga potpisa u tisku – a tek je posljednjih godina o njezinu opsežnome stvaranju bilo više i češće kritičke i životopisne riječi. Više je razloga toj prijašnjoj gotovo šutnji, a jedan od najznačajnijih svakako jest Malkičina samozatajnost, čak pretjerana skromnost. Prvu pjesmu *Rekao bi netko* objavila je u *Studentskom listu* još godine 1953. Već tada se naslućivala Malkičina sklonost izravnosti izraza, privrženosti skladu i rimi, ali isto tako usporedbi ljudske naravi i prirode koja tu ljudsku narav okružuje postajući primjetnom samo istančanu pjesničkom doživljaju. Već je tada Malkica Dugeč naslućivala samoću kojom je, na žalost, dobar dio života okružena i zaokupljena. Taj suosjećaj pratit će spisateljicu sve do sada, što je vidljivo iz pjesama posvećenih određenim događanjima, ljudima, katastrofama i nedaćama što su Malkicu Dugeč zaokupljala osobito za vrijeme Domovinskoga rata kad su nas, i našu i njezinu domovinu napali Srbi, Crnogorci i tzv. JNA.

Prvu knjigu *Crveni biseri* objavila je godine 1960. i tada nastaje šutnja, pjesnički muk Malkice Dugeč, čemu su razlog politička previranja u Hrvatskoj, politička zbivanja koja su nenarodnom vlašću natjerala najprije njezina supruga Božu Dugeča da bježi u Njemačku zbog aktivnosti i zalaganja za Maticu hrvatsku, odnosno za svoju domovinu

Hrvatsku u razdoblju Hrvatskoga proljeća, a nakon godinu dana isto je učinila i naša spisateljica Malkica – pobjegla je za suprugom - te je dvoje intelektualaca započelo prognanički život u Njemačkoj uzdržavajući se i teškim fizičkim radom, no ne odričući se svojih domoljubnih ideja. Otuda je ta šutnja, pjesnička šutnja duga više od dvadeset godina. Pjesnikinja je imala što reći (aluzija na često školničko pitanje: Što je pjesnik(inja) ovom pjesmom htio reći?!), ali nije imala ni gdje ni kada napisati ni objaviti novu knjigu. Oboje Dugeča je nakon napornoga rada u tuđoj zemlji pisalo letke, političke proglose... Održavale su se veze i skupovi političkih istomišljenika – hrvatskih izbjeglica i prognanika na svim kontinentima, pa ne začuđuje traženje tadašnje jugoslavenske vlade da se Božu Dugeča s još devetoricom emigranata zamijeni za pripadnike zloglasne frakcije Crvenih brigada Baader-Meinhof koji su se na tlu tadašnje Jugoslavije uvježbavali za krvave zločine koje su izvodili i izvršavali na tlu matične im domovine SR Njemačke.

Oduvijek sam držao da je jugoslavenska nenarodna vlada putem Udbe progonila i ubijala djelatne domoljube ostavljajući nedirnutima bukače i provokatore da stvaraju buku oko sebe i razdor među mislećima i djelujućima, ubijajući i vršeći atentate na one koji su zaista Jugoslaviji škodili. Takvi su bili Malkica i Božo Dugeč. Zato je nastupila i Malkičina duga pjesnička šutnja. Dokaz tomu je u neovisnoj Hrvatskoj, iako je u međuvremenu trajao krvavi obrambeni Domovinski rat, ravno deset objavljenih Malkičinih zbirka u nizu! Netko neinformiran pomislio bi ili rekao da je to previše. Ali – nije! Proradio je vulkan pjesničke lave. Od tih deset zbirki devet je lirika i jedna knjiga priča koje su istinite.

Malkica Dugeč predstavila je u Društvu hrvatskih književnika u Zagrebu dvanaestu zbirku pjesama Moć svjetla u studenome 2006.

Malkica Dugeč rođena je 3. lipnja 1936. u Zavidovićima, Bosna, a osnovnu školu do uključivo 7. razreda polazi u Sarajevu, jer tada je škola bila sedmogodišnja, dok u Zagrebu završava gimnaziju u VII. gimnaziji, gdje i maturirala. Na Filozofskom fakultetu diplomira 1959., a godine 1957. udaje se za Božu Dugeča. U Požegi je 1960./61. radila kao profesorica na gimnaziji, kad joj 1960. tu izlazi prva zbirka pjesama »Crveni biseri«. Nakon toga dvije godine radi kao nastavnica u Loboru u Hrvatskom zagorju, a od godine 1962. do 1964. radi kao nastavnica i ravnateljica u osmogodišnjoj školi u Gradcu kraj Drniša. Od 1964. do 1972. radi u gimnaziji i srednjoškolskom centru u Donjem Miholjcu. Tada je sa svojim mužem Božom vrlo djelatna u Matici hrvatskoj, budući je Ogranak u Miholjcu osnovan 28. veljače 1971. Nakon za Hrvatsku pogubnih događanja u Karađorđevu, Božo Dugeč 31. prosinca 1971. emigrira u Njemačku, kamo 20. svibnja 1972. za njim odlazi, nakon brojnih peripetija, i njegova supruga Malkica. Godine 1973. zapošljava se u Osiguravajućem zavodu za tisak gdje ostaje do umirovljenja koncem 1999. godine. Kroz sve to vrijeme surađuje u *Republici Hrvatskoj, Hrvatskoj reviji, Rakovici, Hrvatskoj budućnosti* i drugdje, što je, naravno, za tadašnju Jugoslaviju bio neprijateljski, emigrantski tisak. Godine 1975. Malkica Dugeč dobiva politički azil u SR Njemačkoj, a 1978. pristupa Hrvatskoj republikanskoj stranci, te kao njezin kandidat biva tri puta izabrana u Sabor Hrvatskoga narodnoga vijeća. Od 1978. nadalje, sa svojim suprugom Božom, predstavlja časopis *Republika Hrvatska* i njegova izdanja na Međunarodnome sajmu knjiga u Frankfurtu, organizira nastupe hrvatskih emigrantskih pisaca »Riječ iseljene Hrvatske« te je tako vrlo zaslužna za hrvatsku književnu prisutnost u svijetu.

Godine 1984. u Knjižnici *Hrvatske revije* tiskana je Malkičina knjiga *Zemlja moja-nebo moje*, da bi 1994. bila objavljena *Kriška dobrote* u neovisnoj Hrvatskoj koju slijede zbirke *Sve dalje od sebe* 1996., *S Hrvatskom u sebi* 1998., *Kroz pukotinu neba* 1999., *Žudnja za smijehom* 2000., *Zipka* - sve knjige pjesama - te publicistička proza *Domaće zadaće* 2001., *O kamenu poj* 2002., *Drhtaji ptica* 2004., *Moć svjetla* 2006., a svakako treba istaknuti *Izabrane pjesme* objavljene 2003. koje je priredio sada pokojni Dubravko Horvatić, veliki književnik i dobar poznavatelj Malkičina djela.

S Malkicom Dugeč prelijepo je prijateljevati kao s jednom velikom pjesničkom dušom, što njezina lirika i proze svjedoče kroz vrijeme koje je neopazice procurilo kao zlatni prah kroz prste tudašta i raznoraznih mijena, kako autorica znade često naglasiti. Sudbina joj je namijenila gorku i veliku čašu čemera, tako da i u podmakloj dobi trajno živi izvan svoje domovine Hrvatske za koju se sa svojim suprugom Božom borila svim silama i na sve načine do zadnjega Božina daha. Nakon njegove smrti nastavlja sama živjeti i stvarati.

Zbirke Malkice Dugeč opremali su umjetnici Josip Turkalj (*Zemlja moja-nebo moje*), Ivan Lacković Croatia (*Kriška dobrote, Domaće zadaće* i *Zipka*), Ivan Antolčić (*O kamenu poj*), Mirko Stojić (*Sve dalje od sebe, S Hrvatskom u sebi* i *Izabrane pjesme*), Anton Cetin (*Kroz pukotinu neba* i *Drhtaji ptica*), Ivan Schumacher (*Žudnja za*

smijehom) i Josip Madračević (*Moć svjetla*).

Svoje tekstove o djelu Malkice Dugeč objavili su: Vinko Nikolić, Neda Luetić-Tijan, Vera Korsky-Poli, Vinko Grubišić, Šimun Šito Ćorić, Nataša Bašić, Ivan Bašić, Stjepan Šešelj, Baldo Dobrašin, Vjenceslav Čížek, Suzana Petrović, Mile Maslač, Milan Sigetić, Vjekoslav Boban, Ivan Ott, Nevenka Nekić, Krešimir Šego, Dubravka Zima, Mirko Marjanović i Dubravko Horvatić. Neki od ovih autora su i višekratno oštrili kritičko pero nad knjigama Malkice Dugeč, ali uvijek razložno i pozitivno kako i djelo i njegova autorica zaslužuju.

Kao ilustraciju navodim riječi barda hrvatske književnosti, Dubravka Horvatića:

«U pjesništvu hrvatske emigracije postoje stanovite konstante, nazočne gotovo u svakom opusu. To su, u prvom redu, tematika domotužja, a potom općenito rodoljubna tematika. Zamijetit ćemo da je i Malkica Dugeč ponajvećma zaokupljena upravo patriotskim i nostalgичnim motivima i temama, kako u svojoj drugoj, tako i u ovoj trećoj zbirci pjesama, pa se vrlo često nahodi nacionalna simbolika, ali isto tako i specifični rekvizitarij emigrantskoga ozračja. Prožetost čežnjom za domovinom i zabrinutošću za usud domovine prisutna je podjednako i u stihovima i u pjesničkoj prozi u ciklusu *Želeći vječnost Hrvatske*. No dok u autoričnim stihovima nedvojbeno ima i intimističkih i egzistencijalnih zasada, spomenuta pjesnička razmišljanja u prozi, kojima je s formalne strane ishodište u Ujevića, a bliza su pojedinim Vidinim i Kordićevim proznim pjesmotvorima, posve su zaokupljena hrvatskom kobi. U ponekim pak pjesmama u stihu, s obzirom na formalna polazišta, prepoznaje se daleka jeka unutarnjih rima Maka

Dugeč, Malkica – *Izabrane pjesme 1953.-2003.* (Izabrao i priredio: Dubravko Horvatić).
– K. Krešimir. – Zagreb, 2003. – 222 str

Dizdara, što autorica neizravno potvrđuje posvećujući mu jednu pjesmu; stih je u Malkice Dugeč ili posve slobodan ili je ponegdje rimovan, no česti su i spomenuti unutarnji srokovi. Nedvojbeno postoje u njezinu pjesništvu ritamska raznovrsnost i obilatost, kao što je prisutna i bogata slikovitost, no ona je kadikad zagušena (političkim) iskazima koji vode u puku retoričnost, pa je to ponajveća mana ovoga pjesništva. Međutim, dostatno je vrлина koje plemenita htijenja i napore Malkice Dugeč preobrazuju u nepatvoreni, istinski pjesnički doživljaj.»

Tako je pisao svestrani Dubravko Horvatić, ali godine Gospodnje 1993. dok je još Malkica Dugeč osjećala obruč i tjesnac tuđine, tuđišta. Od tada se mnogo toga promijenilo i dotjeralo u književnome djelu Malkice Dugeč. Tempora mutantur – a i mi s njima. Treću knjigu i prethodnu dugu šutnju slijedile su sve bolje, zrelije zbirke koje sada tvore pozamašan i samosvojan ukoričeni život.

U dvije-tri posljednje zbirke prevladavaju svježi, hitri soneti, a jezik je bogat, raznovrstan i čist kao da nikada nije napustila Hrvatsku. Dušom i srcem nije, tijekom samo prividno.

Autorica ne predahnjuje u čemu nas učvršćuje upravo njezina novoobjavljena knjiga *Moć svjetla* (izašla ovih dana) i potvrđuje kako se neprekidno strastveno i s ljubavlju može stvarati za se i za domovinu, svoju domovinu ma gdje stvaratelj živio. Ako je domovina Hrvatska sretna u svome skladu – i spisateljica Malkica Dugeč je sretna zajedno s nama.

Summary

THE LITERARY WORKS OF MALKICA DUGEČ

Croatian poet Malkica Dugeč, who has lived since 1972 in Stuttgart, where she was given asylum three years upon arriving, has published as many as twelve books in the last decade. These numerous books are not the fruit of a late bloomer, but rather the result of the suppression and persecution of a generation of Croatian intellectuals that followed the Croatian Spring. Along with the new collection *Moć svjetla* (The Power Of Light. 2006), recently promoted at the Croatian Society of Writers in Zagreb, special mention should be made of the Selected Poems published in 2003, compiled by writer Dubravko Horvatić, well versed in the work of Malkica Dugeč.

Malkica Dugeč holds an entirely distinct place both in contemporary Croatian literature, and in Croatian emigrant literature. The theme of patriotism, and her personal view and perception of Croatia, runs like a common thread through every collection of poems. One of the characteristic motifs is – living in a foreign land. Malkica Dugeč's vocabulary is rich and ebullient, her verse harmonious and overflowing with a goodness that has not been overshadowed by the alienation of the present day.

Since 1973 she and husband Božo – himself a significant figure of the Croatian Spring – have organised appearances by our emigrant writers at the International Book Fair in Frankfurt under the name The Word Of Emigrant Croatia. She is as such very much responsible for the Croatian literary presence in the world.

Resúmen

OBRA LITERARIA DE MALKICA DUGEČ

La poetisa croata Malkica Dugeč, que vive en Stuttgart desde 1972 (donde tres años más tarde recibiera asilo político) ha publicado en la década pasada doce libros. Estos numerosos libros no son el fruto del cantar tardío, sino el resultado de las persecuciones sufridas por la generación de intelectuales croatas que vieron acallada su voz durante la “Primavera croata”. Junto con la nueva colección “El poder de la luz” (2006), recientemente presentada en Zagreb, en la Sociedad de literatos croatas, es preciso destacar los “poemas escogidos” publicados en 2003, libro que fue preparado por un conocedor de la obra de Malkica, el literato Dubravko Horvatić.

Tanto en la literatura croata actual como en la de la diáspora croata, Malkica ocupa un lugar destacado. En todas sus colecciones de versos descuellan como tema principal el amor a la patria y su visión de Croacia. Uno de los motivos característicos es la tierra extranjera. El léxico de Malkica es rico y vivaz. Su verso es armonioso y está lleno de bondad, de aquella bondad que el rudo mundo moderno no ha logrado ensombrecer.

En la Feria Internacional del Libro en Frankfurt, con su esposo Božo - destacada figura de la “Primavera croata”, desde 1973 organiza conferencias de nuestros literatos expatriados bajo el título: “La palabra de la Croacia emigrada”. Por eso, no cabe duda que la presencia literaria croata en el mundo es en gran parte mérito suyo.

LIRSKA PROZA HRVATSKO-ARGENTINSKE SPISATELJICE

Hrvatsko-argentinska književnica Dunja Ozanic, osim Guenechena objavljenoga u Zagrebu 2006. u izdanju Mozaik knjige, napisala je i djelo Ponovno rođenje te zbirku pjesama Samoća • Samo onaj tko je preživio nametnuto iskorjenjivanje osjeća značaj činjenice da je netko bio voljan ponuditi svoju zemlju za tuđe korijenje

Svi ljudi imaju dva lica, događaji vjerojatno i mnogo više. Možda onoliko koliko je ljudi sudjelovalo u onom što događaj čini njim samim. Ali razlozi da se ista slika vidi, osjeća ili pamti drugačije kod različitih ljudi pitanje je unutrašnje mjere stvari. A tu mjeru uz realne, opće činjenice tvore interpretacije. Stvaraju ih ljudi koji događaje žive, koji ih ponekad jedva preživljavaju jer su krhki i ranjivi za sve što ih pod firmom raznolikosti života može zaskočiti; stvaraju ih ljudi koji događaje ponekad žele, ponekad ne, ali najčešće riječ je o tome da ih žive bez obzira na osobne želje ili animozitete.

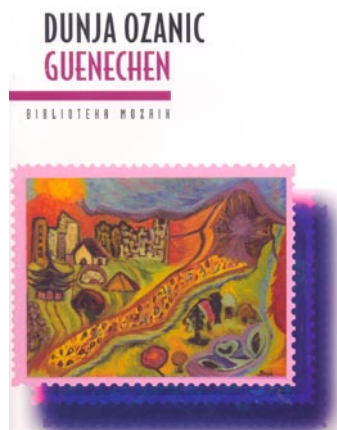
Oni s kojima se kao djeca nađemo u okruženju, koji nas (više ili manje planirano) dovode na svijet imaju s nama planove, zamisli, imaju osobne snove u kojima i mi imamo određene uloge. Često smo premaleni da bi se o tuđim snovima izjasnili, da bi izrekli vlastito stajalište o tome odgovara li nam prostor u kojem možemo biti junaci pa i vladari, ali ne po svom izboru. Kao proizvod nečijih snova i usuda, kao bića čiji će svijet biti stvoren iz društvenoga konteksta izrastamo u zrele, dovršene, karakteristične pojedince; osobnosti jedinstvene i neponovljive, ljude koji svojim snovima ispravljaju ponudeni im svijet, okruženje koje se ne odnosi samo na nas nego i na one koji nas okružuju. Često se to odnosi na sljedeću generaciju u beskrajno kakvo je vrijeme. Tako u snovima za druge dovršavamo svijet koji sami nismo mogli kreirati onoliko koliko smo željeli. Na žalost, to je ujedno i put kojim živimo tuđe i reproduciramo vlastite traume.

Govoreći o svojoj vjeri koju je izabrala kao svjesna i odrasla osoba, pjevačica Tina Turner objasnila je da je izabrala religiju u kojoj je mogla sagledati vlastiti život kao najbolji mogući rezultat zadanih prilika. Njezino vjerovanje i njezin izbor uključivali su i činjenicu da je još kao duša u onostranosti, tj. prije rođenja sama izabrala svoje

roditelje. Čitajući taj razgovor učinilo mi se da čitam o ženi koja je odlučila posvojiti svoju i tuđu sudbinu i opravdati unutar jednoga vjerovanja sve što joj se bez tog vjerovanja ne bi činilo ni dobrim ni sretnim. Ima li u takvom razmišljanju mjesta i za onu, ma kako ciničnu, Voltaireovu misao, o životu u najboljem od svih mogućih svjetova? Ma kako izgledali dobri ili loši svjetovi, ukupni život nema takvih dvojbi: on je neponovljiv u svojoj jedinstvenosti po kojem su dobre i loše, teške i lagane, vesele i tragične stranice ispisane. Zato i nepromjenjive. Zato i jest život, inače bi bio san.

Ta i mnoga slična razmišljanja padaju mi na pamet nakon čitanja knjige Dunje Ozanic *Guenechen*, prevedene i nedavno objavljene u zagrebačkoj nakladi *Mozaik knjiga*. Njezina argentinska sudbina mogla je biti bilo koja na kugli zemaljskoj kad već nije bila hrvatska po onome što nam je o materijalnim činjenicama te sudbine ostavila. Naime, našavši se kao dijete u najranijoj dobi u koloni koja je napuštala prostor vlastite domovine ne bi li pronašli neko mirno mjesto koje ih je u tom trenutku spašavalo od smrti, robije ili samo silnoga straha, ona je odrastala u okruženju tuđih i osobnih projekcija smještenih negdje između svjetova stvarnosti i sna. Između vlastitosti i projicirane priče svojih roditelja, znanaca, prijatelja možda.

Svi oni koji u tijeku ili nakon ratova odlaze na taj način vjerojatno imaju iste snove i ista razmišljanja, ali o njima rijetko (možda je točnije reći nikad) ne svjedoče. Odluče li se na pisanje rezultat su priče o životima punim dramskih obrata i napetih scena, tragičnih situacija, neimaštine koječega, materijalnih neprilika najčešće... Često u tim pričama (osobito ako se bilo kakav dobar, sretan završetak može naslutiti, a to će reći ako su svi preživjeli i dočekali kakve-takve godine u miru i sigurnosti) prevlada neka činjenična kronologija o mjestima i susretima, događaji snalaženja i privikavanja, „osvajanje“ novog prostora koji iz područja nužnosti u sretnim pričama prelazi u područje ljubavi prema novim domovinama, ljudima ili jednostavno biva mirenje sa sudbinom. Činjenice su često i onaj dio intimne priče iz koje se očekuje iščitavanje svih unutrašnjih dvojbi, muka i stra-

Ozanic, Dunja – *Guenechen*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2006,
124 str. /sa španjolskoga prevela Arina Švigir/

hova, intime koja se češće skriva nego otkriva, koja je na otvorenu ranu osuđena – ranu s unutrašnjim krvarenjem. Na svetim sličicama znamo prisposobu Krista sa srcem u trnju, ali i Krista pokrivenog haljinama. Vjerujući znaju da iza svake haljine ono srce u trnnoj kruni i dalje kaplje svoju bol otkupljenja. Otkupljenje za preživljavanje, mir, odrastanje, sigurnost doma, žive roditelje – te i mnoge druge činjenice o kojima oni koji se na putu iskorjenjivanja nisu našli najčešće nisu ni mislili. A oni koji su se našli zadržavaju taj dio svijesti prekriven haljinama. Dunja Ozanic jedna je od rijetkih koja je imala snage o tome napisati knjigu.

Kad pejzažom teče velika rijeka strmih obala i bez mosta vi u tom pejzažu dio ste jedne strane: to nije pitanje izbora nego života. Jer, ukoliko niste na rijeci, ukoliko nemate ni most ni čamac da se na rijeci nadete ostaje vam prostor s kojega gledate rijeku i ona druga strana na kojoj vas nema. Koja je uvijek druga strana ma koliko je shvaćali dijelom cjeline, voljeli je možda ili željeli upravo na nju stići. Ta čežnja za drugom obalom, za drugim dijelom cjeline, za vanjskom i unutrašnjom ukupnošću ono je o čemu Dunja Ozanic iz svoje argentinske perspektive piše u svoju hrvatsko-argentinsku stvarnost. Stvarnost neodvojivu od sna. Jer odvojena od sna bila bi lažna, nepotpuna i neljudska. U knjizi *Guenechen*, knjizi kojoj je teško odrediti vrstu, u kojoj se emocionalnost i razum susreću u apstraktnom, naslov je dug jeziku domorodačkoga naroda Mapuche koji tako imenuje svoje najveće vrijednosti. Izvrsnost postojanja.

Mapuche su narod koji ih je dočekaao, htio to ili ne, jer onaj tko je odlučio da se za njih izrade vize gospođa je Evita Peron i autorica joj – uz sve ograde o tome što je u Argentini čula o gospođi, a nije uvijek bilo ni slavno ni pohvalno – zahvaljuje u svom srcu. Samo onaj tko je preživio nametnuto iskorjenjivanje zna koja je veličina činjenice da je netko voljan ponuditi svoju zemlju za tuđe korijenje. Naravno, ne bez obostrane koristi, ali u svijetu u kojem je misao o jednoj koristi najčešća dvije su koristi Božji dar. Dunja Ozanic svjedoči taj nauk srca ili množinu imenice domovina. Množinu koju je tegobno učiti.

Predstavljanje knjige Dunje Ozanić *Guenechen* u izdanju *Mosaik knjige iz Zagreba u Društvu hrvatskih književnika u Zagrebu* (2006.) • O knjizi su govorili književnik Miro Gavran, autorica i književna kritičarka dr. Julijana Matanović, dok je ulomke interpretirala dramska umjetnica Mladena Gavran

Summary

THE LYRIC PROSE OF A CROATIAN-ARGENTINIAN WRITER

A book entitled *Guenechen* by Croatian-Argentine writer Dunja Ozanić was released in Zagreb in 2006 by publisher Mozaik knjiga. This prose autobiography on 124 pages was translated from the Spanish by Ariana Švigir.

Dunja Ozanić was born in Zagreb in 1944. She has lived in Argentina since 1948, after an early childhood spent wandering through Austria, Germany and Italy with her parents as part of the wave of Croatian emigration that followed World War II. She is a teacher, painter and writer. Besides *Guenechen* she has written a work in prose entitled *Ponovo rođenje* (Rebirth) and a collection of poems entitled *Samoća* (Solitude).

The contemporary prose of *Guenechen* speaks on behalf of every immigrant, and possesses a beauty of style that is above all graced the kind of simple and balanced sentences that inspire a marvellous sincerity to the point of anguish. Put in the simplest terms this book is Dunja's act of Christian participation in fashioning a life in which the feeling of being both rooted and uprooted take part in creating a love of two homelands.

Resúmen

PROSA LÍRICA DE UNA LITERATA CROATO-ARGENTINA

En 2006 ha sido publicado el libro de la escritora argentino-croata Dunja Ožanić por la editorial „Mozaik knjiga“ con el título: *Guenechen*. Esta prosa autobiográfica tiene 124 páginas, traducidas del español por Ariana Švigir.

Dunja Ožanić nació en 1944 en Zagreb. Vive en Argentina desde 1947, después de errar durante su más tierna edad con sus padres por Austria, Alemania e Italia con la ola de refugiados croatas luego de la Segunda guerra mundial. Dunja es maestra, pintora y escritora. Además de *Guenechen*, escribió la obra en prosa *Vover a nacer* y una colección de poemas titulada *Soledad*. La prosa contemporánea *Guenechen* habla en el nombre de todo inmigrante y se caracteriza por la belleza del estilo adornado sobre todo con la simplicidad y armonía de la expresión, la que a su vez genera una maravillosa sinceridad hasta el dolor. Dicho con palabras más sencillas: este libro es el acto de participación cristiana de Dunja en la formación de la vida donde los sentimientos de arraigo y desarraigo participan en la creación del amor sentido hacia dos patrias.

Željka Lovrenčić

PERUANSKA KNJIŽEVNICA HRVATSKOGA PODRIJETLA

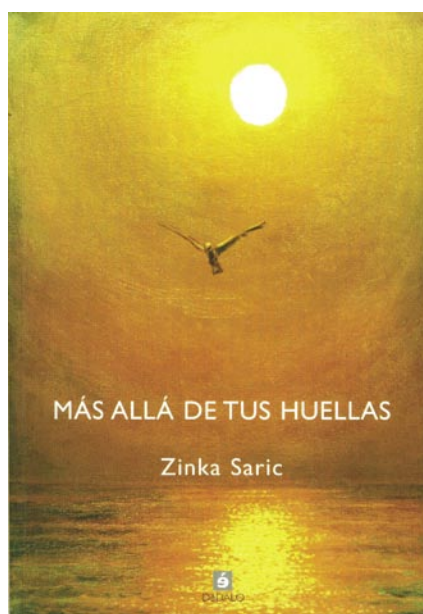
Uspješna peruanska spisateljice hrvatskoga podrijetla Zinka Saric Pardo iz Lime osvaja književni svijet magičnim iskazom, u vječnoj potrazi za ljubavlju, i ruši sve rekorde u prodaji svojih knjiga na latinskoameričkome tržištu, gdje je samo knjiga Ainhua y Nael - el sueño de Thes (Ainhua i Nael – Thesin san, 2005.) nedavno prodana u više od 10 000 primjeraka, a njoj se približava i najnovije Zinkino djelo Más allá de tus huellas (Još dalje od tvojih tragova) objavljeno u Barceloni 2006. godine koje djeci pruža bezbroj novih ideja u ljubavi za prirodu

O ljudima hrvatskoga podrijetla koji žive u Peruu ne znamo toliko koliko o onima u Čileu ili Argentini i zbog toga me izuzetno veseli otkriće Zinke Saric Pardo, uspješne peruanske spisateljice rođene u Limi 1949. godine. Otac joj Hrvat, a majka Peruan-ka. Već u srednjoj školi ističu se njena tri talenta - za pisanje, za glumu i za slikanje. Završila je studij unutarnjeg uređenja. Kroz Zinkino književno djelo isprepliću se dvije umjetničke struje - slikarstvo i književnost. Ona piše o životu, moru, poljima, cvijeću i o svemu onome što dolazi iz prirode bilo to stvarno ili plod njene mašte, a čitateljima se čini da pred sobom imaju slikarsko platno. Prvu knjigu *La Esencia de la Vida (Bit života)* objavila je 1983. godine u Limi i 1985. u New Yorku. Doživjela je tri izdanja na španjolskome i jedno na engleskom jeziku. Knjiga *Mágico Encuentro (Magični susret)* objavljena je 2002. u Barceloni, a dječja knjiga *Ainhua, la estrella que viene del norte (Ainhua, zvijezda koja dolazi sa sjevera)* 2004. godine u Limi. Oborila je sve rekorde u prodaji na latinskoameričkome tržištu jednako kao i knjiga *Ainhua y Nael - el sueño de Thes (Ainhua i Nael – Thesin san)*, 2005., s više od 10 000 prodanih primjeraka. Najnovije djelo joj je *Más allá de tus huellas (Još dalje od tvojih tragova)* objavljeno u Barceloni godine 2006.

Knjiga *La Esencia de la Vida* posvećena je spisateljčinim kćerima Zinki i Jimeni. To misaono poetsko djelo napisala je mlada žena puna života i nade. Zinka Saric nam u

njemu otkriva svoju duboku osjećajnost, svoje misli i doživljava. Možemo reći da je ovo zbirka vječnih istina nadahnutih svakodnevnim životom osjećajne supruge i majke u potrazi za duhovnim. Spisateljica nas poziva da razmislimo o osnovnim vrijednostima naših prolaznih života i želi da podijelimo s njom ljudska iskustva koja pretvara u lekciju o životu. Ova je književnica u potrazi za svjetlosti koja bi uljepšala naše postojanje, a njezine su poruke u zapisima kao što su *Pozitivan dan*, *Put*, *Pobjeda*, *Istinska ljepota*...

Knjiga *Mágico Encuentro* je, prema riječima Jorgea Carvajala koji je napisao predgovor, „susret sa samim sobom u drugoj osobi, susret s Bogom u predivnom plesu svemira; čitavo je djelo ugodno susretanje, ponovno otkrivanje oca, majke, sina, prijatelja, prirode, svih naziva za ljubav koju nosimo u sebi“. Ova nas knjiga upućuje na to da promatramo život panoramski, u njegovoj cjelokupnosti, kako bismo vidjeli našu stvarnost u drugoj dimenziji. Magični susret za našu spisateljicu znači „blisku komunikaciju između dvoje ljudi, onaj čarobni trenutak u životu kad se dvije duše povežu kako bi bile jedinstvene čitav život“. Glavni su likovi Thais, žena poput mnogih na svijetu, željna saznanja, otvorena za sve što je može obogatiti kao osobu, čiste duše i prepuna pitanja koja neprestano u životu postavlja. José je mudar čovjek koji je vodi

Knjiga *La Esencia de la Vida* posvećena je spisateljčinim kćerima Zinki i Jimeni • Sarickino najnovije djelo *Más allá de tus huellas* (Još dalje od tvojih tragova), objavljeno u Barceloni 2006. godine, djeci pruža bezbroj novih ideja u ljubavi za prirodu, a prema broju prodanih primjeraka već sada se može ubrojiti u bestsellere

na put po nutrini njezinoga bića uz jednostavne primjere iz prirode i razgovore. Cilj ove knjige je da shvatimo da smo jedinstveni i jedini koji svoj život možemo učiniti boljim i stvoriti drugačiji i ljepši svijet. U njoj se govori o susretima, ljubavi, samoći, rijeci... Dječja knjiga *Ainhoa, la estrella que viene del norte* uvodi male čitatelje u svijet magije i ljubavi u kojemu postoje čuda, vile, boje koje liječe, glazba duše, cvijeće koje govori. Dijete je na putu da otkrije nešto divno: svatko od nas posjeduje moć da promijeni svijet iz srca i putem ljubavi. Tome ga uči lijepa i zelena svemirka Ainhoa. Moto knjige je: Ljubav je najveća snaga koja postoji na svijetu i može sve; sve ozdravlja i sve mijenja.

U knjizi za djecu *Ainhoa y Nael - el sueño de Thes (Ainhoa i Nael – Thesin san)* saznajemo da su malena Thes i njezin brat Diego sanjali divan san. Toga ljeta Thes, Diego i njihovi prijatelji provode najljepše i najveselije praznike u životu upoznavajući prirodu i vezu između mora, morskih bića i naših sposobnosti da svijet učinimo boljim. Sve to otkrivaju zahvaljujući Ainhoi i Naelu, izuzetnim bićima sa Sjeverne Zvijezde. Nakon što pročitaju ovu knjigu djeca će sigurno imati mnoga novih ideja o tome kako se čuvaju i vole zemlja i voda.

Najnovija knjiga ove autorice je *Más allá de tus huellas* koja nosi podnaslov *Mi camino de retorno a casa (Moj put povratka kući)*. Ova zanimljiva knjiga nam pomaže da otkrijemo beskrajnost našega bića, ona predstavlja put koji moramo prijeći skupa s glavnim junakom u potrazi za savršenstvom. Daje nam odgovore na mnoga pitanja i otvara vrata duše. Podučava nas kako da osjetimo milovanje morskoga zraka i zvuk glazbe, kako da vidimo svoj odraz u lopoču dok se divimo njegovoj ljepoti. Uči nas da shvatimo da smo svjetlost koja može osvijetliti i najtamnije noći, da smo više duša nego tijelo. Čini se da nas ova knjiga vodi za ruku po krivudavim putovima, podsjeća nas na to tko smo, a što mnogo puta zaboravljamo; pomaže nam da se suočimo s našim strahovima i rješava ih na izuzetno profinjen način. Vodi nas preko neba i zvijezda do međusobnog razumijevanja. Naravno, to se ne postiže od jednog dana na drugi - treba nam vremena da postanemo bolji. Poput glavnog lika ove čudesne knjige ponovno počinjemo pronalaziti sami sebe, susrećemo se sa svojom biti i shvaćamo svoju veličinu. Ona nam pomaže da postanemo jači i da svladamo prepreke koje pred nas postavlja život. Knjiga govori o radosti dvije žene koje povezuje veliko prijateljstvo i podučavanje jednoga mudrog čovjeka. *Možemo živjeti u orahovoj ljusci i biti sretni jer je unutarnja sreća najvažnija*, kaže ova spisateljica koja piše od duše i za dušu i kod koje se osjeća utjecaj Kiplinga te bogate arapske i azijske kulture. Spoznaja je osnovni cilj ove knjige koja nam pomaže da se vinemo u visine letom orla, slobodni od bilo kakvih svezu. U knjizi se govori o povratku, izlasku na svjetlost, o putu, o opraštanju... *U njoj se svi zajedno podsjećamo na to tko smo i zašto smo ovdje... baš sada*, poručuje Zinka Saric Pardo.

Summary

A PERUVIAN WRITER OF CROATIAN EXTRACTION

Successful Peruvian writer of Croatian extraction, Zinka Saric Pardo of Lima is winning over the literary world with her magical accounts of the eternal search for love, and is setting new records with the sales of her books on the Latin American market. Her book *Ainhua y Nael - el sueño de Thes* (*Ainhua and Nael – Thes' Dream*, 2005) is a hit there and recently sold in over 10,000 copies. This bestseller is quickly being approached by Saric's latest work **Más allá de tus huellas** (*Further Still From Your Trail*) released in Barcelona in 2006, which offers children countless new ideas in love of nature. Zinka Saric Pardo was born in Lima in 1949. She completed her studies in interior decorating. Two artistic currents wind their way through Zinka's literary work – painting and literature: she writes of life, the sea, fields, flowers and whatever else comes from nature, whether real or springing from her imagination, while the reader is left with the impression of having a painter's canvas before them.

Resúmen

ESCRITORA PERUANA DE ORIGEN CROATA

La exitosa escritora peruana de origen croata Zinka Saric Pardo, de Lima, conquista el mundo literario con sus mágicas declaraciones en la eterna búsqueda del amor, mientras que sus libros baten todos los récords de venta en el mercado latinoamericano. Allí tuvo mucho éxito su bestseller *Ainhua y Nael- el sueño de Thes*, del que se vendieron más de 10.000 ejemplares. Otro libro suyo, el más nuevo, titulado *Más allá de tus huellas*, editado en 2006 en Barcelona, se aproxima a este bestseller. Más allá de tus huellas le brinda al público infantil un sinnúmero de nuevas ideas sobre el amor por la naturaleza.

Zinka Saric Pardo nació en Lima en 1949. Terminó los estudios de decoradora de interiores. A través de su opus literario se entrelazan dos corrientes artísticas: pintura y literatura. Zinka Saric Pardo escribe sobre la vida, el mar, el campo, las flores y sobre todo aquello que proviene de la naturaleza, ya sea real o fruto de su imaginación, lo que produce en los lectores la impresion de tener delante suyo un lienzo pictórico.

Nevenka Nekić

INDIJANSKE PRIČE ČILEANSKOGA HRVATA

U domovini svojih djedova ljetos je boravio ugledni čileanski pisac hrvatskoga podrijetla Eugenio Mimica Barassi, prigodom izlaska i predstavljanja javnosti njegove knjige inspirirane tragikom starosjedilaca Patagonije Četiri gospodara, u prijevodu profesora Jerka Ljubetića, koju je objelodanila splitska Naklada Bošković, poznata po izvrsnome knjižnome nizu Čileanski pisci hrvatskoga podrijetla

Knjiga pripovjedaka Četiri gospodara zajedno s pogovorom čini dramatično i humanistično jedinstvo. Pisac i pogovarač-prevoditelj ne pripadaju ljudima – indijanskim prastanovnicima Patagonije, ali su duhom jedinstveni s ljubavlju i milosrđem, koji daleko nadmašuju toli hvaljenu toleranciju i slične frazeme iza kojih blijedi slika pravoga čovjeka, njegove tragike i patnji. Pisac Eugenio Mimica Barassi treća je generacija potomaka hrvatskih doseljenika u Čileu, gdje preko 150 vrijednih književnih imena istoga podrijetla čini relevantnu masu duhovnosti zemlje koja ih je primila i primala preko sto godina. Hrvati su došli u doticaj s prastanovnicima Čilea i njegova juga – Patagonije, odmah po svom dolasku i spoznali u kakvim neljudskim uvjetima nestaju Čiloti, te sva južna plemena pod kopitima bijelih doseljenika: moćnih Engleza, Amerikanaca i ostalih, koji su prisvajali njihovu domorodačku zemlju i more, ponižavali starosjedioce i sveli ih na jedva zamjetljivi broj, zapravo – istrijebili. Taj empatički trenutak u djelima pisaca hrvatskoga podrijetla zabilježen je i prepoznat u čileanskoj i široj južnoameričkoj javnosti: da navedemo samo neke od poznatijih pisaca poput Artura Givovicha, koji piše već krajem XIX. stoljeća, rodenoga u Hrvatskoj, Nicole Gliga, Ernesta Livačića Gazzana, spisateljice Pepite Turine, Ramona Diaza Eterovića, Juana Mihovilovicha, Marija Banića, Lucasa Bonačića – Dorića, Matea Martinića Beroša, Jose Perića Slatera, Sergia Laušića Glasnovića, Francisca Berzovića, Simona Eterovića, Nicolasa Michovilovića. O tome s tugom pišu svi oni koji su spoznali tragediju naroda s juga Čilea, brojnih miroljubivih plemena. Bjelački ubijalački sindrom moćnih kolonizatora pokazao se okrutnim do krajnosti. Najstrašnije uništavanje

starosjedilaca odvijalo se od 80-ih godina XIX. st. do 20-ih godina XX. st. Započelo je s otkrićem zlata, nastavilo se osnivanjem velikih stočnih farmi ESTANCIAS. Kao sportski događaj bio je organiziran lov na starosjedioce, s psima, kao na lisice, kao na divlje zvijeri u domovinama odakle su došli osvajači, koji su tada sebe smatrali vrlo kulturnim narodima. I dok su u našoj maloj i rascjepkanoj, siromašnoj Hrvatskoj držali u Saboru svoje govore Ante Starčević ili Ivan Mažuranić, implementirajući u njima svu demokratsku i kršćansku sumu, baštinu svijeta, pledirajući za pravdu i dostojanstvo čovjeka, dotle se psima i otrovom, strašnim nagradama i poticajima, zločinački poduhvat osvajača obrušavao na stanovnike tih dalekih predjela. Postojali su lovci na Indiose koji su dobivali dva dolara za indijanski skalp, dva uha ili glavu, bez obzira na uzrast. Nekoliko tisuća lubanja ubijenih starosjedilaca putovalo je dvadesetih godina prošloga stoljeća u antropološki muzej Velike Britanije. Silovalo se i ubijalo. Londonski uvaženi listovi *The Daily News* iz 1887., *The South American Misionary Magazine* iz 1882. prizivali su otvoreno na istrjebljenje stanovnika Ognjene zemlje radi osnivanja velikih stočnih farmi. Golema prostranstva polako su izgubila sva svoja plemena: Teheulcheja ili Aonikenka, Onas ili Selknam, Yaman ili Yagan te Alacalufa ili Kaweshkara. Podijeljeni u manje rodovske skupine živjeli su od lova i ribolova i nisu se mogli lukom i strijelom oduprijeti rafiniranome i modernome oružju osvajača. Ove podatke čitatelj će dobiti iz pogovora Jerka Ljubetića koji je dobar poznavatelj povijesti ovih krajeva. Stoga bi valjalo početi čitanjem pogovora da bismo shvatili dubinu teksta Eugenia Mimice Barassija. Teško će inače suvremeni tzv. *Europljanin* pratiti ove četiri priče. One jesu priče jer izviru iz najdublje prošlosti i mitskoga su podrijetla, iako na prvi pogled opisuju svakodnevnicu starosjedilaca.

Autor Mimica rođen je 1949. u Punta Arenasu, gradu na Magallanovu tjesnacu, djetinjstvo je proveo u Ognjenoj zemlji u gradiću Porveniru koji su osnovali hrvatski iseljenici iz Mimica kraj Omiša. On je, kao rijetko koji čovjek suvremene alijenirane svijesti, tragao za svojim korijenima, kao po onoj biblijskoj: prvi Mimičanin koji je osnovao mjesto Mimice 1772. zvao se Mijo Tavić. Slijedi: Mijo rodi Marka, Marko rodi Antu Kršćanina, Ante rodi Petra Petrušinu, Petar rodi Jozu, a Jozo rodi Božu, Božo rodi Petra, a taj Petar je otac Eugenija, pisca ove knjige. Dubina povijesnih sjećanja osvjetljava nevidljivi duhovni život pisca kao i svakoga čovjeka, samo je spisatelj svjesniji nekih naslaga. Tu spadaju svi otisci i tragovi, prema nekim istraživanjima čak do pretpovijesnih vremena, koje čovjek nosi u genima. Takvo svestrano osvjetljenje života implicira osjećaje jednako koliko i razum, inteligenciju, želju za spoznajom onog najvažnijeg ontološkog pitanja: tko sam ja i što radim na Zemlji? Mimica na to odgovara da je potomak Hrvata i na jednom mjestu, u razgovoru s novinarom, kaže: «To je od vitalnog značenja. Već od ranog djetinjstva slušao sam pripovijesti, zgone ili priče, koje su pričali članovi moje obitelji o stvarnim ili izmišljenim događajima. Tako je npr. moj *nono*, doseljenik iz Hrvatske, kazivao kako je u svom rodnom mjestu u Mimicama vidio tintiliniće. Sve to utječe u stvaranju osobitosti i osobnosti, ostavlja svoje otiske i

tragove; ucertani su duboko u svijesti i na površini kao tetovaža na koži.»

Autor je objavio zbirke pripovjedaka: *Okrug Ognjene zemlje* (1977.), *Četiri gospodara* (1979., 1991.), *Enklava za premještene* (1995.); dramu *Žena za Ivana* (1978.); romane: *Zbogom zlovolji* (1991.), *Ognjena zemlja za dana kad vjetar izostane* (1994.); putopis: *Prijelaz preko planine Darwin* (1983.). Također je sudjelovao u ediciji *Tko je tko u čileanskoj književnosti* (1981.), a objavljivao je *Dnevnik iz Magallanesa* (1993. – 1997.).

Za *Četiri gospodara* dobio je književnu nagradu Općine Santiago (1980.). Dopisni je član Čileanske akademije, bio je predsjednik Društva pisaca u Magallanesu i predsjednik Regionalnog savjeta za kulturu, umjetnost i baštinu te član delegacije iz Magallanesa na Svjetskoj izložbi u Lisabonu 98, dobio je nagradu grada Punta Arenasa *Jose Grimaldi Accoto* 2000. Njegova drama *Žena za Ivana* izvodila se u Punta Arenasu 1978. u sklopu obilježavanja stote obljetnice nazočnosti Hrvata u Magallanesu. Mnoštvo podataka o životu i radu ovoga spisatelja nalazi se u spomenutu pogovoru Jerka Ljubetića. Tako se može spoznati da je, uz opise života hrvatskih doseljenika, njegova pozornost usmjerena i na stanovnike koji su nekada nastanjivali Ognjenu zemlju – zemlju zlata i oganja, kako on sam kaže. Svojom prvom zbirkom privukao je pozornost javnosti i pozitivne kritike čileanske javnosti. Javio se i Francisco Coloanme, najveći Čilot u nacionalnoj literaturi, otac magallanske književnosti, dobitnik Nacionalne književne nagrade 1964. i kandidat za Nobelovu nagradu. On je napisao: «Iskreno priznajem da Ognjena zemlja konačno ima svoje autentično književno djelo, iznjedreno u njoj samoj iz vječitog šapata njene trave *coiron*. Ja sam kao zao ili dobar Čilot, diskriminiran katkada toliko, koliko moji prvi rođaci ONE, samo projurio ONASINOM. Ali sada u Vašoj uzgojenoj biljci ona ima divnu budućnost što će učiniti da naša jurmjara neće završiti s nama.» *Onasina* je stara urođenička riječ koja označava ime Ognjene zemlje.

Ugledni čileanski pisac hrvatskoga podrijetla Eugenio Mimica Barassi

Kao i svi narodi vezani uz prirodu, posebno su razvili jezik kojim se označava mnoštvo detalja i to bogatstvo starosjedilačkoga jezika zadivljuje svojim vokabularom, lepezom brojnih riječi za jedan pojam. Tako su zabilježeni i u englesko-yamanskom rječniku kojeg je, na dobrobit današnjih istraživača, objavio početkom XX. st. Thomas Bridge. Živjeli su u iznimno nepovoljnim i hladnim krajevima, ali su imali razvijenu religijsku svijest koja je učila: postoji bog tvorca svemira TAMAQUEL, dobar bog kojeg se nitko nije bojao. On održava svijet, ali njegova predodžba nije likovno uprizorena poput čovjeka. On je sila, snaga i bitak svemira. Razlikovali su dobro i zlo i učili u školama za mlade (kinama): «Mi ljudi i žene, moramo ponajprije biti *dobri i korisni društvu*.» To je istovjetni princip koji je izrekao i Krist, biti dobar znači ljubiti druge. Bavili su se slikanjem u svojim nastambama, od špiljskih vremena do novijega doba, umjetnički obrađivali predmete svakodnevnice uporabe, u kojima se najčešće pojavljuju crte, točke i krugovi, a boje su oker i crvena. Imali su razvijen maštoviti svijet mitova koji je nalikovao na grčki, ali po načinu shvaćanja svijeta dodirivao biblijski smisao života na Zemlji. Postojale su u tom vjerovanju i sile mraka koje vode borbu sa silama svjetla. Svoju zemlju zvali su YAK HARUIN, moja zemlja. Živjeli su skromno i čarno. Ratovi sa susjednim plemenima vođeni su samo zbog opstanka, a mir se poštivao kao i dana riječ. Sve tako do dolaska Magallana 1520. koji je na nesreću otkrio tjesnac što spaja dva oceana. Tu su bijelci prvi put ugledali vatre koje su bile znak života, a odmah zatim i zlato kao i zemlju koju su domorodci koristili skromno njegujući stada guanaca, preživljača sličnoga ljami. Tako je počelo prokletstvo pohlepe i grabeži kojom su došljaci uništavali plemena i konačno ih zatrli. Nije ih zanimao duhovni život ovih ljudi

Književnici Đuro Vidmarović i Nevenka Nekić prigodom predstavljanja knjige Četiri gospodara, u prijevodu profesora Jerka Ljubetića (stoji), u Splitu 2006.

naviklih na teške uvjete života, ali nenaviklih na nove bolesti, epidemije, tuberkulozu, sifilis, alkohol, sva zla koja su bijelci donijeli sa sobom. Među doseljenicima bili su i Hrvati, no oni se ne spominju po zlu, iako je zatiranje domorodaca kulminiralo baš u doba naseljavanja hrvatskih došljaka s otoka Brača, Hvara i priobalja.

I autor Mimica priznaje da pati od nostalgije, melankolije predaka koji su umrli misleći na azur Sredozemlja, tople vjetrove maestrala, juga ili hladne bure koja pročisti nebo.

Četiri gospodara su četiri priče raspoređene simetrično: od proljeća, ljeta, jeseni i zime, do rasporeda i odnosa zlih i dobrih sila koje gospodare čovjekom i prirodom. One govore pojedinačnu sudbinu, ali su univerzalne i predstavljaju svekoliko ontološko sabiranje okomica i horizontala koje se križaju u točki središta ljudskoga duha i tijela. Zovu se: *Kit u svitanje*, *Dar za Coylemu*, *Putujući kamen*, *Razbijena santa leda*. Bliskost ovih pripovjedaka s legendama koje su se prepričavale uz vatre, čini jednu stranu njihove vrijednosti, a druga je strana njihova gotovo dokumentarna deskriptivnost svakodnevice. Sam autor o tome govori: «Želim oblikovati u literaturi prošlost i sadašnjost života na krajnjem jugu, pokazati ga i uključiti u univerzalne motive i pradavnu čovjekovu upitanost.». Knjiga *Četiri gospodara* je «omotana» religioznošću, ali sa željom za univerzalnošću u svakom njenom liku i tematici. Govori o čovjeku i nije bitno gdje se on nalazi, o čovjeku i njegovim jadima, njegovom odbacivanju i aroganciji, o njegovoj nemoći i stalnoj potrazi da dozna tko je on i što radi na ovoj Zemlji. Pripovijetke govore o posvudašnjim egzistencijalnim i psihološkim tegobama čovjeka: Mantenai, iz priče *Kit u svitanje*, ima samo jedno oko i zato ga ni jedna djevojka ne želi. Sada ima 16 godina i želi ostvariti čovjekovo poslanje i sjediniti se sa ženom kako bi se vrsta nastavila. Često je društvo odbacivalo invalidne osobe, ili su one morale proći strašne kušnje da bi opstale. Tako i mladić Mantenai mora nakon svih pokušaja da nađe ženu, učiniti poduhvat koji će ga uzdići: svojim kanuom plovit će sam, bez vode i hrane dva dana i dvije noći, a tada će mu bogovi pokazati sudbinu. Mladić ne razumije posve savjete vrača, on samo gori od znatiželje hoće li ga potom žena htjeti. Mudri starci odgovaraju da takav božanski znak nije odgovor na ljudsko pitanje. Čudesni udes Mantenai završava u razgovoru s morem kao živim bićem koje ga mami ljudskim glasom da zauvijek uroni u dubine koje su ga zazvale. Pripovijetka završava opisom savršenstva prirode koja donosi jutarnju svjetlost i vedrinu.

Poduhvati i potrage za čarobnim cvjetovima, predmetima koji oslobađaju zlih sila, tema su druge pripovijetke, *Dar za Coylemu*, u kojoj mladi Telimet mora naći takav znak i donijeti ga svojoj ženi Coylemi, jer ona nosi dijete koje ne može roditi. O tome ovisi sudbina dvaju plemena koja su njihovom svadbom sklopila primirje nakon godina ratovanja. Ako donese cvijet na vrijeme, ratovi će zauvijek prestati, a ona će roditi sina. Telimetovo usamljeno lutanje i potraga nalikuje na europske legende o sv. Graalu koji bi značio spas, svrhu mira i ljepote na Zemlji. Avantura je uključena u lutanje i traganje za sudbonosnim cvijetom, koji bi mogao spasiti, usrećiti. To je metafora stara koliko i čovječanstvo. To je metafora koja sadrži utopijski poduhvat približavanja bogovima

koji zadaju nemoguće zadatke čovjeku, kriju svoje namjere i promatraju iz nevidljive dimenzije njegove muke. Tako i u ovoj legendi junak prekasno stiže i spasonosni cvijet vene dok plemena krvare u novoj i vječnoj borbi. Telimet shvaća da se zlo na zemlji neće popraviti i da će čak i slika drage žene, ljubavi, polako venuti i blijedjeti. Tako su odlučili bogovi, sudbina, slučaja nema. On se odupirao i na koncu shvatio: «U tom trenutku zaželi se vratiti u djetinjstvo, stajati u rupi okružen ružičastim nitima kako ne bi svjedočio tom strašnom prizoru.« Simbolika djetinjstva kao doba neznanja i naivnosti, ulaz je u svijet i izlaz iz svijeta.

Priroda je dio čovjeka i on također pripada njoj što se u mitovima ovih plemena raspređa na izuzetno rafinirani način. Postoji nevidljiva i neprotumačiva veza čovjeka i krajolika. Pisac kratko i slikovito opisuje: «Početak jeseni. Pampa sa svim svojim beskrajnim obzorjem tonula je u obamrlost šibana nezajazljivim zapadnim vjetrom koji je uporno navaljivao i odugovlačio svoj boravak kako bi kaznio suho grmlje i slabunjavu travu, kao posljednjim izrazom svoje moći, pa će se poslije, zadovoljan, povući u svoje zimsko sklonište, prikupiti snagu i vratiti se u proljeće s pojem ptica i zelenilom na prostranim poljima.« Antropomorfní element nežive prirode, vjetar, prijatelj i neprijatelj lutajućih plemena, sudjeluje u njihovu životu, a oni ga i primaju kao dio svoje zajednice. U to primanje ontološki je uključeno poštovanje, strah, prisnost, dobrohotnost ili zloba, koju posjeduje on kao dio prirode. Takve osobine ima cijeli niz elemenata u prirodi, koji svi čine relikte animističke prošlosti u religijskoj svijesti. Priroda nije ravnodušna, ona može biti i zla i dobra, ali to ovisi o čovjeku, o otvorima duhovnoga kroz koje prodire Dobro i Zlo. O tome govori *Putujućí kamen*. On je simbol zla i kobi kojoj nije moguće izbjeći. Pojavljuje se u toj pastoralí, Arkadiji, folklorno obojen mitološkim tkanjem u kojem ima mjesta za ljudsku zloću i laž. Unutar raspleta događaja izuzetno vješto su upleteni prizori svakodnevice ovih ljudi: pripremanje jela, lov, nastambe, dijalozí. Mudrost vračeva i poglavica ističe se u načinu govora, oni su bliži Istini i obdareni su snažnijim umom kao i empatijom s cjelokupnim univerzumom, negoli ostali pripadnici plemena. Jednostavnim rečenicama izriču složeno, nose u sebi slutnje, poput staroga Manensha koji je «znao» da mora poći u planinu sa sinovima da bi se ispunila sudbina njegove smrti od zla kamena. Sve se znanje i sjećanje na plemenita starca usađuje u opću svijest plemena i postaje baština iz koje se uči. Tako se gradila nenapisana povijest, koju i ova knjiga na neki način spašava. A bog Elal je odigrao svoju ulogu u koju nitko ne sumnja – on je vratio osvetu, jer čovjeku bi bilo preteško obaviti sve zadatke na Zemlji, da nema Boga. «Veliki dio onoga što znam, dugujem pametnim i mudrim savjetima koje mi je dao onaj koji više nije među nama, choonke Manensh. Njegov lik i primjer trebao bi trajati uvijek, biti svaki dan u nama jer je ponudio svoj život da bi nama dao život – izgovori on potího okrenuvši se od svoje mlade žene kako mu ne bi mogla vidjeti lice i na njemu zamijetiti dvije krupne suze koje su, trepereći, zasjale na mlakom i zubatom jesenjem suncu. I poglavica Tehuelcha znade zaplakati.»

Četvrta je pripovijest *Razbijena santa leda* pravi biser i po ideji i po narativnosti.

Započinje opisom plovidbe u malom kanuu: »Kanu je glatko klizio po smirenoj morskoj površini i rastvarao je svojom grubom kobilicom; pokretali su ga snažni i neprekidni Kawashkarevi zamasi kratkim lopaticama koji su odjekivali poput glazbe u tihoj i hladnoj okolini. Svaki put kad bi ih uranjao, izazvao bi zvuke žubora, a kad ih je izvlačio izranjale su svjetlucave, prekrivene tekućim i slanim morskim srebrom.« Kamo to plovi junak? Traži mjesto za svoje pleme gdje ima hrane za cijelu zimu. Ako ugleda skupinu arkachifa (tuljana krznaša), spašeni su. Ali njega progoni i nešto puno važnije – on želi otkriti ono što nadmašuje svakodnevicu, ono što bi zapadna filozofija nazvala bitkom, ono po čemu sve na Zemlji ima svoj smisao koji je bog Alep-laupu dao svojim stvaranjem svim bićima, predmetima i pojavama. Mudraci plemena shvaćaju da je to opasan poduhvat i pitaju se nije li sam bog unio nemir u njegovo biće!? Oni ga opominju: «Zato ne traži nemoguće. Nijedan Kaweshkar ne može promijeniti svijet koji nas okružuje. Dan je dan, a noć je noć. Tko želi ući u nepoznate morske kanale, izvrgava se vlastitoj opasnosti. Alep-laup je već završio svoje djelo stvaranja. Tako je postavio stvari.»

Junak Yamineshi nije otkrio tajne života i stvari. Nestao je u hirovitu moru, sićušna ljuska njegova kanua i on ostat će samo uspomena. On nije shvatio da je bog završio stvaranje i ...»da ga ni jedan čovjek ne može mijenjati.« U ovom se sažima sva tragika života čovjeka na Zemlji koju pisac u kvadrofoniji četiri priče u četiri godišnja doba raspreda i zatvara kutiju ukupnih uspomena čovječanstva. Udaljenost Ognjene zemlje ne umanjuje moju empatiju prema ljudima iz toga kraja, prema njihovim strahovima i nadama. Pisac je ekspresivno i modernom sintaksom izgovorio kao na dušak nekoliko velikih istina o univerzumu, a leksikom i intonacijom bliskom mitu i legendi, obogatio naš tehnicizirani i alijenirani svijet mudrosnim istinama. Time se povratak arhaičnoga epskoga pripovijedanja vratio na najljepši način u čileansku i svjetsku baštinu, pa i hrvatsku. Autor je svjestan tragike nestala naroda, prema kojem osjeća ne samo sućut, nego i duboko divljenje i poštovanje prema zajednici i prema osobi zasebno. Dvadeseto stoljeće konačno je dokinulo pravo na božanski dodir – kažu bez kazne. Priroda nestaje strahovitom brzinom, oholost je recipročno s time sve veća, a čovjek sve manji. Eugenio Mimica Barassi svjestan je svih konzekvenci ovakve civilizacije, on poput slavnoga redatelja Akira Kurosawe upozorava i daje književnom diskursu najbolju namjenu – humanost.

Summary

THE INDIAN TALES OF A CHILEAN CROAT

Eugenio Mimica Barassi, a distinguished Chilean writer of Croatian extraction, visited the land of his grandparents this past summer for the release and presentation of his book *Četiri gospodara (Four Masters)*. The translation by Professor Jerko Ljubetić was printed by the Split-based Naklada Bošković publishing house, known for its series of books *Chilean Authors Of Croatian Extraction*. Eugenio Mimica Barassi's book of stories *Four Masters* is a convincing literary world of unique style, based on the authentic reality of the people of the indigenous Indian tribes who live in the deep south of South America in the fullness of their emotional and contemplative living, rich in tradition, experience, wisdom and lore, and with a primeval bond to nature.

Writer Eugenio Mimica Barassi is the third-generation descendant of Croatian settlers in Chile, where over 150 worthy literary names of the same origin make for a significant constituent of the spirit of the country that has received and accepted them for over a hundred years.

Resúmen

CUENTOS INDIOS DE UN ESCRITOR CHILENO-CROATA

Este año estuvo en la patria de sus abuelos el prestigioso escritor chileno de origen croata Eugenio Mimica Barassi, con motivo de la publicación y presentación de su libro *Cuatro amos*. El libro ha sido publicado en la traducción del profesor Jerko Ljubetić; fue impreso por la editorial *Bošković* de Split, conocida por imprimir la serie literaria *Autores chilenos de origen croata*.

El libro de cuentos de Eugenio Mimica Barassi *Cuatro amos* es un impresionante mundo literario único, basado sobre la auténtica realidad de los antiguos residentes, integrantes de tribus indias de las regiones del extremo austral de América del Sur en toda la abundancia de su vida emotiva y racional, rica en tradiciones, experiencia, sabiduría y recuerdos vinculados desde los orígenes del tiempo con la naturaleza.

El autor pertenece a la tercera generación de descendientes de croatas emigrados a Chile, donde 150 valiosos nombres literarios del mismo origen componen una parte notable de la espiritualidad de la tierra que los acogiera y los sigue acogiendo durante más de cien años.

Sanja Vulić

DJELATNOST NIU *HRVATSKA RIJEČ* – NAKLADNIČKOGA PODUZEĆA HRVATA U SRBIJI

Novinsko-izdavačka ustanova Hrvatska riječ iz Srbije, u kojoj od 2003. izlazi istoimeni tjednik, najproduktivnija je nakladnička kuća naših autohtonih manjinskih zajednica iz susjednih zemalja, sudeći prema činjenici da je od jeseni 2005. do rujna 2006. objavila čak osam knjiga na hrvatskome jeziku u četiri različita knjižna niza (Suvremena poezija, Suvremena proza, Svjedočanstva i Baština) • Recentnoj književnoj produkciji pridružuje se i dječji list Hrcko te sunakladnički periodički pothvati kao što su Miroљjub (glasilo Hrvatskoga kulturno-umjetničkoga društva Vladimir Nazor iz Sombora) i časopis Ogranka Matice hrvatske u Subotici Klasje naših ravni

Kada je početkom 2003. počela s radom Novinsko-izdavačka ustanova *Hrvatska riječ*, sa sjedištem u Subotici, za Hrvate u Bačkoj, ali i u Srbiji općenito, bio je to nagovještaj veće slobode kulturnoga stvaranja, posebice nakladničke djelatnosti. U dvjema prvim godinama svoga postojanja, to je novinsko-nakladničko poduzeće ponajprije bilo usredotočeno na tiskanje obnovljenoga časopisa *Hrvatska riječ*, koji je uspostavom toga poduzeća ponovo pokrenut. Naime, 26. kolovoza 1945. pod istim se naslovom u Subotici počeo tiskati dnevnik, koji je zapravo bio nastavljaj dotadašnjega subotičkoga izdanja dnevnoga lista *Slobodna Vojvodina*, koji je inače bio novosadsko glasilo. Spomenuti dnevnik *Hrvatska riječ* od prosinca 1946. postaje tjednikom. Političkim dekretom, tjednik *Hrvatska riječ* preimenovan je u kolovozu 1956. u *Subotičke novine*¹. Svoju trajnu želju za ponovnim pokretanjem tjednika naslovljenoga *Hrvatska riječ* Hrvati u Srbiji ostvarili su tek početkom 2003., u okviru novoosnovane NIU Hrvatska riječ. Tjednik *Hrvatska riječ* razmatra manjinska pitanja te općenito političke prilike u Srbiji i svijetu, izvješćuje o djelatnostima i zbivanjima u okviru hrvatske manjine

¹ Glasilo istoga imena već je izlazilo u Subotici od 1920. do 1941.

u Srbiji, a također znatnu pozornost posvećuje političkim, kulturnim, športskim i inim zbivanjima u matičnoj državi Hrvatskoj. To glasilo ima i dječji podlistak *Hrcko*. Taj podlistak uglavnom sadrži radove subotičkih učenika koji u svojim osnovnim školama imaju nastavu na hrvatskom jeziku, ili pak tekstove koji su namijenjeni tim učenicima.

Urednička vizija književnika Milovana Mikovića

Nakon manje od tri godine postojanja NIU Hrvatska riječ, tj. u rujnu 2005., ustanovljen je Nakladnički odjel toga poduzeća, u kojem je uredničko mjesto povjereno književniku Milovanu Mikoviću. Time su stvoreni uvjeti za proširenje djelatnosti poduzeća. Već u prvih nekoliko mjeseci djelovanja Nakladničkoga odjela, Milovan Miković pokreće i uređuje četiri različita niza književne produkcije Hrvata u Srbiji. Naslovljava ih *Suvremena poezija*, *Suvremena proza*, *Svjedočanstva i Baština*. Prva je knjiga objavljena u sklopu niza *Suvremena poezija*. To je časno mjesto pripalo uglednomu subotičkomu hrvatskomu književniku Vojislavu Sekelju i njegovoj knjizi pjesama *U izmučenim riječima*. Ta se pjesnička zbirka sastoji od triju tematskih cjelina naslovljenih “Homer izbora imao nije”, zatim “U gluho, nijemo neko doba riječi” i “Tuga poput piga”. Već na početku prve tematske cjeline, pjesnik na sarkastični način naznačuje koliko je malen interes suvremenoga čovjeka za poeziju: *Izdao sam / nekoliko zbirki pjesama / među kojima najpoznatija je / ona još / nenapisana*. Pjesnik osjeća da i sam dijeli sudbinu svoje poezije, svojih knjiga. Sam sebe doživljava odbačenim, suvišnim, ostavljenim, drugima nezanimljivim: *Kada, primjerice, kažem: / knjiga / iskazujem i ispisujem sebe*. Odnosom prema riječi, prema umjetnosti riječi, Sekelj je zaokupljen i u drugoj tematskoj cjelini. Sukladno tomu, ne iščekavaju ni piščevi osobni egzistencijalni strahovi, koji nisu uvjetovani samo oskudnim materijalnim položajem nego i društvenim događanjima u sredini u kojoj živi. Sa strahom primjećuje: *Novi poredak kao bauk Suboticom kruži*. No i dalje je zaokupljen pjesništvom, a njegovi stihovi s vremena na vrijeme prerastaju u svojevrsnu poeziju apsurda, antipoeziju: *Riječi / imate li potrebu / za velikom nuždom?* Sumnja u vlastite stvaralačke moći kulminira u trećoj tematskoj cjelini. Ta sumnja rezultira tjeskobom, pa i makabričnim raspoloženjem: *Nemojte me tražiti / mene u pjesmi nema. / Drugi crvi oko mene / kolo vode*. Pjesnika preplavljuje tuga poput piga. Ikavizam piga (nasuprot standardnojezičnomu jekavizmu pjega) jedini je ikavizam u ovoj zbirci, a Sekelj ga je preuzeo iz svoga bunjevačkohrvatskoga ikavskoga govora. Zato je taj ikavizam snažno stilski obilježen, a usto i prilagođeniji potrebama stiha i autorova poetskoga izričaja od jekavizma pjega. Pritom je važno istaknuti da je Sekeljev hrvatski standardnojezični izričaj u ovoj knjizi još zreliji i razvijeniji nego u njegovim prethodnim književnim djelima. Takvim svojim odnosom prema hrvatskomu standardnomu jeziku, književnik Sekelj nedvosmisleno traži i nalazi svoje mjesto u suvremenoj hrvatskoj književnosti.

Stvaralaštvo književnice Jasne Melvinger

Iste godine, 2005. tiskana je i druga knjiga u nizu *Suvremena poezija*. To je pjesnička zbirka *Vaga s anđelima* koju potpisuje književnica Jasna Melvinger. U toj se knjizi zrcale, ne samo autoričini osobni osjećaji, nego i njezina osobna sudbina, i to s jedne strane kao potomka ugledne građanske obitelji iz doba kada je njen rodni Petrovaradin duhovno i kulturno, a ne samo teritorijalno, u potpunosti pripadao civilizacijskomu krugu srednje Europe. S druge strane, pjesnikinja je i pripadnik naroda koji je na tim prostorima doživio sumrak svoje opstojnosti upravo u vrijeme njezina života i pune stvaralačke moći. Premda je knjiga pjesama *Vaga s anđelima* podijeljena u nekoliko tematskih cjelina, žal zbog propasti civilizacijskoga kruga kojem je njena obitelj pripadala, kao i žal zbog gubljenja identiteta njezina naroda u Petrovaradinu, temeljne su okosnice ove pjesničke zbirke. Knjiga je naslovljena po pjesmi *Vaga s anđelima* u kojoj je pjesničkim jezikom opisana prelijepa, kipićima anđela umjetnički ukrašena vaga za domaćinstvo, kakve su imale samo ugledne obitelji. Takva vaga nije samo predmet za uporabu u domaćinstvu nego i pravo umjetničko djelo. Opjevavajući jedan takav predmet, autorica ujedno odaje počast vremenu kojemu je ta vaga pripadala. Tematika pjesama uvjetovala je poetski izričaj. Zato nije začudno da je većina tih pjesama protkana autoričnim rodnim mjesnim govorom. Glavnina ih je ironično-humoristički intonirana. Mnoge su pjesme napisane isključivo zbog čuvanja od zaborava pojedinih riječi srijemskih Hrvata koje se danas više ne rabe. Budući da je Jasna Melvinger jezikoslovka i pjesnikinja, u ovoj je knjizi na domišljati način pokušala spojiti poeziju i jezikoslovlje, nedvojbeno na štetu poezije. Usto, želeći sačuvati što više starine od zaborava, u dijelu svojih pjesama progovara o običajima Hrvata u Srijemu. Neke su od tih pjesama prave etnografske minijature sa svim jezičnim specifičnostima kraja na koji se odnose. Veliki je dio pjesama autorica posvetila različitim članovima svoje familije, bakama i djedovima, prabakama i pradjedovima, pratetkama, praujacima i prastričevima. Većinu njih i poimence spominje u svojim pjesama, pa su te pjesme osebujni poetski epitafi. Ono što je u jezičnom pogledu bitno jest činjenica da ove pjesme Jasne Melvinger, koje su protkane petrovaradinskim govorom, pokazuju hrvatsku osnovicu toga govora. Inače, pjesmama je pridodan i tumač manje poznatih riječi.

Mlada hrvatska proza u Srbiji

Prva knjiga koja je tiskana u nizu *Suvremena proza* jest kratki roman Dražena Prčića *Wild Card*. U vrijeme kada suvremena svjetska, a u suglasju s njom i hrvatska proza vrvi prostotama i u središte književnoga zanimanja stavlja različite bolesne nastranosti, ništavilo i beznade koji obilježavaju ovu našu današnju civilizaciju, kratki roman Dražena Prčića *Wild Card* više je no blagotvorno osvježenje. U svijetu u kojem živimo više ni ne očekujemo roman u kojemu je glavni lik zdravi zgodni dvadesetosmogodišnjak koji

živi gotovo asketski i još je usto praktični vjernik. Pritom je bitno naglasiti da je upravo o takvom liku roman napisao muškarac u kasnim tridesetim godinama, tj. također razmjerno mlad čovjek. Svojim romanom, koji zrači optimizmom, Prčić daje vrlo jasnu poruku da treba imati hrabrosti boriti se za kvalitetu vlastita života i ne dopustiti egzistencionalnomu strahu da bude vladar, da vlada životom pojedinca. Doduše, vjerojatno bi roman bio uvjerljiviji, a i u umjetničkome pogledu doradeniji da na kraju romana glavni lik nije razriješio sve svoje i privatne i profesionalne probleme, pogotovo ne nizom nevjerojatnih slučajnih događaja kao u ovom djelu. U cjelini gledano, roman je i stilom i sadržajem prihvatljiv široj čitateljskoj publici, ali je u pojedinim dijelovima ipak prestatičan i tematski previše specijaliziran jer su pojedini opisi teniskih nadmetanja preopširni i predetaljni, pogotovo za čitatelje koji nisu osobiti ljubitelji i poznavatelji toga športa. U jezičnom je pogledu roman nedorađen jer je očita Prčićeva težnja za pisanjem na hrvatskomu standardnomu jeziku koji još nije u potpunosti svladao, što potvrđuju npr. pridjevski genitivni oblici tipa *tijekom omladinska turnira* (str. 8.) umjesto omladinskoga turnira. Tipično hrvatski standardnojezični leksik tipa *osobni trener* (str. 12.), *nastavnik tjelesnog odgoja* (str. 12.), *ožujak* (str. 14.), *srpanj* (str. 20.), *poluotok* (str. 15.), *a sada me ispričaj* (str. 40.), *točno u jedanaest sati* (str. 121.), miješa se s leksikom koji ne pripada hrvatskomu standardnomu jeziku te koji se eventualno može susresti u regionalnoj uporabi, npr. *novčarka* ‘novčanik’ (str. 18.), *sujevjerje* ‘praznovjerje’ (str. 48.), *pomjeriti* ‘pomaknuti’ (str. 72.), *stepenik* ‘stuba, ev. stepenica’ (str. 121.), *zapušiti nosnice* ‘začepiti nosnice’ (str. 148.) (u hrvatskom zapušiti znači ‘početi pušiti, npr. zapaliti cigaretu’). Autoru su se potkrale i pojedine stilske neusklađenosti, kao npr. kada njegov lik Denis, rođeni Istranin, kaže: *ovo je moj stari drugar Boris* (str. 29.) ili: *Da, da, stari moj. Džaba ti je talent, znanje, tehnika i brzina, ukoliko lova ne prati cijeli projekt.* (str. 39.), dok drugi rođeni Istranin Dominic rabi riječ *jeste* (str. 110.) za potvrdni oblik *jest*. Nedvojbeno je da jedan rođeni Istranin u svom razgovornom jeziku ne bi uporabio riječ *drugar* u značenju ‘prijatelj’ ili ‘kolega’, kao ni turcizam *džaba* (u navedenom kontekstu u značenju ‘uzalud’), a isto tako ni potvrdnicu *jeste* umjesto *je* ili *jest*. No valja naglasiti da je, unatoč jezičnoj nedorađenosti i pojedinim stilskim neusklađenostima, pa i naivnom raspletu radnje, čitateljska publika taj roman izvanredno dobro prihvatila. Prvo je izdanje od 500 primjeraka prodano u rekordnom roku, te je ubrzo tiskano i drugo izdanje.

Druga knjiga u nizu *Suvremena proza* jest zbirka kratkih proza Petka Vojnića Purčara, nedvojbeno jednoga od najuglednijih hrvatskih pisaca u Srbiji. Knjiga je naslovljena *Kult kornjače* prema jednoj od dvadeset kratkih proza koje su u toj knjizi sabrane. Veći broj tih proza već je prije bio objavljen. Tako je npr. 2003. objavljena Vojnićeva knjiga novela i drugih kraćih proza *Put u Egipat* te na ćirilici knjiga naslovljena *Miholjsko ljeto i druge priče*. Gotovo polovicu proza iz zbirke *Kult kornjače* moguće je pronaći u objema spomenutim knjigama iz 2003. Pod istim su naslovom u svim trima knjigama objavljene proze “Pijetli pred ponoć”, “Prohladna noć”, “Kineski zid”, “Popratak

hrama”, “Zelena nevjesta”, “Putni aranžman” i “Preobražaj”. Proza “Orao u Pelazgiji”, koja se susreće u objema zbirkama iz 2003., u knjizi *Kult kornjače* objavljena je pod naslovom “Orao”. Proza “U knjižari” iz zbirke *Put u Egipat* objavljena je u zbirci *Kult kornjače* pod naslovom “Knjiga bez korica”. Tomu još valja dodati proze iz knjige *Miholjsko ljeto i druge priče* koje sadrži i knjiga *Kult kornjače*. Pod istim su naslovom u objema knjigama objavljene proze “Stolica za ljuljanje”, “Darije”, “Ljetni stan” i “Ključanice”. Proza “Oprostaj od Subotice” u *Kultu kornjače* preimenovana je u “Oprostaj”, a “Nastup Janje Stipić” u “Na praznoj sceni”. Potonja je napisana na bunjevačkohrvatskome dijalekatnome idiomu, a ostale na više ili manje doradenom hrvatskomu standardnomu jeziku.

Svršetak vražjega stoljeća po Vladimiru Bošnjaku

Treća knjiga u nizu *Suvremena proza* objavljena je 2006. To je roman Vladimira Bošnjaka *Svršetak vražjeg stoljeća*. Taj roman, koji je specifična kombinacija piščeve fikcije i konkretne povijesne dokumentarne građe, na vrlo nas bolan način upozorava kako se u Hrvatskoj zaboravlja strašna tragedija Hrvata u Srijemu, koja se nije dogodila pred sto ili više godina, nego se događala nedavno, u posljednjem desetljeću XX. stoljeća, koje je za Hrvate u Srijemu zaista bilo vražje stoljeće. U Uvodu svomu romanu Bošnjak piše: *Čekao sam! Čekao sam da se oglasi netko iz mogega Srijema, netko tko umije lijepo i argumentirano govoriti o prošlosti, bez mržnje i gnjeva, ali i bez prešućivanja. ... Čekao sam i nisam dočekao. A vrijeme melje sve pred sobom. I uz to, dugo već djeluju prepravitelji povijesti. I pišu li pišu! I krivotvore! A ljudi čitaju i onda ispadne da je to, što su prepravitelji napisali, jedina istina. ... Znaju oni da svaka laž, ako se dovoljno puta ponovi, postaje istinom. ... Na koncu, laž proglašiš za istinu, pa je staviš u školske udžbenike* (str. 7. i 8.). Vrlo je teško ovaj roman opisati u nekoliko rečenica. Nedvojbeno je u tematskom pogledu riječ o vrlo zanimljivoj knjizi. U književnom pogledu knjiga nije jednako doradena. U tom je smislu daleko najbolji dio koji se odnosi na razdoblje prije srpske agresije na Hrvatsku. Središnji dio romana književno je znatno slabiji jer se autor koncentrirao na spas od zaborava, ne samo povijesnih događaja, nego i različitih običaja srijemskih Hrvata, pa je taj dio svojevrsna mješavina književnoga djela i faktografije. Premda prvo poglavlje ima klasičnu romanesknu fabulu, unutar drugoga dijela toga poglavlja, tj. u okviru radnje koje se događa u Slankamenu, Bošnjak je utkao niz etnografskih elemenata s opisima srijemskoga jelovnika i pripremanja jela, opisom božićnih običaja i dr. Od drugoga poglavlja pa nadalje fabula romana sve se više isprepliće s faktografskim podacima o povijesnim događanjima u nedavnoj mučnoj prošlosti. Preopširni etnografski opisi, kao i faktografske povijesne činjenice, idu na štetu umjetničke kvalitete romana, koja u pojedinim odlomcima inače doseže visoku razinu. No valja imati na umu da je Bošnjak svoj roman pisao ponajprije zato da se ne zaboravi što se zapravo dogodilo, dok su mu

književnoumjetničke pobude bile u drugome planu. Svršetak romana ne ostavlja nam nadu u bolju budućnost Hrvata u Srijemu. Glavni lik romana doduše jest ostao živjeti u Srijemu sa svojom ženom i njihovim starim roditeljima, ali oboje njihove odrasle djece trajno je odselilo u Hrvatsku. Posebno pak valja istaknuti Bošnjakovo izvrsno poznavanje hrvatskoga standardnoga jezika, a inojezični utjecaj na njegov jezik vrlo je slabo izražen. Ta je činjenica tim dojmljivija ima li se na umu da je riječ o piscu koji je rođen u Zemunu i studirao u Beogradu. Doduše, opći dojam kvari stanoviti broj tiskarskih pogrješaka, ali se ti propusti ne mogu povezivati s Bošnjakovim književnim jezikom. I sam se autor, u Uvodu romanu, osvrnuo na svoj jezik pa ističe: *Ova je knjiga, zapravo, trebala biti napisana dvojezično, na hrvatskom i srpskom, budući se ne može niti zamisliti da se u Beogradu i Srijemu može čuti hrvatska riječ, kako stoji u knjizi. No, obzirom da sam Hrvat i pišem na hrvatskom, dijelove knjige u kojima su dijalozi vođeni, primjerice, u Beogradu morate razumjeti kao prijevod sa srpskog* (str. 8.-9.). Budući da autor romana živi u Srbiji te da je to djelo objavljeno u Srbiji, i autor i nakladnici pokazali su osobnu hrabrost objavljivanjem toga djela koje nam, preko sudbine jedne srijemske obitelji i sudbine jednoga srijemskoga sela, izvanredno dočarava svu tjeskobnost i bezizlaznost situacije u kojoj su se ti ljudi našli bez ikakve osobne krivnje.

U nizu nazvanom *Svjedočanstva* objavljena je 2005. knjiga Milivoja Prčića *I nakon desetljeća*. Naslovljena je tako jer sadrži dvadeset i tri Prčićeve kolumne objavljene

Glavni urednik u Novinsko izdavačkoj ustanovi *Hrvatska riječ* (Subotica) i književnik Milovan Miković sudjelovao je na tribini Hrvatski časopisi izvan Hrvatske s dr. Adolfom Polegubićem (Njemačka), ravnateljicom Hrvatske matice iseljenika Katarinom Fuček i dr. Brankom Franolićem (Velika Britanija) na 29. Interliberu u Zagrebu - kazavši koliko je značajna uloga NIU *Hrvatske riječi* u kulturnome životu Hrvata u Srbiji

od listopada 1995. do listopada 1996. u dvotjedniku Žig kojega je uređivao Vojislav Sekelj. Te su kolumne duhoviti Prčićevi osvrti na onodobne političke prilike i događanja u zemlji u kojoj živi, u susjednim zemljama i u svijetu općenito. Vrijednost im daje činjenica što su mnogi od tih tekstova i danas aktualni, npr. oni koji se odnose na pokušaje dekroatizacije bunjevačkih i šokačkih Hrvata. Obraćajući se onodobnom administratoru Vojvodine Bošku Peroševiću, Prčić piše: *Ajde, Boško, pa mi imamo samo pero, tamburu i poneku čašu u ruci (punu), ali ipak ne vjerujemo u bajke o autohtonom južnoslavenskom narodu, koji je valjda stigao iz svemira u močvare Panonije (str. 6.). Osvrće se i na ime subotičkoga kazališta pa zaključuje: Pod hitno treba dopuniti naziv subotičkog teatra, recimo ovako: Narodno pozorište-Népsínház-Hrvatsko narodno kazalište, jer se tako nekako zvalo i 1946. godine (str. 57.).* U današnjem je imenu ispušten pridjev hrvatski, pa je treći natpis na teatru Narodno kazalište. U pojedinim se odlomcima Prčić pokazao i kao dobar politički spekulatant, pa npr. predviđa: *Biranje tajnika Ujedinjenih naroda: pa će USA gurati nekog drugog iz crnog kontinenta tko je studirao na Yaleu ili nekom drugom WASP sveučilištu, pa bio to i Coffee Anan ili netko sličan Živi bili pa vidjeli! (str. 60.).* Kasnija su događanja pokazala da je dobro predvidio. Prčić se dotiče i globalizacijskih problema. Osvrće se na pomodarsko slavljenje kineske Nove godine koja po našem kalendaru počinje 19. veljače, pa kaže: *nadam se da još uvijek preferirate proslavu Nove godine po gregorijanskom kalendaru (str. 29.).* Sklon je i duhovitim igrama leksikom tipa *vlak je krenuo umjesto voza (str. 46.).* Varijacijom riječi vlak i voz našao je zgodni način da progovori o vrlo značajnim zbivanjima na istoku Hrvatske i na hrvatsko-srpskoj državnoj granici. Ukratko, ovom se knjigom Prčić predstavlja i kao dobar poznavatelj hrvatskoga standardnoga jezika, ali i kao dobar stilist koji i bunjevačke dijalektalizme efektno koristi kao stileme, npr. *čestitam vam svima svr godine! (str. 19.),* tj. Staru godinu i svršetak godine.

Baštinici Balinta Vujkova

U četvrtome nizu nazvanom *Baština* objavljena je 2005. knjiga naslovljena *Krilati momak*, kao plod nastojanja za upotpunjavanjem predodžbe o sakupljačkim naporima Balinta Vujkova (1912.-1987.), književnika i etnografa, marnoga skupljača hrvatskoga usmenoga narodnoga književnoga stvaralaštva i istaknutoga kulturnoga djelatnika iz redova Hrvata u Bačkoj. Knjiga *Krilati momak* naslovljena je po istoimenoj prozi zabilježenoj u Subotici. Narodne pripovijetke, bajke i ostale kraće prozne tekstove koji su sabrani u toj knjizi Vujkov je glavninom zabilježio među bunjevačkim Hrvatima u Bačkoj (s obje strane državne granice) te manjim dijelom među tzv. ilirskim Hrvatima u Andzabegu južno od Budimpešte, zatim među šokačkim Hrvatima u Bačkoj, te među Hrvatima u Srijemu. Glavnina je tekstova sabranih u *Krilatom momku* do sada bila neobjavljena. U narodnim pripovijetkama i srodnim proznim tekstovima što su sabrani u knjizi *Krilati momak*, jedan od čestih motiva, a možda i najčešći, predstavljaju

socijalne suprotnosti, tj. antagonizam između bogatih i siromašnih, onih koji vladaju i onih koji služe. Pri apostrofiranju toga problema narodni pripovjedač često pribjegava ironiji, tj. izričući neko mišljenje u biti mu daje posve suprotan smisao. Taj osebujan humor i ironija narodnoga pripovjedača, posebice je izraženi u prozi “Tko kaže da je slugi teško?”, i to već od samoga naslova. U tom je tekstu zaista težak život slugu opisan vrlo naglašenom ironijom koja izbija iz gotovo svake rečenice, npr. škrtost gospodareva podrugljivo je opisana u rečenici: *Još našo lupinju golupčijeg jajeta, punu puncatu nalio vina, ni polak nije otpio, sve drugo meni dao*. Ironično su intonirane i sintagme tipa *koliki je visok i širok u duvankesi bi mogo imat kuću*, ili pak *pogačice s vrepčijim salom*, a isto tako i usporedbeni frazemi s antonimnim značenjem kao npr. *gojan ko ugačnjak* u značenju ‘jako mršav’.

Posebice su dragocjene proze koje je Vujkov zabilježio među Hrvatima u Srijemu. U knjigu *Krilati momak* uvrštene su narodne proze “Amule” i “Đavolova sonjaka” iz Kukujevaca, te proza “Pijani knez” koju je zabilježio u Srijemskoj Kamenici. Jezik tih srijemskih proza također pokazuje hrvatsku osnovicu srijemskih govora. Poznato je naime da su u većini dijalektoloških rasprava i priručnika govori srijemskih Hrvata svrstani u šumadijsko-voždanski dijalekt jer su ti izvorno hrvatski govori s vremenom sve više popimali značajke srpskoga. No budući da su kazivači hrvatskih narodnih proza iz Srijema bili rođeni početkom prošloga stoljeća, njihov se govor u znatnoj mjeri razlikuje od govora njihovih potomaka, tj. od govora današnjega naraštaja srijemskih Hrvata. Tako je npr. u vrijeme Vujkovljeva istraživanja u govoru Kukujevaca još uvijek bilo ikavizama, pa je Vujkov zabilježio realizacije *dite*, *svitlost*, *vištice*, 3. os. jd. prezenta *misi* (mijesi) itd. Tu su i padežni oblici tipa *jedared bili oni u svatova* (jednom bili oni u svatovima), *ležim u načava što se misi kruv* (leži u načvama u kojima se mijesi kruh), *ošinio po rebara* (ošinuo po rebrima) te komparativni oblici tipa *loš - gorji*, zatim prezentski nastavci na *-eju* tipa *pa ćeju*; *ona kaže da ćeju napravit*; *šta ćeju*; *nećeju*; *ne možeju* itd. Te, kao i brojne druge potvrde nedvojbeno pokazuju da jezik srijemskih Hrvata u svojoj osnovici pripada jednomu tipično hrvatskomu arhaičnomu štokavskomu dijalektu koji se u dijalektološkoj literaturi obično naziva slavonski dijalekt, ili točnije, pripada ikavskoj skupini govora toga dijalekta. Tek su kasnije govori srijemskih Hrvata sve više ekavizirani, a postupno su popimali i neke druge jezične značajke srpskoga šumadijsko-voždanskoga novoštokavskoga dijalekta. Ne manje su važni Vujkovljevi zapisi bunjevačkohrvatskih pripovijedaka, posebice proza koje je prikupio od kazivača u Subotici. Uspoređujući jezične značajke tih bunjevačkohrvatskih narodnih pripovijedaka i srodnih proznih tekstova s današnjim bunjevačkohrvatskim govorima, vrlo su jasno uočljive promjene. Veliki broj osebujnih bunjevačkih dijalektnih realizacija mlađi naraštaj danas više ne rabi. Osobito je velike promjene pretrpio govor grada Subotice. Naime, najveći broj Vujkovljevih kazivačica i kazivača, koji su bili rodnom iz Subotice, rođen je u posljednjim dvama desetljećima XIX. stoljeća, dio ih je rođen u prvim dvama desetljećima XX. stoljeća, a najmlađi je kazivač rođen 1921. Vujkovljevi tekstovi

jasan su svjedok kako bunjevački Hrvati u Subotici ubrzano zaboravljaju svoj materinski govor, a promjene su zamjetne na svim jezičnim razinama. Na žalost, promjene toga tipa zamjetne su i u ostalim bunjevačkohrvatskim govornim sredinama u Bačkoj.

U skoroj će budućnosti u okviru Nakladničkoga odjela NIU *Hrvatska riječ* biti pokrenut još jedan niz, u okviru kojega će prvi put biti tiskane tri drame Ilije Okrugića Srijemca koje su napisane u drugoj polovici XIX. stoljeća.

U godini 2006. tiskana je i luksuzno likovno opremljena monografija Dužijanca. To je monografija o subotičkoj žetvenoj svečanosti, a sastavili su je Lazo Vojnić Hajduk, Andrija Kopilović i Alojzije Stantić.

Valja još spomenuti da NIU *Hrvatska riječ* surađuje s nekoliko drugih kulturnih ustanova Hrvata u Bačkoj. Tako je od 2006. sunakladnik periodičnika *Klasje naših ravni* - časopisa za književnost, umjetnost i znanost Ogranka Matice hrvatske u Subotici. Pod okriljem NIU Hrvatska riječ tiska se i list *Miroljub*, glasilo Hrvatskoga kulturno-umjetničkoga društva *Vladimir Nazor* iz Sombora. Taj periodičnik izlazi četiri puta godišnje.

Navedeni podaci vrlo zorno pokazuju da je NIU *Hrvatska riječ* u znatnoj mjeri obogatila hrvatsku kulturnu pozornicu u Srbiji te da su ovo godine zamaha hrvatske književnosti

Summary

THE ACTIVITY OF THE *HRVATSKA RIJEČ* NEWSPAPER & PUBLISHING INSTITUTE – THE PUBLISHING HOUSE OF CROATIANS IN SERBIA

The spirit of Croats in Serbia, in spite of all the tribulations they have been exposed to in the last decade of the twentieth century, has not been dampened. Along with their many other activities they have established the *Hrvatska riječ* (Croatian Word) Newspaper & Publishing Institute, which has since 2003 also published a weekly of the same name, the *Hrvatska riječ*. 8 books in the Croatian language have been released from the autumn of 2005 to September of 2006 by the *Hrvatska riječ* publishing department. Four different series of literary production have been entitled *Contemporary Poetry*, *Contemporary Prose*, *Testimonies and Heritage*. Two books have been published in the first series (*U izmučenim riječima / In Tormented Words* by Vojislav Sekelj and *Vaga s anđelima / A Scale With Angels* by Jasna Melvinger), four in the second (*Kult*

kornjače / Cult Of The Turtle by Petko Vojnić Purčar, *Svršetak vražjeg stoljeća / End Of The Devil's Century* by Vladimir Bošnjak and two editions of the novel *Wild Card* by Dražen Prčić and one book each in the third and fourth series (*I nakon desetljeća / And After The Decades* by Milivoj Prčić and *Krilati momak / Winged Lad* by Balinat Vujkov). Also deserving mention is the luxuriously illustrated monograph *Dužijanca. Hrcko*, a children's bulletin is also published by the *Hrvatska riječ* Newspaper & Publishing Institute as a supplement to the *Hrvatska riječ* weekly, as is *Miroljub / Peace-lover*, the herald of the *Vladimir Nazor* Croatian Culture & Arts Society out of Sombor. Along with this the *Hrvatska riječ* Newspaper & Publishing Institute is, as of 2006, co-publisher of the *Klasja naših ravni / Ears Of Our Plains*, the magazine of the Matrix Croatica branch in Subotica.

Resúmen

ACTIVIDAD DEL INSTITUTO PERIODÍSTICO-EDITORIAL DE LOS CROATAS EN SERBIA

Los croatas en Serbia, a pesar de todos los vejámenes a los que fueron expuestos en las últimas décadas del siglo XX, no se han desanimado. Además de desarrollar numerosas actividades, fundaron también un instituto periodístico-editorial „Hrvatska riječ“ (= Palabra croata) que desde el año 2003 edita un semanario del mismo nombre, o sea, Palabra croata. En el marco de la Palabra croata, desde el otoño de 2005 y hasta septiembre de 2006, han sido publicados ocho libros en idioma croata. Cuatro diferentes series de producción literaria están intituladas Poesía contemporánea, Prosa contemporánea, Testimonios y Herencia. En la primera serie han sido impresos dos libros (En palabras torturadas de Vojislav Sekelj y La balanza con ángeles de Jasna Malvinger); en la segunda, cuatro: (El culto de la tortuga de Petko Vojnić Purčar, El fin del siglo diabólico de Vladimir Bošnjak y dos ediciones de la novela Wild card de Dražen Prčić) y en la tercera y cuarta, un libro en cada una (Y después de la década de Milivoj Prčić y El joven alado de Balinto Vujkov). A lo mencionado hay que añadir la monografía lujosamente ilustrada con grabados de Dužijanac. En el marco del Instituto Palabra croata se edita asimismo la publicación infantil Hrcko como folletín de la revista Palabra croata y Miroljub (=Amante de la paz), órgano de la sociedad cultural y artística croata „Vladimir Nazor“ de Sombor. Además, desde 2006, el Instituto „Palabra croata“ es co-editora de Espigas de nuestros llanos, periódico de la filial de la Matica Hrvatska de Subotica.

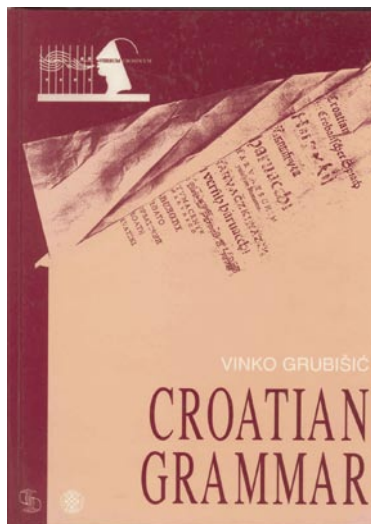

TRIDESET GODINA HRVATSKOGA JEZIKA U SREDNJIM ŠKOLAMA ONTARIJA

Sredinom 1976. hrvatski jezik postao je dijelom srednjoškolskoga programa u Ontariju (Kanada) zahvaljujući tadašnjoj ministrici za školstvo Betty Stevenson i lobističkim naporima hrvatskih ljudi, među kojima je djelovao i najplodniji pisac udžbenika za učenje hrvatskoga jezika i kulture u emigraciji u XX. stoljeću – dr. Vinko Grubišić • Škole hrvatskoga jezika i kulture djeluju diljem Kanade i to u Victoriji, Vancouveru, Edmontonu, Calgaryju, Winnipegu, Thunder Bayu, Sault St. Marie, Sudburyju, Montrealu, Ottawi, Norvalu, Georgetownu, Mississaugi, Bramptonu, Torontu, Oakvilleu, Hamiltonu, Kitcheneru, Londonu, St. Thomasu i Windsoru trudeći se da generacije mladih kanadskih Hrvata, privrženih svojoj novoj domovini, zavole i domovinu svojih roditelja i djedova

Iste kišne večeri kad sam stigao u Kanadu, 1. studenoga 1975. nazvao me do tada mi potpuno nepoznati profesor Zdravko Robert Megler i, nakon kraćega uvoda, napomenuo da ćemo se vidjeti idući dan, nakon sv. mise, ispred hrvatske crkve. Danas pokojni prof. Megler bio je predsjednik udruženja «Canadian Teachers of the Croatian Heritage», a razlog njegova sastanka je sljedeći: postoji mogućnost da se uvede hrvatski jezik kao nastavni predmet u srednje škole provincije Ontario. Za to treba ispuniti sljedeće uvjete: a) imati dovoljan broj zainteresiranih učenika; b) program prihvaćen od Ministarstva za školstvo i kulturu provincije Ontario; c) kvalificirana srednjoškolskoga profesora. Odmah smo se dali na višestruki posao. Trebalo je najprije sastaviti programe za pet različitih razreda (od 9. do 13, jer tada je provincija Ontario imala i 13. razred) i to na petom stupnju, što je omogućavalo učenicima pristup sveučilištu. Četrdesetak kutija knjiga što sam ih poslao iz Švicarske nisu još stigle pa je to otežavalo rad na programima. No sretna je okolnost bila da mi je naš prijatelj, svećenik istočnoga obreda vlč. Božidar Vidov stavio svoju bogatu knjižnicu na raspolaganje, a i moje su knjige stigle prije nego što sam očekivao. Programi su priređeni prema svim tadašnjim školskim

standardima i kriterijima, na čemu nam je od ogromne pomoći bila gospođa Miriam di Giuseppe, Hrvatica koja je bila stručnjakinja upravo za pripremu školskih programa. S Ministarstvom se surađivalo u tišini jer smo znali kako će tadašnji jugoslavenski konzulat i tadašnji profesor slavistike, bolje rečeno «srpsko-hrvatskog» Milan Sudučki, sve sile uložiti da spriječe uvođenje hrvatskoga jezika u srednje škole. Nakon manje od mjesec dana tadašnja ministrica za školstvo i kulturu Betty Stevenson prihvatila je programe i sada je preostalo ispunjavanje dvaju preostalih uvjeta. Jugokonzulat i Surdučki su upravo bjesomučno nastojali dokazati kako bi bilo apsurdno uvesti jedan jezik «koji ne postoji». Naš je odgovor na takve primjedbe bio vrlo jasan: ako ti drugovi ili gospoda ne znaju ustavnu definiciju jezika zemlje koju predstavljaju, to je njihov problem. Imali smo prijevod stavaka o jeziku i jezicima jugoslavenskoga kao i hrvatskoga Ustava. Uz to smo naglašavali da kanadski porezni obveznici hrvatskoga podrijetla žele da njihova djeca uče jezik svojih predaka, a to je hrvatski jezik. I to je bio najjači «dokaz». Neki teorijski radovi prof. Stjepana Babića te Dalibora Brozovića mogli su biti uvijek od koristi, ali se zaista nije imalo smisla upuštati ni u kakve velike diskusije o postojanju ili nepostojanju ovog ili onog, jer bi to bilo jednostavno beskorisno gubljenje vremena. Kako sam u međuvremenu položio profesorski ispit (jer doktorat vam ne daje pravo da predajete na srednjoj školi, za što je potreban poseban ispit srednjoškolskog profesora da dobijete «Letter of Standing», a onda nakon dvjesto radnih dana, odnosno tisuću i dvjesto sati da dobijete «Teacher Certificate») s pravom predavanja posvuda gdje su engleski i francuski nastavni jezici, pitanje profesora smo riješili. Ostalo je na prvi pogled lakše, a u biti najkompliciranije pitanje učenika. Prof. Megler

*Udžbenicima za učenje hrvatskoga jezika u Kanadi tijekom zadnjeg desetljeća pridruženi su i važni priručnici objavljeni u Hrvatskoj poput **Croatian Grammar** Vinka Grubišića u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade (Zagreb, 1995. 222 str.)*

u suradnji s nekim drugim hrvatskim entuzijastima, od kojih su se uvijek isticali Jerko Nekić i Marin Sopta, bili su od velike pomoći. Tu su nam se pridružili Stjepan Mišljenović te braćni par Jelena i Nikola Vrdoljak. Djevojke i mladići iz njihove plesne grupe «Zrinski-Frankopan» gotovo su se svi upisali u hrvatsku školu. Tako je početkom srpnja 1976. hrvatski jezik postao dio školskoga programa ljetne škole, a već u rujnu bila su dva razreda hrvatskoga jezika i kulture u Torontu. Ljetna škola u Torontu završila je priredbom, odnosno izvedbom narodne drame «Robinja», u koju su se uključili gotovo svi učenici.

Ovaj se srednjoškolski program sjajno uklapao u rad tada vrlo aktivne hrvatske prosvjetne organizacije HIŠAK (Hrvatske izvandomovinske škole Amerike, Australije i Europe) kojoj je na čelu dugi niz godina vrijedni požrtvovni fra Ljubo Krasić, a od velike je pomoći bilo i nekoliko seminara koje je HIŠAK organizirao, koji su uključivali sva značajnija mjesta gdje je djelovala škola hrvatskoga jezika i folklor.

Kako je školski program hrvatskoga jezika prihvatilo Ministarstvo, već od rujna se Torontu priključila i Mississauga, gdje su bila dva razreda hrvatskoga jezika, a kao i u Torontu u dvama razredima bilo je više školskih programa. Tu je ogromni posao obavio Mate Bogoj, koji je organizirao dva razreda učenika koji su pohađali hrvatski jezik u Missisaiugi ne tako davne 1976. godine. Početnici u hrvatskome jeziku i učenici slabijega poznavanja hrvatskoga išli bi u jedan razred, a napredni u drugi. Trebalo je tako u istom razredu slijediti nekoliko programa.

Kasnije su škole u drugim mjestima uvele hrvatski kao nastavni predmet, u Kitcheneru, Bramptonu, Hamiltonu, Ottawi... Programi su se mijenjali, upotpunjavali... Kad je Hrvatska postala slobodna i demokratska država, sve je postalo daleko lakše, sve se – rekli bismo – normaliziralo, a suradnja s Hrvatskim konzulatom u Missisaiugi omogućuje nove polete i nova ostvarenja.

Prilog:

RATIONALE ¹ (Croatian III - Revised Course)

The aim of the course is to provide students (regardless of their ethnic affiliation or age) with the opportunity to expand their basic knowledge of the Croatian language, which is spoken in the Republic of Croatia, Yugoslavia, and to learn more about the Croatian culture which is 1300 years old.

The following five groups of students could benefit from the third level of the course. All would, of course, have successfully completed the Croatian II, or its equivalent.

I. Students who are affiliated with a Croatian Canadian Community by birth and wish

---

¹ *Fotokopija prve stranice Programa za 11. razred redovite škole, odnosno 3. godinu hrvatskoga u srednjim školama Ontarioja, Kanada*

to preserve their heritage.

Inclusion of Croatian Language in a Secondary School Program is the most effective way in which the Croatian Community can maintain their heritage and culture in their new homeland, and at the same time, reinforce their feeling of belonging to our Canadian society.

2. Students who become affiliated with the Croatian Canadian Community by marriage and want to continue to develop their communication skills and hence strengthen their family relationship.

3. Students from other ethnic origins who are affiliated with the Croatian Canadian Community by interest (members of folk dance groups, soccer clubs, etc.) and want to expand and improve their knowledge for travel in Croatia.

4. Students who intend to study History at the University level and major in the Mediterranean or Central European History, Croatia in particular.

5. Students who intend to study Slavic languages at the University level in Canada or abroad and use the Croatian as one subject, or as the bridge to the Russian language, or to the Old Slavic language which is a compulsory subject at any Slavic Institute in the world.

II. GENERAL AIMS

(a) The course will deal, at a senior-intermediate level with all four communication skills but with increased emphasis on reading and writing.

(b) The course will involve continued study of Croatian history, geo-graphy and the introduction of classical, renaissance and Croatian dialectal literature selections.

III. OBJECTIVES

At this level, the language of instruction is Croatian. Students successfully completing Croatian III should be able to demonstrate the

Summary

THIRTY YEARS OF THE CROATIAN LANGUAGE IN THE SECONDARY SCHOOLS OF ONTARIO (CANADA)

In mid 1976 the Croatian language became a part of the secondary school program in Ontario (Canada) thanks to the Minister of Education at the time, Betty Stevenson, and the lobbying effort of Croatians, including those of Vinko Grubišić, the most prolific writer of textbooks for the Croatian language and culture in the Croatian communities abroad in the 20th century.

This secondary school program dovetailed brilliantly with the activity of the, at the time very active, Croatian educational organisation HIŠAK (Croatian Schools of America and Canada) led for many years by the worthy and selfless Friar Ljubo Krasić. Also of great help were the several seminars organised by HIŠAK that included all of the more significant places where Croatian language and culture schools were active in the Croatian communities abroad.

Croatian language and culture schools are active across Canada, in Victoria, Vancouver, Edmonton, Calgary, Winnipeg, Thunder Bay, Sault St. Marie, Sudbury, Montreal, Ottawa, Norval, Georgetown, Mississauga, Brampton, Toronto, Oakville, Hamilton, Kitchener, London, St. Thomas and Windsor, all making the effort to instil into a generation of young Canadian Croatians, dedicated to their new homeland, a love of the Croatian homeland of their parents and grandparents.

Resúmen

TREINTA AÑOS DE ENSEÑANZA DE IDIOMA CROATA EN LAS ESCUELAS SECUNDARIAS DE ONTARIO (CANADÁ)

A mediados de 1976 el idioma croata comenzó a formar parte del programa de enseñanza secundaria en Ontario (Canadá) gracias a la gestión de la ministra de instrucción pública de aquella época, Betty Stevenson, y a la actividad de los „lobbys“ croatas. En dichos lobbys actuaba el dr. Vinko Grubišić, uno de los autores mas prolíficos de manuales de idioma y cultura croata para la emigración.

Este programa de enseñanza secundaria se adaptaba de modo excelente al trabajo de la muy activa organización cultural croata „Escuelas croatas fuera de la Patria - de América, Australia y Europa“ (ECfP), encabezada durante muchos años por el diligente y sacrificado fray Ljubo Krašić. Fue grande el aporte de seminarios organizados por la ECfP en todos los lugares significativos donde existían escuelas de idioma y cultura croata para la diáspora.

Actualmente, dichas materias se enseñan a lo largo y ancho de Canadá en escuelas de Victoria, Vancouver, Edmonton, Calgary, Winnipeg, Thunder Bay, Sault St. Marie, Sudbury, Montreal, Ottawa, Norval, Georgetown, Mississauga, Brampton, Toronto, Oakville, Hamilton, Kitchener, London, St. Thomas y Windsor. La finalidad de dichas escuelas es motivar a las jóvenes generaciones de croatas canadienses para que del mismo modo como aman a su nueva Patria, aprendan a querer a Croacia, la tierra natal de sus padres y abuelos.

KROATISTIČKI OBZORI

N O S L E O.
P O L D V S
D E I G R A T I A,
Electus Romanorum Im-
perator, Imperator Augustus,
ac Germaniae, Hungariae,
Bohemiae, Dalmatiae, Cro-
atiae, Sclavoniae, Raniae, Serviae, Gallitiae, Hódomeriae, Cuma-
niaeque & Bulgariae Rex. Archidux Austriae, Dux Bur-
gundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio
Saxoniae, Dux Luxemburgae, ac superioris & inferioris Si-

Zagreb • Leopoldova povelja o osnivanju Zagrebačkoga sveučilišta (1669.) svjedočanstvo je jednoga od najstarijih europskih sveučilišta na kojem su stasali naraštaji naših jezikoslovaca, dok današnji još gorljivo rješavaju pitanje položaja i imena hrvatskoga jezika kao službenoga jezika države u europskim i međunarodnim institucijama

August Kovačec

HRVATSKI JEZIK I EUROPA

Ako nas kadšto iritira što neke europske institucije, s punim i neskrivenim prijezirom prema ovomu dijelu svijeta, kao normalne nazive i za hrvatski koriste neukusne dosjetke poput b.-c.-s. Language (tj. Bosnian-Croatian-Serbian Language; manje neukusno i uvrjedljivo bi bilo npr. ime đuture-jezik), jesmo li se uopće zapitali jesu li koja službena hrvatska institucija ili koji službeni hrvatski predstavnik uložili prosvjed ili prigovor na takvu praksu

- U Europi se pojam posebnosti hrvatskoga jezika doživljava i kvalificira kao znak negativnih pojava
- Nordijski su jezici, primjerice, u sasvim drugoj poziciji: Norvežani savršeno razumiju danski, Danci uglavnom prilično dobro razumiju norveški, Šveđani prilično dobro razumiju norveški, a Norvežani švedski opet mnogo bolje, a ipak su to tri različita nordijska jezika

Kada je 22. prosinca 1990. bio donesen Ustav Republike Hrvatske, u kojem su na opće zadovoljstvo napokon bili utvrđeni i položaj i ime hrvatskoga jezika kao službenoga jezika države, poglavito pak nakon proglašenja hrvatske samostalnosti i suverenosti, mnogima se činilo da će zauvijek nestati hrvatske brige i nevolje s jezikom te da će za hrvatski jezik nastupiti razdoblje mirna razvoja i njegova sustavnog njegovanja. Pogotovu nakon Odluke o raskidu državnopravnih odnosa s ostalim republikama i pokrajinama bivše savezne države (8.10.1991.), kao i međunarodnih priznanja Republike Hrvatske koja su uslijedila od polovice siječnja 1992., učinilo se, ili je tako barem očekivala većina Hrvata, da će u Hrvatskoj zavladati jezična sloga, da će se jezična pitanja rješavati staloženo i isključivo na temelju argumenata i razbora, te da sa statutom hrvatskoga jezika više neće biti nesporazuma ni u visokoškolskim, znanstvenim, političkim i upravnim institucijama europskih zemalja, a pogotovu da ne će biti njegova osporavanja.

Što se domaćih prilika tiče, iskustvo nas je ubrzo poučilo da se razmjerna homogenost stajališta o osnovnim pitanjima hrvatskoga jezičnoga standarda (književnoga jezika), kakva je bila uspostavljena tijekom 1970-ih i 1980-ih, ne samo ubrzo poprilično

rastočila, nego da su pojedinci, skupine, institucije, mediji ili prešutno provodili, u pojedinim pitanjima, divergentna rješenja ili pak ponekad agresivno zastupali stajališta za koja smo mislili da su već davno prevladana (primjerice, da se u hrvatskom standardnom jeziku moraju bespogovorno prihvatiti svi dosadašnji svršeni činovi nasilnih jezičnih politika prema hrvatskomu jeziku; da je nedopustivo posezati za jezičnim rješenjima, pa bila ona i dobra, ako su iz starijih razdoblja, da je u hrvatskoj skrbi o jeziku nedopustiv svaki zahvat kojim bi se on mogao dodatno razlikovati od srodnih jezika, da se hrvatski nikako ne smije približavati drugim slavenskim jezicima – osim nekih južnoslavenskih, itd.). Takvo stanje i dalje traje. Kako je u posljednjih stotinjak godina hrvatski standardni jezik dosegno visoki stupanj stabilnosti, ukupno se pak hrvatsko jezično iskustvo u posljednjem stoljeću temeljilo na neprestanoj nužnoj obrani hrvatskoga jezičnoga identiteta, takav razvoj stvari nije do sada bitno naštetio stabilnosti hrvatskoga standardnoga jezika, kao ni njegovim osnovnim funkcijama, ali je ipak posve umjesno pitanje kako se takvo stanje, ako ono potraje, može na njegov razvoj odraziti u dugoročnoj perspektivi.

Za golemu većinu Hrvata, i općenito građana Republike Hrvatske, hrvatski standardni jezik neupitna je i prepoznatljiva veličina, koja se jasno razlikuje kako od drugih – nestandardnih, regionalnih i socijalnih – oblika hrvatskoga jezika tako i od (genetski) blisko srodnih južnoslavenskih jezika. Svaki imalo obrazovaniji Hrvat s lakoćom može, prema jezičnoj izvedbi, tekstove identificirati kao standardne i nestandardne, kao hrvatske i nehrvatske. Nije tomu tako istom od osamostaljenja hrvatske države (kako to nerijetko sugeriraju neki inozemni jezikoslovci, prema kojima se hrvatski jezik *rodio* 1990.); bilo je tako i tijekom cijeloga onoga stoljeća kada se hrvatskomu nerijetko osporavala i samosvojnost i opstojnost, kada se za jezik ili izbjegavalo ili zabranjivalo samostalno hrvatsko ime, a tako je bilo pogotovu u ranijim desetljećima i stoljećima.

Unatoč svemu tomu, iz ukupnih naših iskustava proteklih godina proizlazi nelagodna činjenica da je, u Hrvatskoj, standardni jezik ostao na samom rubu javnog i službenog interesa, da je samostalna država Hrvatska zaboravila i zanemarila svoj standardni i službeni jezik. Kao što je zanemarila mnoga druga vitalna državna i nacionalna pitanja, nerijetko se čini da je digla ruke i od brige o položaju i sudbini hrvatskoga jezika (kako kod kuće tako osobito u inozemstvu), ili barem da ta briga nije ni dovoljna, ni sustavna, ni postojana, smatrajući valjda da će se očigledni jezični problemi riješiti sami od sebe na temelju načelnih deklaracija iz Ustava. A nema uljudene europske države koja ne bi o vlastitom jeziku postojano vodila sustavnu brigu (*jezičnu politiku*), bez obzira na to što neke zemlje to čine diskretno ili posredno (kroz djelatnost strukovnih i visokoškolskih institucija), druge pak javno proklamiraju načela svoje jezične politike i provode ju preko institucija kojima je država (ili njezina najviša tijela) izravno nadređena. No i u ovom drugom slučaju državne se institucije najčešće izravno ne upleću u rješenja nego samo vode računa o tome da se određena načela, kojima su se složili i koja preporučuju mjerodavni stručnjaci, provode i provedu u javnoj i službenoj komunikaciji.

Naime, u XIX. pa i u XX. stoljeću – kako u Hrvatskoj tako i u mnogim drugim zemljama – arbitri u pitanjima normiranja i usmjeravanja razvoja standardnoga jezika bili su, tada razmjerno rijetki, istaknuti jezični stručnjaci ili prestižne nacionalne kulturne ili znanstvene institucije, ali je ipak za valjanost njihovih rješenja i odluka uvijek, izravno ili neizravno, bio potreban ili poticaj (narudžba) ili odobrenje državnih vlasti kako bi se njihova rješenja i odluke mogli potvrditi u javnosti i biti priznati kao valjani. Danas su i pojedinci i institucije koji se u jezičnim pitanjima smatraju pozvanima i kompetentnima znatno mnogobrojniji nego u prošlosti pa je to potrebnije usklađivati jezična rješenja prije nego postanu za sve obvezna. Ako je svrha postojanja standardnoga jezika da *opslužuje* potrebe različitih oblika javne i službene komunikacije unutar cijele zajednice (države, naroda), onda *liberalizam* u normiranju standardnoga jezika («nije važno kako govorimo i pišemo, glavno je da se razumijemo», «nećemo cjepidlačiti s jezičnim pravilima, neka to ostane jezičarima», «ima škola pametnijega posla nego da učenike gnjavi jezičnim začkoljicama», «zašto o jeziku voditi računa na satu iz matematike ili zemljopisa kada nas time maltretira profesor iz hrvatskoga» itd.) ima jednako onoliko smisla kao i ukidanje svih pravila prometovanja («neka vozi i kreće se tko kako i tko kuda hoće») na ulicama mnogoljudnih gradova ili pak na autocestama u turističkoj sezoni. Bez službeno priznate i javno prihvaćene regulacije pitanja standardnoga jezika proizvodi se samo jezični kaos i nesigurnost. Jezik općenito, pa tako i standardni jezik, neprestano se mora prilagođavati novim i novim komunikacijskim potrebama pa i najsavršeniju normu treba neprestano i sustavno prilagođivati novim okolnostima. Kako i pojedinci i skupine mogu vrlo različito suditi o istim jezičnim pitanjima, posve je jasno da se do jedinstvenih rješenja može doći «jedinstvenom stručnom arbitražom». Pogubno bi bilo kada bi se država miješala u konkretna jezična rješenja, ali je njezina neosporna dužnost voditi brigu o tome da se stvore uvjeti za normalno funkcioniranje i razvoj standardnoga jezika.

Ova uvodna digresija o stanju standardnoga jezika u Hrvatskoj bila je nužna kako bi se jasnije mogao uočiti njegov položaj u Europi. Neću se posebno osvrutati na pitanja koja se tiču odnosa hrvatskoga s drugim jezicima (primjerice s engleskim), kao ni na pitanja o položaju hrvatskoga jezika, ako se i kada se Hrvatska priključi europskim integracijama.

Stereotipi o hrvatskome jeziku

Ograničit ću se samo na nekoliko činjenica u vezi s učenjem (podučavanjem) hrvatskoga na europskim sveučilištima te na nekoliko općih mjesta o hrvatskom jeziku kakva se prečesto pojavljuju u radovima nekih (zapadno) europskih jezikoslovaca kao posljedica svojevrstne mitologizirane jezične povijesti koja se u Europi, nerijetko, održava uporno još od jugoslavenskoga doba.

Kada je polovicom 1990-ih Hrvatska počela voditi kakvu-takvu brigu o statusu svojega

službenoga i standardnoga jezika u svijetu, i posebno u Europi, ubrzo se pokazalo da zapravo postoje dvije Europe.

Jedna se Europa ponosi svojim načelima o ljudskim, nacionalnim i svakojakim drugim pravima, o pravu zajednica – pa i nacionalnih – da ponajprije one same odlučuju o stvarima koje se tiču prije svega njih samih. No ta je Europa nerijetko odviše samozadovoljna, odviše uvjerena da je jedino ona uvijek u pravu, odviše zaokupljena vlastitim intelektualnim komoditetom, a da bi bila spremna lako modificirati svoje ustaljene predodžbe o stvarima kako su se one, iz ovih ili onih razloga, nataložile tijekom niza desetljeća. Zato se nerijetko događa da ta Europa flagrantno krši prava za koja se deklarativno zalaže, a ne treba smetnuti s uma da se neke europske bivše kolonijalne i imperijalističke zemlje, unatoč frazeologiji demokracije i svakovrsnih prava, još i danas u praksi, bez uvijanja, ponašaju grubo i prepotentno kao prave kolonijalističke sile, osobito kada je riječ o tzv. malim državama i tzv. narodima, zalažući se samo za svoje stvarne ili fiktivne (geopolitičke) interese. Iako se treba kloniti prevelikih uopćavanja, u toj se Europi pojam posebnosti hrvatskoga jezika nerijetko doživljava i kvalificira samo kao znak nacionalizma, isključivosti i netolerancije, ksenofobije i drugih negativnih pojava.

Kloneći se i opet uopćavanja, treba reći da je ona Europa koja je tijekom pet ili sedam desetljeća XX. stoljeća iskusila nedaće svakovrsnih manipulacija narodima, ljudskim skupinama, njihovim kulturama i jezicima uglavnom prihvatila i pozdravila oslobođenje hrvatskoga jezika iz nametnutoga bratskog zagrljaja te i službeno i stvarno priznala njegovo postojanje i samosvojnost. Valja se sjetiti da su od polovice 1990-ih godina počeli raditi ili samostalni hrvatski lektorati ili samostalne katedre s punim studijem hrvatskoga jezika i književnosti, primjerice u Bukureštu, u Budimpešti, u Kijevu i u Pragu, Brnu, Bratislavi, na nekoliko sveučilišta u Poljskoj, u Vilniusu itd. Naravno, nasuprot nekim zadržim građanima Hrvatske koji uporno tvrde da hrvatski nije čak ni slavenski jezik, za takva je rješenja i s hrvatske strane naprijed bilo potrebno njegovati punu svijest o tome da su od svih slavenskih jezika, iako različitih, hrvatskomu najbliži bošnjački i srpski: bliskost (koja uključuje i razumijevanje) ne isključuje različitost i neovisno usmjeravanje razvoja vlastitoga jezičnoga standarda te njegovo samostalno proučavanje i podučavanje. Pritom ipak treba bez uvijanja reći da su nerijetko vlasti i visokoškolske institucije zemalja bivšega istočnoga (socijalističkoga) bloka pokazale više razumijevanja i učinile više za afirmaciju hrvatskoga jezika u tim zemljama nego neki službeni diplomatski predstavnici Hrvatske i mjerodavna politička tijela iz Hrvatske.

Iako je u Rusiji uglavnom izostala službena potpora vlasti i institucija prisutnosti hrvatskoga kao posebnoga slavenskoga jezika, i u toj multinacionalnoj zemlji ima određeni broj pojedinaca (stručnjaka) koji izvrsno shvaćaju hrvatske jezične probleme i njima se predano bave.

Ništa slično u zemljama koje su se nekad rado dičile da pripadaju «slobodnoj Europi».

Uz malobrojne časne iznimke, u ponašanju institucija tih zemalja kao da se ništa nije promijenilo od Versailleskih sporazuma (kada je nekim narodima bilo nametnuto da iz jednoga ropstva odu u drugo), Rapallskih ugovora, Münchenskih sporazuma itd. Nisu rijetki slučajevi da se na zapadnoeuropskim sveučilištima, koja službeno čuvaju plamen bratstva i jednakosti među ljudima (valjda i narodima), službeni razmjenski lektori iz Hrvatske nastoje privoljeti da predaju i srpski i bošnjački; istodobno bošnjački (samo iznimno bosanski) lektori predaju svoj jezik (za poslodavce je to navodno ijekavski srpski s nešto većim broje turcizama), a lektori iz Srbije (valjda kao pripadnici jedinoga pravoga naroda na izmišljenome «zapadnom Balkanu», na kojem se toliko inzistira) predaju jedino srpski. Trojanski konj zapadnoga Balkana trebao bi ponovno «divlja južnoslavenska plemena» tih prostora i jezično objediniti, valjda i politički u toru kakve nove unije, premda se još uvijek javno ne govori pod vodstvom kojega to državotvornoga naroda. Zbog toga je na njemačkim sveučilištima položaj hrvatskoga bitno gori nego za Jugoslavije, u Francuskoj se činilo da će se nešto pokrenuti u pozitivnom smjeru, ali su nezainteresiranost i nekompetentnost mjerodavnih hrvatskih tijela i pojedinaca, idući na ruku i u suradnji s nanovo probuđenim i reorganiziranim francuskim «jugofilima», uspjeli osujetiti svaku afirmaciju hrvatskoga jezika (kao posebnoga), u Italiji ima pomaka na nekim sveučilištima, ali redovito «s figom v žepu», a čak ni u «tradicionalno Hrvatskoj naklonjenoj Austriji» - kako se to papagajski tvrdi – nemušta hrvatska politika nije se potrudila, pa ni uspjela, izboriti nikakav bitan pomak u statusu hrvatskoga jezika na sveučilištima.

Bilo to nama drago ili ne, za tzv. zapadnu Europu hrvatski prostor u zemljopisnom, gospodarskom, povijesnom i kulturnom smislu riječi pripada periferiji (u konfrontacijama i s Osmanskim Carstvom i s ruskim interesima u jugoistočnoj Europi uvijek joj je geopolitički bilo važnije središte Balkanskoga poluotoka) pa je ondje teško očekivati izvorni, prirodni interes za Hrvatsku i njezine probleme, pogotovo za njezin jezik. Ta Hrvatska u povijesti zapadnu Europu nikada nije izdala, uvijek je predano služila njezinim interesima i probitcima! Uostalom, ni prije Drugoga svjetskoga rata ni građani ni društva velikih imperijalnih sila nisu u Hrvatskoj imali ni značajnije koncesije ni vlasništvo. Drugo, u Europi su vrlo rijetki pojedinci koji se bave isključivo hrvatskim jezikom (to obično čine u okviru slavenske filologije ili u okviru šireg jezikoslovlja) pa je od njih teško i očekivati da uvijek iz prve ruke budu obaviješteni o hrvatskoj jezičnoj problematici te da će se predano posvetiti promjeni svojih stajališta, bila ona ispravna ili pogriješna. Umjesnije nego da nam smetaju neki zapadni napisi o hrvatskome jeziku (često i činjenično problematični ili čak nesuvisli, ali suvereno i autoritativno izloženi), nerijetko bi bilo bolje zapitati se što smo to mi sami učinili, ili što su to učinile hrvatske službene institucije (uključujući i državu), da se malobrojnim zapadnoeuropskim stručnjacima, koji se (usputno i) hrvatskim bave, sustavno i ažurno dostavljaju obavijesti o hrvatskome jeziku. Ako nas kadšto iritira što neke europske (i međunarodne) institucije, s punim i neskrivenim prijezirom prema

ovomu dijelu svijeta, kao normalne nazive i za hrvatski koriste neukusne dosjetke poput *b.-c.-s. Language* (tj. *Bosnian-Croatian-Serbian Language*; manje neukusno i uvrijedljivo bi bilo npr. ime *đuture-jezik*), jesmo li se uopće zapitali jesu li koja službena hrvatska institucija ili koji službeni hrvatski predstavnik uložili prosvjed ili prigovor na takvu praksu. Na moralnom planu to je jednako odobravanje fašističke nasilne prakse mijenjanja slovenskih i hrvatskih imena u Istri; osim slaboumnih, svaki pojedinac i narod mora prvo znati kako se zove i kako mu se zove jezik, bez obzira na to znaju li to europski «krojači» pravde ili ne. Jesmo li igdje – u mjerodavnim glasilima ili drugdje – obrazložili da su tri jezična entiteta koja se ovdje trpaju pod zajedničko ime (ili u zajednički koš za otpatke, dakako, u smislu neupitnih europskih pojmova o ljudskim i nacionalnim pravima?) doduše međusobno uglavnom razumljiva (koliko god inače kriterij razumijevanja bio impresionistički i nepouzdan), ali da je jednako tako neosporno da nijedan izvorni govornik jednoga od triju idioma nije – bez dugih i složenih priprema i posebnoga učenja – sposoban na bilo koji od preostala druga dva idioma prevesti tekst tako da on bude prepoznatljiv kao tekst izvornoga govornika (slično vrijedi i za nordijske jezike; uostalom, Norvežani savršeno razumiju danski, Danci uglavnom prilično dobro razumiju norveški, Šveđani prilično dobro razumiju norveški, a Norvežani švedski opet mnogo bolje, a ipak su to tri različita jezika).

No prije nego pometemo i pred svojim vratima, pogledajmo što nas to najčešće smeta kada se u Europi piše o hrvatskome. Valja pritom istaknuti da je veliki pomak posljednjih godina učinjen u leksikografskim djelima (leksikonima, enciklopedijama i pregledima zemalja) time što se kao službeni jezik Republike Hrvatske redovito navodi hrvatski jezik, pod svojim jedinim pravim imenom, a u posljednje vrijeme najčešće bez dezinformacijskih komentara da je to (posve) isti jezik koji dolazi i pod drugim imenima i koji se službeno rabi i u drugim državama. Na tom se stvari redovito i završavaju.

Ugledni jezikoslovci iz SAD-a, članovi Association For Croatian Studies (ACS), uključeni u najveću udruhu slavista u svijetu - American Association For The Advancement Of Slavic Studies (AAASS) na svojoj redovitoj konvenciji, održanoj u SAD-u u studenom 2006., zalagali su se za daljnju afirmaciju hrvatskoga jezika i kulture • Association For Croatian Studies vodi predsjednik dr. Ante Čuvalo, potpredsjednica Jasna Mayer; tajnici Ivan Runac i Aida Vidan

Mitologija jezične povijesti

Kada je riječ o jezikoslovnim radovima koji govore (i) o hrvatskome, stvari su, ako ne vodimo računa o rijetkim iznimkama, poprilično drugačije. Ako se ne osvrćemo na tekstove gdje neki veliki bijeli Mbvana sa Zapada raspreda docirajući o jezičnim lekcijama naučenima bez mnogo razumijevanja i bez osobita interesa, još je uvijek preveliki broj tekstova koji se temelje ponajprije na spoznajama mitološke povijesti «jedinstvenoga jezika» ovih prostora kakva se uporno proizvodila (i nerijetko namjerno krivotvorila) u zapadnoeuropskim sredinama, bilo u glavama samo približno upućenih romantika bilo u kombinacijama vještih politikanata, sve od kraja XIX. st. Među takvim su autorima rijetki koji se uopće i zapitaju koji su to pravi razlozi da projekt «zajedničkoga jezika» nikada nije zapravo ni zaživio a kamoli uspio, je li moguće da doista postoje genetički negativni narodi koji samo kvare velike i lijepe ideje koje im drugi za njihovo dobro žele nametnuti (podmetnuti), te da postoje i a priori dobri, pozitivni narodi koji nikada ni u čemu nisu mogli pogriješiti (čak ni onda kad etnički čiste). Samo ćemo ukratko pobrojati najčešće stereotipne predodžbe i stajališta.

Redoviti se gubi iz vida da su Hrvati i prije polovice XIX. st. Imali tijekom nekoliko stoljeća književni i pisani jezik, pa tako i književni jezik na novoštokavskoj osnovici (i to s blistavom književnom tradicijom), a odluka o preuzimanju književnoga jezika na štokavskoj osnovici kao zajedničkoga jezika za sve Hrvate bila je plod sazrijevanja unutar hrvatskoga kulturnoga (i nacionalnoga) korpusa. Zaboravlja se da je oduvijek među hrvatskim književnim jezicima na dijalektalnim osnovicama postojala snažna i redovita protočnost i komunikacija, pa i književni jezik na novoštokavskoj osnovici, koji su u XIX. st. prigrlili svi Hrvati, od samih početaka ostaje manje ili više, čak i onda kada se to nije osobito dobro gledalo, otvoren i čakavskomu i kajkavskomu: hrvatski standardni i književni jezik na novoštokavskoj osnovici zapravo je, po sili stvari, trodijalektalan (u novoštokavskom standardu zvuče i čakavski i kajkavski akordi, rekli bi glazbenici, a toga nema ni u jednom drugom standardnom jeziku na novoštokavskoj osnovici).

Također se (namjerno?) zaboravlja da tzv. Bečki književni dogovor iz 1850. nije mogao biti nikakav službeni sporazum, nego samo 'pismo namjere' nekolicine doduše uglednih, ali samo privatnih osoba. V. S. Karadžić tada je mogao biti samo predstavnik kakve bečke kancelarije, jer unatoč svojim velikosrpskim uvjerenjima u samoj Srbiji nije u političkim krugovima uživao osobito povjerenje, austrijski pak slavist štajerskoga podrijetla, unatoč tomu što je prije filoloških studija u Austriji briljantnu naobrazbu stekao u Hrvatskoj, nije mogao službeno predstavljati hrvatsku stranu ni zastupati njezine interese. A ni Hrvate (građane Hrvatske) nitko nije bio službeno ovlastio za sklapanje kakvih sporazuma. Upravo se time objašnjava (a ne time što je «potpisan» u nekoj krčmi mjesto u kakvoj palači) što je taj navodni sporazum u Hrvatskoj, sve do razdoblja mađaronske prevlasti i obilnoga utjecaja iz Pešte na slabljenje hrvatskih

pozicija, ostao mrtvo slovo na papiru, pa zato na razvoj hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika nije ni mogao znatnije utjecati.

Od samoga početka između Karadžićeva jezičnoga projekta na novoštokavskoj folklornoj osnovici – koji je tada podjednako odgovarao politici Bečkoga dvora i ekspanzionističkim težnjama mlade Srbije – te ilirskoga jezičnoga projekta, kao jezika na novoštokavskoj osnovici pisane tradicije radi povezivanja ravnopravnih južnoslavenskih naroda (ilirsko je ime uzeto kako bi se izbjegla prevlast jednoga naroda), postojao je duboki i u zadanim okolnostima nepremostivi jaz. Dok je od ilirskoga projekta na političkom planu ubrzo ostala samo tlapnja, na jezičnom pak planu matica kojom se neko vrijeme kretao razvoj hrvatskoga književnoga (standardnoga) jezika, god. 1868., četiri godine nakon Karadžićeve smrti, Karadžićev je projekt bio prihvaćen kao službeno jezično rješenje u Srbiji – ali s ekavskom, a ne ijekavskom izvedbom. Tako su se od samoga početka moderni hrvatski i moderni srpski standard razvijali usporedno jedan uz drugi, kao što je u ranijim stoljećima književni jezik u Hrvata redovito bio na osnovici živoga jezika (ako već ne latinski, odnosno i uz latinski), kod Srba pak srpskoslavenski; iako je povremeno, osobito zbog prisila, dolazilo do manjih ili većih prepletanja, nikada nije došlo do pretapanja tih dvaju standardnih jezika.

S uskrsavanjem tzv. Bečkoga književnoga dogovora pod mađaronskom prevlašću započelo je za Hrvate dugotrajno razdoblje jezičnih prisila (koje su nerijetko uključivale i kazne) – i u Austro-Ugarskoj i u objema Jugoslavijama – na koje su pak Hrvati odgovarali različitim, i primjerenim i neprimjerenim sredstvima. Unijaćanje jezika normiranjem i nametanjem zajedničkoga složenoga imena (jedini slučaj gdje bi se «jedinствен» uporabni jezik trebao zvati dvočlanim imenom!) nije moglo dovesti do planiranoga cilja jer za takvo što nije postojala istovjetna volja na objema stranama, kao što su se iza deklarirane politike jedinstvenoga jezika nevjeste krile težnje za političkom dominacijom.

Budući da su od kraja XIX. do kraja XX. stoljeća Hrvati u nizu navrata protiv svoje većinske volje bili neopozivo stavljeni, u svezi s jezikom, pred gotov čin, teško je očekivati da će Hrvati pri zdravoj pameti na takve ponovljene prijekove i podmetanja ostati pasivni, ravnodušni, pa je neumjesno obranu hrvatske jezične tradicije imenovati nacionalizmom, separatizmom, ksenofobijom, čistunstvom itd., kako se to bez razmišljanja (i opet u duhu napamet naučene mitologije) nerijetko čini. Zaboravlja se primjerice (i opet najčešće namjerno) da je nakon 1918. bila grubo otpuhnuta dobro i znalački razrađena upravno-pravna i politička terminologija (i zamijenjena srbijanskom karadžorđevićevskom, koja je Srbijancima doista mogla biti dobra), a da ona 1945. nije ni djelomično bila vraćena u uporabu iako su i AVNOJ i ZAVNOH isticali posebnosti hrvatskoga jezika i priznali njegovo samostalno ime. U socijalističkoj Jugoslaviji u Hrvatskoj je kemijsko nazivlje (osobito nomenklatura) bilo otpuhnuo prisilom (= fiktivnim dogovorom), a samo je djelomično bilo vraćeno u uporabu – ne službenom intervencijom državnih institucija nego zalaganjem pojedinaca tijekom 1990-ih. To su

samo neke malobrojne od nedopustivih «sitnica» kakve su počinjene prema hrvatskomu jeziku. Oni koji Hrvatima prigovaraju čistunstvo (purizam) zaboravljaju da je i francuski u XVII. st. i njemački u XVIII. i XIX. stoljeću bio izgrađivan na mnogo drastičnijem jezičnom čistunstvu od onoga kakvim su se Hrvati ikad služili. Ni engleskomu čistunstvu u nekim razdobljima nije bilo mane, kao ni talijanskomu. Hrvatima se također zamjera što radije za nove nazive prevode riječi nego što ih posuđuju (kod Hrvata je ta praksa dugotrajna), kao da to nisu legitimna jezična sredstva leksičkoga bogaćenja, a na onima koji će se jezikom služiti da izaberu kakvo im sredstvo, ili po tradiciji ili po strukturi, više odgovara.

Napokon, tzv. Novosadski dogovor iz 1952. nije bio nikakav ni dogovor ni sporazum nego partijski političko-policijski projekt koji se provodio zastrašivanjem i prisilom, a cilj mu je bio ukloniti svaku hrvatsku jezičnu posebnost. I opet neki smatraju da bi, u duhu prava na svakojake posebnosti, Hrvati bili dužni (pognute glave i podvinuta repa) činiti sve da se takav nazovi sporazum ne bi kojim slučajem okrnjio.

Koncepcija jezične politike je nužna

Ako sve to imamo na umu, pojedine tvrdnje europskih lingvisti i slavista o hrvatskome jeziku i o jezičnoj politici u Hrvatskoj mogu nam smetati ili nas čuditi, ali nas jednako tako moraju podsjetiti da su hrvatske državne i stručne institucije do sada vrlo malo učinile da se Europi argumentirano predstave osnovne činjenice o hrvatskome jeziku. Tomu je tako jer nijedna hrvatska vlast (vladajuća garnitura), osim šupljih deklaracija, nije imala nikakve suvisle koncepcije o «jezičnoj politici» prema standardnom i službenom jeziku države (diletantsko individualno izmišljanje leksičkih novotvorina, često bez sustava i bez svrhe, ostaje samo loš folklor). Vrijedi to posebno i za hrvatske korake u pripremama za pristupanje europskim integracijama; koliko je učinjeno, učinjeno je nesustavno i voluntaristički, bez jasne koncepcije, a tema jezika (položaja hrvatskoga u Europi, te položaja europskih jezika u Hrvatskoj), berem koliko je poznato javnosti, nije se ozbiljnije ni postavila. A to je vitalno nacionalno pitanje, o njem bi morala javnost biti detaljno obaviještena, a na rješavanju tih pitanja angažirani najbolji hrvatski jezikoslovni stručnjaci. S obzirom na dosadašnju europsku praksu prihvatanja svršenih činova, koja nam se neprestano želi nametnuti, lako nam se može dogoditi da u Europu i uđemo, ali bez vlastitoga jezika i bez vlastitoga imena jezika, i da nam netko drugi kroji kako ćemo ga njegovati normirati. Hoće li to biti neki b.-c.-s.-Language, ili neka druga nakaza složenoga imena, čini se ionako neće o nama ovisiti. Vlasti iz Bruxellesa s nama će očito komunicirati na onom jeziku (Sprachmischungu) kakav se podučava na većini zapadnoeuropskih sveučilišta – gdje uvijek i posvuda zrači svjetlo čiste i nepatvorene znanosti, kojoj je pak jedina svrha da dokaže kako nečega kao što je hrvatski jezik niti ima niti može biti. Je li nam potrebno iskustva iz mađaronskoga, karadorđevićevskoga i rankovićevskoga razdoblja opet ponavljati i u Europi?

Summary

THE CROATIAN LANGUAGE & EUROPE

For most Croatians, and in general for the citizens of Croatia, the Standard Croatian Language is an undeniable and recognisable value that is clearly distinct from other – non-standard, regional and social – forms of the Croatian language and from (*genetically*) closely related southern Slavic languages. This was the case throughout the entire 20th century during which Croatia's independence and survival was challenged. There is no European country that would hesitate in giving steadfast and systematic consideration to its own language (*language policy*). In Europe the notion of the distinct nature of the Croatian language is not rarely considered only as a sign of negative phenomenon.

If we are at times irritated that some European (and international) institutions use, as normal designations for Croatian, indelicate jests such as the *Bosnian-Croatian-Serbian Language* (a less inconsiderate and offensive name might be, for example, the name *Hodgepodge Language*), have we even stopped to ask ourselves whether some official Croatian institution or any official Croatian representative has ever lodged a protest against this practice?

This is a key national issue of which the public should be informed in detail and to the addressing of which the services of Croatia's best linguistic experts should be engaged.

Resúmen

EL IDIOMA CROATA EN EUROPA

Para la mayoría de los croatas y para los ciudadanos de la República de Croacia en general, el idioma croata literario (o idioma standard) se distingue perfectamente de otras formas no literarias, regionales o sociales del mismo, al igual que de las (genéticamente) muy afines lenguas eslavas meridionales. Así fue durante todo el siglo XX cuando al idioma croata se le negaba su condición de autonomía y su misma existencia.

No existe país europeo que no se preocupe permanentemente y sistemáticamente por su propio idioma (política lingüística). En Europa no es nada raro que la noción de autonomía del idioma croata se califique como señal de fenómenos negativos.

Si a veces nos irrita cuando algunas instituciones europeas (e internacionales) como denominación normal del idioma croata emplean una broma de mal gusto llamándolo "Bosnian-Serbian-Croatian" (quizás sería menos ofensivo que lo llamasen: "idioma mezcolanza"), acaso nos hemos preguntado si alguna institución o algún representante oficial croata reaccionaron protestando por tal proceder?

Esta es una cuestión vital; el público debería estar detalladamente informado acerca de ella y sin duda los mejores filólogos croatas deberían empeñarse en la búsqueda de una adecuada solución.

Marko Samardžija

ASIMILACIJA I JEZIČNA RAZNOLIKOST HRVATA U MAĐARSKOJ

Naglašena jezična raznolikost Hrvata u Mađarskoj pogodovala je asimilaciji koja je zatvarala pojedine dijelove hrvatske manjine u minijaturne subetničke jezične zajednice koje su, u međusobnoj komunikaciji, bile prisiljene koristiti se mađarskim jezikom • U izdanju Znanstvenoga zavoda Hrvata u Mađarskoj nedavno je objavljena knjiga Rode, a jezik?! s podnaslovom Radovi iz jezikoslovne kroatistike dr. Ernesta Barića, autora koji je danas vodeći stručnjak za hrvatsko jezično (dijalektno i sociolingvističko) stanje u Mađarskoj

Premda se na zadnjem popisu pučanstva 2001. godine samo nešto manje od 16 000 žitelja Republike Mađarske izjasnilo Hrvatima (od čega više od polovice u Baranjskoj županiji), nije taj broj ni izbliza pouzdan pokazatelj trenutnoga stanja hrvatske manjine u susjednoj državi. Stvarni je broj Hrvatica i Hrvata ondje nesumnjivo višestruko veći (neki procjenjuju između osamdeset i sto tisuća), a i on je opet nastao postojanim smanjivanjem toga dijela hrvatske etničke zajednice koji se nakon Trianonskog mira (potpisan 4. lipnja 1920. u dvorcu Trianonu) našao u granicama samostalne (tzv. okljaštrene) Mađarske i koji je, usuprot obvezi koju je mađarska strana spomenutim ugovorom preuzela, otpočetak bio izložen snažnoj i otvorenoj asimilaciji vlasti regenta Miklósa Horthyja. Uz pritiske vlasti još su bar dva čimbenika išla na ruku asimilaciji. Prvi je smještaj glavnine hrvatske manjine u Mađarskoj u pograničnima područjima od Niuzaljskog jezera na sjeverozapadu do Bačke na jugoistoku kamo je vlast, kako bi postigla poželjan etnički sastav, između dvaju svjetskih ratova planski naseljavala mađarski živalj iz drugih krajeva. A ta je praksa dijelom nastavljena i nakon Drugoga svjetskog rata kad se znatan dio naselja s pripadnicima hrvatske zajednice jednostavno našao između pograničnih žičanih ograda.

Drugi je važan čimbenik koji je pogodio asimilaciji naglašena jezična raznolikost Hrvata u Mađarskoj koja je (bez hrvatske države u pozadini) sprječavala nacionalnu homogenizaciju zatvarajući pojedine dijelove hrvatske manjine u subetničke jezične

minijaturne zajednice koje su za međusobnu komunikaciju bile prisiljene koristiti se mađarskim jezikom. Ukratko ću ovdje podsjetiti na sve važnije jezične skupine Hrvata u Mađarskoj.

Na zapadu Mađarske žive pripadnici relativno malena dijela gradišćanskih Hrvata koji se opet dijele u tri jezično različite i područno nepovezane podskupine: na uglavnom asimilirane kajkavce (sela Homok i Vedešin), na čakavce (Koljnof, Hrvatski Židan, Bizonja, Unda, Prisika, asimilirano Temerje) i na štokavce (štoji) u selima zapadno i južno od Sambotela (Narda, Gornji Čatar, Hrvatske Šice, Petrovo Selo). U nekima je od tih spomenutih i nespomenutih sela asimilacija već dobro učinila svoje čak usuprot učenju gradišćanskohrvatskoga. Uz spomenute gradišćanske kajkavce u Mađarskoj postoje još dvije skupine kajkavaca: danas u velikoj mjeri ili potpuno asimilirani podravski kajkavci (Belavar, Berzence, Baboča, Izvar i dr.) te prekomurski kajkavci oko Serdahela (Murski Križevci, Velika Kanjiža, Letenje, Mlinarci). Poput podravnih kajkavaca potpuno su asimilirani i Hrvati oko Blatnog jezera (npr. u mjestu Sentpal) koji su se nazivali Toti, kao i Dalmati u Sentandriji, sjeverno od Budimpešte. Uz Dravu nizvodno od Barča ima također hrvatskih naselja: Lukovišće, Križevci i Novo Selo s kajkavskim govorom i nešto štokavskih utjecaja, Brlobaš s miješanim kajkavsko-štokavskim govorom te sela Martinci, Starin, Potonja i Dravljanici u osnovi sa slavonskim štokavsko-ekavskim govorom uz nešto kajkavskih utjecaja. Južno od Budimpešte sačuvala su se tri sela hrvatskog živilja koji sebe naziva Racima (Andzabeg, Erčin i Tukulja), a govor im je novoštokavski jekavski. Racima se nazivaju i danas gotovo asimilirani hrvatski žitelji dvaju sela između Kaloče i Baje (Baćin i Dušnok) čiji je štokavski govor sjevernoslavonskog podrijetla s tzv. nezamijenjenim jatom. Asimilacijom su snažno zahvaćeni i nekad vrlo brojni i kompaktni novoštokavsko-ikavski

Barić, Ernest - Rode, a jezik / Radovi iz jezikoslovne kroatistike, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Pečuh, 2006, str. 208 • Knjigu dr. Ernesta Barića, kao vodećega stručnjaka za hrvatsko jezično (dijalektno i sociolingvističko) stanje u Mađarskoj, u Zagrebu su 7. 12. 2006. predstavili dr. Marko Samardžija, dr. Sanja Vulić, mr. Stjepan Blažetin i ravnateljica Hrvatske matice iseljenika Katarina Fuček

bunjevački Hrvati u Baji i selima istočno i južno od nje (tzv. bajski trokut): u Ajmašu, Baškutu, Bikiću, Boršodu, Čovolju, Čikeriji, Gari, Gornjem Sentivanu, Kačmaru, Mateviću, Milkutu, Vancagi, Tompi. Iznimka, naravno, nije ni Santovo, jedino šokačko selo u mađarskom dijelu Bačke.

Kao što slijedi iz uvodnog podatka, u Baranji, južno i istočno od Pečuha, nalazi se dvadesetak sela s hrvatskim življem. U desetak su sela Šokci koji govore staroštokavskim ikavskim govorima (Belavar, Birjan, Kašad, Katolj, Kozar, Lančug, Lotar, Maraza, Marok, Minjorod, Olas, Semartin, Šoroš, Vršenda, Titoš). Uglavnom južno od ceste Pečuh -Mohač u devet sela žive novoštokavsko-(i)jekavski Bošnjaci (Ata, Kukinj, Nijemet, Pogan, Salanta, Semelj, Suka, Sukid, Udvar), potomci onih Hrvata koji su izbjegli iz Bosne potkraj XVII. stoljeća nakon po tamošnje katolike zlosretna vojnog pohoda princa Eugena Savojskog do Sarajeva (1697.). Veći broj pripadnika hrvatske manjine živi u mađarskim gradovima: najviše u Budimpešti, potom u Mohaču, Pečuhu, Sambotelu (Subotištu), Sigetu, Šiklošu. Naravno da ovdje nije moguće ni spomenuti bar najvažnije od niza mjesnih razlika unutar nabrojenih jezičnih skupina, o čemu je pisalo više hrvatskih (I. Brabec, M. Lončarić, A. Šojat, S. Vulić) i stranih dijalektologa (H. P. Houtzegers, P. Ivić, R. Kolarić, G. Neweklowsky, P. Stepanović).

Na sociolingvističkoj razini vlasti komunističke Mađarske problem hrvatske jezične usitnjenosti riješile su vrlo pragmatično: zajedno s malobrojnim Srbima (manje od 5000 pripadnika) i Slovencima svi su Hrvati bili uključeni u Demokratski savez Južnih Slavena, a službeni im je jezik (osim za Slovence) bio južnoslavenski (dél szláv!), srpskohrvatski ili hrvatskosrpski, a to će reći uglavnom srpski. To je snažno doprinijelo općenito nepovoljnom položaju hrvatske manjine u Mađarskoj tako da je promjena političkih prilika što je nastupila s osamostaljenjem Republike Hrvatske za mnoge, nažalost, došla prekasno, kad je asimilacija već učinila svoje.

Kako bi se sustavno prikupilo i stručno proučilo to veliko hrvatsko jezično, usmenoknjiževno i etnološko bogatstvo u Mađarskoj, u Pečuhu je 2004. osnovan Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj (ZZH). Upravo u izdanju ZZH-a nedavno je objavljena knjiga *Rode, a jezik?! s podnaslovom Radovi iz jezikoslovne kroatistike* (Pečuh, 2006., str. 208). Autor knjige dr. Ernest Barić (r. 1945. u Martincima) ugledni je slavist i kroatist, profesor hrvatskoga na Katedri za hrvatski jezik, književnost i kulturu Sveučilišta u Pečuhu i ravnatelj HZZ-a. Danas je sigurno vodeći proučavatelj hrvatskoga jezičnog (dijalektnog i sociolingvističkog) stanja u Mađarskoj o čemu je dosada u Mađarskoj i Hrvatskoj objavio niz zapaženih radova.

Radovi iz jezikoslovne kroatistike dr. Ernesta Barića

Knjiga *Rode, a jezik?! izbor je iz dosadanje Barićeve kroatističke djelatnosti. U nju je uvršteno sedamnaest radova od kojih su četiri na mađarskome, jedan na ruskome, a ostali na hrvatskome. Od radova koji govore o uvodno prikazanu veoma šarolikom*

stanju hrvatskih govora u Mađarskoj ističem rad, zapravo dobro povezan niz kraćih priloga, s naslovom «Jezik Hrvata u Mađarskoj» u kojem su sažeto predstavljene sve tamošnje hrvatske jezične skupine. Kako je Barić dokazano dobar dijalektolog (zapažena je njegova disertacija «Međudijalektno prožimanje u hrvatskim govorima Podravine u Mađarskoj» koju bi, davno sam predložio, svakako trebalo prevesti s mađarskoga na hrvatski), u njegovim je razmatranjima niz korisnih i zanimljivih jezičnih podataka. Znatan dio svoje stručne pozornosti Barić je dosada posvetio pitanju imenovanja i uporabe standardnog jezika za Hrvate u Mađarskoj, do 1990. naravno u već spomenutom južnoslavenskom kontekstu, a nakon toga, konačno, samostalno sa svom zbnjenošću i brojnim nedoumicama kojih se neki tamošnji Hrvati, zbog školovanjem stečenih jezičnih navika, tako teško, a poneki i nevoljko odriču zadržavajući svoj «srpsko-hrvatski esperanto». S tim u vezi upozorujem na radove «Pitanje naziva i normiranja jezika hrvatske manjine u Mađarskoj» i «Naziv i status hrvatskoga jezika u Mađarskoj». Uza spomenuto Barić se, kako je razvidno iz knjige, bavi i jezikom hrvatske usmene («O jeziku bajki podravnih Hrvata u Mađarskoj») i pisane tradicije («O cehovskom statutu na hrvatskom jeziku u Pečuhu iz 18. stoljeća») te mađarsko-hrvatskim gramatikografskim, leksikografskim i, uopće, slavističkim vezama koje imaju dugu tradiciju kao što je normalno kad su posrijedi narodi što su tako dugo bili u izravnom i snažnom dodiru (v. radove o Munkácssevima gramatikama, o hrvatskim zapažanjima M. Hoblika, o nekim neuspjelim plodovima recentne hrvatsko-mađarske leksikografije i dr.). Posebno ističem da Barić o svojim istraživanjima kroatističke problematike i uopće o aktualnim hrvatskim sociolingvističkim mijenama obavještava mađarsku stručnu i tzv. širu javnost koja se i zbog toga postupno odriče dugo oblikovane navike sa srpskohrvatskim (szerbhórvát nyelv) prihvaćajući hrvatski (horvát nyelv). Korisno je u ovoj prigodi istaknuti da je dr. Ernest Barić svojim sudjelovanjem na kroatističkim skupovima u Hrvatskoj i organiziranjem kroatističkih skupova u Pečuhu snažno doprinio tomu da su od početka devedesetih godina prošloga stoljeća, u povoljnim političkim prilikama, veze između raspršenih skupina hrvatske jezične zajednice u Mađarskoj i samostalne matične države danas tako čvrste. Zato je vrlo korisno da je na jedno mjesto, u knjigu *Rode, a jezik?!* skupljen bar dio Barićevih radova iz jezikoslovne kroatistike koji su, podižući razinu međusobne obaviještenosti, učvrstili spomenutu vezu između granicom razdvojenih dijelova hrvatske etničke zajednice. Pogotovo s obzirom na činjenicu da su ti radovi ovom knjigom postali dostupniji čineći ujedno i stručni portret svoga autora cjelovitijim i pouzdanijim.

Summary

ASSIMILATION AND LINGUISTIC DIVERSITY AMONG CROATIANS IN HUNGARY

In order to systematically collect and expertly study the great Croatian linguistic, oral and ethnological wealth in Hungary, the Academic Institute Of Croats In Hungary was established in Pecs in the year 2004. Among the achievements of this institute is the recently published book *Rode, a jezik?! (Kinsman, What's With The Language?!)* subtitled "Works In Philological Croatian Language Studies" by Ernest Barić, certainly today's foremost researcher of the state of the Croatian language (dialects and sociolinguistics) in Hungary. The book *Rode, a jezik?!* features seventeen works of which four are written in Hungarian, one in Russian, and the rest in Croatian. Of the works that touch on the heterogeneous situation among the Croatian dialects in Hungary, the author singles out the work "The Language Of Croats In Hungary" that presents in brief all of the dialect groups present there. Ernest Barić has to date dedicated a significant portion of his expert attention to the issue of naming and the use of the standard language among Croats in Hungary, and the process of assimilation of the Croats in Hungary from the sociolinguistic aspect.

Resúmen

LA ASIMILACIÓN Y LA DIVERSIDAD LINGÜÍSTICA DE LOS CROATAS EN HUNGRÍA

Con el propósito de recabar y estudiar el gran acervo lingüístico literario-oral y etnológico croata en Hungría, en 2004 ha sido fundado en Pečuh el Instituto científico de los croatas en Hungría (ICCH). Entre los resultados de sus actividades mencionaremos el recientemente aparecido libro intitulado *Hermano, y el idioma?!* y que lleva por subtítulo *Trabajos sobre la croatística lingüística* del autor Ernest Barić, que hoy en día es indudablemente el más destacado investigador del estado lingüístico (dialectal) y sociolingüístico croata en Hungría. *El libro Hermano, y el idioma?!* contiene diecisiete trabajos de los cuales cuatro están escritos en húngaro, uno en ruso y los demás en croata. De esos trabajos acerca del estado multiforme de las hablas croatas en Hungría, el autor hace hincapié sobre aquél intitulado *El idioma croata en Hungría*, en el cual están presentados en forma resumida todos los grupos idiomáticos existentes allí. En su condición de especialista, Ernest Barić ha dedicado una parte considerable de su atención a la cuestión de la denominación del idioma literario (*standard*) usado por los croatas en Hungría, como así también a los procesos de su asimilación en la tierra magyar desde el aspecto sociolingüístico.

Ernest Barić

O JEZIKU HRVATSKIH MEDIJA U MAĐARSKOJ

Svakodnevna jezična praksa manjinskih medija Hrvata u Mađarskoj pokazuje brigu za ljepotu hrvatskoga jezika, kao i usavršavanje u pravilnu izgovoru, koje valja ugrađivati u red svakodnevnih obveza jer se jedino na taj način može održati kakva-takva zahtjevnija razina uporabe hrvatskoga književnoga jezika kako u Mađarskoj, tako i u svakome većinskom društvenome, odnosno jezičnome okruženju u kojem zatječemo govornike hrvatskoga jezika izvan matične zemlje

Problem uočavanja i njegovanja materinskoga jezika izuzetno je složen u sredinama gdje se on nalazi u statusu jezika nacionalne manjine i gdje je njegova uporaba svedena, kao npr. kod nas u Mađarskoj, tek na vrlo ograničene sfere života. Razlozi su takvoga stanja u slučaju Hrvata u Mađarskoj višestruki. Navedimo neke od važnijih. Obitelj kao najmanja zajednica i najizrazitija nositeljica manjinskoga bitka u općoj je krizi (razlozi su višestruki i ne ulaze u temu ovoga rada), iz temelja su se promijenili gospodarski uvjeti s posljedicom pojačane mobilnosti stanovništva, posebno iz seoskih sredina prema gradu, (mnogi su se Hrvati, posebno mladi, preselili u gradove, a većina njih time je automatski izgubila svoj hrvatski identitet), tu su i brojna negativna povijesna iskustva Hrvata, barem kad je u pitanju borba za očuvanje vlastita identiteta, npr. slanje najosviještenijih Hrvata 50-ih godina XX st. na prisilni rad u Hortobágy – mađarski Goli otok.

Od mnogih čimbenika koji su također prilično negativno utjecali na opstojnost Hrvata na ovim prostorima, konačno valja skrenuti pozornost i na mijenjanje (pomadarivanje) imena i prezimena zbog maltretiranja i ucjene, napose u razdoblju između dva svjetska rata, u broju koji nije zabilježen ni u jednoj državi srednje Europe. Budući su u «*dragovoljnom mijenjanju stranih prezimena u mađarska*» bili od Hrvata posebno na udaru podravski, pomurski i gradišćanski Hrvati ne bi se trebali iščudavati oni kojima nije jasno kako se to može netko deklarirati Hrvatom s «*tako lijepim mađarskim prezimenom*». Raščlamba razloga preuzimanja pomodnih mađarskih imena umjesto ranijih, stoljećima uvriježenih tradicijskih, pretežito kršćanskih, nadrasta okvire naslovom

naznačene teme, no nije sporno da se može smatrati popratnom pojavom gubljenja posebnosti vlastite hrvatske samobitnosti. S nabranjem poteškoća oko očuvanja našega hrvatskoga identiteta i uzroka naglo rastuće asimilacije mogli bismo i nastaviti, no i dosada iznijeti – a i oni drugi nespominjani – svi skupa rezultiraju nepoželjni trend – da se naime hrvatski sve manje rabi i čuva u užoj zavičajnoj, odnosno životnoj sredini, uključujući i obitelj.

Sužavanje komunikacijskoga kruga

Svekolika, pa i jezična komunikacija iz navedenih razloga u osnovi se mijenja, poprima nove oblike, prebacuje se u druge sredine i prilike. A nastao osjetni manjak jezičnoga ophođenja na hrvatskome, primjerice u ranije stabilnim, pretežito seoskim sredinama (i po nacionalnom sastavu i po mnogim drugim karakteristikama i navikama, pa i jezičnim, na promjene najotpornijem segmentu manjinskoga bitka) nastoji se, i to u boljem slučaju, nadomjestiti s nekoliko sati (osigurane nastave) učenja i vježbanja materinskoga jezika u školama gdje se hrvatski jezik predaje kao predmet, dok se nastava i sve popratne školske aktivnosti izvode na mađarskome jeziku. Tek razmjerno maleni broj učenika (u odnosu na sveukupnu populaciju) pohađa tzv. dvojezične škole gdje je omjer predmetne nastave na hrvatskome i mađarskome jeziku uravnoteženiji. Kako se jezik (dodao bih i kultura) manjine, u našem slučaju dakako riječ je o hrvatskoj ovdje u Mađarskoj, pod stalnim udarom dominirajućega, dakle mađarskoga jezika i kulture – a budući Hrvati ne čine po karakteru svojih naselja kompaktnu i po broju značajniju zajednicu – izlaz bi u odnosu na sadašnje nezavidno stanje značio i donekle jamčio jedino znatno viši stupanj jezične i kulturne autonomije, u suprotnome rapidno osipanje hrvatske manjine još će se i ubrzati. Manjina, čak ako je i dobro organizirana – ako ne uspije izgraditi visoki stupanj samosvijesti – što joj kao organizacijski oblik i okvir može osigurati isključivo razmjerna jezična i kulturna autonomije (a time i izvjesna gospodarska i financijska sigurnost) osuđena je na tiho odumiranje.

Ne bi trebalo u tom kontekstu prešutjeti opće fatalističko raspoloženje i razmišljanje među pripadnicima hrvatske manjine u Mađarskoj glede statusa materinskoga jezika kao bitnoga obilježja nacionalnoga bitka. Mnogi misle kako bi za nas bila čak i sretnija solucija koja, pomalo pojednostavljeno formulirano, zvuči ovako: budimo zadovoljni ako uspijemo materinski jezik sačuvati makar na razini lokalnih govora, no ako se u tome ipak ne uspije ni onda se ništa strašnoga neće dogoditi. Što ćemo, takav je život, ništa mi tu ne možemo mijenjati. A što se učenja i usvajanja književnoga hrvatskoga tiče?! Isti misle da je sasvim dovoljno postići i usvojiti izvjesni stupanj «deformiranoga» hrvatskoga standardnoga jezika, bitno je da se kako-tako na njemu možemo sporazumjeti kad putujemo u Hrvatsku ili komuniciramo s nekima iz Hrvatske. A i inače sve te stvari oko hrvatskoga (oni bi rekli našega, bošnjačkoga, šokačkoga, bunjevačkoga itd.) i nisu tako važne. Što međutim nikad nije upitno i što se ističe i dosljedno provodi (bez obzira koja je stranka na vlasti) kao prioritetni zadatak državne politike i u svim

prosvjetnim ustanovama (uključujući i manjinske) jest poimanje i prihvaćanje statusa mađarskoga kao najvažnijega i primarnoga cilja u Mađarskoj i susjednim zemljama, gdje žive pripadnici mađarske manjine, i to kao činjenice koja ne može imati alternativu. Logičnom posljedicom ovakve jezične politike valja smatrati i činjenicu da u svijesti građana (dakako i školske mladeži) u rangiranju jezika na ljestvici prestiža mađarski jezik zauzima istaknuto mjesto, za kojim zaostaju svi jezici svijeta (uključujući i engleski). Sama ta činjenica ne bi trebala biti iznenađujuća, a kamoli zabrinjavajuća, dapače, za sve male narode čak i ohrabrujuća da u svemu tome vlastiti naš hrvatski rodni jezični idiom, bilo njegov dijalektalni pojavni oblik, bilo književni, ne zauzimaju u svijesti ovdašnjih Hrvata (i uslijed ovakve državne, slijedom toga i manjinske politike) nezavidnu poziciju na dnu spomenute ljestvice, pa će se tako primjerice i njemački ili engleski naći daleko ispred i iznad vlastitoga, što bi prevedeno na konkretno stanje u praksi značilo po prilici ovo: mađarski jezik moraš znati barem kao Mađari ako, ne i bolje, jer će ti se zamjeriti; dalje, bolje učiti neki(e) od svjetskog(ih) jezika a ne vlastiti hrvatski, tj. dobro je naučiti koji od tih stranih jezika, a ne treba negodovati, a kamoli shvatiti kao tragično ako usput materinski zanemariš i zaboraviš. Prava je, od sredine čak i potencirana i okvalificirana kao iluzija – zamisao da bi se, ne daj Bože, ovo dvoje moglo i spojiti; naime da pripadnik hrvatske manjine u Mađarskoj može pošteno naučiti hrvatski i mađarski književni jezik a da istovremeno savlada na izvjesnoj razini engleski, njemački ili koji drugi svjetski jezik. No kada je u pitanju mađarska manjina onda već maloprije orisani model nikako nije iluzija iliti nezamisliva i neprovediva stvar, dapače, to je jedini put koji se sugerira i koji valja slijediti u slučaju mađarske manjine u susjednim zemljama (bez obzira je li riječ o prekomilijunskoj populaciji mađarske manjine, primjerice u Rumunjskoj ili od broja Hrvata u Mađarskoj znatno malobrojnije mađarske zajednice u Republici Hrvatskoj ili Sloveniji...).

Bitka za ortoepsku normu u demokratskom ozračju

Ako međutim imamo na pameti prije ocrtanu društveno-političku i povijesnu okomicu, takvom se stanju ne bi trebalo ni čuditi, jedino bi se mogli zapitati je li što učinjeno na poboljšanju i popravljaju pozicije i rangiranja vlastita jezika i kulture u zadnjih tridesetak godina, pa i poslije u velikoj slobodi što su donijele demokratske promjene zadnjih desetak godina. Pri tome ne mislim na svima nama poznate fatalističke žalopojke o tobožnjoj nemoći i hudoj sudbini koja nas je zadesila, mimo naše volje, kada je u pitanju čuvanje i njegovanje materinskoga jezika i kulture uopće. Svakako, radi cjelovitosti slike valja istaći i postojanje, istina manjega, no za naše prilike nezanemarivoga broja (mahom) intelektualaca koji, negativnim tendencijama usprkos, javno deklarirajući svoju pripadnost hrvatskome etničkome i kulturnome korpusu, nastoje – kada je jezik u pitanju – usvojiti hrvatski standardni jezik (ne omalovažavajući značaj i vrjednote dijalekta, ukoliko su ga u djetinjstvu imali prilike usvojiti). Za njih nije upitno da hrvatski standard u Mađarskoj mora biti identičan s normom u matičnoj

zemlji, dakle u Hrvatskoj, a da se pritom ne pribojava, kako to dakako krivo misli većina, da dobro poznavanje materinskoga jezika automatski isključuje korektno izražavanje na mađarskome jeziku. (U tom kontekstu gledano pitanje svrsishodnosti učenja kao i uporabe gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika u mađarskome dijelu Gradišća ne bi trebalo biti dvojbeno, ukoliko pridonosi očuvanju i jačanju identiteta Hrvata u tim krajevima.)

Poduža uvodna promišljanja o sudbini i stanju hrvatskoga jezika u Mađarskoj imaju za svrhu sagledavanje cjelovitije slike toga problema, a i stoga što će u daljnjemu biti riječi o tome koje se poteškoće javljaju u nastojanjima i naporima izgrađivanja pravilnoga odnosa prema hrvatskome materinskome jeziku, a u sklopu toga i prema standardnome jeziku, u medijima masovnog priopćavanja, dakle u radijskim i televizijskim emisijama kao i u tiskovinama na hrvatskome jeziku ovdje u Mađarskoj.

Na konkretnim ćemo primjerima pokazati kako se taj proces odvija i očituje u emisijama Radio Pečuha na hrvatskome jeziku, budući smo te emisije pratili sustavnije i ciljano s jezičnoga motrišta, ali tvrdnje koje iznosimo uglavnom vrijede i za ostala glasila javnoga informiranja.

I uz velike napore koji se ulažu evidentna su, sasvim razumljivo, odstupanja od norme a koja bi se mogla svesti u četiri osnovne kategorije: 1. Prisutnost dijalektizama; 2. Uporaba srbizama koji su takoreći u cijelosti napušteni u standardnojezičnoj praksi u Hrvatskoj zadnjih desetak godina, a koji su što zbog ranije izričito unitarističke jezične prakse što zbog nedovoljne ažurnosti u nas još poprilično ukorijenjeni; 3. Određeno odstupanje hrvatskoga standardnoga jezika kod nas u Mađarskoj od hrvatskoga standarda u Hrvatskoj, poglavito na morfološkoj i leksičkoj razini ili jednostavno rečeno, promjene u hrvatskome standardu zadnjih desetak godina i hrvatskome standardu naših medija manifestiraju se selektivno i sa zakašnjenjem; 4. Prisutnost interferentnih pojava primarno-sekundarnog smjera, s napomenom da primarni jezik bez obzira na podrijetlo nije ili ne mora biti i materinski jezik bilingvalne osobe (iz razloga što smo ih u uvodnome dijelu iznijeli).

Utjecaj mađarskoga jezika na jezični izričaj hrvatskih medija

Dakako najviše ćemo se zadržati na utjecaju mađarskoga jezika na jezični izričaj hrvatskih medija u Mađarskoj, jer je on i najizraženiji, a uz to s negativnom tendencijom povećanja. No krenimo redom:

1. Dijalektizmi i uporaba hrvatskoga standardnoga jezika.

Utjecaj se mjesnih jezičnih idioma novinara radio Pečuha osjeća na njihovu standardnojezičnom izričaju i to u prvom redu na prozodijskom planu, tj. neki će se leksemi izgovarati s neprenesenim akcentom, kod nekih novinara ne postoje uzlazni akcenti, ili se neće izgovarati glas h primjerice kod pridjeva u pl. («od novi članova folklornoga društva»), izostat će kod nekih prijeglas pa će reći «razgovaramo s voditeljom grupe» ili će kazati «vi ste više puta napomenili», «u većim ili manjim kotlu

kuvate ribu?...», tu je i u hrvatskome standardu neprihvaćeni «utjecaj» u sintagmama poput «kako tumačite uticaj političkih promjena na sadašnje stanje nastave hrvatskoga jezika...». Ovakvih i navedenim sličnih primjera nije teško pronaći u jeziku novinara, no budući se ne radi za sve novinare podjednako karakterističnoj i tipičnoj pojavi, a i oni kod kojih smo zabilježili ove i ovima slične primjere – rabili su ih onda kada su vodili uglavnom spontane razgovore, tj. kada su trebali improvizirati, a to je stanje, kao što je poznato, kada na jezik izviru dijalektni, dakle primarni, u djetinjstvu usvojeni oblici – stoga se duže niti ne bismo trebali zadržavati na tome problemu. Pa ipak, uza sve toleriranje dijalektnih jezičnih temelja novinara, u slučaju uporabe leksema, smatramo da bi trebalo imati neku razumnu mjeru kada se npr., u inače vrlo popularnoj zabavnoj emisiji emitiraju pjesme po želji slušatelja, te se navodi tko sve šalje svoje najbolje želje, u povodu imendana, rođendana itd. ovoga ili onoga. Jer te želje rijeko šalju tata i mama, baka, djed, stric, tetka niti su one upućene sinu, kćeri, nećaku ili rodaki itd. nego ih najčešće šalju stara majka, ili majka stara, papa stari, kerestmama, rjeđe krsna kuma, čičo, babo, japo, apo, kompija, dédi (prambaba), za očekivati je i omamu, opapu, nadbačija, nadneniku i slično, čime dakako ne želimo reći da se mjesni rodbinski nazivi (posebno ne izvorni hrvatski) brišu ili ne daj Bože zabranjuju, jedino bismo upozorili da bi i ovdje trebalo voditi računa o razumnoj mjeri, a s obzirom na stanje i status hrvatskoga jezika u Mađarskoj, valjalo bi razmisliti ne bi li i emisije na hrvatskome jeziku trebale i jezično usmjeravati, da ne kažemo odgajati, svakim danom slabiju i nižu razinu znanja materinskoga jezika slušatelja.

2. Pitanje srbizama u standardnome hrvatskome u Mađarskoj.

U Hrvatskoj su u razdoblju od 1989. do 1999. bez traga nestale iz govorne, a pogotovo pisane uporabe čisto srpske riječi bez ikakva udjela u hrvatskoj tradiciji, kao što su *snabdijevanje* (opskrba), *ubjeđenje* (uvjerenje), *bezbjednost* (sigurnost) ili *zvanično* (službeno), *vaspitati* (odgajati), *promaja* (propuh), *podstrekavati* (poticati), *hartija* (papir), *konkurs* (natječaj), *voz* (vlak), *kafa* (kava), *saučešće* (sućut), *čas* (sat), *ćutiti* (šutjeti), *pirinač* (riža), *sunđer* (spužva), *računar* (računalo) – da za mnoge poznati popis srbizama i ne nabrajamo – dok su srpske inačice na talasima tj. (valovima) radio Pečuha, ali i u drugim našim medijima još prilično frekventne. Prevladavanje stvorenih navika nikada nije lako, zahtijeva izvjesne napore, a ljudska narav ne voli nove napore.

3. U treću smo skupinu uvrstili jezična pitanja vezana za jezično normativna zbivanja u proteklome desetljeću u Hrvatskoj a koja se, u prvom redu zbog sustavnog nepraćenja, poprilično selektivno uvode u hrvatski standard hrvatskih medija u Mađarskoj, pa tako i Radio Pečuha. Naime, uz pitanja vezana za leksičku problematiku, lingvisti su angažirani i na drugim pitanjima i područjima hrvatskoga jezičnoga standarda, pa nastoje provesti primjerice i stanovite zahvate u pogledu gramatičke norme (sintaktičke, tvorbene, morfološke), gdje se također očitovao utjecaj s Istoka. I tu je dijelom zapravo riječ o revitalizaciji, o dugo funkcionirajućim hrvatskim jezičnim značajkama. Najzanimljivija su možda obična pitanja kao što su pojave u svezi s uporabom zamjeničko-pridjevske deklinacije, ali i pitanja vezana za

konjugaciju i imeničku deklinaciju, oblike nekih brojeva, zamjeničkih riječi i slično. No da oprimjerimo izneseno. Oblici tipa: o *njihovu životu* (njihovom životu), ili na *Jelačićevu trgu* (Jelačićevom trgu), *slaba je zdravlja* (slabog je zdravlja), *sudjelovanje u njegovu radu* (njegovom radu), *kraj njegova mandata* (njegovog mandata), *prema njegovu mišljenju* (njegovom mišljenju) ne postoje na Radio Pečuhu, odnosno postoje samo oblici sa zamjeničkom deklinacijom, navedeni u zgradama. Jednako tako čujemo samo sklopove «u dva vrtića» ne i u *dvama vrtićima*, «u ove dvije ustanove» ne i u ovim dvjema ustanovama, «susret dva ministra» ne i *dvaju ministara*, «dnevni red obilježen s tri točke» ne i *trima točkama*, «nevrijeme nije prouzrokovalo» ne i *prouzročilo* velike štete, itd.

Od tvorbenih značajki ističemo nesigurnu, (teško prihvaćenu) uporabu sufiksa za označavanje vršiteljice radnje, pa će biti i gospođa ravnatelj i ravnateljica, direktor, skoro nikad *direktorica* (*hotela, tvrtke*), *voditeljica, prevoditeljica, etnologinja, kustosa, redateljica, dekanica, načelnica*, itd. ..., pa tako npr. U impresumu Zornice (Lista za Hrvate katolike u Mađarskoj) stoji da je glavni urednik ta i ta, tj. uredila ga je zapravo gospođa glavna urednica itd. Jednom riječju, s izvjesnim zakašnjenjem ulaze u jezičnu praksu hrvatskih medija u Mađarskoj određene gramatičke, jezične značajke koje su u hrvatskome standardu već zaokružene i stabilizirane, no nema dvojbe da će s vremenom i one ući u našu standardno jezičnu praksu.

4. Od čitavoga niza utvrđenih interferentnih pojava prikazat ćemo samo nekoliko tipičnih primjera uporabe hrvatskoga jezika «na mađarski način», a možemo ih tako okvalificirati s obzirom na frekvenciju javljanja u proučenoj jezičnoj građi.

4.1. Prozodija: za razliku od uobičajenih, nepravilno akcentiranih oblika u Hrvatskoj kao što su frekventne imenice: republika, festival (Šibenski dječji festival), Mađari..., na valovima Radio Pečuha bit će gotovo uobičajeni i tolerirani izgovor (na mađarski način) s naglaskom na prvome slogu poput: kardinal, konferencija, na Pantovčaku, održavaju, emisija, izvođač radova, upisati, tamburaši nastupaju...

Mađarski se način izgovora primjenjuje u slučaju imenica-posuđenica s germaniziranim suglasnicima, što znači da se u, inače vrlo frekventnim stranim riječima kao što su *vik(k)end, hob(b)i, balet(t)*, u glazbenom (bloku), itd. udvojeni suglasnici duže izgovaraju, prema pravilima mađarskoga, a ne hrvatskoga jezika, tj. ne provodi se za hrvatski izgovor karakteristična fonetička prilagodba. Npr.: *Petak je, početak vikenda; Publika će imati prilike pogledati dva baletta; Recite koji je vaš hobbi?* ... Pri izgovaranju stranih zemljopisnih naziva te prezimena također se ravnaju novinari prema pravilima mađarskoga jezika, pa će biti: *mađarska delegacija pregovara u Brüsszelu, u Londonu; Orkestar će svirati skladbe Bétovena...*

4.2. Neadekvatan raspored enklitika: *Program dobar bio je; 3. srpnja zgrada Hrvatskog veleposlanstva u Budimpešti premala postat će jer okupit će se; Od gospodina X oprostili smo se i dogovorili da čujemo se za pola godine; Danas Rozeveltov trg u Baji postat će Riblji trg...* Iako se griješi, kao što to primjeri pokazuju, u rasporedu enklitika, no ne griješe domaći hrvatski novinari u uporabi enklitika na početku izričaja, jer im je dobro poznato da rečenicu u književnom jeziku ne valja početi enklitikom.

Tu i nema problema, no iz dosada nerazjašnjenih razloga imamo sve češću pojavu da se iza zareza ili sadržajne cjeline, odvojene stankom, nastavlja enklitikom kao što imamo (dakako pogrešno) u slijedećim primjerima: *Na putovanju za Dubrovnik ~ je predsjednik mađarske vlade. Viktor Orban dao izjavu; O desetoj obljetnici ~ će govoriti predsjednik društva; Ovogodišnja sveučilišna škola hrvatskoga jezika ~ će se održati; Mjesna samouprava ~ je osigurala sredstva za održavanje tabora; Temperatura tijekom noći 15 Celzijevih stupnjeva ~ se očekuje...* S obzirom da se broj primjera kada se enklitika izgovara zajedno (uglavnom s punoznačnom riječi koja slijedi iza nje), stalno povećava, valja skrenuti pozornost naših novinara zaposlenih u elektroničkim medijima da se ovakva praksa kosi s propisima i pravilima hrvatskoga književnoga jezika.

4.3. Kongruencija. Mađarski jezik ne poznaje kategoriju roda već imenske riječi razlikuje na semantičkoj osnovi prema opreci živo-neživo (ő-az, aki-ami...). Pod utjecajem mađarskoga jezika u dosta se slučajeva krše pravila sročnosti hrvatskoga književnog jezika pa ćemo čuti primjere poput: *Žene su (Semarkuše) nastupili s velikim uspjehom; Brda koja okružuju Pečuh; Cilj seminara je slijedeće; Bilo je dobro (misli se na ručak)...* Često se na mađarski način, i prema pravilima mađarskoga jezika, dekliniraju imena i prezimena npr.: *Perici Balaž (umjesto Balažu) šalju čestitke Ivo te obitelj P.; Razgovor s ministrom prometa i veza, Kalmanom Katona (umjesto Katonom)...*

4.4. Prefiksacija glagola na «mađarski način»: *ispisali su (umjesto raspisan je) natječaj za ravnatelj; uzvane (umjesto pozvane) novinare su informirali o sajmu...* Vjerojatno zbog neusklađenosti i uzajamnog novinarskog nepračenja rada u emisijama događa se da o istom događaju jedan novinar govori o «pobratimljenim gradovima Siófoku i Poreču» da bismo drugi dan čuli od drugoga novinara kako su napomenuti (pravilno spomenuti) «zbratimljeni gradovi odlučili da će surađivati osim u turizmu i u području gospodarstva».

4.5. Doslovno preuzimanje i prevođenje izraza s mađarskoga na hrvatski s «jakim tragovima» mađarskoga jezika kako na leksičkoj tako i na gramatičkoj razini: *U nedjelju će se u crkvi Svetoga Augustina služiti izvanredna misa na hrvatskom jeziku; Čuli ste reklamu; Ljeto je, ferije su u sredini; Centar će služiti regijama za informacije; Još jedno je ostalo, da javimo broj telefona...* Kod najave sadržaja emisije: *evo čuli ste presjek (čega); u nastavku emisije slijedi želja (čija); Čuli ste javljanje (čije) iz Dubrovnika; Oprostite dragi slušatelji za pauzu u emisiji, dogodila se mala nesreća u studiju.* (Nije se dogodila nikakva nesreća već tehnički kvar, a kriv je zapravo mađarski jezik na kojem voditelj emisije razmišlja pa je doslovno prevodeći mađarski izraz «kis szerencsétlenség» na hrvatski dobrano poplašio slušatelje radija.) itd...

Letimični pregled dijela jezičnih pogriješaka uzetih iz svakodnevne jezične prakse naših medija pokazuje da bez obzira na poteškoće što proizlaze iz činjenice da živimo u jezičnom okružju većinskoga mađarskog naroda, mar za čistoću i ljepotu hrvatskoga jezika, kao i usavršavanje u lijepu i pravilnu izgovoru, valja ugrađivati u red svakodnevnih obveza jer se jedino na taj način može održati kakva-takva zahtjevnija razina uporabe hrvatskoga književnoga jezika u Mađarskoj.

Summary

ON THE LANGUAGE OF THE MINORITY MEDIA IN HUNGARY

The use of the Croatian language in the minority media of Croatians in Hungary demonstrates a care for the beauty of the Croatian language, and the constant perfection of its pronunciation.

The issue of nurturing the mother tongue is an exceptionally complex one in milieus where it has the status of the language of a national minority and where its use is limited, as is the case of the Croatians of Hungary, to very restricted spheres of life. The author endeavours to describe all of the elements of the issue, making special note of the difficulties that arise in the efforts to establish a proper relationship towards the Croatian mother tongue, and in that frame also towards the standard language, in the mass communication media, that is to say in radio and television shows and in Croatian language publications in Hungary.

Resúmen

ACERCA DEL IDIOMA EMPLEADO POR LOS MEDIOS CROATAS EN HUNGRÍA

El uso cotidiano del idioma por parte de los medios de la minoría croata en Hungría, demuestra la preocupación por la belleza de la lengua croata y el afán por el perfeccionamiento de la pronunciación.

El problema del cultivo de la lengua materna es excepcionalmente complejo en los ambientes donde ésta tiene el status de idioma de una minoría y donde su uso, como por ejemplo aquél de los croatas de Hungría, está limitado tan sólo a ciertos aspectos de la vida.

El autor trata de describir todas las características de este problema, haciendo hincapié en las dificultades que surgen al intentar crear una correcta relación tanto hacia el habla materna croata como hacia el idioma literario (o standard) empleado en los medios de comunicación masiva, es decir en las emisiones de radio y televisión, al igual que en las publicaciones en idioma croata en Hungría.

Sanja Suto

AFIRMACIJA HRVATSKOGA JEZIKA I KULTURE U SVIJETU

Sustav hrvatske dopunske nastave u inozemstvu i sustav lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na stranim visokim učilištima dva su velika pogona kojima domovina nastoji potaknuti sunarodnjake u svijetu da ne prepuste zaboravu svoj materinski, hrvatski jezik i da što više koriste mogućnosti učenja hrvatskoga jezika i kulture u zemljama u kojima žive • Trenutno hrvatski jezik i kulturu diljem planeta uči 6760 učenika i oko 1200 studenata u desecima dopunskih škola i 33 službena razmjenska lektorata hrvatskoga jezika i književnosti te dva centra za hrvatske studije

Slijedom različitih povijesnih, političkih i ekonomskih okolnosti, hrvatski narod našao se velikim dijelom svoga korpusa izvan granica matične države. Naši sunarodnjaci postali su tako i sudionici drugih kultura, često puta njihovi aktivni nositelji i pokretači, ali su istodobno sačuvali i svijest o potrebi očuvanja i njegovanja svoga identiteta, globalizacijskim procesima unatoč. Republika Hrvatska kao matična država svih Hrvata i hrvatskih građana, bez obzira na kojim meridijanima žive, od svoga postanka ulaže velike napore i znatna financijska sredstva da im pomogne u očuvanju toga hrvatskog identiteta i pripadnosti hrvatskoj kulturi. A pripadnost hrvatskoj kulturi ne može se ostvariti bez poznavanja hrvatskoga jezika, medija kojim možemo izravno sudjelovati u svim oblicima komunikacije i razmjene kulturnih elemenata: znanja, vjerovanja, umjetnosti, morala, prava, običaja i navika koji čine jednu kulturu osebjnom. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, osim nastave hrvatskoga jezika u domovinskom obrazovnom sustavu, već petnaest godina organizira i financira i učenje hrvatskoga jezika i kulture izvan domovine kroz dva velika sustava. To su sustavi hrvatske dopunske nastave u inozemstvu i lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na stranim visokim učilištima. Budući da je promišljanje o jeziku uvijek i promišljanje o njegovim, ne samo pravopisnim i gramatičkim strukturama, već i o sociološkoj, povijesnojezičnoj, stilističkoj, komunikacijskoj i kulturološkoj dimenziji, vjerojatno je i razmatranje o položaju hrvatskoga jezika ujedno i priča o njegovim govornicima u domovini i izvan nje, sa svim specifičnostima njihova života, habitusa, porijekla, svijesti i ciljeva.

Polaznici nastave hrvatskoga jezika u inozemstvu vrlo su različitih jezičnih kompetencija: od onih kojima je hrvatski jezik materinski, govornika kojima je hrvatski drugi i strani jezik pa do govornika koji su dvojezični ili trojezični. Prateći trendove, možemo očekivati da će u budućnosti biti sve više polaznika koji hrvatski jezik uče kao strani.

Učenje hrvatskoga jezika u Europi i prekomorskim zemljama

U pojedinim europskim zemljama u kojima Hrvati imaju položaj nacionalne manjine, temeljem bilateralnih ugovora pripadnicima hrvatske manjine osigurana je i mogućnost predškolskog odgoja i obrazovanja na hrvatskom jeziku (npr. u Mađarskoj, Rumunjskoj, Srbiji...) Primjerice, djeca u Mađarskoj mogu pohađati hrvatski vrtić, učiti hrvatski i na hrvatskom jeziku u osnovnoj školi, zatim u gimnaziji te studirati hrvatski jezik na jednom od hrvatskih lektorata, dakle učiti materinski jezik u cijeloj obrazovnoj vertikali.

Hrvatska nastava za potrebe hrvatskih iseljenika u prekomorskim zemljama najčešće je integriranog tipa, dakle u nadležnosti tamošnjih školskih vlasti ili se ostvaruje u sklopu katoličkih misija i hrvatskih zajednica (Australija, Novi Zeland, SAD, Kanada). Hrvatsku nastavu u Čileu i Argentini djelomično organizira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

I u pojedinim europskim zemljama (Austrija, Danska, Švedska, neke njemačke savezne zemlje) hrvatska nastava je integrirana, odnosno financiraju je lokalne školske vlasti.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa trenutačno organizira i financira hrvatsku nastavu za oko 6.760 učenika, nastavu izvodi 90 učitelja u 20 država, a to su: Argentina, Austrija, Belgija, Crna Gora, Čile, Francuska, Italija, Južnoafrička Republika, Luksemburg, Makedonija, Nizozemska, Norveška, Njemačka, Rumunjska, Ruska Federacija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Švicarska i Velika Britanija.

Iako često možemo čuti komentare o znatnom padu interesa za dopunsku nastavu na hrvatskom jeziku, podaci ih donekle demantiraju; u nekoliko posljednjih godina bilježimo blagi porast broja učenika koji su obuhvaćeni nastavom. Osim velikih napora većine nastavnika u izvođenju nastave, ovaj uspjeh može se pripisati i njihovoj angažiranosti u brojnim izvannastavnim aktivnostima i projektima: literarnim, novinarskim, dramskim, folklornim, športskim sekcijama i projektima kao što su nogometni turniri, olimpijada starih hrvatskih športova i dr.

Interes za hrvatsku dopunsku nastavu stalno raste jer nastavnici primjenjuju različite atraktivne metode rada u učenju hrvatskoga jezika, koje potiču kreativne predispozicije učenika poput dramskog odgoja

Nogometni turnir učenika hrvatske nastave iz Baden-Württemberga u Ulmu, 2006. g. Hrvatska nastava u inozemstvu namijenjena je djeci hrvatskih državljana koji privremeno ili stalno žive u drugim zemljama, odnosno učenicima od 1. do 12./13. razreda kojima je hrvatski obiteljski jezik, ali je otvorena i za djecu državljana drugih zemalja koji su živjeli u Hrvatskoj, kao i za ostalu djecu koja žele učiti hrvatski jezik i upoznati hrvatsku kulturu, a za to imaju potrebno jezično predznanje. Svi nastavnici izvode nastavu prema kurikulumu hrvatske nastave u inozemstvu. Ministarstvo organizira trajno stručno usavršavanje nastavnika u domovini i inozemstvu (Stubičke Toplice 2004., Beč, 2005., Zagreb, 2005., Tuhelj 2006.)

Nastavnici hrvatske nastave u inozemstvu u radionici kazališta sjena, Tuhelj 2006.

Svake godine održava se stručni seminar za učitelje i odgojitelje pripadnika hrvatske nacionalne manjine u europskim zemljama i iseljeništvo za oko 100 sudionika (Pula 2004., Mošćenička Draga 2005., Petřčane 2006.)

MZOŠ također potpomaže projekte drugih institucija koje organiziraju seminare i radionice za učenike i nastavnike.

Osim pedagoške dokumentacije, Ministarstvo kupuje i dostavlja brojnu kroatističku literaturu i filmove lektoratima hrvatskoga jezika u svijetu i nastavnicima hrvatske nastave u inozemstvu.

Također, osigurana je pretplata na novine i časopise nastavnicima hrvatske nastave u inozemstvu i pripadnicima hrvatske nacionalne manjine u europskim zemljama: Školske novine, Zrno, a od šk. god. 2005./06. pretplata na dječje časopise Smib i Modru lastu.

Uvidajući važnost korištenja medija u nastavi, želeći je osuvremeniti i učiniti atraktivnijom za učenike, Ministarstvo je započelo proces informatizacije hrvatske nastave u inozemstvu. Svi nastavnici u SR Njemačkoj opremljeni su prijenosnim računalima i pisačima te multimedijalnim izvorima znanja za nastavu.

Akadska razina učenja hrvatskoga jezika u svijetu

U nadležnosti su Ministarstva 33 službena razmjenska lektorata hrvatskoga jezika i književnosti te dva centra za hrvatske studije koje sufinancira. Lektorati hrvatskoga jezika i književnosti nalaze se u Austriji, Bugarskoj, Češkoj, Francuskoj, Indiji, Italiji, Kini, Litvi, Mađarskoj, Makedoniji, Poljskoj, Rumunjskoj, Ruskoj Federaciji, SAD-u, Sloveniji, Slovačkoj, Španjolskoj, Ukrajini i Velikoj Britaniji, a centri za hrvatske

U našim dopunskim školama trenutno hrvatski jezik i kulturu diljem svijeta uči 6.760 učenika, koji na ekskurzijama s posebnim interesom upoznaju kulturu zemlje u kojoj odrastaju

studije u Australiji i Kanadi. Osim navedenih lektorata i centara koji obuhvaćaju oko 1.200 studenata, Ministarstvo u cijelosti ili djelomično podupire još 22 samostalna lektorata - slanjem kroatističke literature i multimedijalnog nastavnog materijala. Kako bi rad lektora bio što kvalitetniji, Ministarstvo oprema lektorate kroatističkom literaturom, rječnicima, filmovima i drugim nastavnim materijalom.

Studentima lektorata omogućeno je usavršavanje hrvatskoga jezika na Croaticumu Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, temeljem semestralnih stipendija koje dodjeljuje Ministarstvo. Uz semestralne, Ministarstvo dodjeljuje i kratkoročne znanstveno-istraživačke stipendije u trajanju od mjesec dana, studentima koji pišu diplomski, magistarski, doktorski ili seminarski rad o temi vezanoj uz hrvatski jezik, književnost, kulturu ili povijest te im je potreban boravak u Hrvatskoj radi proučavanja literature, istraživanja ili konzultacija s profesorima. Osim stipendija, Ministarstvo omogućava grupama studenata kratke studijske boravke od nekoliko dana. Tijekom tih boravaka studenti imaju priliku upoznati se s hrvatskim jezikom i kulturom na predavanjima organiziranim na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, kao i kroz posjete muzejima, institucijama i lokalitetima koji su reprezentativni za hrvatsku kulturnu i prirodnu baštinu. Lektori hrvatskoga jezika i književnosti, osim izvođenja nastave, organiziraju i predavanja gostujućih predavača, profesora s hrvatskih sveučilišta, književnika, redatelja i drugih kulturnih i javnih djelatnika. U svrhu promocije hrvatskog jezika i kulture, organiziraju predstave, večeri hrvatskoga filma, dane kulture, književne susrete, prevođenje, izdavanje časopisa i brojne druge aktivnosti koje potiču zanimanje studenata za učenje hrvatskoga jezika. Na sveučilištima na kojima postoji interes za učenje hrvatskoga jezika, ali nema mogućnosti za otvaranje lektorata, Ministarstvo organizira tečajeve za učenje hrvatskoga jezika koji traju od nekoliko tjedana do godine dana, npr. pripremni tečaj hrvatskoga jezika na Sveučilištu Humboldt u Berlinu ili jednogodišnje učenje hrvatskoga jezika na Visokom institutu za prevođenje i prevoditeljstvo u Bruxellesu.

Ispred spomenika košarkaškom geniju Draženu Petroviću, učenici razgovaraju o sportskim događanjima u domovini i svijetu

O rezultatima učenja i njegovanja hrvatskoga jezika u iseljeništvu

Rezultati ovih napora u učenju, studiranju i očuvanju hrvatskoga jezika u iseljeništvu ne ovise samo o institucijama hrvatske države koja osigurava i nudi različite mogućnosti učenja, ali i cijelu infrastrukturu za ostvarenje tih mogućnosti. Rezultati velikim dijelom ovise i o stavu polaznika nastave, njihovoj svijesti i angažmanu. Ovdje treba razbiti jednu uvriježenu predrasudu o tome kako materinski jezik naprosto znamo i ne trebamo ga učiti.

U domovini, zbog sveopće izloženosti jeziku, dijete ga usvaja automatski kao materinski jezik, kroz godine formalnog školovanja usavršava svoje znanje standardnog književnog jezika, savladava njegovu normu, otklanja pogreške. U svakom školskom sustavu materinski jezik zastupljen je s najvećim brojem sati učenja, iako ga svaki urođeni govornik u određenoj mjeri izravno usvaja. Ipak, bez sustavnog učenja ne može savladati njegov književni standard, obogatiti rječnik i razviti stil govornog i pismenog izražavanja. Velikom broju građana hrvatskoga podrijetla koji žive izvan domovine, hrvatski više nije obiteljski jezik ili su obiteljske veze tako slabe da im ne omogućuju usvajanje hrvatskoga kao materinskog jezika. Ukoliko se ovakav trend nastavi, hrvatski jezik postajat će i našim sunarodnjacima sve češće strani jezik, a to pretpostavlja sasvim drugačiji odnos prema jeziku i kulturnim elementima koje preko njega usvajamo. Mijenja se osobni, intimni odnos prema jeziku i cijeloj baštini koja je njime napisana.

Što ćemo u buduću, ujedinjenu Europu donijeti sa sobom kao popudbinu, ovisi najviše o nama samima. Hoćemo li se oduprijeti sve agresivnijim nanosima tuđica svih vrsta i svjesno birati riječi hrvatskoga jezika koje su istoznačne, u svojim obiteljima poticati čitanje književnih djela i publicistike na hrvatskom jeziku, govorenje i pisanje na hrvatskim dijalektima i standardnom jeziku, opet ovisi o našem izboru. U toj ujedinjenoj Europi, novom geopolitičkom, ekonomskom i duhovnom prostoru, bit će mjesta upravo i samo za ono što možemo nazvati svojim.

Želeći potaknuti sve naše sunarodnjake u svijetu da ne prepuste zaboravu svoj materinski, hrvatski jezik i da što više koriste mogućnosti učenja hrvatskoga jezika i kulture u zemljama u kojima žive i u domovini, naglašavamo da je sva naša kultura, baština, identitet, duhovnost i memorija sadržana u našem jeziku. A njime će našim rukopisom biti ispisana i naša budućnost.

Uspjeh hrvatske nastave u iseljeništvu može se pripisati i angažiranosti samih učenika u brojnim izvannastavnim aktivnostima: literarnim, novinarskim, dramskim, folklornim i športskim, te različitim ekskurzijama u kojima zajednički upoznaju kulturu domicilnih zemalja

Summary

THE GLOBAL AFFIRMATION OF THE CROATIAN LANGUAGE AND CULTURE

The systems of Croatian supplementary education abroad and of Croatian language & literature instructorships at foreign institutions of higher education are two large operations through which Croatia endeavours to encourage Croatians around the world to not forget their mother tongue and to make as much use as possible of the opportunities to study the Croatian language and culture in the countries in which they live. Currently 6,760 pupils and about 1,200 students are studying the Croatian language and culture around the planet in dozens of supplementary schools, 33 official Croatian language & literature exchange instructorships, and in two centres of Croatian studies.

Although we can often hear commentaries on a significant decline in interest for supplementary education in the Croatian language, the data to some extent challenges this view; in the past few years we have recorded a slight increase in the number of pupils covered by the supplementary education program. Besides the significant efforts of teachers in holding these classes, this success can also be attributed to the participation of the pupils themselves in numerous extracurricular activities: creative writing, journalism, drama, folklore and sports.

Resúmen

AFIRMACIÓN DEL IDIOMA Y DE LA CULTURA CROATA EN EL MUNDO

El sistema de la enseñanza complementaria en el extranjero y el sistema de lectores de la lengua y la literatura croata en los institutos de altos estudios en el extranjero son dos incentivos mediante los cuales la República de Croacia trata de motivar a los croatas en el mundo a no relegar al olvido su habla materna y de servirse en mayor medida posible de la posibilidad de estudiar el idioma y la cultura croata en los países donde viven. Actualmente la lengua y la cultura croata las estudian a lo largo y ancho del planeta 6.760 alumnos, 1.200 estudiantes en decenas de escuelas complementarias y 33 institutos de lectores de alumnado intercambiable de la lengua y literatura croata y en dos centros de estudios croatas.

Si bien oímos comentarios acerca de una caída notable de interés por la enseñanza del habla croata, los datos reales los desmienten en cierta medida. En los últimos años se ha notado un pequeño crecimiento del número de alumnos usuarios de tal enseñanza. Además de los esfuerzos de los maestros a cargo de la tarea, el éxito se debe también a la diligencia de los mismos alumnos en numerosas actividades no vinculadas directamente con la enseñanza, como ser: literatura, periodismo, teatro, folklore y deportes.

DIJASPORA

Australija • Canberra • Zgrada Parlamenta na Capital Hillu • U pozadini jezero Burley Griffin • Hrvatska zajednica u Australiji burnih je sedamdesetih postizala vrhunske uspjehe u afirmaciji etničkih prava zahvaljujući liberalnoj vladi Malcolma Frasera (1978), koja je prihvatila više od 50 preporuka pravnika Franka Galbalhya za što pravičniji status useljenika

Vanda Boras Podravac

IZ SUVREMENE POVIJESTI HRVATSKE ZAJEDNICE U AUSTRALIJI

Kako su Hrvati u Australiji rušili stigmu nepoćudnih useljenika? Hrvatska zajednica u Australiji, poglavito ona u glavnome gradu Canberri, burnih je sedamdesetih postizala vrhunske uspjehe u afirmaciji etničkih prava zahvaljujući liberalnoj vladi Malcolma Fräsera (1978), koja je prihvatila više od 50 preporuka pravnika Franka Galballyja za što pravičniji status useljenika • Iz te pravne demokratske osnove multietničkoga društva izrasli su 1980-ih izvrsni rezultati složnoga rada australskih Hrvata na području obrazovanja i kulture, među kojima izdvajamo osobni angažman autorice kao potpredsjednice Vijeća etničkih zajednica, za što je primila, uz još osam Hrvata, prestižno odličje The Medal of the Order of Australia • Donosimo ulomak iz rukopisa Vandinoga Dnevnika iz tuđine

Od novih useljenika, koji su dolazili iz svih krajeva Europe, mnogi su bili visoko obrazovani. Dosta njih iz baltičkih država, Poljske i Ukrajine, počeli su se boriti za jednakopravnost u australskim institucijama, digavši svoj glas preko medija i svojih vlastitih udruga koje su počeli osnivati, kao i tiska na vlastitu jeziku. Za nas Hrvate je bilo mnogo teže jer je naša gotovo sva emigracija bila ekonomska, a intelektualaca je bilo vrlo malo. Osim toga, jugoslavenska tajna policija je u Australiji bila vrlo aktivna, pa smo mi redovito bili 'viđeni' u vrlo lošem svjetlu. Srbi su bili aktivni, iako ih je bilo puno manje, no oni su sebe proglasili saveznicima Britanije i Amerike, koji su se borili, pod vodstvom Draže Mihajlovića, na savezničkoj strani. Dokaz da su u tome uspjeli je godišnji mimohod, koji se održava na blagdan, 25. travnja, ANZAC DAY, kada svi australski vojni veterani stupaju u mimohodu u svim australskim gradovima. Njima se pridružuju i druge nacije koje su se borile na strani saveznika, kao npr. Poljaci, a redovito im se pridružuju i četnici. Svi mogući prosvjedi onih koji su znali tko su četnici protiv toga uključenja Srba u australski mimohod veterana, nisu ništa postigli. Njihov lobby, podržavan izvana, vrlo je učinkovit.

Da bi se situacija za nas još više zaoštrila, Hrvati su 1977. otvorili svoju ambasadu, na čelu s Marijem Despojom, koja je dobila podršku cijele hrvatske zajednice diljem Australije. Na ovaj način je naša zajednica htjela privući pozornost na sebe, jer smo uvijek bili tretirani kao Jugoslaveni te kao hrvatska zajednica nismo mogli uživati beneficije koje su drugi doseljenici dobivali putem svojih udruga. Do tada se svake godine za 29. studenoga išlo demonstrirati pred jugoslavensku ambasadu. Nije se baš puno postiglo, osim što su nas oni iz ambasade slikali, pa su te slike kasnije rabili kao oružje protiv naših obitelji u Hrvatskoj. Osnutkom vlastite ambasade hrvatska zajednica je mnogo postigla, iako usto dosta negativnoga kao i kontroverzno publiciteta, tako da je čak australski parlament morao donijeti zakon (The Diplomatic and Consular Mission Act), da bi se novonastalu ambasadu moglo zatvoriti. U to vrijeme je vlada liberala, koju je vodio Malcolm Fraser, 1978., dala mandat jednome od najuglednijih australskih odvjetnika, Franku Galballyju, da ispita položaj useljenika, njihove potrebe te da, nakon studije o useljenicima, preporuči kako bi se tadašnja nepovoljna situacija za novodošle Australce mogla popraviti.

*Zgrada hrvatskoga Poslanstva otvorena u Canberru
1979. godine*

Ta postojeća situacija se polako mijenjala nakon nekih pedeset godina diskriminacije protiv svih koji nisu potjecali iz anglo-keltske rase. Sjevernu Australiju su za vrijeme Drugoga svjetskoga rata bombardirali Japanci, koji su na nju spremali invaziju. Poslije samoga rata, Australija je bila svjesna svojega geostrateškoga, kao i demografskoga položaja, pa je uvela politiku *populate or perish* (napučiti ili nestati). Engleskih useljenika nije dovoljno dolazilo, a kako je trebalo mnogo radne snage, političari su se složili da je jedini izlaz dovesti što više useljenika iz drugih zemalja, kojih je radi silnih posljedica Drugoga svjetskoga rata bilo napretek. Tako se mozaik australskoga stanovništva počeo mijenjati, a to je za sobom donijelo i posljedice koje su zahtijevale

pristupanje rješavanja nastalih problema. Tadašnji predsjednik vlade Malcolm Fraser bio je veliki zagovornik multikulturalizma, poduzevši sve kako bi taj došao do izražaja. Australaska zajednica je, s podrškom naroda oko 75%, odobravalala multikulturalizam. Konačno je politika diskriminacije, koja je počela jenjavati još 1960., službeno ukinuta.

Jedan od glavnih razloga za nastajanje novih problema bio je u tome što je Australija, za razliku od Hrvatske, zemlja useljenika koji su, uz prihvaćanje zatraženih odgovornosti, tražili i svoja prava. Frank Galbally je proveo iscrpno istraživanje, koje je 1978. sažeto prikazao u svome izvješću *Review of Post Arrival Programmes and Services to Migrants* (Pregled programa i usluga useljenicima nakon njihova dolaska.) Ti programi su obuhvatili opsežno područje povlastica, koje su trebale izjednačiti prava novih useljenika s onima već postojećima za australske državljane. To je bila vrlo značajna prekretnica u odnosu na novodošle australske državljane, a odrazilo se i na hrvatsku zajednicu. Glavni prijedlozi, koje je Galbally predočio vladi, bili su sažeti u sljedećim preporukama:

- Ravnopravnost u australskome društvu
- Uvođenje tečajeva engleskoga jezika za odrasle osobe (AMPE)
- Posebni dobrotvorni centri
- Uvođenje novoga televizijskoga kanala (SBS) i radio programa
- Osnivanje Instituta za multikulturalne poslove (AIMA)
- Etničke škole u zajednicama za promoviranje jezika tih zajednica
- Osnivanje centra za pružanje potrebne pomoći useljenicima (MRC)
- Osnivanje ureda za multikulturalne poslove pri Uredu predsjednika Vlade (OMA)
- Uvođenje prevodilačkih službi pri Ministarstvu za useljavanje.

S tim novim pristupom rješavanja problema useljenika, Hrvati su dobili prigodu doći do izražaja pri traženju svojih prava. Mi smo to iskoristili, pa smo se svi diljem Australije počeli uključivati u novoosnovane organizacije i društva, jer smo znali da je to jedini put da bi se afirmirali, te na taj način počeli raditi, ne samo za sebe i svoju djecu, nego i za domovinu, koja je trebala pomoć svijetu nas koji smo bili raštrkani po svijetu. Znali smo da, ako jednom dokažemo svijetu tko su zapravo Hrvati, da ćemo dobiti njihovu naklonost i u traženju slobode za Hrvatsku. Hrvati su po Australiji polako postali priznati. Na žalost, bilo je dosta onih koji su se izjašnjavali kao Jugoslaveni, a veliki ih je broj redovito odlazio u posjete domovini. Neki su se po dolasku držali postrance, da bi eventualno prišli ostalima, a to se odigravalo najviše preko Crkve. Naši svećenici su bili uz narod, pa su novodošli Hrvati poprimali način života onih koje su ovdje našli, a ti su se većinom izjašnjavali kao Hrvati. To su uglavnom bili ljudi koji su radili u građevinarstvu i na ostalim teškim poslovima. Oni pak koji su došli raditi 'na razmjenu' s nekim fakultetima iz Hrvatske, a koji su mogli mnogo učiniti za Hrvatsku, nisu pristupali našoj zajednici. Tako da je rad na afirmaciji Hrvata u Australiji bio na onima koji

su bili ovdje dulje vrijeme i koji su dobro vladali engleskim jezikom. Na takvima je bilo da preuzmu odgovornost toga afirmiranja. Tako sam i ja, stjecajem okolnosti, bila jedna od tih. U Canberri tada nije bilo mnogo Hrvata koji su mogli aktivno sudjelovati u novonastalim organizacijama, pa sam bila zadužena za više dužnosti, koje su tražile našu neposrednu prisutnost.

Galbally Report – afirmacija useljeničkih zajednica

Poslije događaja s Hrvatskom ambasadom, naše organizacije po cijeloj Australiji bile su bolje organizirane. Početkom 1980., kada je Galbally Report usvojen i primijenjen na sve etničke zajednice, status Hrvata u Australiji se poboljšavao. To se vidjelo po tome što su mnoge naše organizacije, koje su postojale u svim većim gradovima, počele pisanim kao i usmenim zahtjevima tražiti da se službeno prizna hrvatski jezik kao posebni jezik. To je bio vrlo dugi i bezizgledni proces. Znali smo da će, ako nam Australija prizna hrvatski jezik, to biti priznanje Hrvata kao posebnoga entiteta. Mi u Canberri smo se pridružili tome pothvatu. Ja sam se mogla posvetiti tome radu, jer sam imala podršku obitelji, ponajviše supruga Milka koji je također bio uključen u rad zajednice, a i djeca su poodrasla, tako da mi je rad u zajednici i izvan nje bio znatno olakšan. Tako sam obavljala dužnosti, na kojima sam zastupala hrvatsku zajednicu, i kao takva sam bila prihvaćena u novim krugovima. Tek je onda počela prava borba, da nam se skine stigma 'nepoćudnih useljenika' koji ne žele biti Jugoslaveni, narod koji je uz Tita vrlo cijenjen i priznat u svijetu. Jugoslavenska ambasada je sa svojom tajnom službom bila vrlo aktivna u bacanju ljage na sve što je hrvatsko. Kada nam je hrvatski jezik kao takav priznat 1980., polako nam se otvarao put na sve strane. Moje dužnosti su pokrivale različite aspekte djelovanja u javnim organima, gdje smo mogli pomoći našoj zajednici i time doprinijeti daljnjem priznavanju naših prava. Naš lobby je postao puno aktivniji, mogli smo sudjelovanjem u vladinim i nevladinim organima doći do samoga vrha zakonodavnih i izvršnih vlasti. Tako smo iskoristili svaku prigodu da bismo upozorili na stanje u domovini, kao i na želju našega naroda za odcjepljenjem od Jugoslavije. Političari bi nas uglavnom saslušali, više zato što smo bili brojno biračko tijelo, no neki su nam bili skloniji, što se pokazalo u doba hrvatskoga Domovinskoga rata i priznavanja nezavisnosti Hrvatske. Postizali smo dobre rezultate, a to što živimo u glavnome gradu Australije, sjedištu cijeloga australskoga političkoga života, bilo je prednost.

Da bih ilustrirala našu aktivnost, spomenut ću neke svoj dužnosti u hrvatskoj zajednici:

- Hrvatsko prosvjetno društvo «Žena» – predsjednica 1977.-1981.; 1991.-1993;
- Hrvatski međudruštveni odbor – glasnogovornica, tajnica 1980.-1992.;
- «Hrvatsko naselje», dom za umirovljenike – jedan od utemeljitelja 1989., kao i članica Uprave od 1989. do danas.

Rad izvan hrvatske zajednice:

- Ethnic Community Council – ACT (Vijeće etničkih zajednica), član od 1980.,

potpredsjednica od 1982. do 1992.;

- Commonwealth/State Task Force on Women of Non-English Speaking backgrounds (Federalna radna grupa za rješavanje problema žena koje nisu engleskoga podrijetla; članica 1982.-1992.);
- Management Committee of the Migrant Resource Centre Inc. (Uprava centra za pomaganje useljenicima) – članica 1983.-1986.;
- Legal Aid Review Committee (Odbor za reviziju legalne pomoći) članica 1982.-1991.;
- ACT Women's Committee of the Ethnic Communities Council of the ACT. (Odbor za pitanja žena pri Etničkom vijeću) – voditeljica odbora 1982.-1992.;
- Community Employment Program (Program za unaprjeđenje zaposlenja pri dobrotvornim društvima) – članica 1983.-1986.;
- Management Committee of the Adult Migrant Education program (Uprava odbora za naobrazbu odraslih useljenika) – članica 1983.-1986.;
- A.C.T. Women's Consultative Council (Savjetodavno Vijeće za žene pri lokalnoj vladi) – članica 1982.-1986.

Na svima spomenutim dužnostima imala sam prigodu zastupati hrvatsku zajednicu, a što je još važnije, razgovarati o njenim problemima. Pomoglo je to što sam imala prigodu najprije zastupati zajednicu pri Etničkom vijeću, preko kojega sam onda mogla biti imenovana i u druge organizacije. Ostali članovi Vijeća bili su uglavnom iz zemalja u kojima je vladao komunizam, pa sam uvijek dobivala njihovu podršku, osobito onih iz baltičkih država, jer su suosjećali s Hrvatima.

Zajednica je bila osobito aktivna pri godišnjem pikniku, koji se održavao na Dan

Nastup hrvatske folklorne grupe na proslavi Multikulturalnoga dana 1988.

neovisnosti Australije. Sudjelovali smo i u proslavama u drugim etničkim zajednicama, gdje smo uvijek bili dobro primljeni.

Srbi su povremeno dolazili na sastanke, a Jugoslaveni nisu mogli postati članovi, jer

U njemačkom Klubu, 1985. god. (Stoje: Anđelka, Katica, Marija, Milica i Katarina. Čuće: Marija, Drago i Vanda)

Pomagači Milko i Martin, na proslavi Multikulturalnoga dana 1985. godine

smo donijeli statut po kojemu smo u članstvo primali samo po kriteriju narodnosti, a ne državljanstva. Kao službeni prevoditelj hrvatskoga jezika, prevodila sam i za sadašnjega predsjednika Hrvatske Stjepana Mesić kada smo mu, u svibnju 1992., organizirali primanje kod ondašnjega predsjednika vlade, Paula Keatinga, kao i kod nekih političara oporbe, američkoj ambasadi. Svi smo bili angažirani da nam se pomogne u zaustavljanju rata u Hrvatskoj. Uvijek smo nastojali da se naši političari u posjetu Australiji, Marko Veselica, Anto Kovačević, prof. Đuro Vidmarović i Đuro Perica, da spomenem samo neke od njih, sastanu s ovdašnjim političkim vrhom.

Pri službenom primanju izaslanstva Republike Hrvatske kod premijera Keatinga 1992. god. (zastupnik Theophanos, Stjepan Mesić, Faust Seselja, premijer Keating i Vanda Boras Podravac)

U pravo vrijeme, na pravome mjestu

Koliko je bilo važno biti na pravome mjestu u pravo vrijeme pokazalo se mnogo puta. Da biste si mogli predočiti sveukupnu sliku o tome, nastojat ću opisati rad u nekim već spomenutim organizacijama, koje obuhvaćaju različita polja rada. U njima smo aktivno sudjelovali i rad u njima urodio je dobrim plodom za našu zajednicu, a s time i za naš hrvatski narod. Tu se nije radilo samo o pomoći kao takvoj, nego i u promoviranju svega što je hrvatsko, što nam je u najmanju ruku kasnije, kada je započeo rat u Hrvatskoj, puno pomoglo u našim zahtjevima za priznanje Hrvatske. Bili smo uvjereni da se mi kao dio hrvatskoga iseljeničtva možemo pridružiti ostaloj dijaspori u svijetu, da bismo svi zajedno učinili u svojim novim domovinama sve što je moguće, u materijalnome kao i u političkome smislu, za svoju pravu domovinu Hrvatsku. Mislim da smo u tome dosta i uspjeli. Naš rad je opsežao nekoliko društava. Primjerice, Hrvatsko prosvjetno društvo «Žena» – Canberra, u kojem sam, obavljajući dužnost predsjednice društva od 1977. do 1981., bila odgovorna za ključna pitanja, ne samo našega društva, nego i donekle suodgovorna s drugim našim predstavnicima za rad cijele naše zajednice. U važno doba naše povijesti, od 1991. do 1993., imala sam zahvaljujući dužnosti koju sam obnašala uvid u sve što se u društvu zbivalo. Prve Hrvatice koje su došle u Canberra, početkom 1950., ponekad su se sastajale u jednoj baraci, gdje su se dogovarale o svojem doprinosu zajednici. One su, uz ostalo, šivale zastave za proslavu hrvatskih blagdana.

Budući se zajednica povećavala, javljala se sve veća potreba za osnivanjem društva koje će okupljati žene zajednice. Tako je Hrvatsko prosvjetno društvo «Žena», osnovano 1973., kada se nekoliko žena sastalo s namjerom da počnu raditi na humanitarnome,

društvenome i kulturnome polju u zajednici. Odlučilo se da Društvo brine o jednome od dva doma u Canberri za učenje hrvatskoga jezika. Tu su, kao dio hrvatske zajednice, bile uključene i časne sestre. Kako je Društvo zauzimalo vrlo važnu ulogu, ne samo u zajednici, nego i izvan nje, odlučili smo ga registrirati, što smo 1985. i učinili.

Proslava Dana časnih sestara Klanjateljica Krvi Isusove

Članice Društva redovito organiziraju svake godine proslavu «Oca godine» kao i «Majke godine». U izboru sudjeluju oba doma kao i naši svećenici, a za majku ili oca godine biraju se najuglednije i najzaslužnije osobe zajednice.

Proslava Očeva dana u Hrvatskom domu Deakin, 1983. god. Vandin sin Tomislav vodi kolo.

Druga važna proslava u kojoj Društvo aktivno surađuje je proslava Svetoga Nikole. Tada se održava piknik na terenu Doma i dijele se darovi djeci. Društvo je preuzelo organiziranje izvanrednih proslava, kao što je i proslava desetogodišnjice dolaska našega prvoga svećenika, fra Mate Bonića u našu zajednicu.

Proslava desetogodišnjice dolaska fra Mate Bonića u Canberru, 1982. god.

Ipak, najveću proslavu Društvo je organiziralo 1980., pri posjetu kardinala Franje Kuharića Australiji, kada je uz pomoć ostalih članova zajednice priredilo ručak za 700 osoba. Na kulturnome polju rada, Društvo je organiziralo vrlo uspješnu izložbu slika, rukotvorina i knjiga u Hrvatskome domu 1976. Posjetili su je i australski parlamentarci, a Društvo je sudjelovalo na sličnoj izložbi u drugome domu 1988. godine. Tom prigodom nam je kardinal Kuharić rekao da se nastavimo i dalje okupljati, ali da isto tako ne zaboravimo svoju domovinu. Na upit jednoga člana zajednice o tome moramo li biti prije katolici ili Hrvati, on je odgovorio da smo već u trenutku našega rođenja bili Hrvati, a postali smo katolici tek činom krštenja. Izvan zajednice, a u sklopu Etničkoga vijeća, Društvo svake godine sudjeluje, od 1980., u proslavi Dana australske državnosti (Australia Day), sa svojim štandom, prodajući tipičnu hrvatsku hranu. Nekoliko puta, prigodom toga velikoga australskoga blagdana, Društvo je imalo vrlo posjećenu izložbu rukotvorina u kazalištu u samome centru Canberre.

Izložba rukotvorina u Canberra Theatru, 1984. godine.

Folklorna grupa «Croatia», pri izvedbi kola Posavina, 1984. godine

Na humanitarnom polju, članice su uvijek pomagale potrebite u zajednici, posjećivale i brinule se za starije članove zajednice. Usto su znale slati pomoć i izvan Australije, gdje je bila potreba. Koliko je Društvo bilo aktivno u slanju humanitarne pomoći najbolje se pokazalo u vrijeme Domovinskoga rata, kada je preuzelo sakupljanje odjeće koja je slana u domovinu, kao i novčane pomoći. Tako su članice organizirale modne revije s kojih je sav prihod išao za pomoć domovini. Godine 1992. skupilo se, na različite načine, više od 82.000 AUD, koji su poslani raznim hrvatskim organizacijama u domovini, i «Dori» za ratnu siročad Hrvatske. Velika zasluga Društva bila je u postignutome izvan same zajednice, jer je posredno ili neposredno, radilo na promoviranju našega identiteta, što nam je kasnije i te kako pomoglo pri priznavanju prava, koja su nam bila mnogo puta uskraćena. Budući se to najviše odnosilo na službeno priznavanje hrvatskoga jezika kao kulturne i jezične baštine Hrvata Australije, Društvo je lobiralo da se to ostvari. Tu je često nailazilo na otpor zbog lošega glasa koji je jugoslavenska ambasada širila o nama. U tome su bili vrlo aktivni a i uspješni, jer im se pridružio vrlo jaki srpski lobby. Nismo sustajali, već smo, što su nas više ignorirali, bili uporniji.

Sjećam se dana kada sam išla na razgovor za novi posao u državnoj službi te imala sastanak s mladom službenicom, koja je nedugo prije toga diplomirala i ondje počela raditi. U razgovoru me pitala koji jezik govorim i na moj odgovor, da govorim hrvatski, rekla da takav jezik, kao ni takva nacija ne postoji. Pokušala sam joj objasniti našu problematiku, što je odbila saslušati, savjetovavši mi da se ubuduće deklariram kao Jugoslavenka. Odgovorila sam joj kako nisam «trebala putovati 12 tisuća milja, od moje rodne grude, da mi jedna mlada službenica, Australka, to kaže. Odnosno, da su moji roditelji bili u krivu kada su mi rekli da se jezik kojim oni govore i koji su oni naslijedili od svojih roditelja, zove hrvatski te da sam trebala doći u Australiju da mi

ona 'prosvijetli' pamet». Mislim da je suvišno reći da taj posao nisam dobila. I pod takvim uvjetima smo se morali boriti za svoja prava. Sjetila sam se tada moga učitelja iz osnovne škole, Srbina Perovića, koji je djeci održao sličnu prodiku u drugome razredu osnovne škole. Kao i onda, taj incident mi je dao povoda da se borim za priznavanje hrvatskoga jezika, što bi moglo biti odskočna daska za buduća traženja prava našega naroda. Pisali smo stoga na mnoga mjesta, kao npr. lokalnim i državnim vlastima, i, između ostaloga, novinama i televizijskim kućama.

Majke rođene u Hrvatskoj žele odgajati svoju djecu na materinskome jeziku

Onda smo na kraju odlučili pisati samome ministru useljeništa, njegovoj ekscelenciji Ianu McPheeju, koji je u svojoj nadležnosti imao priznavanje jezika. U isto vrijeme su sve naše organizacije diljem Australije radile na istome problemu. O tome se govorilo i izvan naše zajednice, a osobito u krugu Vijeća etničkih zajednica, koje nas je podupiralo. Neki službeni organi, na nižoj razini, prihvatili su hrvatski jezik, no, na žalost, on nije bio službeno priznati jezik. Da bismo imali bolje izgleda za naš uspjeh, došli smo do zaključka da problem hrvatskoga jezika počnemo obrazlagati iz jedne druge perspektive. Naime, svi naši prijašnji pothvati su se bazirali na starosti hrvatskoga jezika, njegovu podrijetlu, povijesti, ravnopravnosti jezika u samoj ondašnjoj Jugoslaviji, koja Ustavom garantira upotrebu hrvatskoga jezika... Ipak, nismo mogli mnogo postići. Pisali smo tajnicima ministarstva, koji nam nisu odgovarali, pa smo se konačno odlučili poslati pismo, u kolovozu 1980., samome ministru useljeništa, popraćeno prijašnjom neuspjelim korespondencijom s njegovim ministarstvom. U popratnom pismu smo naveli da kao građani Australije trebamo biti saslušani, da bi se naš zahtjev mogao prihvatiti. Zauzeli smo stav da majke rođene u Hrvatskoj žele odgajati svoju djecu na materinskom jeziku, jer je to njihovo pravo, kao i svih drugih majki, uključivši one australske. Potencirali smo činjenicu da se tu ne radi o političkoj stvari, nego o jeziku kojim su govorili naši preci i kojim govori naš narod već tisuću tristo godina. I na našu veliku radost i zadovoljstvo, hrvatski jezik je priznat. Ministar za useljeništo nas je o tome 15. listopada 1980. i službeno obavijestio. Od tada nam je put za bolju afirmaciju naše zajednice bio otvoren. Bila sam u prigodi, nakon australskoga priznanja hrvatske samostalnosti, na jednom primanju, biti u društvu ondašnjega ministra, pa sam to iskoristila da mu zahvalim na učinjenome. Na moje zaprepaštenje, rekao mi je da bi se trebala zahvaliti njegovoj supruzi, s kojom je o našem pismu diskutirao, a koja mu je rekla da smo u pravu, jer smo dobro argumentirale naše stajalište.

Kada je buktao rat u Hrvatskoj, Društvo je aktivno lobiralo za priznanje Hrvatske, pa je pisalo na sve strane. Jedno od najvažnijih pisama poslano je ondašnjemu predsjedniku države, Bobu Hawkeu. Razumio je naš zahtjev, ali se previše oslanjao na svjetsku politiku, koja nam u tom času nije bila sklona. Hrvatsko prosvjetno društvo «Žena» uložilo je mnogo truda pri organiziranju dočeka predsjednika dr. Franje Tuđmana, koji

je dana 21. lipnja 1995. osobno otvorio prvu hrvatsku ambasadu u svijetu, sagrađenu sredstvima hrvatskih iseljenika. Između ostaloga, članice su nabavile majice s hrvatskim grbom, različite staklene stvari i tanjure koji su obilježavali taj značajni dan, da bi sav prihod od prodaje poslije poslale u domovinu.

Prvi hrvatski predsjednik među iseljenicima

Taj događaj je bio kulminacija svih godina rada Društva, koje je znalo da njegov napor i rad svih tih godina nije bio uzaludan. Dočekali smo dan, koji smo toliko željeli, ali se nismo nadali da će se to još za našega života ostvariti.

*Vanda Boras Podravec s gospođom Anicom
Tuđman prigodom njena posjeta Australiji,
1995. godine*

Croatian Women's Association,
25 Gatton St.,
FARRER A.C.T. 2607

4 August, 1980

The Hon. Ian McPhee, M.P.,
Minister for Immigration and Ethnic Affairs,
Parliament House,
CANBERRA A.C.T. 2600.

Dear Minister,

On the 25th of June, 1980, after a number of unsuccessful telephone calls to your department, I sent a letter (copy attached) by registered mail (receipt number C 716965, Molen) to the Head of the Translation Unit specifically to complain about the propriety and quality of their translation of a pamphlet distributed by the Post Natal Care Unit to Croatian women hospitalised in the Calvary Hospital (see attached).

The Ethnic Communities Council of the A.C.T. has subsequently (letter of 13 July, 1980, attached) raised this matter on behalf of the Croatian women with your colleague, the Minister for Health. To date I have received no acknowledgment that my letter has been received, nor have I been invited to discuss with persons responsible for the unacceptable translation where significant differences occur between colloquial Serbian and Croatian.

Withdrawal from circulation of the offensive translation was an immediate response by Hospital-staff when the vulgar nature of colloquialisms for the Croatian reader was pointed out. They agree that such a standard of language would not be used in English or intentionally in any other community language.

The second point of my original letter was to draw the attention of your Department that their credibility is brought into question every time they mistakenly decide that "Serbo-Croatian" is the most appropriate medium of communication with Australians who identify as Croatians.

In the A.C.T. where the majority of former Yugoslav citizens are of Croatian ethnic background, the Croatian language would appear the most logical language into which translation from English should be made for hospitals, schools and government departments and agencies. There is serious inconsistency in practices between the States and the Commonwealth and within the Commonwealth Government. All States recognise Croatian as a separate language, as does the Office of the Public Service Board (photocopy of advertisement attached). When will your Department recognise, as the Yugoslav Constitution does (see attached), that Croatian is a legitimate separate language officially recognised as a medium of communication with a major ethnic group?

- 2 -

On behalf of the Croatian Community of Canberra and Queanbeyan I seek your assistance that:

1. The accuracy and propriety of translation made by your Department will be closely monitored
2. The Croatian language will be recognised and used by your Department for communication with Australian of Croatian background.
3. Replies will be received to our letter of 24 June 1980 and ECC's (ACT) letter of 13 July, 1980.

Yours sincerely,

Vanda Podravac

(Vanda Podravac)
PRESIDENT

Pismo Hrvatskoga ženskoga društva, upućeno ministru za useljništvo, 4. kolovoza 1980., u kojem se traži službeno priznanje hrvatskoga jezika u Australiji.

MINISTER FOR IMMIGRATION
AND ETHNIC AFFAIRS

PARLIAMENT HOUSE
CANBERRA, A.C.T. 2600

Ref 79/78469-1966b
CIT/ES

15 OCT 1980

Mrs Vanda Podravac
President
Croatian Women's Association
25 Gatton Street
FARRER ACT 2607

Dear Mrs Podrovac

I am writing with further reference to your letters of 4 August and 22 September 1980 concerning the translation of a pamphlet on post-natal exercises, and the use of the Croatian language for communication with people of Croatian background in Australia.

I understand that the firstmentioned of the matters which you have raised has been the subject of subsequent correspondence and discussion between yourself and officers of the Department of Immigration and Ethnic Affairs. I therefore propose to deal only with the matter of the use of the Croatian language.

It is noted that the official language of the Socialist Republic of Croatia is the Croatian literary language and that this is one of the four official languages of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

You will be pleased to know that the Department of Immigration and Ethnic Affairs is now preparing translations in both the Croatian and Serbian languages and no longer uses the expression "Serbo-Croatian" in translations.

I have arranged for all departments and authorities involved in preparing material in community languages to be informed of this with a request that they no longer use "Serbo-Croatian" as a general expression to cover the Croatian and Serbian languages.

2.

My predecessor, the Hon. M.J.R. Mackellar, made a statement in the House of Representatives on 27 September 1979 on the implementation of the Galbally Report. Translations of that statement were printed in ten community languages including Croatian and Serbian.

Recognising that language is a vital and integral facet of one's culture, I fully subscribe to the principles that guided those who framed the Galbally Report when they said: "every person should be able to maintain his or her culture without prejudice or disadvantages and should be encouraged to understand and embrace other cultures".

Yours sincerely

*Odgovor ministra za useljeništvo na pismo
upućeno 4. kolovoza 1980.*

Vanda Boras Podravac: Iz suvremene povijesti hrvatske zajednice u Australiji

ARCHBISHOP'S HOUSE,
C.P.O. BOX 80,
CANBERRA, A.C.T. 2600

2 September 1980

Mrs. V. PODRAVAC
25 Garton Street
FARRER, A.C.T.

Dear Mrs. Podravac,

I am in receipt of your letter of 22 August in which you raise the question of Croatian culture in relation to children receiving the Sacraments.

I think it should be pointed out that our Catholic faith is not identified with any one culture, but transcends this all. There is a variety of ways and means by which Croatians in this country can preserve what is proper to their culture while still integrating themselves into the local Catholic Church to which they now belong. This integration is of special importance for the children.

A Croatian Mass is available every Sunday in Canberra for those who understandably prefer to assist at Mass in their own tongue. However, it is the responsibility of the Pastors in the parishes in which Croatian children live and go to school to see that they receive the Sacraments. It is especially disruptive and to the disadvantage of the children if they go elsewhere for First Confession, Holy Communion and Confirmation.

The present policy was already in possession when I arrived in this Archdiocese, but I have no plan to change it.

I readily acknowledge that Croatians are excellent Catholics. For this very reason, I am confident that they will do everything possible to help their children to become truly part of the Australian Church in which they are destined to live their lives.

Yours sincerely,

J. J. Sheehan
Archbishop of Canberra and Goulburn

Pisma upućena nadbiskupu Canberre i tajniku Ministarstva za useljenišvo, u vezi priznanja hrvatskoga jezika u Australiji.

COMMONWEALTH OF AUSTRALIA
DEPARTMENT OF IMMIGRATION AND ETHNIC AFFAIRS

Acting
OFFICE OF THE SECRETARY
CANBERRA, A.C.T.

14 AUG 1980

Dear Mrs Podravac,

In the absence of the Minister for Immigration and Ethnic Affairs I have been asked to reply to your letter of 4 August 1980 concerning the translation of a pamphlet on post-natal exercises, and the use of the Croatian language for communication with Australians of Croatian background.

On the matter of the translation to which you have referred it frequently happens that people familiar with a particular language hold strongly differing views as to which translation of a given expression into that language is the most appropriate. It is understood that some of the expressions used in the translation were based on Serbian rather than Croatian usage. However, every effort was made by the translator to avoid the use of expressions which could be regarded by either Serbian or Croatian speakers as "offensive" or "vulgar".

In view of your comments I have made arrangements for a senior officer in the Translation area of this Department to telephone you with a view to arranging a meeting at which your objections to certain aspects of the translation can be discussed.

With regard to the question of the language to be used for communication with Australians of Croatian background you will be interested to know that the Minister for Immigration and Ethnic Affairs has received other representations on this matter. In view of the representations the Minister is currently reviewing Commonwealth practice in relation to the languages to be used for the publication of information material produced by Commonwealth Departments and Authorities.

Yours sincerely,

D. Volaker
D. VOLAKER

Mrs. Vanda Podravac,
President,
Croatian Women's Association,
25 Garton Street,
FARRER, A.C.T. 2607

Prepiska s Ministarstvom za useljenišvo i ministrom za useljenišvo "u sjeni", u vezi diskriminacije Hrvata zbog njihova jezika

Telephone IMMIGRATION Canberra
Telephone 64 1111
Tels 62027
P.O. Box 26
Canberra A.C.T. 2616

Department of Immigration
and Ethnic Affairs
Boschett Office
Chen St
Belconnen, A.C.T. 2617

Our Ref: SETT/DA:JMS
Your Ref:

Mrs V. Podravac
25 Garton Street
FARRER ACT 2607

Dear Mrs Podravac

Thank you for your letter of 10 January 1983, concerning NAATI testing, workshops held by the Association of Translators and Interpreters of the ACT (ATIACT) and translations into the Croatian language.

Your letter to Mrs Tang of 13 October 1982 was erroneously delivered to the Central Office of this Department. A copy was addressed to Mrs Tang at the ACT Regional Office for her reply, but was not received by her. Fortunately, your original letter was retained in Central Office, and a second copy has now been forwarded to Mrs Tang for her attention.

You will appreciate that the Association of Translators and Interpreters of the ACT is an independent body which is not in any formal sense linked with this Department. I understand that the workshops to which you refer, which were organised by ATIACT, were partially funded by a grant from NAATI, but I can assure you that this Department was not responsible for the selection of tutors for the workshop.

You do not specify the deficiencies which you have detected in the Croatian language entry concerning the Telephone Interpreting Service in 1982 telephone directory. Like all other translations into Croatian prepared by this Department however, the translation in question was undertaken by a translator with NAATI Level III accreditation in English a Croatian.

Yours sincerely

A. K. Lindenmayer
A. K. Lindenmayer
First Assistant Secretary
ETHNIC AFFAIRS DIVISION

PARLIAMENT OF AUSTRALIA
HOUSE OF REPRESENTATIVES

OFFICE OF ALAN CASHMAN, M.P.
FEDERAL MEMBER FOR MITCHELL

RUPE 2
1 BOWER HILLS ROAD
IMPERIAL HILLS, NSW 2153
TEL 628 8555

28th October, 1985

Mrs. V. Podravac,
Ethnic Communities Council,
P. O. Box 394,
CIVIC SQUARE A.C.T. 2608

Dear Mrs. Podravac,

I was particularly pleased to have the opportunity of meeting you in Parliament House on the 16th October.

The wide ranging discussion was particularly stimulating and I want to thank you for your participation and your comments.

You can be assured that I will take the opportunity of coming to meet you at a mutually convenient time.

You will find enclosed a copy of a significant speech of John Howard which would cover the matter of discrimination and his personal attitudes. I was somewhat surprised by the view expressed on discrimination, particularly racial less prejudice than John Howard. I trust that the enclosed speech will reassure you of that fact.

Yours sincerely,

Alan Cashman

ALAN CASHMAN, M.P.,
Member for Mitchell.
Shadow Minister for Immigration & Ethnic Affairs.

25 Gatton Street
FARRER ACT 2607

1 September 1992

Mr Richard Carleton
c/- Sixty Minutes
24 Artarmon Road
WILLOUGHBY NSW 2068

After watching your segment on the crisis in former Yugoslavia, I was wondering how much research you have done into this war. For a start, the Croats and the Serbs are two different peoples - not from the "same stock" as you quoted in your program. Croats came to their country in the 7th Century via Europe, originating from what is now Iran, whereas Serbs do not have any connection with this origin.

I also question the credibility of the statement that Croats have "killed" 700,000 people during World War II in Jasenovac, when the current Croatian President Dr. Franjo Tudjman, a former Yugoslav general himself, and a historian, discredited the above figure, which is closer to around 60,000, less than 10% of what is claimed by Serbians. It must be noted that since World War II, the former Yugoslavia, dominated by Serbia, controlled all propaganda thus making any figures unreliable. Because Dr Tudjman exposed these facts as being false, the Yugoslav regime jailed him on two occasions. I also wish to know why figures of how many Croats were slaughtered by Serbs in World War II were conveniently left out of your so called "impartial" report. This includes approximately 300,000 Croats murdered in a 5 day period by Serbs ^{near} the Austrian town of Bleiburg. Mr Carleton, get your facts from reliable sources, and if you are not sure, then at least state that your facts are unreliable, rather than making categorical statements.

V. Podravac

V Podravac OAM

Vanda Podravac OAM; prepiska · Aktivisti hrvatske zajednice u Australiji ustrajno su pismima upoznavali australsku javnost i državne institucije s temama iz njihova života

Svečanost otvorenja prve Hrvatske ambasade u Canberri, 1993.

Doček prvoga predsjednika Hrvatske, dr. Franje Tuđmana, 1995. godine.

Prvi put su se zavijorile hrvatske zastave po cijeloj Canberri. Taj neopisivi osjećaj velikoga priznanja, nakon toliko godina borbe za Hrvatsku, toga dana nije nikoga ostavio ravnodušnim.

Hrvatski međudruštveni odbor Canberra-Queenbeyan

Hrvatska zajednica je uvijek imala jedno vrhovno tijelo, sastavljeno od svih lokalnih zajednica, s ulogom koordinacije među organizacijama zbog cjelokupnog rada u zajednici, kao i izvan nje, što se protezalo i na ostale hrvatske organizacije u Australiji. Budući rad odbora nije zahtijevao neki posebni status, sve se vodilo na amaterskoj bazi. No, kada se nakon *Galbally Reporta* situacija za sve useljenike počela poboljšavati, uključujući i nas, pokazala se potreba da se taj odbor registrira, jer samo tako ima 'pristup' svim službenim organima. U to doba predsjednik mu je bio Drago Ljubić, i vrlo ga uspješno vodio, pa smo pod njegovim vodstvom Odbor službeno registrirali u studenome 1983. Na žalost, Odbor u originalnome obliku više nije radio, pa su ga vlasti ukinule 1994.

Članovi Hrvatskoga međudruštvenoga odbora bili su

- Hrvatski nogometni klub Deakin
- Hrvatski nacionalni klub O'Connor
- Hrvatski katolički centar
- Hrvatsko društvo «Žena»
- Hrvatska folklorna grupa «Croatia»
- Hrvatska folklorna grupa «Kardinal Stepinac»
- Hrvatska etnička škola
- Hrvatski radio program
- Hrvatski nacionalni kongres
- Hrvatska stranka prava
- Hrvatska republikanska stranka
- Hrvatski oslobodilački pokret
- Hrvatska seljačka stranka
- Hrvatska uzdanica
- Predstavnik zajednice pri Vijeću etničkih zajednica

Poslije registriranja, Odbor je mogao zastupati kod australskih vlasti bilo kojega svoga člana, isto je važno za traženje financijske pomoći zajednici.

Kako je zajednica porasla na nekih osam tisuća članova, ukazala se potreba za jednim dobrotvornim centrom. Do tada su to obavljale uglavnom časne sestre i neke druge članice zajednice, no to nije bilo dovoljno za velike potrebe zajednice. Odlučeno je da će se osnovati dobrotvorni centar sa stalnim osobljem. Išlo nam je u prilog to što je država 1983. osnovala program za unaprjeđenje zapošljavanja pri dobrotvornim i dobrovoljnim društvima, koja su trebala financijsku pomoć. Vijeće etničkih zajednica

imenovalo me za člana, i kao članica odbora imala sam uvid u proceduru i način dodjeljivanja novca. Na toj dužnosti sam bila od 1983. do 1986. Tako da je i naša zajednica ispunila molbu za pomoć pri osnutku dobrotvornoga centra. Na sastancima, 8. svibnja i 22. svibnja 1984., kojima nisam prisustvovala, raspravljalo se o nama, ali naša molba je bila odbijena. Kako nije obrazloženo što je razlog nepovoljnoga ishoda, predsjednik Međudruštvenog odbora Drago Ljubić i ja smo zatražili da nam se dopusti da vidimo zapisnik sastanka, jer smo na to po Zakonu o slobodnom informiranju imali pravo. Bilo nam je udovoljeno, a za magnetofonsku vrpcu nam je rečeno da je «na žalost već bila poništena». Nije nas iznenadilo to što smo pronašli u tim bilješkama, ali smo se iznenadili da se još uvijek baca ljaga na nas, kao i do 1980. Neke od tih primjedaba su glasile: «osobito osjetljiv i delikatan posao», «politički osjetljiv», «neki politički problemi uključeni u dobrotvorni rad», «EAC je identificirao neke zabrinjavajuće pojedinosti» (op. Ethnic Affairs Commission), «najpotrebitija zajednica u cijeloj regiji», «treba sazrijeti», «anti Tito», «Lilly Vesić (Srpkinja), socijalni radnik za sve Jugoslavene» i dr. Iako su sami vladini službenici u istim bilješkama naveli da je to striktno dobrotvorni posao, za koji tražimo novčanu pomoć, naša je molba ipak odbijena. Kasnije, kada smo iskoristili sve moguće veze, u čemu nam je mnogo pomoglo Vijeće etničkih zajednica, dobili smo 1989. odobrenje za pomoć na tri godine, koje smo opet produljivali kako je to država od nas tražila. Tada smo osnovali Hrvatski dobrotvorni centar koji, u drugome obliku postoji još i danas.

Rad međudruštvenoga Odbora na priznavanju Hrvatske

Međudruštveni odbor imao je u tijeku hrvatske borbe za neovisnost od Jugoslavije povijesnu ulogu. Cijela hrvatska zajednica Australije, uključivši našu iz Canberre, bila je na nogama, planirajući kako pomoći domovini. Znali smo da trebamo lobirati na sve strane. Kako smo mi koji živimo u Canberri, glavnome gradu Australije, u boljim okolnostima od ostalih hrvatskih zajednica, jer imamo lakši pristup političkom vodstvu Australije i svim stranim ambasadama, nastojali smo iskoristiti tu okolnost a u isto vrijeme poslužili smo se našim postojećim vezama, za koje smo znali da bi nam mogle pomoći. Naša zajednica, osobito članice Hrvatskoga društva «Žena» bdjele su pred nekim ambasadama, stajale su satima moleći krunicu uz upaljene svijeće. Ustanove na koje smo se najviše 'koncentrirali' bile su: Europska zajednica, Australijski parlament i Američka ambasada. Bili smo uporni u traženju priznanja Hrvatske. Zahtijevali smo sastanke s domaćim političarima, u čemu baš nismo uvijek uspijevali. Osnovali smo pododbor, koji je bio zadužen za kontaktiranje sa svim ambasadama, koje bi nam eventualno mogle pomoći pri priznanju Hrvatske. U tom odboru je bio naš predsjednik Drago Ljubić, Doris Bozin i ja, a ponekad je bio uključen i Blaž Kraljević, prije njegova odlaska u Hrvatsku. Kako su dvoje od njih radili, a ja sam godinu dana prije otišla u mirovinu, mogla sam se tome zadatku potpuno posvetiti. Zapalo me kontaktirati sa

svim ambasadama i tražiti sastanak s njihovim poslasticima. Bilo je vrlo interesantno vidjeti i čuti njihove reakcije, kao i to tko i kakvoga 'ranga' nas je trebao primiti, po čemu smo mogli unaprijed zaključiti ishod našega posjeta. Da bih to ilustrirala, navest ću pojedinosti tih posjeta.

- Ambasada Italije – primio nas je sam ambasador dr. Giulio Timoni. Primljeni smo srdačno, ambasador je za vrijeme razgovora pravio bilješke, ne komentirajući ništa, da bi nam na kraju rekao kako se mora konzultirati s Rimom o svemu što smo razgovarali.

- Ambasada Argentine – ambasador Juan Carlos Beltramino pokazao je veliki interes za naš problem. Bili smo uvjereni da je razlog tome to što su Hrvati u Argentini dobro poznati i vrlo cijenjeni. Pomoglo nam je to što je na ambasadi radila jedna naša Hrvatica, koja je došla iz Argentine.

- Ambasada Austrije – primila nas je gospođa Eva M. Moss, Charge d'Affairs. Taj sastanak nam je bio ugodno iznenađenje. Ona nam je rekla da će se osobno zauzeti da bi se Hrvatsku priznalo, ali bi Austriju trebali slijediti i drugi. Zanimalo ju je koga imamo s hrvatske strane u Beogradu.

- Kanadska Visoka komisija (kao članica Commonwealtha, u drugim njegovim državama kao i Australiji ima svoju High Commission). Tu nas je primio First Secretary Joseph A. Makin. Rezultat je bio formalno primanje, bez mnogo komentara.

- Ambasada Danske – I tu nas je primio Charge d'Affairs, g. Esberg. Samo formalni prijam.

- Ambasada Švedske – ambasador se zanimalo za naš narod, pitao mnogo o našoj zajednici u Canberri, o Titu, izlažući kako Šveđani imaju svoje promatrače u Hrvatskoj. Želio je čuti od nas kako bi nam mogle pomoći i druge europske države.

- Ambasada Urugvaja – primio nas je Charge d'Affairs, Julio Gianbruno, koji nam je rekao da oni ne mogu puno učiniti.

- Ambasada Mađarske – ambasador dr. L. Pordany, u prisustvu prvoga sekretara dr. Horvatha, pokazali su veliko razumijevanje. Rekli su da će odmah poslati pismo podrške njihove ambasade u Budimpeštu. Izrazili su zabrinutost za svoje sunarodnjake koji su tijekom ovoga rata, zajedno s Hrvatima, prognani iz Vojvodine.

- Ambasada Njemačke – srdačno nas je primio ambasador dr. Hans Schauer, izrazivši svoju zabrinutost za događaje u Hrvatskoj.

- Ambasade Turske i Poljske nisu pokazale veliko zanimanje za naše traženje priznanja Hrvatske.

- Ambasada Portugala – primio nas je Counsellor Joao Perestrello Cavvaco. Bili su zanimljivi njegovi razlozi zašto ne mogu priznati Hrvatsku. Ustajao je na tome, da se mora naći diplomatsko rješenje, jer Portugal je mišljenja da bi se mogao zamjeriti Sovjetskom savezu u slučaju priznanja Hrvatske.

- Ambasada Rusije – Andrej Ovčarenkio, diplomat s kojim smo kontaktirali nekoliko puta, da bi uvijek odgovorio da su jako zauzeti.

Druge ambasade, iako neke manje važne, nisu pokazale interes da nas vide. Bilo je interesantno da nas ni ambasada Svete Stolice nije htjela primiti. Shvatili smo da se oni ne žele izlagati nikakvim problemima, jer se je u to vrijeme puno pisalo o Hrvatskoj, a ne baš uvijek u najboljem svjetlu.

- Američka ambasada – Od svih tih prijema po ambasadama ovaj je bio najintere-

Prosvjed pred američkom ambasadom, 1991. godine.

santniji. Naime, osmog listopada 1991., Međudruštveni odbor je organizirao lokalnu demonstraciju pred američkom ambasadom.

Kako je bilo nemoguće doći do njih, kao i do predstavništava Europske unije i Engleske, pripremili smo protestne note koje smo imali namjeru uručiti pri samim demonstracijama. Bile su vrlo dobro organizirane, bez ikakvih incidenata, praćene policijom. Bilo je malo Hrvata u Canberri koji nisu bili prisutni na toj demonstraciji. Kada smo se nas troje, uz dozvolu policije, približili stražarskoj kućici pred ambasadom, u kojoj je bio jedan marinac, zamolili smo ga neka javi u ambasadu da bismo htjeli s njima razgovarati. Odgovorio je neka njemu predamo protestno pismo, što smo odbili. Nakon nekoliko minuta je izašao jedan službenik, drugi sekretar Roger Carlson. Tražio je da mu uručimo naše pismo, koje bi on proslijedio svojim nadređenima. Rekla sam mu da mi nismo ni pekari, ni listonoše koji uručuju pošiljke na samoj cesti. Odgovorio je neka pričekamo, jer se mora konzultirati s nadređenima u ambasadi. Ostali smo na cesti, ne znajući što će se sljedeće dogoditi. Bilo je napeto tih nekoliko minuta neizvjesnosti, da bi nas taj isti sekretar po povratku pozvao da uđemo. Ušavši, «led je bio probijen» te smo počeli izlagati naše stajalište. Dok smo razgovarali s njima, dobili su telefonski poziv iz engleskoga poslanstva koji smo i mi mogli čuti. Pozvali su Amerikance u vezi našega posjeta, jer smo poslije trebali produžiti kod Engleza. Drugi

sekretar američke ambasade im je u razgovoru rekao da nas je primio u ambasadi, na što su mu Englezi odgovorili da su onda i oni prisiljeni to isto učiniti. Vidjelo se da taj čovjek želi s nama komunicirati, a i kasnije me nekoliko puta zvao telefonom, i dan prije samoga američkoga priznavanja Hrvatske. No, na tome nije završilo. Na Dan američke nezavisnosti dobila sam pozivnicu da dođem kao počasni gost na njihovu proslavu, koju su održali u dvorištu ambasade.

- British High Commission – sastali smo se sa šefom Političkog odjela, Williamom Pateyjem. Poslije razgovora u američkoj ambasadi produžili smo pješice do nedaleke zgrade British High Commission. I stvarno, pozvali su nas da uđemo. Ondje se nisu dugo bavili nama, niti nam dali ikakve nade. Bili su hladni i proračunati, što smo i očekivali.

- Ambasada Europske unije – dočeka nas je poslanik Roger Camelleri, koji nas je primio vrlo lijepo, ali opet bez ikakvog obećanja ili njihova ‘kompromitiranja’.

Vrijedno je spomenuti da smo najljepše bili primljeni u austrijskoj i mađarskoj ambasadi. Ne samo da su dugo i otvoreno s nama pričali, nego su nam isto tako dali potpunu podršku. To možemo pripisati našem tradicionalnome zajedništvu.

Mnogo truda smo uložili i na lokalnoj razini, tražeći podršku Australije, koja je pak čekala da vidi što će druge zemlje učiniti. Neki političari su se zauzimali za našu stvar, a među njima su se istakli senator Harradine i Paul Filing. Neki parlamentarci su osnovali grupu među svojim kolegama nazvanu «Parlamentarians for Croatia and Slovenia recognition».

Najveća demonstracija ikada održana u Australiji

Sve hrvatske zajednice u Australiji su održavale protestne skupove u pojedinim gradovima, kod svojih domaćih parlamenta, da bi svratile pozornost na situaciju u našoj domovini. U tom organiziranju su bili aktivni, uz ostale dužnosnike, i mladi, ovdje rođeni studenti koji su, što je još više doprinijelo autentičnosti zahtjeva za priznanje Hrvatske. Mi smo ovdje u Canberri isto tako priredili prosvjede u nekoliko navrata i to najviše pred ambasadama, za koje smo smatrali da imaju ključnu riječ u odlučivanju sudbine naše domovine. U međuvremenu smo, u dogovoru sa svim hrvatskim organizacijama u Australiji, počeli s pripremama prosvjednoga skupa u Canberri, čija svrha je bila zahtjev za međunarodno priznanje Hrvatske. Svi članovi Međudruštvenog odbora bili su vrlo aktivni i u stalnome kontaktu s australskim političarima koji su nam bili skloni, a jednako tako su činili i Hrvati po drugim gradovima. Naš predsjednik Drago Ljubić bio je angažiran u organizaciji toga skupa, kao i Doris Božin, koja je kao odvjetnica bila zadužena za kontakte u samoj Canberri. Čelnici svih hrvatskih društava Australije odlučili su pozvati Hrvate diljem Australije na taj prosvjedni skup, koji se trebao održati u Canberri 31. kolovoza 1991. Bili su pozvani i predstavnici drugih etničkih zajednica u Canberri, osobito onih koji su dijelili sličnu sudbinu. Odziv je bio

ogroman, iznad svih očekivanja. Toga dana se skupilo oko trideset tisuća ljudi koji su došli sa svih strana Australije. Skup je održan pred zgradom Australskog parlamenta, a glavni govornik bio je Marjan Bošnjak, da bi ga slijedili neki australski parlamentarci. Od australske vlade se tražilo međunarodno priznavanje hrvatske samostalnosti.

Prosvjed pred australskim Parlamentom, 31. kolovoza 1991.

Neprekidna rijeka ljudi pred palačom premijera Australije, 31. kolovoza 1991.

Takav skup je bio jedini takav ikad održan u Australiji. Tu su bili prisutni svi mediji, pa je odjek bio vrlo pozitivan za nas. Skup je ustvari bio nastavak dobro organizirane kampanje koja je počela popularnom pjesmom *Stop the War in Croatia*, a koju je hrvatska zajednica promovirala diljem Australije. Pjesma je bila na sedmom mjestu ljestvice popularnih pjesama tijekom sedam tjedana a sav prihod išao je u korist pomoći domovini. Oko 30.000 ljudi prosvjedovalo je kako bi Australija priznala Hrvatskoj samostalnost.

Karmela, Marija, Zdravka i Marija – mole kronicu pred engleskom «High Commission» - za priznanje hrvatske nezavisnosti, Canberra 1991. godine.

Starački dom «Hrvatsko naselje» u Canberri

Kako su članovi naše zajednice najviše napuštali domovinu tijekom šezdesetih godina XX. stoljeća, većina njih je tada bila u najboljim godinama, a ovdje su se počeli bavili graditeljstvom, koje je stalno oskudijevalo radnom snagom. Tih godina je došlo mnogo Hrvata, koji su se uputili u svijet «truhom za kruhom». Taj egzodus Hrvata bio je posljedica jugoslavenske politike, koju su mnogi protumačili kao «tih srpski genocid nad hrvatskim narodom». Budući su mnogi od njih došli u godine umirovljenja, pokazala se potreba za smještajem u nekom domu umirovljenika. To se odnosilo i na starije članove obitelji, koji su došli kod svoje djece, da bi iz raznih razloga taj život u obitelji za njih postao neodrživ. Takvih je slučajeva bilo sve više, pa te starije osobe nisu imale kuda otići, a kući u Hrvatsku nisu mogle. Osim toga, oni koji su živjeli u Australiji najmanje deset godina imaju pravo na starosnu mirovinu. Svi je građani Australije dobivaju s navršenih šezdesetih godina, bez razlike jesu li ikada bili u radnome odnosu. Neki uvjeti ipak postoje, odnose se na imovinsko stanje građana, a to je kategorija u koju naša starija populacija uglavnom ne pripada. Australaska vlada je osnovala ministarstvo koje se brine o starijoj populaciji. Oni koji ovise o starosnoj mirovini, moraju dom plaćati 85% svoje

mirovine, a ostalo nadoknađuje država. Domovi se mogu osnovati samo ako država daje dozvolu za otvaranje. Lokalna vlast u Canberri, 1980-ih, besplatno je dodjeljivala zemlju za gradnju staračkih domova. Sada, tko god gradi, mora najprije kupiti teren na kome će se dom podići, a država više ne daje pomoć za njegovu izgradnju. Tako je bio raspisan natječaj za gradnju novih domova početkom rujna 1989. Kada sam o tome pročitala u novinama, obavijestila sam našega svećenika fra Tvrтка Gujića. Naši svećenici, koji su tada živjeli u svojoj kući u samom centru grada, sazvali su sastanak cijele zajednice, na koji sam bila pozvana, da bi mogla obrazložiti koji su uvjeti za dobivanje dozvole gradnje staračkog doma.

Molbu smo podnijeli na vrijeme, dobro smo opravdali potrebu izgradnje staračkoga doma za sve veću staračku populaciju u zajednici. Tu nam je pomoglo Etničko vijeće, koje je dalo popratno pismo, a to su isto učinili svi lokalni kao i federalni zastupnici oba parlamenta. Neki članovi Vijeća manjih zajednica - Slovenci, Mađari i Estonci - dali su podršku i kazali da računaju da bi i sami jednoga dana mogli tražiti smještaj u našem domu. Kriterij primanja, inzistirali smo, bit će baziran, kada su u pitanju druge nacije, na vjeri, sličnosti jezika, političkoga poretka u matici zemlji ili pak društvenoga statusa u Australiji. S time smo isključili mogućnost dolaska onih, zbog kojih bi mogli nastati kakvi problemi među samim stanarima doma. Iako smo izložili dobre argumente, potkrijepljene važnim preporukama, naglašavajući da je hrvatska zajednica jedna od najvećih u Canberri te kao takva jedna od najpotrebitijih, bili smo dosta skeptični glede odobrenja naše molbe. Razlog je bio temeljen na prijašnjim pokušajima slične naravi, kada nismo uspjeli zbog same činjenice što smo Hrvati. Na naše veliko iznenađenje, 18. siječnja 1990., odobrena nam je molba, s time da će nam biti dodijeljeno 606.500 AUD za izgradnju staračkoga doma, a ostali novac trebamo sami sakupiti. Fra Tvrtko je odmah krenuo u akciju, pa je osnovan utemeljiteljski odbor koji je preuzeo dužnost osnivanja staračkog doma. Poslije je sastavljen uži odbor, pa su se, uz fra Tvrтка i mene, uključila još dva člana zajednice. To su bili Ivan Krizaić (koji je još danas uključen u vođenje Doma) i Šime Gulan, oba poznati građevinski poduzetnici i ugledni članovi naše zajednice.

Glavni ulaz u Starački dom «Hrvatsko naselje»

Tražnje odgovarajuće zemlje je potrajalo, a konačno smo je dobili badava od lokalnih vlasti. čija Vrijednost joj je u ono doba bila 1,350.000 AUD. Naš starački dom «Kardinal Stepinac» u Sydneyju nije imao tu sreću. Kad je to sve prošlo, rad je konačno započeo. Fra Tvrtko se svim svojim silama potpuno usredotočio na organizaciju dobrovoljnoga rada, kao i sakupljanje novčane pomoći. Da nije bilo dobrovoljnoga rada, dom se ne bi mogao sagraditi. Većina naših ljudi u Canberri radi u građevinarstvu, pa im nije bilo teško ni žao slobodnoga vremena za tu plemenitu akciju. Dok se gradilo, veze bile su uspostavljene veze s drugima sličnima ustanovama, da bi se dobila jasnija slika što nas očekuje, kakvi problemi, te da znamo kako im prići. To nije bio veliki problem, jer postoji vrlo dobar odnos među svim staračkim domovima. Tako je starački dom, kojemu smo dali ime «Hrvatsko naselje» («Croatian Village») blagoslovio 4. ožujka 1994. kardinal Franjo Kuharić.

Otvorenju su prisustvovali, uz ministricu Ros Kelly, i naš nadbiskup Franjo Kuharić, kao i pomoćni biskup Canberre Patrick Power. Bio je prisutan i hrvatski veleposlanik Neven Jurica sa suprugom Dunjom.

Dom je otvorila ministrica Ros Kelly, 4. ožujka 1994.

Uzvanici pri otvorenju 4. ožujka 1994. (biskup Patrik Power, hrvatski veleposlanik Neven Jurica sa suprugom)

I drugi naši veleposlanici redovito posjećuju starački dom. (dr. Jozo Meter, veleposlanik u Australiji i g. Miller, član Ambassade)

Hrvatsko prosvjetno društvo «Žena» pomaže u priređivanju nekih većih događaja, npr. godišnji piknik. (Na slici su Karmela, Ljubica, Vanda, Tereza, Nada, Ana i Nevenka)

Ljubica i Vanda slikane s veleposlanikom dr. M. Iblerom i g. Millerom. Slikano u kapelici koja je nastala zahvaljujući osoblju i šticevicima Doma

Dom se u doba osnutka sastojao od 21 sobe za umirovljenike, te osam manjih kuća za one koji žele živjeti u sklopu doma i uživati sve njegove pogodnosti, ali u isto vrijeme biti neovisni. Kuće su se mogle zakupiti, a moglo ih se po odlasku ili smrti prodati samome Naselju. Kasnije, 1998. godine, nadogradilo se još drugih petnaest kuća. Do gradnje kapelice nije došlo, jer smo odlučili graditi crkvu. Morali smo zato dio zemlje za gradnju prepisati, odnosno dati u vlasništvo Australskoj crkvi, čime smo izgubili pravo na polovicu našega gradilišta. Kada se to doznalo, zajednica je tražila gradilište natrag, a fra Tvrtko je dobio drugu crkvu na uporabu – pa je ideja o kapelici ostala. Dom nastavlja s proširenjem, pa će biti još 21 soba, za koje je država dala odobrenje. Ovaj put nećemo dobiti nikakvu financijsku pomoć za kapitalne radove, ali se država obvezala, odobravajući proširenje doma, a isto tako dajući subvenciju za nove stanare. Sav trošak oko građevinskih radova moramo sami podmiriti. Isto tako, još imamo dovoljno mjesta za gradnju dodatnih 15 kuća. Zarada će biti namijenjena pokrivanju troškova gradnje doma. Lista čekanja za dom je velika, Hrvati imaju prednost a njih se sve više javlja. Nastojimo, osim udomljenja naših staraca, uposliti čim više osoba hrvatskog podrijetla, iako nema puno naših ljudi koji bi odgovarali tome specifičnome radu. Najveći problem je naći pravo osoblje koje govori hrvatski, a da ima odgovarajuće kvalifikacije, radi u interesu zajednice i da ima dobru karakternu kao i radnu preporuku. Mnogi naši stariji sunarodnjaci nisu nikada savladali engleski jezik, a oni koji su dobro govorili engleski opet se vraćaju svome materinskome jeziku – hrvatskome. Preuzela sam dužnost ravnateljice doma, u nekoliko navrata, dok se nije našla nova osoba koja u svemu odgovara tome položaju. Ovdje moram spomenuti jednoga mladoga Hrvata, Marka Kokića, koji je svojim odanim radom mnogo doprinio i još je vrlo aktivan u rukovođenju Doma. To nam ulijeva nadu da će Dom još mnogo godina služiti našoj zajednici. U Canberri postoje tri etnička staračka doma, talijanski, grčki i hrvatski, kojima je svrha brinuti se za starije članove svojih zajednica. Ova dva druga staračka doma su bila otvorena prije našega.

Tko su stanari hrvatskoga staračkoga doma?

Kako biste sebi mogli predočiti sudbinu ljudi koji žive u našem domu, navesti ću nekoliko priča vrijednih spomena. Imali smo ovdje dvojicu Zagrepčana koji su napustili Hrvatsku za vrijeme Drugoga svjetskoga rata. Jedan od njih, Josip, bio je viši časnik u njemačkoj vojsci, da bi poslije rata bio prevoditelj kod Amerikanaca, zaradivao vrlo dobro, i trošio na žene i piće. Kasnije se oženio Njemicom s kojom je imao sina, pa su zajedno emigrirali u Australiju. No i u Australiji je nastavio sličnim načinom života, pa mu se žena vratila s djetetom natrag u Njemačku. Nikada više o njima nije ništa čuo. Potkraj života došao je u naš dom kao oronuli i bolesni starac, koji je još uvijek maštao o svojoj mladosti. Kada bi počeo govoriti o svomu sinu, posegao bi za lisnicom, izvadio sliku svoga maloga djeteta i počeo plakati. Bio je vrlo arogantan prema osoblju,

komunicirao je s njima na zapovijedajući način, ponižavajući ih svakom prilikom i nazivajući ih pogrđnim imenima. Sličan život imao je i njegov prijatelj Zvonko, obojica su, naime, zajedno stigli u Australiju. Zvonko je također živio pustopašnim životom u Njemačkoj. Dok je Josip u lisnici nosio sliku svojega djeteta, Zvonko je pak nosio sliku svojega chevroleta, jednoga od njegovih skupih automobila koje je imao u Njemačkoj. Živio je od uspomena, star i bolestan, da bi našao utočište u sredini koju je uglavnom ignorirao. Bio je u bolnici, ali je zahtijevao da ga odvedu natrag u «njegov dom», gdje je na kraju i umro. Obojica su završila vrlo tužno, skrhani bolešću i osamljeni. Kod nas su bili smješteni i oni koji su u pravom smislu bili beskućnici. Tako smo primili jednoga našega čovjeka, Zagorca, koji je pronađen ispod jednoga mosta u Sydneyju, a i danas živi u domu. Danas naš starački dom ima svoju vlastitu kapelu, gdje se služi sveta misa svake subote. Tu kapelu smo sami opremili i dali napraviti klupe kod jednoga našega tesara u Sydneyju. Zaposlenici su pridonijeli pri plaćanju oltara i svega ostaloga što je bilo potrebno. Naš stanar, Mato Jurić, rodом iz Bosanske Posavine, pobrinuo se za plaćanje klupa. To je vrlo pobožan čovjek, koji je nakon Križnog puta, kao mladić od 15 godina, bio zatvoren pa je završio na Golome otoku. Poslije je uspio pobjeći i emigrirati u Australiju. Lošega je zdravlja, u kolicima, i već dugo živi u našem staračkome domu. Tek kada se čovjek suoči sa sudbinama naših ljudi po raznim domovina, kao što je naš, postaje svjestan težine tragedije našega naroda u tudini.

Najveći požar u povijesti Canberre

U Canberri je 18. siječnja 2003. izbio strašni požar, uništio je dobar dio Canberre i predgrađa, pa i ono u kojemu je i naš starački dom. Vatra je u stvari počela u australskim Alpama, koje su udaljene nekih tri sata vožnje od Canberre. Najprije je u rano poslijepodne s juga počeo dolaziti gusti dim, čija gustoća je ostajala sve veća, da bi poslije nekoga vremena počelo uokolo padati i izgorjelo lišće. Nitko nije slutio što nam se sprema, a najmanje su bile spremne lokalne vlasti Canberre. Nije se znalo kako se suočiti s dolazećom stihijom, koja je počela harati taj dan. Bila sam kod kuće koja je od staračkoga doma daleko oko deset kilometara. Kada sam vidjela što se sprema, krenula sam odmah prema domu. Put kojim sam vozila, nakon pola sata, bio je zahvaćen ogromnom vatrom. Kako u Canberri ima mnogo drveća, što eukaliptusa a što borova, sve je praskalo od smole i ulja u stablima. Kada sam stigla u dom, počeli smo se pripremati za eventualnu evakuaciju. Panika je nastala u cijeloj Canberri, koja nije imala dovoljno vatrogasnih vozila, da bi mogla barem donekle spriječiti dolazeću vatru. Na televiziji kao i na radiju vlasti su davale redovite upute što moramo činiti. No, to nije puno pomoglo. Poslije mene stigli su Marko i Iva, članovi uprave doma, koji su se na vrijeme probiti zaobilaznim putovima do doma. Dovezli smo naš mali autobus pred dom, priredili smo nešto hrane i čekali. Vatra je došla na kilometar- dva do nas, da bi nas zaobišla, te nastavila harati prema samome centru Canberre. Predvečer je

nestalo struje, pa smo upalili svijeće. Telefonske linije su izgorjele, tako da smo imali samo jednu liniju, koju je *Telecom* hitro uspostavio za ustanove kao naša. To su učinili jer je Ministarstvo za starije osobe bilo stalno u kontaktu s nama, da vide kakva je situacija na terenu. U domu smo proveli tri dana i tri noći, dok opasnost nije prestala. Tek treći dan ujutro redovita telefonska linija bila je uspostavljena, a struju smo dobili tek popodne toga dana. Nismo znali hoćemo li to preživjeti, hoće li nas plamen koji je sijevao oko nas progutati, ali najvažnije nam je bilo kako će svi ti stari ljudi to sve preživjeti. No, začudo, ljudi su bili dosta smireni, nadajući se najboljemu, kako se na kraju i dogodilo. Dok smo mi to sve prolazili, drugi starački domovi koji nisu bili daleko, prema uputama vlasti, evakuirali su svoje štíćenike po školama koje su poslužile kao prihvatilišta. Tada je u Canberri izgorjelo preko petsto kuća, među kojima i šest hrvatskih. Tako je izgorjela i kuća našega člana odbora, Šime Franjića, koji je spasio sa svojom obitelji tek goli život. Troje ljudi se nije uspjelo spasiti i spaljeni su u svojim kućama. Te subote ujutro, moje dvije kćeri otputovale su za Sydney, gdje su se trebale naći sa svojom trećom sestrom koja je trebala doputovati iz Nelson Baya, gdje živi sa svojom obitelji. Njih tri su se trebale sastati sa svojom sestričnom, kćerkom Ivana, brata pokojnoga Milka, koja je došla toga dana u Sydney na službeni put. Za njih je to bio vrlo važan susret, jer se nikada prije nisu vidjele. Naime, sestrična Branka živi u Kanadi sa svojom obitelji i s ocem, pa se nikada nisu imale priliku upoznati. Kako najstarija kćer Stela živi baš u tome dijelu Canberre, koji je bila u vatri, čim je u Sydneyju putem vijesti doznala što se događa, to se popodne, nakon sastanka s Brankom, odmah uputila u Canberu. I dok je ona bila na putu prema Canberri, nekoliko kuća u njezinoj ulici je zahvatila vatra. Samo par kuća je ostalo pošteđeno, i njezina. Naime, njezinu kuću je spasio jedan vatrogasac dobrovoljac.

Posjet Domu ministricе Kolinde Grabar Kitarović, studeni 2005. godine.

Kraj jednoga dugoga i mučnoga puta

Naš starački dom nam postaje sve potrebniji. Kako u Canberri imamo dva doma, u kojima se sastaju članovi naše zajednice, tu se ponekad zapleše, svake nedjelje igraju boče, slavi se, no to ne obuhvaća sve slojeve naše zajednice. To su više sastajališta za mladež i one koji ih vole posjećivati... Zato danas s ponosom gledamo na starački dom, znajući da je to rezultat napora zajednice koja je u to uložila svoje vrijeme, dobrovoljni rad, kao i novac. Mislimo da su naši starci to i zaslužili, pa lakše mogu podnositi tuđinu, koja je sama po sebi vrlo okrutna.

U društvu staroga znanca, g. Nevena Jurice, u Canberri 2005. godine.

Kako smo kroz australsku javnost pomagali hrvatskoj zajednici Australije - rad Vijeća etničkih zajednica u Canberri

Kada je Vijeće etničkih zajednica osnovano, hrvatska zajednica mu je odmah pristupila. Hrvati su se i prije osnutka toga vijeća nastojali uključiti u rad šire zajednice u Canberri. U tome je bila aktivna moja pokojna sestra Jadranka, koja je s još nekoliko Hrvata pristupila dobrovoljnoj organizaciji *Good Neighbour Council (Vijeće dobroga susjeda)*, a tamo se upoznala s nekim Ukrajinacima, Slovancima, Poljacima, kao i drugim predstavnicima etničkih zajednica, većinom onih koji su dolazili iz zemalja iza «željezne zavjese», a koji su dijelili sličnu sudbinu. U toj organizaciji su dobrovoljno radili i Australci i bili upoznavani s onodobnom situacijom u tome dijelu Europe. Stjecala su se, ne samo nova poznanstva, već su ti članovi dobivali i potporu Australaca, kada se radilo o pojedinoj zajednici, na bilo kojemu polju rada koji se na nju odnosio.

U to vrijeme su se neke etničke zajednice složile, pa su poduzele korake na osnivanju etničkog radija, dobivši potporu *Good Neighbour Councila*, pa im se na kraju i taj

pothvat ostvario. Oba naša doma su se obvezala davati novčanu pomoć za uvođenje hrvatskoga radio-sata. Jadranka je to vodila na dobrovoljnoj bazi, a znala je potrošiti mnogo vremena na pripremanju programa koji je obuhvaćao, ne samo lokalne vijesti o zbivanju u zajednici, nego i vijesti iz drugih hrvatskih zajednica Australije, vijesti iz domovine, kao i one širom svijeta. Ona je uvijek uključila u svoje programe i nešto iz hrvatske prošlosti, kao i iz povijesti. I danas postoji radio-program koji je najviše posvećen zbivanjima u zajednici. I tako je među predstavnicima etničkih zajednica došlo do spoznaje da je sazrelo vrijeme da se njihov glas čuje u široj australskoj zajednici. Osim toga, doprinos useljenika na izgradnji najvećega projekta ikada poduzeta u Australiji, *Snowy Mountain Schemea* koji je mogao biti ostvaren samo zahvaljujući useljenicima, plijenio je pozornost australskih medija. U ovim bilješkama vraćam se ponovo u burne sedamdesete i osamdesete. U to vrijeme, naime 1978., **Galbally Report** je otvorio vrata poboljšanju kulturnoga i socijalnoga života useljenika. Država je usvojila svih njegovih osnovnih **57 preporuka**, a bila je spremna i na financijsku pomoć kako bi se ostvarile. Možda je najznačajnija od njih bila vezana uz osnivanje televizijskog kanala koji će se primarno baviti etničkim zajednicama, uključivši i izravni prijenos vijesti iz matične zemlje iseljenika, što postoji i danas (na žalost, Hrvati su od početka bili isključeni). Da bi se mogli predočiti kolika je bila potreba razvijanja kulturnih identiteta useljenika, možemo navesti da su 1980. u samoj Canberri postojale 23 etničke škole, od kojih je najveća bila hrvatska sa svojih 220 učenika. Obuka se obavljala svakoga petka od šest sati do devet, a sami roditelji su organizirali sve potrebno za njezino funkcioniranje. I moj suprug Milko bio je dvije godine ravnatelj te škole, dok ju je naš sin Tomislav pohađao. Prema popisu stanovništva 1976. u Canberri je živjelo 57 619 osoba ili preko 34% stanovništva koje nije rođeno u Australiji. Nemamo statističke podatke o tome koliko je među njima bilo Hrvata, jer se naša nacionalnost u ono doba nije priznavala.

Članovi Odbora za useljevanje s Gerry Hand, sa gospođom Wanda Podravec, članicom Hrvatske zajednice i članicom upravnog odbora Etničkog VI, i gđe Elinor Grassby, članicom gornjeg doma u Canberri. Važno je napomenuti da tako i gđa Podravec jest zastupati interese zajednice i čini. Puni izveštaj u sljedećem broju.

Odbor Uprave Centra za pomoć useljenicima. (Vanda, prva lijevo)

Nakon *Galbally Reporta* 1978. godine osnovana su krovna tijela, putem kojih su useljenici mogli puno lakše doći do svojih prava. I tako je 15. lipnja 1978., pod vodstvom dr. Henrycha Stefanika, utemeljeno Vijeće etničkih zajednica u Canberri koje je brojilo oko 30 članova, a zastupalo je sljedeće nacije, registrirane kao: Austrija, Bangladesh, Croatia, Cambodia, Canada, Czechoslovakia, Chile, China, Estonia, Finland, Germany, Hungary, India, Indonesia, Israel, Japan, Korea, Kurdistan, Latvia, Lebanon, Lituania, Macedonia, Malaysia, Malta, Mexico, Netherlands, Pakistan, Phillipine, Poland, Portugal, Russia, Scandinavian countries, Serbia, Slovenia, Spain, Turkey, Ukraine. Jugoslaveni nisu mogli biti članovi, iako su to pokušavali, jer smo u novi Ustav uveli takvu klauzulu. Vijeće je u srpnju 1979. postalo član novoosnovane krovne organizacije za useljenike, Federacije Vijeća etničkih zajednica Australije (FECCA). Vijeće je surađivalo s vijećima *Good Neighbour Council*, *Ethnic Broadcaster's Council* i *Multicultural Task Force*. Danas Vijeće etničkih zajednica zastupa više od pedeset nacija. Hrvatska zajednica je postala jedna od članica od samoga početka, da bi je osobno predstavljala od 1980. do 1992., no u međuvremenu su me ponekad zamjenjivali drugi članovi zajednice. Dužnost potpredsjednice Vijeća obavljala sam od 1982. do 1992. Naše sudjelovanje je doprinijelo rješavanju mnogih problema s kojima smo se u to vrijeme kao zajednica susretali.

Hrvatska etnička škola, Canberra-Queanbeyan, 1983. godine

*Odbor Uprave Centra za pomaganje useljenicima
(autorica prva lijevo)*

Uprava centra za pomoć useljenicima (Management Committee of the Migrant Resource Centre Inc)

U odboru same uprave hrvatska zajednica je pomagala organizirati nekoliko seminara o Hrvatskoj, 1984., pod imenom *Drugi ljudi – drugi običaji / Other people – other culture*. Tom prigodom smo Drago Ljubić, Marijo Despoja i ja održali predavanja o našoj kulturi i povijesti, uz dobru hrvatsku zakusku. Seminar su posjetili ljudi različitih nacija, a neki od njih su po prvi put čuli za Hrvatsku. Ti seminari su bili vrlo dobro posjećeni. Po postavljenim pitanjima na seminarima moglo se zaključiti kako se o nama malo zna u Australiji, a ono što se zna nije po nas povoljno.

Uprava Odbora za naobrazbu odraslih useljenika (Management Committee of the Adult Migrant Education Program)

Odbor je osnovalo Ministarstvo prosvjete, tako da sam imali pristup svim tiskovinama koje je to ministarstvo izdavalo. Tako je za škole 1983. izdana jedna brošura pod imenom *Cultural background paper Yugoslavia* (Kulturna pozadina Jugoslavije), koju smo dobro proučili, da bi poslije napisali protestno pismo samome ministru prosvjete, koji ga je uputio jednom višem činovniku u ministarstvu, Barriju Smilieju. On nas je zamolio da mu dostavimo ispravke netočnih navoda u toj brošuri, u kojoj smo prikazani u svjetlu jugoslavenske propagande a naš jezik nazvan srpsko-hrvatskim. Napisala sam mu pismo od šest stranica, u kojemu sam citirala neke knjige, između ostalih, pokojnog predsjednika Tuđmana *Nationalism in Contemporary Europe*, ne bi li se upoznao bolje s Hrvatskom. Nisam izostavila spomenuti druge povijesne činjenice kao ubojstvo dr. Šufflaya, Radića, Banovinu Hrvatsku i sl. Nakon nekoliko intenzivnih sastanaka i korespondencije, naši ispravci su bili usvojeni i bila je izdana nova brošura za sve škole u Australiji.

*Savjetodavno vijeće za žene pri lokalnoj vladi,
s premijerkom R. Follet.*

Savjetodavno Vijeće za žene pri lokalnoj vladi (A.C.T. Women's Consultative Council)

To vijeće nije sklono Hrvatima, što se najviše osjetilo kada je na jednom sastanku glasovalo protiv dodjele financijske pomoći hrvatskoj zajednici, za otvaranje jednoga radnoga mjesta socijalnoga radnika za zajednicu. Vijeće je bilo član Odbora Programa za unaprjeđenje zapošljavanja pri dobrotvornim društvima i kao takvo imalo je važni ulogu. Budući smo znali da nam baš nisu bili skloni, s rezervom sam pristupila tome savjetodavnom tijelu. No, nakon kratkog vremena vidjela sam da se njihovo znanje o Hrvatima, baziralo na jugoslavenskoj propagandi, pa sam iskoristila svaku prigodu da im nešto o nama obrazložim. Na Macquire Universityju je nastava hrvatskog bila pred ukinućem, pa smo se diljem Australije angažirali da se nastavi. Zamolila sam savjetodavno vijeće da dade svoju pismenu podršku protiv ukidanja nastave hrvatskoga jezika. Vijeće je to rado učinilo, što me ugodno iznenadilo.

Ostali kontakti putem Etničkoga vijeća Australije

Federacija svih pojedinih Etničkih vijeća u Australiji održavala je svoj godišnji sabor, uz konferenciju za širu australsku etničku javnost, svake godine u drugome glavnome gradu pojedinih australskih država. Te konferencije su se održavale pod pokroviteljstvom predsjednika vlade. Prva takva konferencija održala se u Canberri (*Australian Capital Territory*) 1982., da bi se onda nastavilo u Sydneyju (New South Wales), Hobartu (Tasmania), Melbourneu (Victoria), Darwinu (Northern Territory), Brisbaneu (Queensland), Adelaideu (South Australia), Perthu (West Australia), pa smo tako jedne godine otišli u Wellington (New Zealand). Sama činjenica da sam uvijek bila predstavljana kao Hrvatica (a ne Jugoslavenka), mnogo je značilo za hrvatsku zajednicu. Mislimo da

je to bilo veliko postignuće za ono doba, kada smo se kao nacija nastojali afirmirati, što nam je kasnije, devedesetih godina, pomoglo, osobito u doba traženja priznavanja Hrvatske. Spomenut ću nekoliko važnijih događaja s tih skupština, koji su se na neki način odnosili i na našu zajednicu.

- Godišnji sabor i konferencija Vijeća – Hobart 1983. Na toj konferenciji je kao počasni gost govorio **Charles Perkins**, prvi Aboridžin koji je završio visoku školu. Znajući da je nekada igrao u Adelaideu za ondašnju *Croatii*, bili smo uvjereni da podržava našu borbu za nezavisnost Hrvatske. U svome govoru, između ostaloga, spomenuo je da bi australska vlada trebala preispitati svoju vanjsku politiku, kako bi pomogla da neki narodi koji zaslužuju svoju slobodu do nje o dođu, kao što su hrvatski, poljski i litvanski narod. Ta podrška je mnogo značila za nas.

- Godišnji sabor i konferencija Vijeća – Melbourne 1984. Mnogi sudionici i gosti konferencije došli su sa svih strana Australije, kao i Novoga Zelanda. Među gostima je bio i sveučilišni profesor s University of West Australia u Perthu, Ralph Pervan. Čuli smo da je hrvatskoga podrijetla, ali nije bio aktivni član zajednice, i iako je bio rođen u Australiji, govorio je vrlo dobro hrvatski. Namjeravali smo mu se približiti, da bi čuli što misli o Hrvatima Australije, no to se, tijekom ta tri dana, nije ostvarilo. Nakon nastupa naših folklorša iz Perthu, profesor Pervan je, vrativši se u hotel, nažalost preminuo. Na toj skupštini bio je dr. James Jupp, profesor na australskom sveučilištu u Canberri (Australian National University). Pripremao je enciklopediju o svim useljenicima Australije, te smo mu prišli pitajući treba li podatke o Hrvatima Australije. On je odgovorio potvrdno i zamolio da sudjelujemo u tome. Podatke smo sakupljali sa svih strana, pa smo kao narod i zajednica bili prikazani onako kako odgovara istini. Svoj doprinos dali i prof. Luka Budak i vlč. Gracijan Biršić i Neven Smoje, no isto tako i prof. R. F. Miller, koji nije Hrvate prikazao u najboljem svjetlu. Na konferenciji sam održala govor o položaju žena useljenica u Australiji. Svi ti pothvati bili su samo zrnca od kojih smo stvarali mozaik koji je kao cjeloviti rezultat pomogao pri stvaranju i priznavanju samostalne Hrvatske. Za to su zaslužni svi hrvatski djelatnici, a našu prisutnost u glavnome gradu Australije, nastojali smo čim više iskoristiti. Uzevši u obzir da je jugoslavenski aparat bio vrlo aktivan u Australiji, naša postignuća su tim važnija.

Kad spominjem doprinos stvaranju Hrvatske, mislim na nove useljenike koji su dolazili u Australiju poslije šezdesetih godina, a koji su se ustručavali prići nama koji smo ovdje bili dulje vremena. Naime, pri dobivanju jugoslavenskog pasoša, bili su upozoreni neka se drže daleko od naše zajednice, i uglavnom smo im bili predstavljeni u vrlo negativnome svjetlu. Kako su imali namjeru posjećivati domovinu, držali su se postrance, jer su se bojali «informativnih sastanaka», koje im je tajna policija pri posjeti u Hrvatskoj redovno priuštila. Pričali su nam da su se, kada su bili ispitivani, čudili tome kako je jugoslavenska tajna služba sve znala o nama u detalje: kuda idemo, s kime se družimo i slično; očekujući da će i od njih nešto čuti, ne bi li ih pridobili na suradnju,

što su mnogo puta i uspjeli. No, polako bi nam se ti 'novi' Hrvati počeli približavati, da bi konačno postali ugledni članovi naših zajednica. Mi smo im pomagali da se ovdje što prije snađu, pa su se oni aktivirali u zajednici. Njihov doprinos bio je vrlo cijenjen, osobito za rata u Hrvatskoj. Svakako nam nije pomagalo da su neki Hrvati pokušavali naš rad minorizirati ili u najmanju ruku prikazati ga u vrlo negativnom svjetlu. To se najbolje vidjelo u slučaju jedne demonstracije u Sydneyju, kada su Hrvati, 1988., došli pred jugoslavenski konzulat, na jugoslavenski blagdan 29. studenoga. Bilo je uobičajeno da se toga dana pred svim jugoslavenskim predstavništvima u Australiji demonstriran, traži sloboda za Hrvatsku. Tom prigodom je jedan Jugoslaven iz konzulata pucao na naroda, pa je ranio mladoga Tokića, koji se ondje našao sa svojom obitelji. U Novom listu je izašao članak, 10. prosinca 1988., u kojem je novinar Franjo Deranja imao intervju s jednim Crikveničanom. Između ostaloga, izjavio je «...najveći broj Hrvata i Srba distancirao se od ekstremnih organizacija i okupljao uglavnom u klubovima jugoslavenskog karaktera izjašnjavajući se Jugoslavenima» te nadalje «...tada se je još svako izjašnjavanje kako je netko Srbin ili Hrvat, u Australiji poistovjećivalo s otpadnicima ekstremne orijentacije u sferi političke emigracije». Takve izjave jednoga višega australskoga činovnika bile su u suprotnosti s onime što smo željeli postići.

Vanda Boras Podravec: Otvorenje godišnjega sabora 1992. godine u prisustvu premijera Keatinga.

Priznanja Hrvatima za rad u australskome društvu

Počeli su nas u Australiji prihvaćati zbog onoga što radimo, kakvim životom živimo i tko smo, tako da je australska javnost mogla donijeti vlastite zaključke o tome je li ta silna propaganda protiv nas bila opravdana. Bili smo sve poznatiji, ne samo preko nogometa, nego i po dobrovoljnom radu u svojim zajednicama i izvan njih. Svake godine kraljica Elizabeta dodjeljuje odličja australskim državljanima koji su doprinijeli svojim radom u australskom životu. Ta odličja se dodjeljuju prema preporukama koje dobiva ured predstavnika kraljice u Australiji (Governor General), a koji onda sakuplja dokumente o osobi koja je predložena za odlikovanja. Isto tako se provjerava sve o predloženoj osobi, a cijeli taj proces traje dvije godine. Jednom kada se svi podaci sakupe, ako je ured glavnog guvernera Australije zadovoljan sa svim sakupljenim dokumentima, ta osoba je preporučena za odličje. U stvari, mnogo više preporuka je odbijeno negoli usvojeno. U našoj zajednici, za zasluge i rad u hrvatskoj zajednici i doprinos sveopćem boljitku za useljenike, odličje THE MEDAL OF THE ORDER OF AUSTRALIA dobili su slijedeći članovi: dr. Konstantin BOSNIĆ, Ljerka DRAPAČ, dr. Tomislav GAVRANIĆ, Michael FURJANIĆ, Frank HEWSMAN, Milan KARAMARKO, Nedjeljko MARUNČIĆ, Vanda PODRAVAC, Vinko ROMANIK.

Proslava uručenja ordena OAM (Order of Australia Medal), 1980. god., u Hrvatskome domu Deakin, u društvu ministra za pravosuđe, Phillipa Ruddocka i nekih drugih političara, te s članovima Vandine obitelji kao i hrvatske zajednice

Nastojali smo se uključiti u sve grane kulturnoga i socijalnoga života Australije. U tome je puno puta prevladala želja da se što više zna o Hrvatima, što je značilo da trebamo iskoristiti svaku priliku koja nam se pruža. Navest ću neke od njih, koje su dobile publicitet, a uz to i promociju Hrvatske.

Primanje kod Governer General - predstavnika Kraljice u Australiji

Governer General je 20. studenoga 1983. primio našu folklornu grupu Croatia, pod vodstvom Ančice Cerni.

U društvu folklorne skupine Croatia, na primanju kod guvernera Australije, 1983. godine.

Polaganje ispita pri NAATI (National Accreditation Agency for Translator and Interpreters)

Sve hrvatske zajednice u Australiji su imale problema s kvalitetom prijevoda na hrvatski jezik. Zbog postojeće diskriminacije, državne vlasti su nastojale uzimati za prevodiocce manje poznate osobe, pa se u većini slučajeva dogodilo da su izabrali Srbe. Uslijed toga što je do 1980. jedino bio priznat srpsko-hrvatski jezik, a Srbi su se već dobro plasirali u tome polju rada, pa se Hrvati nisu mogli probiti. Mnogi od njih nisu posjedovali odgovarajuće dokumente, diplomu položenoga ispita po NAATI (Državna agencija za akreditacije tumača i prevodioca). Uz mene, za ispit se prijavila i Maria Goodwin, sestra našeg prvog svećenika u Canberri, fra Mate Bonića. Bile smo poslane tjedan dana prije ispita, na jedan seminar, ne bi li nas pripremili za sam ispit. Kada smo stupile u školsku dvoranu na australskome sveučilištu, dočekale su nas dvije osobe, nama potpuno nepoznate. Kada su upitane da li su one mjerodavne da nas pripreme za taj rigorozni ispit, jedna od njih je odgovorila da je iz Beograda, udata za Australca, a druga je bila na razmjeni učitelja između Jugoslavije i Australije. U ovakvim situacijama čovjeku padne na pamet, da nam je dosta što rade našem narodu u Hrvatskoj, pa nam nije za silu to trpjeti i u Australiji. Odmah sam reagirala rekavši kako ne govorim jezikom gospođe iz Beograda, prema tome ona ne može ocijeniti moj materinski jezik, a drugo, da druga gospođa, predstavljajući Jugoslaviju, ne može biti objektivna u ovom slučaju budući

se govori o hrvatskome jeziku. Nakon toga sam izašla iz dvorane, da bi i Marija poslije to učinila. Prosvjedovali smo pismeno (a i usmeno), odgovarajućim tijelima, pa smo dobile ispriku kako se ubuduće to neće nikada ponoviti. I tu smo postigle jednu pobjedu više. Naš cilj je bio imati prevoditelje iz naše sredine, koji će zastupati našu zajednicu u australskoj administraciji, i to je bilo ono što smo uspjeli postići. Poslije smo taj ispit položile, a nakon nekoga vremena uspjela sam položiti ispit za najviši stupanj – 3. Dobivala sam mnogo materijala za prevodenje, najviše od Ministarstva useljenika i zdravlja. Maria Goodwin je taj posao pretvorila u svoje zvanje, a radi ga i danas.

The Australian People: An Encyclopedia Of The Nation, Its People And Their Origins

Zašto je značajno da smo dobili posebno mjesto u toj enciklopediji? Trebamo uzeti u obzir da su od 1970.-ih Hrvati bili na neki način uvijek u vijestima, uglavnom lošima. Javnost nije poznavala našu povijest, pa su svoje mišljenje o nama stekli preko medija. Takav je bio javni pritisak protiv Hrvata, da je 1973. laburistička vlada osnovala senatski izvanredni odbor za ljudska prava useljenika u Australiji. Taj odbor, pod vodstvom senatora Michaela Towneya, proveo je šestomjesečnu istragu o Hrvatima, te došao do zaključka da «oni koje se osuđuje, nisu ništa veći buntovnici negoli ostali članovi zajednice», te dalje kaže o nama, «niti jednim javnim dokazom nije se moglo ustanoviti da su nasilni incidenti, za koje ih se optužuje, povezani s njima». U toj enciklopediji naroda Australije, 1986., Hrvatima je posvećeno dvanaest stranica, Srbima nešto više od pet, a Jugoslavenima tek jedna stranica.

■ DEAN LUKIN, A SECOND-GENERATION CROATIAN AUSTRALIAN, BEING WELCOMED IN MELBOURNE ON HIS RETURN FROM THE 1984 OLYMPIC GAMES, WHERE HE WON A GOLD MEDAL FOR WEIGHTLIFTING.

Promotion Australia.

Isječak iz dijela enciklopedije koji se odnosi na Hrvate.

Who's Who In Canberra

Kada je knjiga **Who's Who In Canberra** trebala biti tiskana 1989., zemlja mojega rođenja je naznačena «Croatia». To je bilo nezamislivo samo par godina ranije. Situacija se polako mijenjala, pa se sve više hrvatskih imena pojavljivalo u javnosti. Imenovanje pojedinaca za «Justice of the Peace» («Pučki sudac mira»), daleke 1984.

WHO'S WHO IN CANBERRA

Podravac, Vanda
Mrs Vanda Podravac JP, 25 Garton Street, Fyshwick, ACT 2607
Born 27 July 1930. (Dobac, Croatia to Sudanic and Petija Bucas; married to Milko Podravac; children: Stanka, Blanka, Zrinka, Tomislav) arrived Canberra 1966
(educated overseas: BA (Social Sciences) (CCAE)
Financial controller, Australian public service 1968-1989 (retired 1989)
President, Croatian Women's Association of the ACT since 1981; Vice President, Ethnic Communities Council of the ACT 1982-1985; appointed August 1985; Centre Development Committee 1985-1985; appointed Member, ACT Women's Consultative Committee 1985; Member, Legal Review Committee 1982; Member, Commonwealth/State Task Force on Non-English Speaking Background, Women's Issues since 1985; Member, ACT Women's Consultative Committee 1989

20/11/89

1235

ACT Justice of the Peace Association Inc

This
LONG SERVICE AWARD

Isječak iz Who's Who In Canberra

To je priznanje ujedno i velika čast za onoga koji ga nosi. Bila sam ponosna što se ondje našlo još jedno hrvatsko prezime.

Slikano uz moju sliku u reljefu, prigodom proslave 200. godišnjice postanka Australije

Proslava 200. godišnjice australske državnosti

Ipak, jedno od najvećih priznanja doprinosu australskoj zajednici bilo je priznanje pojedincima, a putem njih i zajednicama, kada je, za dvjesto godišnjicu postanka Australije, na prostoru ispred australskog parlamenta u Canberri, između dvjesotinjak slika u reljefu, bila i moja, slika jedne Hrvatice.

Summary

FROM THE MODERN HISTORY OF THE CROATIAN COMMUNITY IN AUSTRALIA

How did Croatians in Australia do away with the stigma of “undesirable immigrants”? During the turbulent 1970’s the Croatian communities in Australia, in particular the community in the capital city of Canberra, achieved excellent successes in affirming ethnic rights, thanks to the liberal government in the country headed by Malcolm Fraser (1978), which accepted more than 50 proposals from legal expert Frank Galbally for the betterment of the status of immigrants. The chief proposals put to the government by Galbally were: equality in Australian society; the introduction of a new television station (SBS) and radio program; ethnic schools in the communities to promote the languages of these immigrant communities, and so forth. After the Australian government adopted the Galbally Report in the early 1980’s, the status of Croatians in Australia continued to improve at an even greater pace, a process in which the author was personally engaged as the vice president of the Council Of Ethnic Communities. She kept a diary of those events. For her work the author, Vanda Boras Podravec, along with several other prominent figures from the Croatian community, was granted Australia’s top decoration, the Medal of the Order of Australia. The author was active in the Croatian community in the following associations and projects: the Croatian Educational Society “Woman” – president 1977-1981 and 1991-1993; the Croatian Coordinative Committee – spokesperson, secretary 1980-1992; a founding member in 1989 of the Croatian Settlement old age home and a member of its managing board from 1989 to the present. Outside the Croatian community the author participated in the work of: the Ethnic Community Council (ACT, Australian Capital Territory) as a member from 1980, and as vice president from 1982 to 1992; the Commonwealth / State Task Force on Women of Non-English Speaking Backgrounds – member from 1982-1992; the Management Committee of the Migrant Resource Centre Inc. – member from 1983-1986; the Legal Aid Review Committee – member from 1982-1991; the Women’s Committee of the Ethnic Communities Council (ACT) – head of committee from 1982-1992; the Community Employment Program – member from 1983-1986; the Management Committee of the Adult Migrant Education Program – member from 1983-1986; the A.C.T. Women’s Consultative Council – member from 1982-1986.

In short, we discover from the author’s diary how the Croatian emigrants communities struggled for Croatian independence and for their status within Australia’s multiethnic mosaic, and how they successfully integrated into Australian society.

Resúmen

DE LA HISTORIA DE LA COMUNIDAD CROATA EN AUSTRALIA

De qué manera borran los croatas de Australia el estigma de „inmigrantes indeseados“? En los turbulentos años setenta del siglo XX, la comunidad croata de Australia, particularmente la de la capital Canberra, logró insuperables éxitos en cuanto a la afirmación de los derechos étnicos gracias al gobierno liberal de Malcolm Fraser (1978) que adoptó más de 50 recomendaciones del jurista Frank Galbally a favor de un status más justo para los inmigrantes. Las principales propuestas de Galbally elevadas al gobierno se referían a la igualdad de derechos en la sociedad australiana; al establecimiento de un nuevo canal televisivo (SBS) lo mismo que de un programa radial; al establecimiento de escuelas étnicas en las comunidades con el propósito de promover el idioma en dichas comunidades, etc.

Después de ser adoptado el Galbally Report por las autoridades australianas, al principio de los años 1980, el status de los croatas en Australia comenzó a mejorar notablemente, de lo cual se ocupó personalmente la Autora como vicepresidenta del Consejo de las comunidades étnicas haciendo apuntes diarios sobre las actividades. La Autora Vanda Boras Podravec, junto con algunas personas destacadas de la comunidad croata, recibió por su trabajo la más alta distinción australiana The Medal Of The Order Of Australia. La Autora fue activa en las siguientes asociaciones y proyectos en el marco de la comunidad croata: Sociedad Cultural Croata „La Mujer“ (presidenta 1977-1981 y 1991-1993); Comité de Asociaciones Croatas -vocera, secretaria 1980-1992; „Población Croata“, Hogar de Jubilados- una de las fundadoras 1989, como también miembro de la Dirección de 1989 hasta la fecha. Fuera de la comunidad croata, la Autora participó en el trabajo de: Ethnic Community Council – (Consejo de comunidades étnicas) miembro desde 1980, presidenta desde 1982 hasta 1992; Commonwealth State Task Force of Women of Non –English Speaking Backgrounds (Grupo federal para solucionar problemas de mujeres que no son de origen inglés- miembro 1982-1992); Management Committee of the Migrant Resource Centre Inc. (Dirección del centro para la ayuda a los inmigrantes)-miembro 1983-1986; Legal Aid Review Committee (Comite de revisión de ayuda legal) miembro 1982-1991; ACT Women’s Committee of the Ethnic Communities Council of the ACT. (Comité para los asuntos de mujeres en el Consejo étnico).- jefa del Comité 1982-0992; Community Employment Program (Progama de promoción de empleos en las asociaciones caritativas- miembro 1983-1986; Management Committee of the Adult Migrant Education Program (Dirección para la educación de inmigrantes adultos -miembro 1983-1986; A.C.T. Women’s Consultative Council (Consejo de asesoramiento para las mujeres del gobierno local)- miembro 1982-1986.

En breve, del diario de la Autora nos enteramos de cómo la diáspora luchó por la independencia croata, cómo se ha integrado en la sociedad australiana y cómo luchó por su status dentro del mosaico multiétnico.

Ivan Čizmić

HRVATSKA AMBASADA U CANBERRI 1977. -1979.

Najoriginalniji i najspektakularniji podvig u suvremenoj povijesti, što ga je u slobodnome svijetu ostvarila hrvatska politička emigracija u popularizaciji načela kojima se hrvatski narod borio za vlastitu samostalnost i državnost, jest Hrvatska ambasada u Canberri, koja je privlačila opću međunarodnu pozornost čak dvadeset i tri mjeseca

U glavnome gradu Australije Canberri 29. studenoga 1977. otvorena je Hrvatska ambasada. Bila je smještena u lijepoj četvrti Forest u aveniji Canberra, okružena zelenilom i brojnim vilama u kojima stanuju strani diplomati i australski političari. Bila je tek nekoliko stotina metara udaljena od sovjetske ambasade i oko jedan kilometar od parlamenta. Hrvatska zastava s grbom od crveno-bijelih kvadratića vijorila se s jarbola u vrtu ispred zgrade. Na pročelju je stajao natpis *Croatian Embassy - Hrvatska ambasada*. Zgradu su noću obasjavali reflektori. Taj čin hrvatske političke emigracije bio je nesvakidašnji i neobičan događaj. Naime, Australija nije priznavala diplomatska predstavništva koja nisu imala iza sebe svoju suverenu državu. Australski Hrvati su bili toga svjesni, ali su ipak, protivno međunarodnim propisima, uspostavili u Canberri svoju “ambasadu” ili “poslanstvo”, postavivši za veleposlanika mladoga hrvatskoga intelektualca, Marija Šimu Dešpoju kao “otpravnika poslova”. Glavni smisao otvaranja Hrvatske ambasade, prema zamisli osnivača, bio je da “bude trubač hrvatske državotvorne misli u ovim dalekim krajevima od Hrvatske. [...] propagandna akcija/manifestacija jedne ideje - ideje nezavisne i slobodne države Hrvatske. Hrvatska državna misao dobila je u toj Ambasadi vidljiv i opipljiv, efektivan i demonstrativan izražaj.” Međutim, inicijatori otvaranja Hrvatske ambasade nisu imali iluzija. Kako kaže M. Dešpoja, oni su igrali na “zakonsku” kartu do kraja. Znali su da će Ambasada naposljetku biti zatvorena, ali njezino zatvaranje htjeli su pretvoriti u “hrvatsku pobjedu”. Htjeli su pokazati da Hrvati nisu teroristi, već da poštuju australske zakone, pa ako nadležni sudovi donesu odluku o zatvaranju, nju treba poštivati.

Reakcije u Australiji i bivšoj Jugoslaviji

Osnivanje Hrvatske ambasade u Canberri izazvalo je mnogostruke reakcije i u Australiji i u ostalom svijetu. Vrlo oštro, što je i razumljivo, reagiralo se u Beogradu. Jugoslavenska vlada je preko svojega akreditiranog ambasadora u Canberri, Aleksandra Šokorca, energično zatražila od liberalne vlade da Hrvatsku ambasadu odmah zatvori i zabrani. U protivnom će, stavljeno je do znanja, Jugoslavija prekinuti diplomatske odnose s Australijom. Ambasador Šokorac pravio je veliki pritisak na Fraserovu administraciju da što prije i bez odlaganja riješi pitanje “ilegalne hrvatske ambasade”. Ni Australiska ambasada u Beogradu, dakako pod pritiskom jugoslavenskih vlasti, nije ostala skrštenih ruku. Gotovo istodobno kad i Šokorac, i ambasador Barrie Dexter se uključio u aferu i podnio svojoj vladi, kako jedan izvor navodi, “vrlo dug i vrlo oštar izvještaj” u kojem se govori o velikom jugoslavenskom ogorčenju na australsku trpeljivost glede “ambasade” i eksplozije bombe u uredu jugoslavenske zračne kompanije JAT u Melbourneu. U Hrvatskoj je zagrebački Večernji list upoznao svoje čitatelje s protestom A. Šokorca australskoj vladi u vezi s aktivnostima “emigrantskih fašističkih ekstremista za vrijeme proslave Dana Republike”. U drugom članku Večernji list je napisao: “Aktivnost takvih terorističkih skupina nije do sada australska vlada nikad javno osudila. Takav pasivan odnos, ne samo da ne pridonosi prijateljskim odnosima dviju zemalja, već je u suprotnosti s međunarodnim obavezama Australije tj. obvezama vlada da na svom području sprječavaju djelovanje terorista”. U Beogradu, u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove, održana je konferencija za tisak 3. prosinca 1977. na kojoj je glasnogovornik Sekretarijata osudio tolerantan odnos australske vlade prema skupini “fašističko-terorističkih emigranata”. Razumljivo je da u Beogradu, u uvjetima totalitarnog političkog sustava, nisu mogli niti htjeli razumjeti da u čitavoj stvari u vezi s Hrvatskom ambasadom australska vlada nije imala pravni instrumentarij kojim je mogla na brzinu riješiti za nju stvarno nastali politički problem. Dapače, nediplomatskim zahtjevima da se Hrvatska ambasada naprečac zatvori u australskoj bi se javnosti postigao suprotan učinak. To se naročito zapazilo poslije izjave ambasadora Šokorca listu *The Canberra Times*: “Mi smatramo da je djelovanje takozvane ambasade vrlo teška politička provokacija uperena protiv integriteta i suvereniteta Jugoslavije.” Davši tako veliko značenje Hrvatskoj ambasadi, Šokorac je nesvjesno zaintrigirao australske medije koji su onda i sami svratili iznimnu pozornost slučaju s Hrvatskom ambasadom. O tome Mato Tkalčević piše: “Hrvatska ambasada je dovela jugoslavensku i australsku saveznu vladu u krajnje nezgodnu i u dobroj mjeri smiješnu političku situaciju, a na golemo zadovoljstvo hrvatske zajednice u Australiji. Australiska javnost i diplomatska predstavništva promatrali su tu borbu Davida i Golijata s elementom humora koji je potpuno išao u prilog hrvatske zajednice.” U vezi s Hrvatskom ambasadom australska vlada se zaista našla pred zamršenim pravno-zakonskim problemom i tako treba tumačiti njezinu neodlučnost u rješavanju toga pitanja. Ministarstvo vanjskih poslova službeno

je izjavilo: “Vladini stručnjaci upravo istražuju komplicirane zakonske implikacije koje su proizašle iz uspostave tzv. ‘ambasade’”.

Hrvatsko pitanje pred australskim Parlamentom i Senatom

Ministar vanjskih poslova A. Peacock je zapravo 5. travnja 1978. godine u Parlamentu podnio vrlo opširan ekspeze: “Želim objasniti stajalište vlade prema osnivanju udruženja, institucija i organizacija koje mogu, upotrebom terminologije uobičajene u diplomaciji, rezultirati nesagledivim teškoćama u odnosima Australije s drugim zemljama i otežavati provođenje australske vanjske politike, čija je uspješnost od vitalnog interesa za naciju. To se posebno odnosi na ona udruženja koja se predstavljaju kao ‘ambasade’. Australija je potpisnik Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Ta konvencija u članku 22 – koji u Australiji ima snagu zakona – nameće Australiji posebnu obvezu da spriječi bilo kakvo podcjenjivanje diplomatskih poslanstava akreditiranih u ovoj zemlji. Tu nije riječ o pitanjima u kojima bi se mogli praviti bilo kakvi kompromisi. To je stvar naših međunarodnih obveza, ali i našeg zakonodavstva koje stoji iza ovih naših obveza.

Zato bih želio posebno objasniti stajalište vlade prema ovom pitanju. Tzv. Hrvatska ambasada uspostavljena je u Canberra od nekih osoba koje možda jesu, a možda nisu potpuno svjesne ozbiljnosti implikacija njihovih radnji koje otežavaju korektne i redovite međunarodne odnose Australije za koje sam ja osobno odgovoran. Zato je potrebno da ja sada dadem objašnjenje ovom predstavničkom tijelu, kako ne bi bilo nikakve sumnje u vladina gledišta i namjere kad je riječ o ovom pitanju. Ta se gledišta, ukratko, sastoje u tome da takva uspostava tzv. Hrvatske ambasade ugrožava nacionalne interese i da takva uspostava ne može biti tolerirana.”

Međutim, uspostavom Hrvatske ambasade nije bio prekršen ni jedan australski zakon. Zbog toga su vladini pravni stručnjaci mjesecima proučavali slučaj Hrvatske ambasade i konačno pripremili nov prijedlog Zakona o diplomatskim i konzularnim misijama (Diplomatic and Consular Mission Act.).

Prema tom zakonskom prijedlogu, ministar pravosuđa ima pravo zahtijevati sudski nalog protiv bilo koje ustanove koja tvrdi da predstavlja neku vladu bez njezina dopuštenja. Ured Ministarstva pravosuđa ovlašten je zatražiti od Ministarstva vanjskih poslova službenu izjavu o pravnom položaju dotične ustanove. Kad se tom izjavom potvrdi da neka samozvana “ambasada” nema službenog položaja, sudbeni nalog će je dati zatvoriti. Jedan član zakona zabranjuje izlaganje bilo kakvih znakova, zastava ili oznaka koje bi dale naslutiti da je riječ o diplomatskom predstavništvu.

Usprkos različitim pristupima, prijedlog Zakona je u Senatu jednoglasno usvojen i istog dana vraćen Parlamentu na ratifikaciju. Pred Parlamentom je federalni ministar pravosuđa, senator Durack, upozorio da bi neke strože odredbe unesene u Zakon mogle biti štetne. Prema njegovu mišljenju, ovim zakonom se vlada nije htjela miješati u prava čuvanja etničke kulture u Australiji. Osobito je istaknuo: “Vlada ne želi zaustaviti ili spriječiti članove hrvatske zajednice da osnivaju vlastite klubove, zajednice ili društva.”

Zakon o diplomatskim i konzularnim predstavništvima stupio je na snagu 24. kolovoza 1978., a federalni ministar pravosuđa, senator Durack, tužio je Saveznom sudu (Federal Court), na temelju tog novog zakona, Marija Dešpoju za kršenje ustavnog zakona. Sudska odluka zabranjivala je Dešpoji obavljanje bilo kakve funkcije i to da "bilo kakvim znakovima, naslovima i zastavama daje javnosti vanjsko obilježje o predstavljanju neke 'ambasade' kao dijela Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije."

Australska javnost, ali i politički krugovi, podijelili su se u odnosu prema Hrvatskoj ambasadi, odnosno oko toga treba li jugoslavenskim vlastima ići na ruku, čak i pod cijenu da se izazove neraspoloženje treće po brojnosti etničke skupine u Australiji. Tako je u rujnu 1978., kad je postupak protiv Ambasade izgledao neminovan, Liberalno etničko vijeće New South Wallea poslalo pismo svim zastupnicima Parlamenta, nagovarajući ih da iskoriste svoj utjecaj kako bi se zaustavila vladina akcija.

Međutim, neki liberali su išli i dalje i pružili australskim Hrvatima otvorenu potporu i u samom zastupničkom domu. Zastupnik za savezni izborni okrug Franklin na Tasmaniji, Bruce Goodluck, zahtijevao je 5. lipnja 1979. da zastupnički dom, u povodu slučaja s Hrvatskom ambasadam, prihvati sljedeći prijedlog: "Ovaj Dom drži da je hrvatski narod osnovao Hrvatsku ambasadu u Canberri zbog šest sljedećih ciljeva:

- (1) Da vlada i australska javnost priznaju da su Hrvati zasebna etnička skupina, a ne Jugoslaveni;
- (2) Da Hrvati imaju jezik koji su upotrebljavali kroz cijelu svoju povijest, da je hrvatski jezik suvremeni jezik kojim se Hrvati i danas služe;
- (3) Da se hrvatski narod prizna kao posebna etnička zajednica (a ne tek kao Jugoslaveni), i to na taj način da javna sredstva pripočavanja i službe omoguće hrvatskoj zajednici vlastite radijske emisije na hrvatskom jeziku;
- (4) Da vladina ministarstva i druge ustanove za tumače, socijalne radnike i socijalna starateljstva omoguće službenike i drugu pomoć na hrvatskom jeziku i uz pomoć samih Hrvata, a ne na tzv. "jugoslavenskom" jeziku;
- (5) Da se pridobije vladina suradnja u istrazi o vladinoj i administrativnoj diskriminaciji Hrvata u dobivanju državljanstva, zaposlenja i putnica;
- (6) Da vlada prizna opravdane ciljeve i pritužbe hrvatske zajednice".

Prijedlog je pobudio velik interes i publicitet u australskoj javnosti. Čitav tekst ovog parlamentarnog prijedloga prenijeli su gotovo svi australski listovi.

Na žalost, Parlament o tom prijedlogu nije raspravljao, nego ga je s ostalim zahtjevima primio na znanje. Konačno je odlučio Savezni sud Australije (Federal Court of Australia) da se "Hrvatska ambasada" mora zatvoriti u roku od deset dana 7. kolovoza 1979.

Mediji o Hrvatskoj ambasadi

Od samog otvaranja, za čitavo vrijeme djelovanja, Hrvatska ambasada postignula je svoj političko-diplomatski smisao i svrhu. Dvadeset i tri mjeseca Hrvatska ambasada

bila je predmet opće pozornosti, ne samo u diplomatskim krugovima nego i u brojnim australskim medijima javnog priopćavanja. Gotovo nema australskog lista koji nije donio barem neku vijest o "Hrvatskoj ambasadi". Poslanstvo je bilo predmet interesa mnogih televizijskih i novinskih dopisnika, među kojima su prednjačili Bill Nicholl, John Wilson i Peter Harvey na televiziji, Bret Bayly, Bruce Juddery i Peter Samuel u novinama. Valja osobito istaknuti kako je u 23 mjeseca djelovanja Poslanstva, *The Canberra Times*, ugledni kanberski dnevnik, pisao o Ambasadi 52 puta, objavio 5 pisama urednika i 6 oglasa. I list *The Advertiser* iz Adelaide posvećivao je iznimnu pozornost radu Ambasade.

Tisak izvan Australije također je s interesom pisao o slučaju Hrvatske ambasade. Zanimljivo je da je jedan od najtiražnijih listova na svijetu, *The Chicago Tribune*, dao opširan prikaz o toj akciji australskih Hrvata, pa je, između ostalog, napisao: "Drugdje bi možda otvaranje Ambasade moglo biti odbačeno kao kakva šala, ali tako nije u Australiji. Ovdje živi više od 200 000 Hrvata. Oni su zapravo brojem treća doseljenička skupina u Australiji, gdje Europljani postaju sve važniji čimbenik u političkom životu. S njima se mora računati. Osim toga, Hrvatska je razvikana posljednjih 15 godina radom žestokih hrvatskih narodnih snaga [...] Iza Ambasade stoji četrdesetogodišnji Marijo Dešpoja, australski državljanin, koji i sam pripada rodoljubnoj hrvatskoj skupini [...] U razgovoru dodaje veselim smiješkom: 'Sve što želimo je: izazvati što više svijeta, razbjesniti Jugoslavene i dovesti u nepritliku Australce'. Prema mišljenju Dešpoje, rođenoga Hrvata, koji se odrekao godišnje plaće od 22 000 dolara u državnoj službi da postane hrvatskim poklisarom, Hrvatska opet mora biti slobodna. [...] Hoćemo svoju državu, nezavisnu Hrvatsku!"

Hrvatska ambasada u Canberri započela je i završila kao općehrvatska akcija iza koje su bezuvjetno stajala sva hrvatska društva i organizacije u Australiji, dajući golemu moralnu i materijalnu pomoć. Na trećem sastanku predstavnika hrvatskih društava i političkih organizacija Australije, održanom 24. i 25. svibnja 1979., nazočni delegati donijeli su sljedeći zaključak: "Budući da je Ambasada izražaj težnji i htijenja hrvatskog naroda za slobodom i hrvatskom državom, sve izravne ili neizravne napadaje s bilo koje strane, uperene protiv Hrvatske ambasade nazočni predstavnici jednodušno osuđuju."

Hrvatska ambasada u Canberri bila je prva hrvatska ambasada koja je djelovala poslije Drugoga svjetskoga rata. Zbog iznimno velike pozornosti koju je izazvala u javnosti, ova hrvatska akcija oduševila je hrvatske zajednice i u drugim zemljama. Iz cijelog svijeta počele su pristizati rijeke pisama potpore. Članci o hrvatskoj ambasadi izlazili su redovito u tridesetak hrvatskih novina širom svijeta. Među ovima, na prvom mjestu vrijedno je zabilježiti mišljenje Bogdana Radice: "Vijest o toj posebnoj ambasadi proširila se daleko izvan Canberre i za taj uspjeh kao i za ideju ovog propagandnog hrvatskog protesta treba zahvaliti jednom čovjeku. Taj Marijo Dešpoja očito je talentirani mladi čovjek, kakvih ima jako mnogo kod Hrvata, ali talent svoje vrsti. To

je jedan od rijetkih Hrvata koji zna kako treba djelovati i boriti se za jedno nepoznato i nepopularno pitanje u anglosaksonskom demokratskom svijetu. On nije upadao u ambasade, nije dizao avione, nego je naprosto učinio nešto što je bilo pragmatičnije i na duži rok uspješnije. Osim toga, taj potez nije niti jednog Hrvata izložio pogibelji da bude ubijen ili da nekoliko Hrvata strada i da ih strpa u tamnicu. [...] Nastupio je odgovorno, kulturno i na način koji odgovara anglosaksonskim sredinama: parlamentarno, diplomatski i u rukavicama. U tijeku čitave dvije godine, koliko se uspjela održati Hrvatska ambasada, ona je postala stjecištem Hrvata koji su je posjećivali i okupljali se oko tog svog predstavništva na očigled australskog i međunarodnog svijeta. Tko je ikada živio u jednom glavnom gradu gdje se nalazi diplomatski kor zna vrlo dobro što je to moralo značiti za 'ugled' Jugoslavije. Diplomatski krugovi imali su obilje materijala za glasine i viceve na račun Titovih diplomata. Takvu sramotu nije još doživjela nijedna jugoambasada u svijetu. Predstavnici jednog od najvećih naroda Jugoslavije oduzimaju pravo beogradskim predstavnicima da govore u hrvatsko ime i da zastupaju hrvatske interese. Nije zato čudo da se Jugoslavija prijetila Australiji prekidom diplomatskih odnosa. Otvaranje hrvatske ambasade u Canberri moralo se stoga raspravljati i u australskom parlamentu. Danima i danima se povlačilo to pitanje. Svaka nova rasprava, bila za ili protiv ambasade, bila je u prvom redu novi udarac ugledu Jugoslavije. Australski parlamentarci počeli su učiti hrvatsku povijest - neki bolje, a neki kao slabi početnici - no lekcije su odjekivale u australskoj skupštini. Taj primjer trebala bi u prvom redu slijediti mlada Hrvatska u svim slobodnim zemljama. I drugdje bi se trebali javiti Hrvati Dešpojinih kvaliteta i Dešpojine generacije, ljudi koji znaju govoriti jezik zemlje u kojoj žive i koji razumiju njene unutrašnje političke prilike. Otvaranje i dvogodišnje postojanje Hrvatske ambasade u Canberri trebalo bi ostati jednim od najlucidnijih primjera što ga inteligentna i sposobna mlada snaga u slobodi može dati u popularizaciji svoje zemlje i načela kojima se hrvatski narod bori za svoju samostalnost i državnost."

Radičinu ideju da bi primjer Hrvatske ambasade iz Canberre trebali slijediti i Hrvati u drugim zemljama podržao je i hrvatski publicist iz Lunda u Švedskoj, Zlatko Markus, koji je o tome napisao: "Čini mi se da bismo trebali početi ne samo razmišljati nego i raditi na otvaranju hrvatskih ambasada i to tako da zapremamo barem glavna jezična područja na svijetu. [...] Hrvati u Australiji su utemeljenjem svoje Hrvatske ambasade u Canberri dali dobar i pametan primjer".

I list *Hrvatska država* iz Münchena dao je podršku Hrvatskoj ambasadi u Canberri i o tome napisao: "Tko iole pozna internacionalno pravo, a posebno ono odnoseće se na međunarodne državne odnose i u tim odnosima na međunarodna diplomatska predstavništva, znao je da taj čisto manifestacioni i simbolički čin uspostave Hrvatske ambasade [...] neće i ne može biti priznat kao stvarno i zakonito predstavništvo hrvatske nacije u toj zemlji. Nu i bez toga legalističkog stanovišta, nitko ne bi mogao poreći i zanjekati moralno značenje takve Hrvatske ambasade, jer se je njezinom uspostavom

manifestirala volja 95 posto većine australskih Hrvata, a to odgovara u isto takvom postupku i raspoloženju Hrvata u domovini, da Jugoslaviju ne smatraju svojom državom i da ‘Jugo-ambasada’ ne predstavlja niti zastupa interese hrvatskog naroda. I baš u tome kao glavnome, iscrpljivali bi se smisao i svrha te Hrvatske ambasade u Australiji”.

Osnivanje Hrvatske ambasade u Canberri svakako je najspektakularnija i najoriginalnija akcija u povijesti djelovanja hrvatske političke emigracije. Nikada Hrvati ne bi mogli dobiti toliko prostora u australskom tisku, za koji nisu platili niti jedan novčić, niti bi preko televizije i radija mogli izraziti svoje nezadovoljstvo protiv jugoslavenske državne tvorevine, da nije bilo ljudi koji su organizirali rad ambasade i svih onih nebrojenih Hrvata širom Australije i svijeta koji su podržali rad Hrvatske ambasade.

Summary

THE CROATIAN EMBASSY IN CANBERRA 1977-1979

A Croatian embassy was opened in Canberra, the Australian capital, on November 29th of 1977. In opening the embassy Australia’s Croatians wished to proclaim before the world the Croatian nation’s desire and determination to achieve its own democratic and free state, challenging the Yugoslav embassy’s right to represent it and speak on its behalf. For twenty-three month the Croatian embassy was the subject of widespread attention and deserves as such a special place in modern Croatian history as one of the most brilliant undertakings of the Croatian political emigration. Notably, not a single Australian law was breached in establishing the Croatian embassy. The Croatian embassy in Canberra started and ended as a Croatian-wide action with the unconditional support of all Croatian associations and organisations in Australia, providing massive moral and material assistance.

Resúmen

CROATIAN EMBASSY – EMBAJADA CROATA EN CAMBERRA 1977-1979

El 29 de noviembre de 1977, fue abierta la Embajada Croata en Camberra, capital de Australia.

Con ello, los croatas australianos notificaron a la opinión pública mundial la voluntad y decisión de la nación croata de constituir su propio estado, democrático y libre, denegándole a la embajada yugoslava el derecho de representarla y actuar en su nombre. Durante veintitrés meses la Embajada Croata atrajo la atención de la opinión pública; por lo tanto este acontecimiento es digno de ser destacado en la historia contemporánea de Croacia como una genial maniobra de la emigración política croata. Cabe señalar que con el establecimiento de la Embajada Croata no se transgredió ninguna ley australiana. La Embajada comenzó y terminó su existencia como una acción de todos los croatas, de la cual participaron incondicionalmente todas las asociaciones y organizaciones croatas en Australia que le dieron su total apoyo moral y material.

Rebeka Mesarić Žabčić i Nenad Pokos

POGLEDI MLAĐE GENERACIJE AUSTRALSKIH HRVATA NA ŽIVOT ISELJENIKA

Ovaj rad baziran je na razgovorima vođenima s mladom generacijom hrvatskih iseljenika koji žive u državi New South Wales • Iako ponosni na svoje hrvatske korijene, nedovoljno prakticiraju i koriste hrvatski jezik što bi s vremenom moglo rezultirati potpunom asimilacijom u australsko društvo

Povjesničari izdvajaju šest većih valova iseljavanja Hrvata u Australiju: razdoblje od 1890. do 1918. godine smatraju prvim većim valom iseljavanja zbog teške gospodarske situacije u matičnoj zemlji, a iseljavanje je bilo usmjereno prema zapadnome dijelu Australije zbog posla u rudnicima zlata, opala i na sječi šuma. Dakle, emigracija je bila uvjetovana odlaskom hrvatskih ljudi “trbuhom za kruhom”, ali istodobno i pojavom tzv. australske zlatne groznice. Sljedeći veći val iseljavanja odnosi se na razdoblje između 1918. i 1945. godine kada Hrvati zbog dvaju svjetskih ratova, velike gospodarske krize tridesetih godina prošloga stoljeća, političkih previranja u domovini, te teritorijalnih promjena iseljavaju prema Australiji. Nadalje, smatra se kako je novi značajniji iseljenički val Hrvata prema Australiji započeo 1948. godine iz izbjegličkih kampova u Italiji i Austriji (koji su se počeli zatvarati početkom 1950-ih godina), kako ne bi bili vraćeni u “Titovu Jugoslaviju”. U razdoblju od 1954. do 1960. godine započelo je novo iseljavanje Hrvata prema Australiji, zbog komunističkog režima u tadašnjoj Jugoslaviji. U Australiju je između 1960. i 1973. godine stigao novi val Hrvata zbog ekonomske (privredna i društvena reforma, viškovi radnika u industriji, velika nezaposlenost itd.) i političke situacije (Hrvatsko proljeće) u matičnoj domovini. Za iseljavanje Hrvata prema Australiji koje je započelo osamdesetih godina prošloga stoljeća i nakon 1990. godine (zbog krize kasnog komunizma i kasnije zbog ratnih zbivanja na tlu Republike Hrvatske) može se reći da još uvijek traje iako slabijim intenzitetom. Iz ovog općenitoga i kratkoga povijesnoga pregleda, prema razdobljima iseljavanja Hrvata prema Australiji, može se zaključiti kako iseljavanje Hrvata prema Australiji traje intenzivno od kraja 19. stoljeća. O tome, uz brojno hrvatsko iseljeničtvo u Australiji, svjedoče i mnogi izvori te postojeća hrvatska, ali i anglosaksonska literatura.

Različita iskustva mlađe generacije australskih Hrvata

S povijesno-geografskog aspekta za očekivati je da će različita iskustva mlađe generacije australskih Hrvata pridonijeti novijem razumijevanju kako povijesno-geografskih procesa i činjenica, tako i suvremenih društvenih pozicija i zbivanja među našim iseljenicima. Od samih početaka doseljavanja na australski kontinent do današnjih dana hrvatski se iseljenici međusobno pomažu, družu, poslovno savjetuju itd., kako bi sebi olakšali svakodnevnicu i život, a ublažili nostalgiju za rodnim krajem i Hrvatskom. Upravo su ta svakodnevna druženja postala temeljem iz kojih su se počela formirati društva, klubovi i udruge u kojima danas egzistira i funkcionira hrvatska zajednica na australskom kontinentu. Iako su u hrvatskoj zajednici brojniji članovi starije generacije iseljenika (koji uglavnom i vode brojne hrvatske udruge, klubove, društva i organizacije) vrlo je zanimljiva i od posebnog je značaja recepcija iseljeničke aktivnosti kod mlađe populacije iseljenika (druge, treće i četvrte generacije¹) i razina njihovog uključivanja u različite inicijative, kao i samoinicijativa. Za razliku od prve generacije (koja je, ako se školovala, stručnu spremu ili kvalifikacije najčešće stekla u tadašnjoj Hrvatskoj), druga, treća i četvrta generacija australskih Hrvata školovala se u gradovima diljem Australije, učila je i polagala ispite na engleskome jeziku, dok se hrvatski jezik uglavnom govorio kod kuće i prigodom raznih zajedničkih okupljanja i to najčešće narječjem prostora iz kojeg potječu članovi starije generacije. Mlađa generacija australskih Hrvata temeljem svojih iskustava priča i ističe kako su prve generacije hrvatskih iseljenika došle u Australiju bez obrazovanja ili s najnižom stručnom spremom, kako su najčešće radili zanatske i slabije plaćene poslove te su zbog toga imale najniži položaj na društvenoj ljestvici, dok je kod druge, treće i četvrte generacije situacija obrnuta. Veći dio mladih australskih Hrvata ima više ili visoko školsko obrazovanje i vrlo dobro plaćeni posao. S obzirom na životnu sredinu u kojoj su odrasli i stečena iskustva naši sugovornici (mlađa generacija australskih Hrvata) imaju približno jednake poglede na život hrvatskih iseljenika u Australiji. Jedan sugovornik tijekom našeg razgovora ističe: "...moji su roditelji željeli da što prije završim srednjoškolsko obrazovanje i počnem raditi kako bih njima olakšao životnu situaciju, iako se ja nisam slagao s time. Shvatio sam, promatrajući ih tijekom odrastanja, kako ću i ja samo sa srednjoškolskim obrazovanjem teško raditi i mučiti se čitav život kao oni. Stoga sam uz pomoć i podršku djevojke upisao višu školu i u roku je završio. Danas su roditelji sretni što sam diplomirao jer vide kako se ja ne moram toliko mučiti u životu kao oni...". Sličan primjer navodi i mlađa djevojka iz Sydneyja koja je nakon završenoga zanatskoga obrazovanja počela raditi u jednom povećem trgovačkom centru kako ne bi više bila na "teret" roditeljima,

---

¹ Ovisno o razdoblju dolaska predaka ili konkretno određene osobe na australski kontinent, hrvatske iseljenike svrstavamo u prvu, drugu, treću ili četvrtu generaciju.

ali nezadovoljna uvjetima rada nakon godinu dana rada odlučuje se dalje školovati i govori: "...shvatila sam da ću bez adekvatnoga obrazovanja zauvijek raditi u trgovačkim lancima ili na sličnim poslovima, a to me nije ispunjavalo i činilo me nezadovoljnom...". U komparaciji s prethodna dva primjera, nova sugovornica naglašava kako su upravo njeni roditelji bili čak ambiciozniji od nje. Sugovornica ističe: "...iako su inzistirali na govoru hrvatskoga jezika kod kuće, zahtijevali su da što prije dobro naučim i usavršim engleski jezik koji će mi uvelike olakšati obrazovanje i mogućnost boljeg zaposlenja..."; "...isto tako su me poticali da upišem fakultet i veselili se svakom mome položenome ispitu...". Nakon što je diplomirala, naša sugovornica se zaposlila u Sydneyju u poznatoj australskoj marketinškoj agenciji i trenutno radi kao menadžerica. Slična iskustva i primjeri svjedoče o različitim stavovima, razmišljanjima, prioritetima između mlađe i starije generacije hrvatskih iseljenika te pokazuju kako su za više (bolje) plaćeni i željeni posao bile presudne i važne postignute obrazovne kvalifikacije.

Istodobno nas zanima koliko često se mlađa generacija služi hrvatskim jezikom, odlaze li i, ako odlaze, na koji način participiraju u hrvatskim klubovima, društvima i udrugama...Kao i to s kojim institucijama ili osobama i kojim sredstvima komuniciranja komuniciraju u Republici Hrvatskoj. Općenito se pretpostavlja da australski Hrvati mlađe dobi rijetko komuniciraju na hrvatskome jeziku, nedovoljno participiraju u hrvatskim udrugama, društvima i klubovima, te nedovoljno održavaju kontakte s Republikom Hrvatskom. Jedna mlađa sugovornica govori: "... rijetko komuniciramo na hrvatskome jeziku, jedan je razlog tome što skoro čitav dan provodimo na poslu gdje prakticiramo engleski jezik, ili smo u krugu ljudi gdje se priča samo engleski jezik; no hrvatski jezik se trudimo govoriti kod kuće...". Drugi sugovornik suprotno prethodnoj tvrdnji govori: "... mi kod kuće govorimo samo hrvatski jezik, a kako sam zaposlen kod

U velikome multikulturalnome društvu Australije u kojem sigurno nije lako probiti i dokazati se, mlađa je generacija hrvatskih iseljenika kroz pojačani interes za obrazovanje naglasila kako je uspjela isključivo obrazovanjem ostvariti svoje ciljeve

“našeg čovjeka” u njegovoj firmi imam mogućnost češće govoriti hrvatski jezik, dok na engleskome komuniciram “svugdje drugdje”...”. Nova sugovornica naglašava kako se uporaba hrvatskoga jezika kod djece prakticira najčešće kod kuće, na zajedničkim okupljanjima ili u hrvatskim školama, ali engleski jezik ima primat. Isto tako govori: “...djeci se najčešće daju hrvatska imena, ali sve je više slučajeva kada djeca imaju engleska imena i hrvatska prezimena (ako nije u pitanju miješani brak)...”.

Od posebne važnosti za hrvatsku zajednicu su mladi članovi kluba koji najčešće dolaze zbog mnogo raznih društvenih događanja i mogućih druženja s mladom generacijom hrvatskih iseljenika. Mladi australski Hrvati ističu kako su svjesni da nedovoljno participiraju u hrvatskim klubovima, udrugama i društvima zbog svakodnevnih obveza (bilo poslovnih ili privatnih), ali naglašavaju kao problem i pitanje vodeće strukture pojedinih klubova koja najčešće nije u skladu s njihovim načelima i pogledima, kao i kadrovska ustrojenost klubova. Jedan sugovornik ističe: “...većina prijedloga od strane mladih bila je bojkotirana što nam nije bilo drago pa smo odlučili družiti se izvan klubova, a u klubove idemo samo za blagdane, vjenčanja (ako su organizirana u prostorijama kluba) i ako se odvija neki značajniji događaj. Zapravo nam je žao što vrlo malo odlazimo u klubove jer smatramo kako bi stariji članovi mogli štošta naučiti od nas; pa tko će jednoga dana nakon njih preuzeti odgovornost vođenja zajednice ako ne mi mladi?...”. Isto tako, mlađa generacija australskih Hrvata smatra kako bi se uloga hrvatskih etničkih udruga, društva i klubova trebala temeljiti na povezivanju hrvatskih iseljenika svih dobnih granica s ciljem dugoročnoga druženja, razmjene različitih iskustva na svim interesnim poljima unutar postojećega australskoga društva, također smatraju kako su od posebne važnosti međusobna pomaganja na polju svih životnih sfera, a trebala bi biti vođena nostalgijom prema domovini itd. Mlada studentica hrvatskoga jezika na Sveučilištu Macquaire u Sydneyju naglašava: “... smatram kako je potrebno njegovati zajedništvo hrvatske zajednice jer zajedništvo omogućava svim hrvatskim iseljenicima kvalitetniji suživot s ostalim etničkim migrantskim zajednicama u Australiji...”.

Mlada generacija australskih Hrvata u Republici Hrvatskoj prema njihovim iskazima najčešće komunicira s rodbinom, a poneki i s Hrvatskom maticom iseljenika². Najčešće komuniciraju putem e-maila, običnih pisama, a razgovaraju tekstovno i slikovno putem “chata”. Mladi smatraju kako bi se komunikacija s Hrvatskom, zemljom njihovih korijena, trebala, za obostranu korist, pojačati jer, kako tvrde, mogu svojim znanjem i ulaganjima doprinijeti razvoju Republike Hrvatske. Mišljenja smo kako znanje australskih Hrvata može poslužiti kao snažna poluga u transnacionalnom povezivanju i približavanju Hrvatske svijetu, a uzajamne veze na relaciji Hrvatska-Australija poticati

---

² Hrvatska matica iseljenika različitim programima i aktivnostima privlači i potiče mladu generaciju australskih Hrvata na učenje hrvatskoga jezika tijekom ljetnih i zimskih škola učenja hrvatskog jezika u domovini, organizira upoznavanje prirodnih ljepota i kulturnih vrijednosti Hrvatske te time potiče i razvija etnički i kulturni identitet. Istovremeno se razvija međusobna suradnja i povjerenje na relaciji zemlje primitka i zemlje podrijetla (domovine) koji su od posebnog značaja za mladu generaciju hrvatskih iseljenika, a stječu se nova poznanstva i prijateljstva.

će međunarodnu razmjenu i učvrstiti međuljudske odnose.

Na pitanje smatraju li za svoj dom Republiku Hrvatsku ili Australiju, citirat ćemo samo jedan odgovor: "...Hrvatska je dom u srcu, a Australija je dom gdje živimo i radimo!..."

Na temelju različitih iskustava s kojima smo se upoznali tijekom razgovora s mladima mogu se uočiti i izdvojiti neki pogledi mlađe generacije hrvatskih iseljenika na život hrvatskih iseljenika u Australiji. Iz izdvojenih primjera se uočava kako mladi smatraju znanje engleskoga jezika i visokoškolsko obrazovanje presudnim za uspjeh i postizanje željenih životnih te poslovnih ciljeva u australskom društvu. U velikome multikulturalnome i anglosaksonskome društvu Australije u kojem sigurno nije lako probiti i dokazati se, mlađa je generacija hrvatskih iseljenika kroz pojačani interes za obrazovanje naglasila kako je uspjela isključivo obrazovanjem ostvariti svoje ciljeve. Iako ponosni na svoje hrvatske korijene nedovoljno prakticiraju i koriste hrvatski jezik što bi s vremenom moglo rezultirati potpunom asimilacijom u australsko društvo. Isto tako, iz razgovora možemo zaključiti kako mlađa generacija australskih Hrvata u postojećim udrugama, klubovima i društvima nije zastupljena na odgovarajući način, čime će se u skorijoj budućnosti javiti problem oko preuzimanja odgovornosti vođenja hrvatske zajednice. Mišljenja smo kako bi trebalo poraditi na uključivanju mladih u vodeće strukture hrvatskih etničkih klubova, društava i organizacija (uz obostrano uvažavanje mladih i starijih iseljenika), čime bi se ublažila (u budućnosti moguća potpuna) asimilacija mlađe generacije hrvatskih iseljenika u australsko multikulturalno društvo.

Summary

THE VIEWS OF THE YOUNGER GENERATION OF AUSTRALIAN CROATIANS

Based in the varied experiences with which the authors became acquainted during their discussions with young people, some of the views of the younger generation of emigrants of the life of the Croatian community in Australia can be isolated. It can be observed from the isolated examples that young people consider knowledge of the English language and a university or college education to be crucial for success and the attainment of desired personal and business-related goals in Australian society. In the

large multicultural and Anglo-Saxon society of Australia, in which it is certainly not easy to get ahead and prove oneself, the younger generation of Croatian immigrants, through a greater interest for education, has emphasised that it has succeeded in achieving its goals only through education. Although proud of their Croatian heritage, they do not work at or use the Croatian language sufficiently which, in time, may result in a complete assimilation into Australian society. We can also conclude from the discussions that the younger generation of Australian Croatians is not represented in the existing associations, clubs and societies at the level it should be which will lead in the near future to problems related to taking responsibility for leadership roles in the Croatian community. The authors feel that efforts should be made to involve young people in the leadership structures of Croatian ethnic clubs, societies and organisations.

Resúmen

OPINIONES DE LA GENERACIÓN MÁS JOVEN DE LOS CROATAS AUSTRALIANOS

En base a las distintas experiencias adquiridas por los autores conversando con jóvenes, se pueden destacar algunas opiniones de las generaciones más jóvenes de emigrantes acerca de la vida de la comunidad croata en Australia.

De los ejemplos mencionados se deduce que los jóvenes consideran que para alcanzar la meta tanto de la carrera como en los negocios en la sociedad australiana es determinante el conocimiento del idioma inglés y la instrucción universitaria. En la gran sociedad multicultural anglosajona de Australia donde seguramente no es fácil abrirse paso y sobresalir, la generación más joven de la emigración croata explicó como ha logrado alcanzar sus fines exclusivamente mediante la instrucción. A pesar de sentirse orgullosos de sus raíces croatas, practican demasiado poco el idioma croata y se sirven insuficientemente del mismo, lo que podría resultar con su asimilación total en la comunidad australiana. Asimismo puede deducirse de la conversación con ellos, que la generación más joven de los croatas Australianos no está suficientemente representada en las asociaciones, clubes y organizaciones existentes, por lo cual, en un futuro más bien cercano, podrían surgir dificultades cuando le toque hacerse cargo de la conducción de la comunidad croata. Los autores opinan que habría que ocuparse de incluir a jóvenes entre el personal dirigente de los clubes étnicos, sociedades y organizaciones croatas.

Nicholas Tsoutas

NAIVNA SLIKARICA KOJA JE ZADIVILA SVIJET

*Samouka slikarica Gina Sinožić iz australskoga Casula, autorica koja se slikarstvom počela baviti u sedamdesetoj godini života, u domovini se predstavila ciklusom slika pod nazivom *The Passion of Gina* koji je posvetila sjećanju na djetinjstvo, rat, poratnu Rijeku i odlazak iz domovine te život u Australiji • Izložba je održana od 5.9. – 15.10. 2006. u organizaciji riječke podružnice HMI, Casula Powerhouse Arts Centrea i Liverpool Regional Museuma iz Sydneyja • Hrabrost, iskrenost i velikodušnost hrvatsko-australske slikarice Gine Sinožić prepoznala je i australska nacionalna televizijska kompanija ABC koja je tijekom slikaričina boravka u Hrvatskoj snimala film o njenu životu*

Izvanredno putovanje Gine Sinozich započinje čudnim i neobičnim autoportretom Naša priča (*Our Story*, 2004), koji prikazuje preookeanski putnički parobrod Neptunia kako nevino, ali hrabro plovi preko vodopada. Naizgled zamrznuta u točki bez povratka, *Neptunia*, noseći Ginu, njezina muža Eugena, i njihovo dvoje djece, Vladimira (Mike) i Eugeniju (Jenny), uz mnoštvo ostalih iseljenika i izbjeglica, sprema se na poniranje u tamni bezdan zvjezdane noći ka nepoznatoj budućnosti zvanom Australija. Ova slika zahvaća precizni trenutak i značenje ideje odlaska. Ona je istovremeno obremenjena osjećajem straha, tjeskobe i veselja. Nespretno napisane riječi na njezinome novome, iskrivljenome engleskome izražavaju osjećaje na jednostavni nesustegnuti način: “*Moje srce iskidano na komade i kost u grlu i suze u očima... Nisam mu mogla reći, nećemo se vratiti...*” Srpanj je 1957. godine, i njezina razglednica pomalo romantično prikazuje selo Senovik, ugodno smješteno u podnožju planine Učke. Kuće su tipične hrvatske seoske, s crvenim krovovima, okružene dudovima u punome cvatu, s obećanjem zlatnoga proljeća. Gotovo da možeš osjetiti njihov miris. Sveta Marija, mala seoska crkva prozaično sjedi na vrhu Učke gledajući selo u podnožju, kao što je to činila stoljećima, i za vrijeme nasilnoga ratnoga meteža, i pod Titovim komunističkim režimom. To je

njezina prošlost koju ona dragovoljno ostavlja za sobom. U savršenom kontrastu, Australijski kontinent na dnu slike izgleda prazno, nenaseljeno i nejasno - nova zemlja, za koju su vjerovali da će im pružiti slobodu i velike mogućnosti, ne može se zamisliti, ne može se ni predočiti. Ovaj bolni, gorki trenutak još se više čini stvaran jer prikazuje krivnju zbog obmane voljenoga brata Rika, jer ni najbliži nisu smjeli znati o namjeri odlaska u emigraciju, zbog okrutnih progona vlasti. Svi su znali da bi obitelj i rodbina mogli završiti u zatvoru i biti podvrgnuti političkom progonu, no ipak, taj trenutak bola opterećen je osjećajem krivnje što je rezultiralo obiteljskim razdorom, za čije izlječenje je trebalo proteći gotovo 50 godina. Kao i sama Gina, čini se da se i *Neptunia* nalazi u nestabilnoj ravnoteži između sjećanja na traumatična zbivanja iz prošlosti i želje, ili pak optimizma za boljom budućnošću. Ovaj trenutak je dobro poznat doseljenicima koji su izabrali taj moment odlaska unatoč riziku, i unatoč cijeni. Ova dilema sve je više prisutna u Australiji, jer Australija ima povijest konstantne migracije. Politički prognanici i iseljenici ili su prisiljeni na odlazak, ili su u potrazi za boljim životom u novoj, nesigurnoj budućnosti. Naša priča je slika koja uznemiruje jer nas podsjeća da se migranti kreću svijetom zbog razloga koji nisu jednostavni. Oni traže sigurnost i slijede svoje snove temeljene na nadi i stabilnosti. Oni nalaze utočište u stranim zemljama da bi zaštitili svoju djecu od progona. Ali duboko u duši, oni znaju da se nikada neće moći vratiti na mjesto koje su napustili i svi pokušaji da se ponovno stvori ideal "doma" kojega su ostavili za sobom bit će ispunjeni trajnom prazninom i napetošću. Ironija te osebujne, ali duboke neizvjesnosti toga trenutka je u prihvaćanju gubitka koji je u ravnoteži s njezinom predajom, u realizaciji da će nakon pada *Neptunije* u bezdan isplivati u Australiji, te ona suosjećajno, iz pozicije svoje budućnosti govori slijedeće:

Ginin naivni stil omogućava poetično povezivanje, koje se ne oslanja na bilo koji oblik realne reprezentacije, što omogućava da se točnije predstavi psiho-socijalni portret traume zbog odlaska iz domovine, rušenjem pregrada koje razdvajaju vrijeme, povijest, krajolike sjećanja, kulturu i politiku

“... drago nam je zvati Australiju ‘Dome, slatki dome’!!!” Nekako, ona ipak zna, ili predosjeća, da će njezin život zauvijek biti transformiran u kompliciranome procesu zaogrtaanja jedne kulture drugim svijetom, te njezina slika djeluje kao višeslojno tkanje vremena, gdje su prošlost, sadašnjost i budućnost isprepleteni u dijalogu, koji nije nužno ograničen samo sjećanjem u vidu nostalgije, već u nadi i odlučnosti polu-zaborava i polu-sjećanja mijenjaju jedni druge. To su stvari migranata, stvari koje rezoniraju i proizvode značenja, stvari koje neobjašnjivo premošćuju udaljenosti, te psihološki i socijalno objašnjavaju taj jaz. *Naša priča* je kompleksna slika koja slaže jedne do drugih strahove svih migranata. Ginin naivni stil omogućava poetično povezivanje, koje se ne oslanja na bilo koji oblik realne reprezentacije, što omogućava da se točnije predstavi psiho-socijalni portret traume i bola zbog odlaska, rušenjem pregrada koje razdvajaju vrijeme, povijest, krajolike sjećanja, kulturu i politiku. To je ono što ovu sliku čini još privlačnijom jer ona razotkriva poetično osmišljenu osjećajnost koja se provlači kroz tjeskobne slojeve zasićene intimnim sjećanjima. Realnost njezinoga odlaska je primjerenije prikazana na slici *Obitelj Sinožić napušta Denovu*, jer to je zapravo luka iz koje je ona otputovala na talijanskome parobrodu *Neptunia*.

Slika brzo, u stilu naive, a stil joj je intenzivan i osebujan

Gina Sinožić je izvanredna žena, doseljenica i baka, koja je 2000. godine iznenađujuće započela svoju slikarsku karijeru u veličanstvenoj dobi od 70 godina, kad je većina ljudi već u mirovini. Gina radi u svojoj garaži u Casuli, što je prikazano na njezinoj slici *Ja i moj muž u Casuli*. Njezina energija je očaravajuća, kao i njezina značajna produktivnost, vrlo plodna po svim umjetničkim standardima. Gina je samouka, bez formalne obuke. Ona slika brzo, u stilu naive, koji je intenzivan i osoban. Očito je da ona nema vremena za gubljenje i nitko se ne usuđuje zaustavi je. S voljom i odlučnošću, ona prikazuje ideje, sjećanja i strahove koji informiraju. U njezine slike usađen je osjećaj direktne, rijetke iskrenosti i duboke strasti što na neki način objašnjava njezinu marljivost. Njezin život je mjerilo prilagodljivosti i instinkta za preživljavanje. A da nije bilo jednostavno dokazuje i *Ginina Muka (Passion of Gina)*. Zapravo, njezin život je dugo vremena bio vrlo težak - bez obzira gdje je živjela. U selu Senovik, u Hrvatskoj, ona je preživjela nasilje i razaranja Drugoga svjetskoga rata. Njezini zastrašujući prikazi ratnih stradanja prkose mašti i podsjećaju nas na strašnu patnju koju rat nanosi svim ljudskim bićima. Ta cijena je uvijek osobna i nitko nije pošteđen. Svaki rat umanjuje našu sposobnost da budemo civilizirana ljudska bića. Njezino iskustvo rata je iskustvo gubitka, smrti, siromaštva, gladovanja i duševnih ožiljaka, u svjedočenju što ljudi mogu učiniti jedni drugima u ime države, ideologije, religije ili pogrješnoga razumijevanja međunarodne pravde. Za Ginu Sinožić ne postoji opravdanje za ratno nasilje i mi postajemo siromašniji kao ljudska bića kad odbijamo učiti na svojim pogrješkama i svojoj sklonosti ka nasilju. Za Ginu rat je vrlo osjetljivo pitanje, jer ono priziva duboko potisnute osjećaje i slike patnje, zločina i brutalnosti.

Izazvana invazijom Sjedinjenih Država na Irak i intenzivnim medijskim pokrićem koje je svakodnevno donosilo rat u njezinu dnevnu sobu, Gina je bila prinuđena započeti zastrašujuću seriju slika *Rat u Iraku*. Rat je uzaludan, no za Ginu Sinožić režim Sadama Huseina bio je represivni režim, koji je izvršavao zločine mučenja i genocida. U ovom kontekstu, počela su navirati sjećanja. Sjećanja koja su je potaknula da započne slikati seriju *Istra 1943.-1945.*, kao i da produbi ovu temu bolnim ali neophodnim putovanjem u Istru, kako bi istražila do najintimnijih detalja djelovanje rata na hrvatski narod i na male zajednice koje su pomagale partizanima u borbi protiv fašizma. Ova serija još više oduševljava zbog Ginine hrabrosti u suprotstavljanju svoga osobnoga doživljaja rata s okolinom koja još uvijek ima poteškoća u sporazumijevanju oko takvih povijesnih događaja.

Nakon 70 godina osjetila slobodu

Ona slika bez straha, i za Ginu Sinožić slikanje je izražavanje slobode. U sedamdesetoj, odgajana da bude ponizna i da poštuje svoju obitelj i vlast, ma koliko bila potisnuta, nikada se nije žalila. Takav je bio način života njezine kulture i društva. No, zamalo jednim potezom, stvari su se zauvijek promijenile. Na slici *Moje ruke* ona drži slikarske četke. Te četke izgledaju kao da su okupane zlatnim odsjajem, kao da su joj same četke dale moć da konačno i nedvosmisleno ustraje i bude ono što jest. No ona mi je skromno povjerila kako se iznenadila jer je osjećala da su joj te četke donijele sreću, ne samo zato što je pomoću njih mogla izraziti svoje intimne osjećaje i istraživati svoja sjećanja, već i stoga što se njezine slike ljudima sviđaju, te ih čak i kupuju. Ovaj osjećaj oslobođenja još je više naglašen na njezinoj slici *Nakon 70 godina ja sam slobodna*, na kojoj je prikazan ružičasti anđeo sa zlatnim krilima oslobođen iz vaze, koja predstavlja nju samu. Ona doživljava emocionalno i duhovno ushićenje koje joj slikanje pruža. Kroz svoje unutarnje oslobađanje, poput gorostasnoga duha koji je pušten iz boce, ona je bila u stanju nepobitno spoznati svoje mogućnosti i opseg svoga potencijala. Ova sloboda je priznanje vlastite moći stvaranja, i ona više neće biti podvrgnuta drugoj moći i vlasti. Oslobođenje žene i oslobođenje duha u sedamdesetoj! I dosljedno, svojim riječima, ona je nastavila postizati uspjeh izvan svojih očekivanja, jednostavno zato što ona sada vjeruje u sebe i svoje sposobnosti da promijeni svoje vlastite okolnosti. Ta snaga joj je omogućila osloboditi izrazito bolna sjećanja o trenutku susreta sa svojom vlastitom smrću. Kao što Kon Gouriotis govori u svome uvodu kataloga Liverpulske bolnice (*Liverpool Hospital catalogue 2005*): “Rođenje djeteta trebalo bi biti vrijeme veselja i slavlja, vrijeme izražavanja dobrodošlice novome životu. Ginino iskustvo iz 1961. u liverpoolskoj bolnici, četiri godine nakon dolaska u Australiju, bilo je zastrašujuće, kulminirajući njezinu snagu u očajnoj borbi za vlastiti život. Nije se plašila smrti, već pomisli da bi njezina djeca mogla ostati bez majke.” Serija slika *Liverpulska bolnica 1961.* je snažna skupina radova koja služi kao primjer otuđenosti koju migranti osjećaju

kada nisu sposobni komunicirati na njima stranom engleskome jeziku, te su izgubljeni u zbnjujućoj tišini, tim više što je sustav iz onoga vremena bio manje osjetljiv na potrebe novopridošlih migranata. Njezina očajnička borba za život svjedoči o izvanrednoj volji za životom. Bila je uplašena i sama, brzo se rastapajući u stanje halucinacije. Njezino iskustvo podsjeća na važnost jezika i prevođenja, ali isto tako i na potrebu za promjenom kulturno raznolikoga društva kako bi razumjelo, i bilo spremno prihvatiti i cijeniti ideje kulturne raznolikosti i različitosti, bilo da se radi o hrani, religiji, tradiciji, društvenom ustroju, informiranju itd.

Mi imamo moralnu odgovornost osigurati da informacijski sustavi ne završe tamo gdje država prestaje. Kad je Gina vidjela svoju vlastitu smrt u: "... *moj krevet obliven krvlju...*" ona je zapravo vidjela ograničenost države koja je u to vrijeme vodila strategiju asimilacije kroz politiku bijele Australije, gdje je engleski jezik bio jedina značajka te ograničenosti. Drugim riječima, Australiji su potrebni migranti zbog nedostatka radne snage kako bi se postigao ekonomski napredak, ali samo pod uvjetom da oni postanu Australci, te da je engleski jezik obvezni i ključni zahtjev. Zahvalni smo da su se stvari promijenile.

Preživjevši rat, bijeg od komunizma, odlazak u nepoznato, jezične i kulturne promjene, liverpulsku bolnicu i ekonomske poteškoće preseljenja, Ginina najnovija poteškoća pojavila se 1998., kada je Eugen, njezin muž, obolio od demencije - bolesti mozga koja je toliko oslabila njegovu mentalnu sposobnost da je postao potpuno vezan za kuću i nužan mu je stalni nadzor. Serija slika *Živjeti s demencijom* otkriva nježnost, prisnost i napetost svakodnevice, zatočene u zatvoru Eugenove demencije. Potapanje, ali ne utapanje. Ona slika njegove halucinacije, njegov ritual kupanja, njezinu osamljenost i tamu demencije uz bliskost i prisnost zajedničkoga življenja. Osobni pakao je razotkriven, pakao kojemu se ona odupire bez obzira na poteškoće. Ove slike nagovještaju duboku odlučnost koja odražava duhovnu zrelost odnjegovanu u strpljenju i iskrenoj brizi. One također otkrivaju pažljivi uvid u njezin način razmišljanja i zapažanja o djelovanju demencije na Eugenov, kao i na njezin život. Čini se da slike impliciraju nju kao subjekt, bez obzira na to je li ona na njima. Kao da dijeli njegovu bol priznajući učinak demencije na njezin vlastiti život "*moj atelje je kao zatvor bez rešetaka*". Svojim slikanjem - umjetničkim stvaranjem, ona istovremeno objektivizira, dokumentira demenciju i doživljava terapijsku vrijednost kreiranja umjetnosti. Ironično je da u vrijeme doživljavanja samooslobođenja i potrebe za samorealizacijom, ona prihvaća taj paradoks, da će teret njegove demencije ograničiti njezin let u slobodu.

Australska serija, započeta *Našom pričom*, daje selektivni uvid u Ginino iskustvo dolaska u Australiju. *Zbogom najdraži - Dolazak u Melbourne* prihvaća konačnost odvajanja od obiteljskoga doma, Istre i njezine kulture. Po australskim standardima obučena je konzervativno, zapravo pomalo folklorno, njezino samopouzdanje kosi se sa strepnjom, što je očekuje? Slika *Dolazak u Bonegillu* razotkriva odgovor, na njoj je prikazana njezina obitelj kako korača prema dodijeljenom smještaju u turobnoj praktičnosti državnoga

hostela. Iznenadujuća realnost - pitala se je li uopće ostavila komunizam iza sebe? Boje na slici su destilirani sivi tonovi. Ovdje nema boja, Istra se čini jako daleko i konačnost njezina preseljenja je sada potvrđena. Težak rad, energija simptomatična za sve migrante, odlučnost da imaju svoj vlastiti dom i potreba za neovisnošću uskoro ih je odvela u Green Valley, u jugozapadnome dijelu Sydneyja. Uz napor, uspjeli su uštedjeti za polog i kupiti šest jutara zemlje na području Edmondson Park, te su izgradili privremenu kuću od rabljenoga materijala. Nezaustavljivi i ponosni na svoj trud i radnu etiku, uskoro su podigli nasad rajčice i krumpira, a zatim je uslijedila proizvodnja vina. Njihov dom je počeo odražavati istarski način života i potrebu za tradicijom. Ove slike su u kompoziciji i tehnici možda najviše dosljedne njezinom stilu naive. Ali one su također i dokument značajnoga postignuća obitelji Sinožić.

Nakon nedaća i ekonomskih poteškoća uslijedilo je povećanje prosperiteta i refleksivno prilagođavanje australskim uvjetima - no također je očividno da ovo nije išlo nauštrb njihove tradicije i kulture. Ginine slike blistaju bogatom australskom paletom, makar je pejzaž još uvijek izgledao nepoznat, u istoj mjeri kao kad je Van Guerard slikao svoja prva australska djela. Van Guerard je slikao australski bush u stilu karakterističnome za engleski pejzaž, odvojeno od svake australske realnosti. Gina Sinožić na sličan način slika zamišljeni pejzaž, koji prikazuje sjećanje, no to sjećanje nije predstavljeno kao prikaz realnosti. U tom kontekstu stil naive postaje još više očevidan, jer se ploha ne povinuje niti pravilima i strukturama perspektive i prikaza realnosti, niti bilo kakvom kapacitetu prikaza ljudi koji nastanjuju površinu slike bilo kakvim pokušajem ili znanjem ili razumijevanjem antropomorfne anatomije. Ona slika ljude onako kako ih osjeća, i kao rezultat nije potrebno predstaviti ih kvalitetom fotografske izrade. Ovo je također očito u slici *Sydney Harbour* - na kojoj perspektiva izgleda iskrivljeno, jer se čini da čamci plove zrakom, a ne vodom. Ali, pretpostavljam, to nije niti bio njezin cilj, jer ona još uvijek uspijeva prikazati tu australsku ikonu na način koji je autentičan, ali i razigran, evocirajući osjećaj slobode i australskoga načina života.

Slično tome, u njezinim slikama, *Waratah, australski nacionalni simbol*, i *Izvorno australsko cvijeće*, Gina zahvaća autentičnost pokreta i boja, koje nepogrešivo odjekuju

Gospođa Sanja Vukelja (Casula Powerhouse Arts Centre), Vanja Pavlovec (Hrvatska matica iseljenika, područni ured Rijeka), veleposlanica Australije Anne George i gradonačelnik Rijeke Vojko Obersnel dio su tima koji je s Ministarstvom kulture i umjetnosti NSW organizirao Gininu izložbu u Hrvatskoj

u flori Australije. Ove slike su primjer njezine ljubavi prema bojama, cvijeću i životu. Kao izuzetni i talentirani vrtlar 'zelenoga palca' ona je primila brojne nagrade, pohvale i priznanja za svoj vrt u Casuli.

Ove slike također pokazuju možda najbolje vladanje reprezentacijom u usporedbi s njezinim ostalim radovima, jer se čini da ona detaljno poznaje ovaj subjekt i posjeduje sposobnost prenošenja veselja i različitosti australske flore u svoj svojoj čudnovatosti. Nevinost i ljepota cvijeća prenosi se i odjekuje kroz sve kulture i kulturne različitosti. Na ovim slikama ona prikazuje komfor svoga oslobođenja i odraz značenja svoje nezavisnosti. Jer na tim slikama, kao i u samom činu stvaranja, ona je slobodna od Eugenove demencije, svakog političkog autoriteta i muke njezine prošlosti. Želio bih se zahvaliti Gini Sinožić za njezinu hrabrost, iskrenost i njezinu izvanrednu velikodušnost. Donošenje ove izvanredne serije slika u Rijeku za Ginu Sinožić je poput ostvarenja snova. Ova izložba predstavlja značajno i emocionalno putovanje koje opisuje puni krug. Predstavljanjem *Ginine strasti* u Rijeci, ona sada može dijeliti svoju umjetnost, svoje osjećaje, svoje slabosti i strahove sa svojom vlastitom zajednicom. Također bih se želio zahvaliti mnoštvu ljudi koji su pridonijeli ostvarenju ovoga projekta, osobito Peteru Fayu, Sanji Vukelji i Vesni Ristevskoj iz umjetničkoga centra Casula Powerhouse Arts Centre; Sylvie le Clezion, Angeli Higgins i Olivie Rousset iz Vagabond Films; Kao umjetnički direktor Casula Powerhouse Arts Centrea i Liverpool Regional Museuma veliko hvala Vanji Pavlovec na izvrsnoj organizaciji te Hrvatskoj matici iseljenika kao domaćinu Ginine izložbe u Hrvatskoj; Državnom arhivu - Rijeka u čijim prekrasnim prostorima predstavljamo izložbu. Iskreno zahvaljujemo i veleposlanici Australije, Njezinoj ekscelenciji Anni George i njezinom osoblju u australskom veleposlanstvu u Hrvatskoj. Hvala osoblju Casula Powerhouse Arts Centrea, i osoblju Općinskog gradskog vijeća Liverpoola, osobito izvršnome direktoru Konu Gouriotisu, Nikiti Karvounisu i Brianni Munting. Također bih želio izraziti zahvalnost Općinske vijeću Liverpoola, kao i odjelu Ministarstva kulture i umjetnosti - Arts NSW, za njihovu stalnu podršku umjetničkome centru Casula Powerhouse Arts Centre kao i Liverpoolskom regionalnom muzeju.

Summary

A NAIVE ART PAINTER THAT HAS ASTONISHED THE WORLD

Self-taught painter Gina Sinožić, from the Australian town of Casula, got involved in painting in her seventieth year. She made her appearance in the homeland with an exhibition of a series of her works entitled *The Passion of Gina*. The series is dedicated

to her childhood, the war, post-war Rijeka, the departure from the homeland and to life in Australia... The exhibition, organised by the Rijeka branch of the CHF, the Casula Powerhouse Arts Centre and the Liverpool Regional Museum of Sydney, was held from September 5th to October 15th of 2006. The courage, sincerity and generosity of Croatian-Australian painter Gina Sinožić was also recognised by the Australian Broadcasting Corporation (ABC) which shot a film documenting her life during the painter's visit to Croatia.

The exceptional journey of Gina Sinozich started with a strange and unusual auto portrait called *Our Story* (2004), which depicts the ocean-going passenger steamship *Neptunia* as it, naively, but bravely, sails over a waterfall. Seemingly frozen in an irretrievable moment, the *Neptunia*, carrying Gina, her husband Eugen, and their two children, Vladimir (Mike) and Eugenija (Jenny), and a multitude of other emigrants and refugees, prepares to dive into the dark abyss of a starlit night heading into an uncertain future called Australia.

Resúmen

LA PINTORA NAÏF QUE MARAVILLÓ AL MUNDO

La pintora autodidacta Gina Sinožić, nacida en Croacia y radicada en Casula (Australia), comenzó a dedicarse a la pintura naïf a la edad de setenta años. Del 5 de septiembre al 15 de octubre de 2006, la Fundación para la Emigración Croata (filial de Rijeka) en colaboración con Casula Powerhouse Arts Centre y el Liverpool Regional Museum de Sydney, organizó en Croacia una exposición de sus obras titulada: *The Passion of Gina*. La artista dedicó este ciclo pictórico a sus recuerdos de la infancia, que le traen a la memoria la Segunda Guerra, la ciudad de Rijeka de la postguerra, el exilio y su vida en Australia...

Durante la estadía de Gina Sinožić en Croacia, la televisión estatal australiana ABC filmó una película sobre su vida, en reconocimiento a la valentía, honestidad y generosidad que caracterizan a la mencionada pintora croato-australiana.

El viaje de Gina Sinožić comienza con un extraño autorretrato titulado *Nuestro cuento* (*Our story*, 2004), que representa al barco de pasajeros transatlántico *Neptunia* navegando inocentemente pero intrépidamente por una catarata. Aparentemente congelado en un punto sin retorno, *Neptunia*, llevando a Gina, a su esposo Eugen, a sus dos hijos Vladimir (Mike) y Eugenia (Jenny) y a otros cientos de exiliados croatas, se apresta a zarpar en una noche estrellada hacia un futuro incierto y desconocido llamado Australia.

Spomenka Štimec

GROBLJE CARLTON U MELBOURNEU

Iseljavanjem iz Međimurja u područje oko Melbournea stvorena je kompaktna hrvatska naseobina u tom dijelu Australije • Naša poznata esperantska književnica Spomenka Štimec, tragajući za raseljenim članovima obitelji, opisuje u pripovijetci pustolovine svoga djeda i njegovih sumješтана iz Kotoribe koji su posljednje počivalište našli na groblju Carlton • Sociolozi Australije ne poznaju sličan slučaj da se na jednome prostoru, tu između Barnera i Mildurija, doselila cijela jedna regija, 200 muškaraca i sto žena i bezbroj djece

Na vagonu piše “Zagreb - Kotoriba”. Ime Kotoribe vlakovi prenose kroz magle sela dok truckaju putnike prema sjeveru. Kotoriba označava sjever, kraj. Iza nje prestaje Hrvatska, počinje tuđi svijet.

Kotoriba je ime zapisano u knjigama prvih međimurskih doseljenika u Australiju. To su ime najprije sricali australski službenici dok su upisivali pridošlice.

Bila je godina 1924. Ivan i Franjo Vidović, njihov nećak Andrija Matotek i dva prijatelja Stjepan Szilagy i Đuro Soko te su godine odlučili emigrirati u Ameriku. Dok su pribavili sve potrebne papire, službenik im je objasnio da ne mogu u Ameriku zbog nečeg što se zove “Quota system”. Može se samo u Australiju. Tamo da.

Dečki su na brzinu izmijenili poglede i klimnuli glavama. Tako su došli na listu za Australiju. O Australiji su znali koliko i o “quota systemu” - ništa. To je valjda negdje blizu Amerike. A možda i malo dalje.

Za Međimurce je i more Jadransko bilo daleko. A tek Genova odakle su brodovi kretali za Australiju. Putovanje brodom u Australiju nitko nije mogao zamisliti. Nakon prvog tjedna bili su sigurni - da je nebo *morje*, prije bi se došlo do Mjesec. Zujanje strojeva ušlo im je u krv. Oko njih bila je siva voda. Tako dakle izgleda beskraj.

Najmlađi među njima dobro je podnosio put. Imao je usnu harmoniku i njom je iz sivila vode dozivao slike. Rezale su uspomene.

Osem zdel se hladine skuhalo

štiri zdele kroflinov se čuvalo.

Mužikaši pak su bili z Kralovec...

Zdjele hladetina zgusnute oko žute mrkve i svinjskih kožica čudno su izranjale usred sive hladetina oceana po kojoj su danima plovili. *Kroflini su dihali od Kralovca do njihovog broda i sakofelejačke misli kaj su premišlavalali bile su tak žmehke.*

Onog dečeca s mundharmonikom sam je vrag puntal da popeva.

I ta je petorka putovala u srce nedostižnoga, do Terrae Incognitae. Bili su strpljivi, kao osuđeni na smrt. Dok su već poludjeli od čežnje za zemljom, za *šakfom vode* i za *čistom rubačom*, brod se prestao tresti, strojevi su stali, došli su u Perth. Glavni grad Sjeverne Australije. Bili su dotučeni, trajalo je predugo, nisu se mogli radovati. Bilo je to isto kao doći u Glavni grad Sjevernog Mjeseca. Njihove su *šifkarte* vrijedile do Adelaidea, glavnoga grada Južne Australije. Produžili su Adelaideu u susret.

Prve noći policija ih je smjestila u zatvor. Iza rešetaka bio je Adelaide iz obećane zemlje. Nije loše za početak.

Ujutro su dobili ceduljicu s adresama ljudi koji bi mogli trebati radnike. Svuda su bili odbijeni - nisu znali jezik. Oni komadići njemačkoga koje su donijeli kući iz Prvoga rata ovdje nisu bili od koristi. Kad su naletjeli na nekog Dalmatinca, nisu vjerovali čudu. Uho im se utapalo u drage zvukove poznatoga jezika. Od balzama u ušima smijale su im se oči. Dalmatinac im je objašnjavao da se posao može naći na tromeđi između Viktorije, Južne Australije i New South Wallesa. Svakom je zatitrala usnica kad su čuli da se trebaju probiti do rijeke Murray. Bilo im je milo od prvog sloga imena te nepoznate rijeke. Kroz njih je još uvijek nezaustavljivo tekla Mura.

Dalmatinac ih je uputio na vlak do Morgana a onda su danima lutali stepama do Berryja. Tada im se javilo priviđenje: netko je govorio hrvatski. Suhi jezici odmah su im omekšali kao da su ih zalijevali vodom: govorili su po domaći dok im je novi prijatelj tumačio da se mogu zaposliti kao nadničari, da će im on posuditi šator, alat, hranu. Mogu početi odmah. Pružio im je lopatu smiješnoga oblika, nesigurno su je prinijeli zemlji. Toga su popodneva prve kapi međimurskoga znoja pale na australski grunt.

Poslije par dana uzdisanja u šatoru, otkrili su napuštenu kolibu. Trebali su ponovo pomoć prijatelja-tumača. Njegov nesigurni engleski, koji je njima izgledao raskošan kao da pripovijeda sam župnik, pomogao je da dobiju dozvolu da se usele u kolibu.

Tu su prvi put ispružili noge, zatvorili oči. San, velik i opasan kao ocean kojim su pristigli, vezao im je kamen za gležnjeve. I dok su tonuli, šuštalo je lišće pod prozorom kolibe onako poznato kako šušti trsje u Kotoribi a anđeli koje su sanjali nosili su *poculice*¹, *kak međimurske snehe*. *Mesta koja nisu za pokazati, anđeli su pokrivali z tibetom*².

---

¹ poculica je ženska kačkana kapa, dio međimurske narodne nošnje

² tibet je šareni šal, dio međimurske narodne nošnje

U toj su kolibi naslinili olovku i napisali prvo pismo *v Kotoribu*.

Pismo se vratilo črez onu hladetinu od morja i došlo v Kotoribu leta 1925. A to kaj su dečki javili brzo se raširilo do Goričana, Vidovca, Dubrave. Da su srečno došli, da posla ima, da su si zemle već kupili.

Rođaci i prijatelji počeli su prodavati svoju zemlju i uputili se prema Berryju, Barmeru, Red Cliffu, Milduriju.

Sociolozi Australije ne poznaju sličan slučaj: da se na jednom prostoru, tu između Barnera i Mildurija, doselila cijela jedna regija, 200 muškaraca i sto žena i bezbroj djece. Međimurci ovdje govore starinskim međimurskim s tamnim mađarskim vokalima, rečenica im vrvi od deminutiva, *hižica stolček, čajek, penezeki. I da ostanu jezero let, i dalje se budu spominali kak malo imaju penez.*

A i čežnje su im ostale meke. Kupuju australske sandale i pjevaju o čizmama kordovanjskim, onima koje se rimaju s riječima grubijanskim.

*Kupil sam ti čizmice, lepe kordovanjske,
kaj mi nej govorila reči grubijanske.*

Djed mi se zvao Ivan. I njegov otac je bio Ivan, i njegov djed. I njegov sin. *Bil je bogati. Imal je štacun. Oženil je Pepicu, mladu vdovicu. Delala je pri svojima v birtiji v Buzovcu. Bila je tak fletna. I se je druge prosce odbila a njega je štela zeti.*

Prvom su sinu dali ime Ivan. Odmah poslije se rodil Joži a onda je i Tonček došel na svet. *Kupil je kamion, prvi međimurski kamion s kojim je otkupljival jajca i pšenicu na veliko. Štacun je bormeš dobro išel. Onda je znebuha nekak se počelo naompak iti.*

Kamion je u jednom selu naletio na prolaznika. Nije umro, završio je u bolnici. Šofer je morao plaćati troškove liječenja i odštetu obitelji. Država je odredila novu nižu cijenu

Josipa Štimec (baka Spomenke Štimec) s tri sina (Ivan, Josip, Antun) i sluškinjom 1927. Antun danas živi u Melbourneu

pšenici i zalihe se nisu mogle unovčiti.

Ivan je taman zbrojio gubitke, kad je došlo pismo od onih iz Australije u Kotoribu. Glas je iz Kotoribe začas stigao u Goričan. Pri *kupici* brzo su se donosile odluke. Idemo u Australiju.

Najstariji mu je sin Ivan imao četiri godine, treći, Toni, je bio u pelenama. Pepica je brzo razmišljala. *Naj samo ide, ko zna, morti bu na dobro zišlo.*

S njim su krenuli Ivan Moharić, Pavličić, Beliga, Smoljković, Friedrich. Svaki od njih s drugim razlogom da krene za sretnom zvijezdom.

Samo on zna, što mu je rekla žena kad ju je kušnul za rastanak. Na brzinu se prekrižio pred slikom Majke Božje. Već su ga pajdaši čekali pred kućom.

Najstarijega je sina pomilovao po glavi. Mali je čekićem lupkao po nakovnju i okrenuo glavu prema tati. Čuo se lijepi duboki zvuk nakovnja dok je odlazio iz dvorišta. Pažljivo je zatvorio vrata na ogradi. Korak je bio taman toliko dugačak koliko treba da se dosegne sljedeća cigla. Knedl mu je bio u grlu dok je dizao cipelu s te poznate cigle. Dečki su čekali. Svaki od njih vješto je gutao svoju knedlu u grlu. Bilo im je prvi put. Nisu znali da je to tako teško, ići u Australiju. Na početku, uz kupicu, izgledalo je puno jednostavnije.

Putovati u pakao sigurno ne traje dulje nego putovati brodom u Australiju.

Izlizale su im se hlače od sjedenja, a želuci postali drhtavi od napadaja povraćanja. Govorili su hrapavo, umornoga glasa od pjevušenja dok su bili dobre volje i od potisnutih psovki kad su se natmurili. Najmlađi je, kako dolikuje brodu za Melbourne, imao u džepu usnu harmoniku. Njom je dozivao stihove i umatao putnike u napjeve kao u pamuk. Je li to pomoglo da ne polude?

Jedne večeri mužikaš je zanijemio. Zagledan u nebo, vidio je da nema poznatih zvijezda. On koji je s Maricom dogovorio da će se pogledima sastajati na desnoj donjoj zvijezdi u kolu Velikoga Medvjeda, zabezegnuto je morao zaključiti da Velikog Medvjeda

Josipa Gaberc i Ivan Štimec na vjenčanju 1921. (baka i djed Spomenke Štimec koja je, tragajući za raseljenom obitelji, našla grob svoga djeda i njegovih sumještana na groblju Carlton

nigdje nema. Bili su tako daleko da ni Velikoga Medvjeda nije bilo!

Grlo mu se osušilo. Nije se usudio izgovoriti o svom otkriću. Zamišljao je Maricu kako gleda u Velikoga Medvjeda i s njenim se pogledom sreće netko drugi. Njegov pogled više ni do Velikoga Medvjeda ne dosiže.

Drugo jutro morski se pakao oko njih prestao ljuljati. Kraj svijeta gdje se brod zastavio zvao se Melbourne. Morat će najprije naučiti hodati. Ali prije toga, trebalo je izgubiti staro ime. Službenik koji je prozivao pridošle, nikako da izgovori njihova imena. Svi su putnici već izašli, samo su međimurski dečki i dalje čulili uši. Službenik je uporno pozivao neke nepoznate ljude. Konačno, Ivan se ohrabrio i ispružio svoje papire. Brzo je shvatio: Ajvan, to je bio on, Ivan.

Kad su ih pustili na australsko tlo, Ajvan je iz džepa iskopao papirić koji je tamo spremio doma, činilo se prije mnogo godina, kad se zvao Ivan. Na papiriću je bila magična riječ, velika kao glavna premija na lutriji Drummond Street, Carlton. Zagledao se u papirić. Na njemu je poznavao samo prvi red, ime nekadašnjega zemljaka, Židova, koji na toj adresi stanuje. Pisali su mu da će doći i da mole njegovu pomoć.

Najprije je sad trebalo pronaći taj Carlton. S čarobnim papirićem u ruci i s jakim gestama, zaključili su da se trebaju popeti u tramvaj. Kad su stigli do zadnje stanice i kad su svi putnici već izašli nikakav se Carlton još nije pojavio. Vozač tramvaja shvatio je da su promašili stanicu i pozvao ih da se vrate. Pokazao im je gdje se trebaju iskrcati. Tu je bio veliki natpis "United Breweries Carlton". Odahnuli su. Tu su dakle! Uskoro su im splasnula krila. To je bila tvornica piva a ne adresa Židova koju su tražili. Okretali su se i ugledali groblje. Ušli su na groblje Carlton i tu sjeli uz križeve i pojeli iz svojih torbi prvi mršavi australski ručak. Jednom od njih, dok je žvakao dvopek, zaostao od brodske košte, prohujao je okus piceka iz Buzovca kroz sjećanje. Okrenuo se za leptirom koji mu je zalepršao iza uha. Već je nestao. Bila je to uspomena na Buzovec.

Nastavili su potjeru za svojom adresom. Ovaj put je išlo brže. Židov za kojim su čeznuli upravo je dolazio na biciklu. Razvio je kruh i na biciklu mu je još ostala jedna puna vreća. Zagrlio je svoje stare dečke istinski obradovan i istresao pred njih vreću kruha. Snažni zubi, bijeli od vode sa zdenca i od kukuruznoga kruha, veselo su zagrizli u svježinu Australije. Prvi put je izgledalo da taj Carlton nije najstrašnije mjesto na svijetu.

Sutradan su krenuli u potragu za poslom.

Djed Ivan Štimec zakopan je na groblju Carlton tri desetljeća kasnije. Tamo gdje je pojeo svoj prvi australski obrok.

Summary

CARLTON CEMETERY IN MELBOURNE

The chain migration of labourers from Croatia's Međimurje region to the area around Melbourne created another compact Croatian colony in that part of Australia. Well known Croatian Esperanto writer Spomenka Štimec in this short story recounts her memories of her grandfather and his fellow townspeople who found their final resting place in that distant land. The author, namely, in searching for her roots discovers that Kotoriba (in Međimurje, Croatia, the birthplace of her grandfather) is the name entered into the books of the first settlers in Australia from Međimurje. This was the name Australian officials first spelled out when registering the newcomers. Australian sociologists know of no similar case: that an entire region migrated to one area, between Barner and Mildura, some 200 men, a hundred women and countless children.

Resúmen

EL CEMENTERIO CARLTON DE MELBOURNE

Como consecuencia de la emigración masiva de trabajadores de la comarca de Međimurje a las periferias de Melbourne, se creó otro asentamiento compacto croata en esa región de Australia. En su obra, la conocida escritora esperantista de origen croata, Spomenka Štimec, escribe las memorias de su abuelo y de otros paisanos suyos que ahora descansan en paz en aquel lejano continente. Buscando sus raíces, la autora descubrió que el nombre de Kotoriba—lugar de nacimiento de su abuelo— figura en los registros de los primeros inmigrantes procedentes de Međimurje (región de Croacia) llegados a Australia. Esta denominación fue la primera que oyeron los funcionarios australianos mientras inscribían a los recién llegados. Los sociólogos de Australia no recuerdan otro caso igual en el que en un sólo lugar, entre Barner y Mildury, se hayan asentado los habitantes de toda una región, compuesta por 200 hombres, cien mujeres e innumerables niños.

HRVATI U SAVEZNOJ REPUBLICI NJEMAČKOJ

Hrvatsko radništvo u Njemačkoj zaposleno je pretežito u velikim poduzećima i državnim institucijama, a zbog marljivosti su iznimno cijenjena i dobro prihvaćena skupina stranaca koja se sa svojim obiteljima, pojedinačnim i skupnim angažmanom, uspjela uključiti u društvene strukture te razvijene i prijateljske europske zemlje

Iseljavanje i zapošljavanje izvan Hrvatske i hrvatskog prostora iz Bosne i Hercegovine najvažniji su i najbrojniji oblici napuštanja matične zemlje hrvatskoga naroda. Iako su hrvatske vanjske migracije dio općih prilagođavanja stanovništva nerazmjernu između želja za društveno-gospodarskim napretkom i nemogućnosti da se takav napredak postigne na svojem nacionalnom prostoru, hrvatski je narod od sredine XIX. stoljeća često bio potican napuštati domovinu. Bili su to, osim ekonomskih, i različiti politički pritisci i smišljena djelovanja nedemokratskih sustava koji su se smjenjivali na ovom prostoru. Prije Drugoga svjetskoga rata iseljavanje Hrvata u tadašnju Njemačku bilo je zanemarivo. *Obećane zemlje* su u to doba uglavnom bile Australija i Novi Zeland, te Sjeverna i Južna Amerika. Nagli industrijski razvoj nakon Drugoga svjetskoga rata uvjetuje i potrebe za radnom snagom, pa dolazi do iseljavanja Hrvata u mnoge zemlje zapadne Europe. Radnici na privremenom radu *Gastarbeiteri* danas većinom nazivani strani radnici *Fremdarbeiteri* (jer prvi naziv odavno ne prati društvene mijene te skupine) počeli su dolaziti u Njemačku već nakon 1948.g. Tamo su zatekli i određeni broj političkih emigranata, čiji broj nije poznat, koji su se u Njemačku sklonili nakon bleiburške tragedije ili se pak nisu slagali s novonastalim komunističkim režimom u Jugoslaviji.

Emigracija 60-ih i 70-ih godina, uz politički, imala je uglavnom ekonomski karakter. U Njemačkoj danas, prema službenim državnim statistikama, živi 231.198 Hrvata, dok prema podacima Veleposlanstva RH u Berlinu i Hrvatskim katoličkim misijama taj broj prelazi 350.000 ljudi. Tu su uvršteni Hrvati koji imaju njemačko državljanstvo, kao i

Hrvati iz BIH. Najveća koncentracija Hrvata (najviše iz BIH) je u savezним zemljama, i to **Bavarskoj** (München, Nürnberg, Regensburg), **Baden-Württembergu** (Stuttgart, Ulm, Karlsruhe, Mannheim), **Rheinland-Pfalzu** (Mainz), **Nordhein-Westfalena** (Köln, Düsseldorf, Essen), te na područjima **Berlina** i **Hamburga**.

Zakonodavstvo

Hrvati u Njemačkoj uživaju jednaka prava kao i drugi stranci koji tu borave i rade. Zakonski temelj boravka stranaca je **Zakon o kretanju i boravku stranaca** s napomenom da i savezne zemlje imaju određenu samostalnost kod provođenja ovoga zakona. Njemačka politika prema strancima je usmjerena na njihovu trajnu integraciju, što je vidljivo iz odnosa prema stjecanju njemačkoga državljanstva, forsiranja učenja njemačkoga jezika, (dok učenje materinskoga ostaje problem pojedinca ili doseljeničke zajednice) te čvrstu kontrolu i ograničen broj izdanih dozvola za prihvatanje stranaca. Prema novim izmjenama Zakona o njemačkom državljanstvu djeca rođena u SRNJ s navršenom 23. godinom života moraju se odlučiti za njemačko državljanstvo ili za državljanstvo svojih roditelja, jer njemačka država dopušta samo jedno državljanstvo. Kod mladih Hrvata prevladava tendencija uzimanja njemačkoga državljanstva, jer im ono omogućava lakše zapošljavanje, kao i uključivanje u njemačke državne službe (npr. policija) gdje je njemačko državljanstvo obvezno. To je još jedan uzrok brze asimilacije mladih Hrvata u njemačko društvo.

U Njemačkoj nije dopušteno djelovanje stranih političkih stranaka, ali postoji mogućnost izražavanja političke volje svakog naroda koji živi na tlu SRNJ. To izražavanje političke volje mora biti u okviru njemačkoga zakonodavstva (npr. mirni prosvjedi). U SRNJ djeluju ogranci hrvatskih stranaka (kojih sada ima puno manje nego tijekom Domovinskog rata), koji su bili registrirani kao kulturne ili humanitarne udruge. Svojim radom, doduše u smanjenom obimu u odnosu na ranije, nastavile su djelovati stranke u obliku udruga i to: HDZ, HSP, HKDU, HSLS, DC i HB. Hrvati u SRNJ reguliraju svoja statusna prava u našim diplomatskim i konzularnim predstavništvima diljem Njemačke. U Berlinu se nalazi Veleposlanstvo RH, dok je u Bonnu ispostava Veleposlanstva RH, a u Frankfurtu/M, Münchenu, Hamburgu, i Stuttgartu su Generalni konzulati RH. U njima se obavljaju poslovi dobivanja putovnica, reguliranje vojnih obveza, matičarski poslovi, regulacija državljanstva, briga o hrvatskim gađanima koji se privremeno nalaze na održavanju zatvorske kazne, kao i suradnja sa socijalnim uredima, kao i drugi konzularni poslovi. Da bi se izišlo u susret našim sugrađanima u mjestima koja su udaljenija od gradova gdje se nalaze veleposlanstvo i generalni konzulati, organiziraju se, već prema potrebi, konzularni dani, gdje oni mogu obaviti sve poslove, a da ne gube radne dane i ne izlažu se putnim troškovima. Diplomatsko-konzularna predstavništva RH u Njemačkoj su i inicijatori i organizatori velike većine promotivnih događanja, te most suradnje s njemačkim udrugama i pokrajinskim institucijama. Na obostranu

inicijativu došlo je posljednjih godina do još prisnije suradnje između hrvatskih i njemačkih gradova (po uzoru na desetljetno prijateljstvo između Zagreba i Mainza) na području kulturne, turističke i gospodarske suradnje, što još više pridonosi promidžbi Republike Hrvatske u Njemačkoj i boljem upoznavanju dvaju naroda.

Katolička crkva i Hrvati

Od samih početaka dolaska Hrvata u Njemačku, Katolička crkva je prisutna među našim ljudima. Početkom 70-ih godina počinju se osnivati Hrvatske katoličke misije. Danas ih diljem Njemačke ima 85, u kojima djeluje 104 svećenika, 5 đakona i 181 što pastoralnih suradnika/suradnica, što časnih sestara, a predvodi ih Hrvatski dušobrižnički ured sa sjedištem u Frankfurtu/M. Prvim delegatom, prema sporazumu Hrvatske i Njemačke biskupske konferencije, bio je imenovan franjevac Provincije Presvetog Otkupitelja p. Bernard Dukić. Osim očuvanja vjere, hrvatsko svećenstvo je imalo i ima značaj u očuvanju i poticanju hrvatskog nacionalnog bića i njegovanju hrvatske kulturne baštine. Za vrijeme Domovinskoga rata njihova zadaća je bila proširena i na skupljanje i slanje velike humanitarne pomoći i zbrinjavanje prognanih Hrvata.

Statistika za 2002. godinu o svećenicima u Hrvatskim katoličkim misijama u SR Njemačkoj govori sljedeće: Svećenici ispod 40 godina - 8 osoba; svećenici između 40 i 49 godina - 20 osoba; svećenici između 50 i 59 godina - 48 osoba; svećenici između 60 i 69 godina - 26; svećenici iznad 70 godina - 2 osobe; ukupno 104 osobe. Prosječna dob svećenika u Hrvatskim katoličkim misijama u Njemačkoj je dakle 53,21 godine.

Savjetovališta ili socijalne službe za strance

Sedamdesetih godina prošloga stoljeća osnivaju se i socijalni uredi (savjetovališta ili socijalne službe za strance), koji su pretežno bili i jesu pod pokroviteljstvom njemačkog Caritasa. Od 1978. Hrvatski dušobrižnički ured izdaje mjesečnik *Živa zajednica* u kojem se na hrvatskom i njemačkom jeziku informiraju zainteresirani o životu i radu hrvatskih katoličkih misija, ali i s temama o vjeri, kulturi, nacionalnoj povijesti i hrvatskome jeziku. Ured organizira diljem Njemačke razne pastoralne skupove, sastanke i seminare, hodočašća, duhovne vježbe, susrete s mladeži, biblijske olimpijade, folklorne festivale, susrete crkvenih zborova i dr. Prema mišljenju hrvatskih dušobrižnika u Njemačkoj, perspektiva hrvatske mladeži u Njemačkoj u odnosu na povratak druge i treće generacije u domovinu je neizvjesna. Popravkom sveopće situacije u Hrvatskoj moglo bi doći do nekih pomaka u odnosu na taj problem.

Kako crkva, tako i sva diplomatsko-konzularna predstavništva u SRNJ nastoje ukazati našim ljudima na potrebu izmjene bivšeg *jugo koda* na *hrvatski kod*, kako bi se točno utvrdio broj Hrvata u SRNJ, jer on nije primjeren stvarnom broju. Taj postupak mora načiniti svatko za sebe uz predočenje hrvatske putovnice, a prema mjestu boravka.

Kultura, prosvjetna i športska organiziranost

U Njemačkoj u svim većim i manjim gradovima djeluju brojne hrvatske društveno-kulturne, športske i političke udruge, među kojima su brojne folklorne skupine i pjevački zborovi. Ta organiziranost Hrvata je osobito došla do izražaja u vrijeme Domovinskoga rata, kada su nesebično, posredno ili neposredno pomagali Republici Hrvatskoj. Najstarija hrvatska udruga je Matica hrvatska, čiji je cilj upoznavanje Hrvata i njihove djece s prošlošću i kulturom, te razvoj i jačanje njihove nacionalne svijesti. Dopunsko školovanje Hrvata organizirano je na dva načina. Prvi način, koji je u nadležnosti RH, održava se u saveznoj zemlji Baden-Württemberg, Schleswig-Holstein, Berlin, Bremen i Hamburg, a učitelje šalje i financira Ministarstvo prosvjete i športa RH. Drugi način nastave je u nadležnosti saveznih zemalja Nordrhein-Westfalen, Hessen, Rheinland-Pfalz i Bayern, a učitelji potpadaju pod njemačko radno pravo. Plaću dobivaju iz proračuna Saveznog ministarstva prosvjete SRNJ. Nastavu na hrvatskome jeziku pohađa tek nekoliko tisuća učenika hrvatskoga podrijetla.

Gotovo sva društva i hrvatske katoličke misije izdaju svoja glasila (npr. "Domovina-dijaspora" iz Freiburga, "Pleter" iz Münchena i dr.). Za strance, pa tako i za Hrvate, u Njemačkoj se emitiraju i radio-programi. Najveće postaje su "Deutsche Welle" i "Westdeutsche Rundfunk –WDR", obje sa sjedištem u Kölnu. Od poznatijih radio-postaja koje emitiraju emisije na hrvatskome jeziku su još Südwest Rundfunk (Stuttgart), Radio Berlin, Radio Duisburg i Radio Karlsruhe.

Žalosno, ali istinito, pojam "hrvatsko-srpskog jezika" je još uvijek uvriježen među Nijemcima, pa čak i u onim institucijama koje si to ni u kojem slučaju ne bi smjele dopustiti, kao što su fakulteti i biblioteke. Samo mali broj njemačkih slavističkih instituta priznaju neovisnost hrvatskoga jezika od srpskoga. Poznati slavist Ljudevit Jonke, na Slavističkom institutu Sveučilišta u Kölnu, još se davnih godina trudio ukazati na evidentne razlike između ta dva jezika, ali mu nije uspijevalo. Djelomično je to uspjelo na slavistikama u Bochumu i Mannheimu (prof. dr. Josip Matešić).

U vrijeme komunističke Jugoslavije u Njemačkoj je, osim "Hrvatske države", godinama izlazio časopis na njemačkome jeziku "Kroatische Berichte", u kojem su autori upoznavali njemačku javnost s prilikama u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Urednici su većim dijelom bili dr. Ernst Bauer, Stjepan Šulek, Ivona Dončević i Gojko Borić. Kao najprodornijeg "hrvatskog" Nijemca, koji je u ono doba širio istinu o hrvatskim i jugoslavenskim prilikama, potrebno je u svakom slučaju spomenuti Hansa-Petera Rulmanna.

Od njemačkih novinara, a temeljem novijih zbivanja u Hrvatskoj, najzaslužniji za širenje istine o događanjima u Hrvatskoj su zasigurno Carl Gustaf Ströhm (Die Welt) i Johannes Georg Reissmüller (FAZ). I FAZ-ov izvjestitelj Viktor Meier je također objektivno pratio hrvatska zbivanja, isto kao i njegov nasljednik na dopisničkom položaju za jugoistočnu Europu Matthias Rüb.

Hrvati koji žive u Njemačkoj nisu uključeni u njezin politički život, ali imaju udjela u rad tzv. "Vijeća stranaca" pri gradskim upravama, koja koordiniraju aktivnosti i život stranaca, a ovdje imaju samo savjetodavnu ulogu.

God. 1996. osnovano je pri Veleposlanstvu RH, koje se tada još nalazilo u Bonnu, savjetodavno tijelo "Vijeće Hrvata", koje se sazivalo po potrebi, gdje su Hrvati iznosili svoje interese u odnosu na hrvatsku državu, kao i svoja gledišta u rješavanju postojećih problema. Od značajnijih društava, u gradovima diljem Njemačke, djelovali su npr. u Münchenu "Društvo hrvatskih intelektualaca", u Frankfurtu/M "Dobro je činiti dobro", kao i "Hrvatski svjetski kongres za SRNJ". Osnovan je 16. travnja 1994.g. u Frechenu kraj Kölna i smatra se krovnom organizacijom hrvatskih udruga u Njemačkoj. U zadatak su postavili njegovanje integracije, a ne asimilacije, u zemlji svojega djelovanja, te očuvanje hrvatskoga kulturnoga i duhovnoga naslijeđa. Povezani su i s važnim njemačkim čimbenicima koji bi mogli biti od koristi Hrvatskoj. Organiziraju razne stručne sastanke, seminare i informacijske razgovore, te izdaju list "Obavijesti", a od 2001. g. na internetu daju informacije i na njemačkome jeziku. Njemačka podružnica Kongresa uspostavila je veze s Narodnim savezom Nijemaca Hrvatske, organizirala je kontakte i posjete između Saveza njemačkih gradova i Udruga gradova Republike Hrvatske, pri čemu se uključila i u suradnju sa zakladama njemačkih stranaka Konrad Adenauer (CDU), Hans Seidel (CSU) i Jakob Kaiser (liberali). HSKNJ ima također kontakte i s predstavnicima Europskog parlamenta. Planiraju se i daljnji kontakti s njemačkim i

Berlin, Njemačka • U Njemačkoj živi 231.198 Hrvata i to u saveznim zemljama Bavarskoj (München, Nürnberg, Regensburg), Baden- Württembergu (Stuttgart, Ulm, Karlsruhe, Mannheim), Rheinland-Pfalzu (Mainz), Nordrhein-Westfalenu (Köln, Düsseldorf, Essen), te na područjima Berlina i Hamburga

europskim institucijama, kao i s njemačkim socijaldemokratima i “zelenima”. Pojedine podružnice HSK u drugim zemljama Europe djeluju samostalno, što je pozitivno, ali ima i nekih negativnih pojava. Najveći problemi svakako nastaju oko proceduralnih pitanja i glede zadovoljavanja ambicija pojedinaca. Najveće uspjehe postižu Hrvati u Njemačkoj u svojim manjim, a time i preglednijim sredinama. Time mislimo na Udruge hrvatskih ugostitelja i hotelijera, pojedine hrvatske kulturne udruge, na Udruženje bivših studenata i prijatelja hrvatskih sveučilišta (AMAC) i na neke nevezane udruge kao što su “Okrugli stol” u Kölnu. Udruženje AMAC je osnovano 1991.g. i u svoje “najbolje vrijeme” brojilo je više od 200 intelektualaca (danas se govori o broju od 150). Centrala AMAC-a za Njemačku se nalazi u Frankfurtu/M, gdje izlazi i njihovo glasilo “Glasnik” i to na hrvatskome i njemačkome jeziku. S AMAC-om surađuju i Svjetski zbor hrvatskih liječnika, Društvo hrvatskih inženjera, tehničara i ekonomista iz Stuttgarta, te Hrvatsko kulturno društvo Colonia Croatica iz Kölna. U Njemačkoj djeluje i Hrvatski akademski savez koji jednom godišnje, na blagdan Duhova, organizira vjerske skupove na kojima se mogu čuti predavanja i umjetničke prezentacije sudionika iz Hrvatske i Njemačke. Rad pojedinih društava nije više onoliko aktivan kao što je bio početkom 90-ih godina, no zaslugom velikoga broja entuzijasta oni ipak još uvijek postoje i sudjeluju u raznim aktivnostima na dobrobit tamošnjih Hrvata. Među uspješne organizacije u svakom slučaju trebamo navesti brojna športska društva koja većinom nose imena proslavljenih klubova u domovini, kao i brojne udruge koje se brinu o svojim zavičajima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Poduzetništvo i gospodarski potencijali Hrvata u SRNJ

Hrvati u Njemačkoj većinom su radnici. Manji broj naših ljudi ima visoku naobrazbu i to su većinom liječnici, stomatolozi i inženjeri. Na pojedinim njemačkim sveučilištima predaju i hrvatski profesori i to većinom na katedrama za slavistiku (Köln, Göttingen i dr.) Hrvati u Njemačkoj predstavljaju inače značajan gospodarski potencijal kao mogući “poslovni partneri” Hrvatske. Može se reći da su njihove gospodarske aktivnosti uglavnom vezane uz ugostiteljstvo, građevinske i turističke tvrtke, kao i ostala mala poduzetništva. Većina radno-sposobnih osoba zaposlena je u velikim njemačkim poduzećima i državnim institucijama. Radi svojih svjetonazora i pozitivnih radnih karakteristika Hrvati su u SRNJ zasigurno najcjenjenija i najprihvatljivija skupina stranaca. Njihova prilagodba njemačkom načinu života je izrazito pozitivna. Pretpostavlja se da u Njemačkoj djeluje preko 1000 ugostiteljskih objekata (Udruga hrvatskih ugostitelja i hotelijera - osnovana 1991.g.) čiji su vlasnici Hrvati koji ostvaruju milijunski godišnji promet, a čija kupovna moć nije dovoljno iskorištena u odnosu na mogući hrvatski izvoz npr. hrane i pića. Samo u pokrajini Rainland-Westfalen udruga broji 400 članova, koji su uspostavili dobre veze s njemačkim institucijama kako bi se hrvatskim ugostiteljima omogućilo školovanje vlastitih kadrova čime bi dodali titulu

vlasnika “specijaliziranih ugostiteljskih objekata”. To bi urodilo kupovinom kvalitetnih hrvatskih prehrambenih proizvoda. Ambicija je hrvatskih ugostitelja, hrvatske specijalitete učiniti prepoznatljivima i udaljiti ih od sheme “čevapčića” i ražnjića”. U velikim njemačkim gradovima sve je poznatija hrvatska nacionalna kuhinja.

Veliki potencijali leže i u velikom broju građevinskih (oko 150) i turističkih tvrtki, a koje su direktno ili indirektno vezane za Hrvatsku.

Temeljem **Sporazuma o zapošljavanju radnika trgovačkih društava sa sjedištem u RH radi izvršavanja ugovora o izvođenju radova** (posljednji potpisan 2002. g.) između Vlada SRNJ i RH, hrvatska poduzeća izvode radove u SRNJ na bazi tzv. detašmana. RH je temeljem ugovora za 2003.g. dobila kvotu u iznosu od 4.900 radnika. Procjenjuje se da hrvatske tvrtke na taj način ostvaruju godišnji prihod od oko 200 milijuna €.

Sporazumom o zapošljavanju radnika radi proširivanja njihovih profesionalnih i jezičnih znanja između SRNJ i RH definirano je usavršavanje stručnoga kadra s dobrim znanjem njemačkog jezika, za polaznike ne starije od 40 godina, a u trajanju od 18 mjeseci u SRNJ. Nažalost, u procesu ulaganja svojeg kapitala u Hrvatsku, Hrvati iz Njemačke su nailazili na brojne prepreke (česte promjene zakonske regulative, pravnu nesigurnost), a posebno neugodna situacija bila je kada su propadale hrvatske banke (Glumina, Croatia i dr.) koje su još više unijele nemira i nesigurnosti u daljnja ulaganja. Ako Republika Hrvatska želi povratiti poljuljano povjerenje, potrebno je da sve sadašnje i buduće državne institucije nastoje zajedničkim naporima doći do što boljih rezultata svojeg rada, što će se pozitivno odraziti kako na hrvatski narod u zemlji, tako i na onaj dio van domovine. Potrebno se, po pitanju kapitala naših iseljenika, opredijeliti za mali kapital ili tzv. “obiteljska poduzeća”, koja su i u SRNJ pokazala pozitivne rezultate nakon II. svjetskoga rata. I dan danas veliki dio njemačkoga gospodarstva počiva upravo na ovakvom obliku privređivanja. Dakle ne treba izmišljati “toplu vodu”, već treba ovaj njemački privredni model, na odgovarajući način, “preslikati” na hrvatske prilike. Što se pak tiče sveukupne strategije prema cijelom iseljeništvu, potrebno je naglasiti da je do sada nije bilo. Možda bi nam najbolji primjeri i poticaji bili odnosi Izraela i Irske prema svojem iseljeništvu, gdje su programi i inicijative razrađeni do u tančine, a koje donose već dugogodišnje pozitivne rezultate za obje strane. Kako bi se ostvarili navedeni programi, u slučaju Republike Hrvatske, od velike je važnosti da oni imaju nesebičnu potporu i podršku bilo koje hrvatske vlade koja jest ili će doći na vlast.

Hrvatska umjetnost i znanost u Njemačkoj

Unatoč svim relativnim uspjesima Hrvata u Njemačkoj oni nisu dovoljno i objektivno poznati u Njemačkoj. Jedan dio njemačke javnosti nije shvatio da je Jugoslavija zauvijek nestala. U njemačkoj književnosti djeluju pojedini Hrvati i Hrvatice druge

i treće generacije naših "Gastarbeitera". Među prvim zrelim stihovima pojavili su se oni Marijane Nakitsch (Nakić) u kojima se ponekad javljaju i hrvatske teme. Jagoda Mandić izdala je zbirku pripovjedaka, a ove jeseni će Marica Bodrožić objaviti svoje priče u FAZ-u. Pjesnik Zdravko Luburić piše i na njemačkom i hrvatskom jeziku, pa će se tako i ubuduće javljati nova imena, koja će malo po malo postajati ravnopravni članovi hrvatske i njemačke literature. Na znanstvenom polju postignuti su mnogo vidljiviji rezultati nego u književnosti. Ipak, dr. Ernest Bauer, još davne 1969.g., govori o sudbini hrvatskoga naroda u kojoj opisuje hrvatsku vojničku povijest, a povjesničar Jozo Džambo o franjevcima u srednjovjekovnoj Bosni. Lingvist Mario Grčević upućuje njemačku publiku u postojanje hrvatskoga jezika svojom studijom "Die Entstehung der kroatischen Literatursprache", a Aleksandar Jakir analizira sveukupne prilike na jugu Hrvatske u knjizi "Dalmatien zwischen den Weltkriegen".

Kada je riječ o ratu na području bivše Jugoslavije, valja spomenuti dvije zbirke radova u kojima se temeljito raspravlja o uzrocima, tijeku i posljedicama tog rata. Prvu je izradila Alida Bremer pod naslovom "Jugoslawische (Sch)erben" a drugu, Dunja Melčić "Der Jugoslawien-Krieg" s djelomično lijevo usmjerenim prikazom. Veliku ulogu u širenju hrvatske pisane riječi stekla je knjižara i naklada Šulek u Kölnu, koja je dosad objavila prozu Ive Brešana, Ratka Cvetnića, znanstvene radove Luje Tončić-Sorinja, Ive Pilara i Zorana Jašića, te sjećanja iz Domovinskog rata Stipe Šoškića i Mate Draguljića. Zbirke stihova Tina Ujevića prevedene su na njemački pod naslovom "Spielzeug der Winde", a na Međunarodnom sajmu knjiga u Frankfurtu/M 2003. g., berlinska kazališna družina Windspieltheater izvela je s velikim uspjehom standardnu antologiju hrvatske poezije XX. stoljeća "Das Schlangenhemd des Windes" (Zmijaska košulja vjetrova). Antologija je izašla u koprodukciji s njemačkim nakladnikom, a sastavili su je njemački slavist Manfred Jähnichen i hrvatski književnik Slavko Mihalić. Od samoga osnutka Republike Hrvatske, početkom 90-ih godina, pa sve do danas Ministarstvo kulture i Matica iseljenika, što sami, što preko naših diplomatsko-konzularnih predstavništava, Crkve i hrvatskih kulturnih udruga održavaju diljem Njemačke, razne seminare, koncerte i ostala kulturna događanja. Organiziraju i dolazak mladih Hrvata u domovinu gdje oni u ljetnim školama uče hrvatski jezik, povijest i kulturu.

Očekivanja drugoga i trećega iseljeničkog naraštaja i oblici suradnje s domovinom

Osnivanjem hrvatske države hrvatska dijaspora dobiva puni značaj i odgovarajući status uz intenziviranje svoje aktivnosti. Ona postaje jednom od prioritarnih političkih tema, te ju se tretira ne samo kao sastavni dio hrvatske prošlosti već i značajni faktor hrvatske sadašnjosti. Poznato je da u Njemačkoj već stasa treća generacija hrvatskih iseljenika. Kao što smo već ranije napomenuli, prvu čine naši politički emigranti (nakon II. svjetskoga rata), i "Gastarbeiteri", koji dolaze pretežno iz raznih seoskih i nerazvijenih sredina naše domovine. Druga generacija su djeca rođena u Njemačkoj, integrirana u

njemačko društvo, ali koja nisu izgubila svoj nacionalni identitet. To su mladići i djevojke koji su svjesni svojeg podrijetla, kulturne baštine, jezika, narodnosti i vjere svojih roditelja ali nisu asimilirani. Doduše, radi okoline u kojoj obitavaju, govore loše jezik svojih roditelja. Treća generacija hrvatske djece je ujedno i najugroženija generacija hrvatskih iseljenika s obzirom na hrvatski jezik i kulturu. Najveći dio njih je izložen asimilaciji, mali broj ih pohađa hrvatske dopunske škole, a veza s domovinom im je samo godišnji odmor koji tamo provode ukoliko ih roditelji odvedu. Njihov materinji jezik je njemački, ne samo u školi i na ulici već i u obitelji.

U Njemačkoj je prisutna još jedna skupina Hrvata, a to su oni koji odlaze u Njemačku na “rad na crno”. To su pretežito ljudi koji rade one najjednostavnije poslove (radnici na gradilištima, čistači u restoranima, uredima, stanovima i privatnim kućama). Vrlo često ih se radno iskorištava, a za službeno njemačko društvo “ne postoje”.

Postoje razni oblici pomoći, kako sve ove četiri kategorije iseljenika pomažu svojoj domovini. Kao prvi oblik pomoći koji možemo navesti je svakako pomaganju vlastitoj obitelji koja živi u Hrvatskoj (oblik socijale). Oblik pomoći je i onaj kada iseljenici u Hrvatskoj uživaju mirovinu, koju su svojim radom stekli u Njemačkoj (oblik potrošnje). Gospodarska je pomoć pojedinaca iz dijaspore koji su otvorili mali ili srednji obrt, te na taj način zapošljavaju i radnu snagu u domovini (oblik zapošljavanja). Mladi i obrazovani stručnjaci, zaposleni u uglednim njemačkim tvrtkama, bankama i drugim

Druga generacija njemačkih Hrvata su djeca rođena u Njemačkoj, integrirana u njemačko društvo, ali koja nisu izgubila svoj nacionalni identitet poput mladog pijanista i skladatelja Antonia Macana iz Frankfurta

važnim ustanovama mogu svojim iskustvom i znanjem pružiti određenu stručnu pomoć (oblik savjetovanja). Nadalje, mogu se postupno uključivati mladi hrvatski iseljenici u upravne i nadzorne odbore hrvatskih tvrtki (oblik managementa). Ostali oblici pomoći mogu se očitovati na promidžbi (hrvatski lobby).

Naše iseljeničtvo, nakon što je desetljećima dragovoljno i velikodušno pomagalo svoju domovinu, očekuje nešto i od Hrvatske. Na prvom mjestu bi se zasigurno moglo navesti vraćanje izgubljenog povjerenja u hrvatske banke gdje su ulagali svoj novac, a koji su izgubili radi propasti tih banaka. Iseljenici očekuju i administrativne olakšice prilikom otvaranja poduzeća, te uspostavljanje bolje i otvorenije komunikacije s vlašću u Hrvatskoj. Iseljenike zanima bolja komunikacija s našim diplomatsko-konzularnim predstavništvima u Njemačkoj. Oni žele bolje i iscrpnije informacije s obzirom na promjene carinskih zakona i ostalih odredbi, posebno onih koji se odnose na prava povratnika u Hrvatskoj. Očekuju, potom, politički i gospodarski stabilnu, demokratsku i pravnu državu. Važno, među ostalim, ne zaboraviti na staro iseljeničtvo, ali ne stimulirati novo iseljavanje. Očekuje se, u slučaju potrebe, i zauzimanje za svoje ljude pred njemačkim državnim tijelima. Očekuje se agresivniji medijski nastup s više informacija, osobito kada se tiče hrvatskoga turizma. Traži se jača zaštita okoliša i proizvodnja čiste hrane, poboljšanje prometne infrastrukture. Zanima ih jasno određeni vojni rok i obveze hrvatskih mladića u inozemstvu. Potrebno je detaljno urediti sve potrebne radnje oko nostrifikacije i priznavanja diploma i drugih školskih svjedodžbi i certifikata stečenih u Njemačkoj i možda - kao najvažnije - prihvaćanje iseljeničtva kao neizostavnoga dijela hrvatskog korpusa.

Budućnost "njemačkih" Hrvata

Svaki narod, pa tako i Hrvati, ma gdje da se nalazi, voli i poštuje svoju domovinu tj. domovinu svojih predaka. Bilo i biti će uvijek onih koji su više ili manje zadovoljni, a to prvenstveno ovisi o tome jesu li se njihovi životni ciljevi, pa čak i snovi, ostvarili ili nisu. Više je nego sigurno da će najveći dio "njemačkih" Hrvata, iz ovih ili onih razloga, ostati u svojoj novoj postojbini. Stasa druga i treća generacija koja se sve više "germanizira" ili možemo reći "europeizira", pa se i na taj način udaljava od Hrvatske. Veliku ulogu u očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta Hrvata u Njemačkoj imala je katolička crkva koja je bila ne samo vjerski već i kulturni i društveni centar iseljene Hrvatske tijekom niza desetljeća. Zahvaljujući Crkvi, kao i djelovanju običnih ljudi i intelektualaca u dijaspori, inozemstvo je, cijelo vrijeme njihovog izbjivanja iz domovine, saznavalo istinu o Hrvatskoj, pa je to uvelike pridonijelo i priznavanju Republike Hrvatske kao samostalne države. Ne bi bilo pravedno, ne spomenuti još na kraju i brojne istaknute kulturne djelatnike koji žive i djeluju u Njemačkoj, a izraziti su promotori svoje domovine, kao što su otac moderne glazbe Milko Kelemen (Stuttgart), skladatelj i pedagog Silvio Foretić (Köln), slikar i ilustrator Dragutin Trumbetaš (Frankfurt/M), pjevačica Dunja Rajter (Frankfurt/M), TV-glumac Mirko Nemeč,

te dugi niz godina priznati, operni pjevač Tomislav Neralić i dirigent Milan Horvat. Njihovim stopama krenuo je i mladi pijanist i skladatelj Antonio Macan iz Frankfurta. Ideja povratka iseljenika u domovinu je dobra i od nje se ne treba odustati ma koliko ona izgledala naivna i ideološki obojena. I najvećim optimistima je postalo jasno da do masovnog povratka neće doći, i on nije realan. Povratak je stvar odluke svakog pojedinca. To je, osim toga, i proces koji traje i koji ima više razina i faza. Hrvatska domovina bi se trebala nuditi svojim iseljenicima, ali ne samo u verbalnom rodoljublju, nego u obostranom interesu. S obzirom na hrvatsku vanjskopolitičku orijentaciju integriranja u zapadnoeuropske i sjevernoatlanske asocijacije, mladi hrvatski iseljenici su upravo oni koji bi iznimno mnogo mogli pomoći Republici Hrvatskoj u tom smislu. O hrvatskoj dijaspori u svijetu, a posebno o onoj u SR Njemačkoj, zbog njezine izrazite blizine domovini, puno se govorilo u posljednjih desetak godina. Ona je bila tema raznih znanstvenih skupova, seminara, susreta i razgovora, te je i ostala onaj čimbenik hrvatske sadašnjice, koji se naprosto ne može zaobići. Aktualnost ove tematike je to jasnija, ako je se ne promatra samo s nacionalnog, već i s kulturnog, gospodarskog i vjerskog stajališta, a i u sklopu nadolazeće globalizacije.

Hrvatska se država ne bi smjela odreći svoje dijaspore, niti ju zanemariti, a dijaspora bi morala stalno tražiti nove i djelotvornije veze s domovinom.

Uz sva moguća zadovoljstva i nezadovoljstva, pretjerane pozitivne ili negativne emocije, vrijeme je da, u ime kako naše povijesti tako i naše budućnosti u Republici Hrvatskoj i iseljeništvu, započne ozbiljno razmatranje pitanja o konstruktivnoj suradnji “iseljene” i “domovinske” Hrvatske, odnosno utvrđivanje modaliteta i prioriteta te suradnje na obostranu i opću korist hrvatskog korpusa.

Izvori i literatura:

Godišnja izvješća diplomatskih predstavništava RH u Njemačkoj, arhiva MVP EI RH
Arhiva hrvatskih udruga u SR Njemačkoj

Katolička crkva i Hrvati izvan domovine – ur. Vladimir Stanković, Zagreb, 1980.

Klarić, Josip – *Hrvatsko iseljeništvu u Njemačkoj na pragu asimilacije*, 2002.

Spiegel Almanah – Die Staten der Erde, Zahlen, Daten, Analysen, 2004.

Budućnost iseljene Hrvatske – ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević, Marin Sopta, Institut društvenih znanosti “Ivo Pilar”, Zagreb, 2001.

Summary

CROATIANS IN THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

There are dozens of social, cultural, educational, religious and athletic associations active among the 231,198 Croats in Germany, developing Croatian-German cultural bonds.

Croatian workers in Germany are on account of their diligence an esteemed and well-accepted foreign community that has managed to become a part of the social structure of this developed European country. Over 1,000 Croatian restaurants in Germany carry abroad the fame of Croatian cuisine and record millions in annual turnover, but their commercial potential for the export of food and beverages from Croatia has not been taken advantage of.

Croats in Germany enjoy the same rights as other foreigners who live and work there. The legal basis of the residence of foreigners is the **Act On The Movement And Residence Of Foreigners**, with federal states having a measure of autonomy in the implementation of this law. Germany's policy towards foreigners is directed to their permanent integration, which is evident from the attitude towards acquiring German citizenship, the encouragement provided for the learning of the German language, while the study of the mother tongue is left to the individual or immigrant community) and strict controls and limits to the number of licences issued for the entry of foreigners.

The Croatian Catholic Mission and almost every Croatian association has its own publication. Radio programs are aired for all foreigners in Germany including, naturally, Croats. The largest stations are Deutsche Welle and Westdeutsche Rundfunk (WDR), both based in Cologne. Among the better-known radio stations that broadcast shows in Croatian are also the Südwest Rundfunk (Stuttgart), Radio Berlin, Radio Duisburg and Radio Karlsruhe.

Resúmen

LOS CROATAS EN LA REPÚBLICA FEDERAL DE ALEMANIA

Los 231.198 croatas en Alemania son socios de decenas de organizaciones culturales, educacionales, religiosas y deportivas croatas que fomentan las relaciones croato-alemanas en el plano de la cultura.

Los trabajadores croatas en Alemania, gracias a su laboriosidad, representan un grupo de extranjeros apreciados y bien recibidos que logró integrarse en la sociedad de ese país europeo desarrollado. Más de mil establecimientos gastronómicos croatas se han hecho famosos con su oferta culinaria croata. A pesar de que realizan transacciones millonarias, su potencial (en cuanto a la exportación de artículos alimenticios y bebidas desde Croacia) no está suficientemente aprovechado.

Los croatas en Alemania gozan de los mismos derechos del que gozan los demás extranjeros que viven y trabajan en ese país. El fundamento legal de la residencia de los extranjeros en Alemania es la *Ley del movimiento y residencia de los extranjeros*, con la observación que los estados federales también tienen cierta autonomía en cuanto a la aplicación de dicha ley. La política de Alemania respecto de los extranjeros tiene por finalidad su integración permanente, lo que demuestran las condiciones que rigen para la obtención de la ciudadanía alemana, la insistencia de las autoridades de hacerlos estudiar la lengua alemana (mientras que el estudio del idioma materno queda como problema de cada emigrante o de su comunidad) como también el estricto control y el número limitado de permisos para la admisión de los extranjeros.

Casi todas las asociaciones croatas y las misiones católicas editan sus propias publicaciones. Para los extranjeros, asimismo para los croatas en Alemania, se emiten programas radiales. Las estaciones más importantes son *Deutsche Welle* y *Westdeutscher Rundfunk (WDR)*, ambas con sede en Colonia. De las demás estaciones de radio conocidas, también emiten en idioma croata *Sudwest Rundfunk* (Stuttgart), *Radio Berlin*, *Radio Duisburg* y *Radio Karlsruhe*.

Vesna Kukavica

SUVREMENI HRVATSKI ČASOPISI I KNJIGE IZVAN HRVATSKE

Hrvatski časopisi izvan Hrvatske bili su glavna tema ovogodišnje Izložbe nakladničke djelatnosti iz hrvatskoga iseljništva, zemalja u kojima žive hrvatske autohtone manjine te Bosne i Hercegovine, koja je održana na 29. međunarodnome sajmu knjiga i učila Interliber od 7. do 11. studenoga 2006. u Zagrebu, pokazujući brojnim posjetiteljima reviju s 66 časopisa i 216 novih naslova iz dvadesetak zemalja svijeta

Tko su ljudi koji su nastavili djelo nestora iseljeničkih časopisa Vinka Nikolića, Borisa Marune, Karla Mirtha, Jere Jareba, Luke Brajnovića, Jure Bogdana, Bogdana Radice, Ivone Dončević, Stjepana Šuleka, Jakše Kušana, Bože i Malkice Dugeč, i drugih zaslužnika?

Samozatajni i afirmirani intelektualci u domicilnim zemljama, od kojih ćemo izdvojiti tek neke, poput Anke Krstić-Legović, Ivice Košaka, Željka Matića, Petra Hinića, Biserke Andrijević i Adolfa Polegubića iz Njemačke; Vesne Polić Foglar i Osvina Gauppa iz Švicarske; Djure (George) Djurkovića iz Kanade; Roberta Zubovića, Ante Čuvala, Stevea Granica, Višnje Miočić i Johna Cindricha iz SAD-a; Fabijana Lovokovića, Franje Harmata, Tomislava Starčevića, Mate Bašić i Tonća Prusca te Luke Budaka iz Australije; Joze Vrljicka iz Argentine; Margarite Mihovilovic Peric iz Čilea; Čabe Horvata, Đure Frankovića, Branke Pavić Blažetin iz Mađarske; Petera Tyrana, Zlatke Giel-er i Roberta Hajszana iz Austrije; Antonia Sammartina iz Italije; Milovana Mikovića, Zvonimira Perušića i Andrije Anišića iz Vojvodine; Nevenke Kostovski iz Makedonije; Tomislava Grgurevića iz Crne Gore; Radana Mihaia iz Rumunjske; Emila Lučeva i Milana Dragišića iz Slovenije; Juraja Novosela, Ive Balukčića, Zdravka Kordića i Mirka Marjanovića iz Bosne i Hercegovine.

Journal of Croatian Studies (SAD), Studia Croatica (Argentina), Croatian Studies Review: Journal and Bulletin of the Croatian Studies Centre (Australia), Glasnik društva AMCA (Njemačka), Časopis za kulturu i društvena pitanja Pogledi (Mađarska), Klas-

je naših ravni: časopis za književnost, umjetnost i znanost (Srbija) među značajnim su našim naslovima koje tiskaju Hrvati izvan Hrvatske. U samome vrhu iseljeničkih časopisa su i čileanske Male novine, tromjesečnik na španjolskome jeziku koji slavi sto i prvu godinu.

Iseljeničke periodičke publikacije te periodika hrvatskih autohtonih manjina u Europi imaju važnu ulogu u životu hrvatskih ljudi koji žive izvan matične zemlje s obzirom na njihovo neposredno reagiranje, kako na suvremenu zbilju u domicilnim sredinama tako i na onu u domovini.

Časopisi poput dvojezičnih - Žive zajednice (Njemačka), Libre i Društvenih obavijesti (Švicarska), Hrvatskih novina (Austrija), jednojezičnih - Hrvatskoga glasnika (Mađarska), Hrvatske riječi i Zvonika (Srbija), Hrvatskoga glasa (Crna Gora), Hrvatskoga glasa (Makedonija) donose iz mjeseca u mjesec, iz tjedna u tjedan obilje članaka o društvenoj i kulturnoj sceni Hrvata i građana hrvatskoga podrijetla od skandinavskih zemalja do samoga juga Europe.

Najtiražnije hrvatske novine u iseljeništvu

Hrvatske novine izvan Hrvatske dopunjuju sliku vremena i prostora našega iseljenoga naroda od SAD-a do Australije i Novoga Zelanda. Sto i drugi rođendan slavi dvojezični (hrvatsko - engleski) tjednik Zajedničar, glavno glasilo Hrvatske bratske zajednice Amerike, koji trenutno spada u najtiražnije hrvatske novine u svijetu s nakladom nešto većom od 31.000 primjeraka. Među američkim Hrvatima sve je popularniji tjednik

Na 29. Interliberu prikazano je 216 iseljeničkih knjiga iz različitih područja ljudskoga djelovanja: od lijepe književnosti do povijesti znanosti iz dvadesetak zemalja svijeta

Cronical. U Australiji redovito izlaze tri čitana hrvatska tjednika, i to najmanje 48 puta godišnje: Hrvatski vjesnik (Melbourne), Spremnost i Nova Hrvatska (Sydney).

Godišnjaci od ilirskih svaštara do modernih magazina i zbornika

Hrvatski kalendari, godišnjaci i almanasi serijske su publikacije, velike čitanosti, omiljene u hrvatskim zajednicama u svijetu poput Hrvatskoga kalendara / Croatian Almanaca kojeg desetljećima tiska Croatian Ethnic Institut i Croatian Franciscan Press iz Chicaga ili pak višejezične i mlade Panonske ljetne knjige (Austrija). Hrvatske kalendarske knjige, koje su obilježile XX. stoljeće, izrasle su na ilirskim preporodnim *danicama*, a nastavile su u XXI. stoljeću osuvremenjenih uređivačkih koncepcija donositi vrijedne stručne članke koji u središtu pozornosti imaju suvremene značajke hrvatskoga političkoga i kulturnoga identiteta u globalnoj areni. Na stranicama tih kalendarskih knjiga, uz ostalo, susrećemo igrače NBA lige, kongresmene, znanstvenike, poduzetnike i uzorne hrvatske misionare, ali i naše male velike ljude poput Klare Cvitanovich i njezina sina Tommya iz New Orleansa, koji su nakon prošlogodišnjega uragana Katrina pružali pomoć unesrećenima.

Katolički tisak

Mnoge hrvatske katoličke misije i župe, kojih je u svijetu danas 198, tiskaju svoja glasila, počevši od onih najjednostavnijih, tzv. *listića*, pa sve do onih koja u formalnome pogledu imaju sva obilježja pravih časopisa kao što su američka *Naša Nada/Our Hope* te sarajevski *Katolički tjednik* ili pak vojvodanski desetogodišnji *Zvonik*.

Hrvatski katolički tisak u svijetu, uza sve zasluge koje mu s pravom pripadaju za potpunu nacionalnu emancipaciju, zaslužuje punu pozornost čitateljstva zbog pokretanja tema od životne važnosti za iseljeni hrvatski narod a koje se mogu svesti na tri ključna pojma: integracija, asimilacija, povratak!?

Povratak iz zaborava: mnoštvo bibliografskih priručnika

Kulturna i društvena povijest raseljene Hrvatske zabilježena je u iseljeničkoj periodici XX. stoljeća vrlo marljivo i u toj činjenici počiva značaj i potreba za Izložbom hrvatskih časopisa izvan Hrvatske na 29. Interliberu – kako bismo vidjeli kakvo je stanje danas. Kako su nastali klasični pretraživači iseljeničkih stranica? Posljednjih je godina izrađeno i nekoliko vrijednih bibliografskih priručnika za pretraživanje najvažnijih iseljeničkih periodičkih publikacija, koje su dijelom prestale izlaziti a dijelom još uvijek izlaze, kao što su priručnici: Blažeković, Milan. *Indice general de Studia Croatica* (Studia Croatica, vol. especial). – Buenos Aires, 1993.; Blažeković, Milan. *Bio-bibliografski leksikon suradnika Hrvatske revije*. Zagreb, 1996.; Granić, Stan. *Journal of Croatian studies: annotated index*, sv. 1-30 (1960.-1989.). – New York, 1995.; Granić, Stan.

Annotated index to the BC review (1974.-1980.). – New York, 1999.; Birin, Ante. Republika Hrvatska: pedesetogodišnjica izlaženja 1951.-2001., Bibliografija. – Zagreb, 2001. ili pak retrospektivna i *on line* dostupna Bibliografija Hrvatske revije 1951 – 2000. Hrvatska revija, godište L, svezak 4 – urednice Nataše Bašić i suradnika, koju je u Zagrebu objavio Leksikografski zavod *Miroslav Krleža* & Matica hrvatska 2003. Bibliografijama treba dodati i jednu tekuću koju je u časopisu Croatia press objavljivao Jere Jareb (Bibliografija članaka hrvatskoga emigrantskoga novinstva i periodike 1957.-1967.). Ukupno je izašlo 304 broja na više od 3300 stranica magazinskoga formata. Svi su ti priručnici dragocjena pomagala u pretraživanju iseljeničke periodike prema kojoj u proteklih 15 godina nismo stigli, a trebali smo, revidirati stranice suvremene hrvatske povijesti i ispraviti nepravde prouzročene ideološkom nesnošljivošću i podjelama unutar nacionalnoga bića. Realno je očekivati da će tih priručnika s vremenom biti više, kako bi se pospješili procesi integracije iseljene i domovinske Hrvatske.

Činjenice koje vode ka suvremenosti

Hrvatski časopisi i druge iseljeničke periodičke publikacije izlaze na desetak jezika, u tridesetak zemalja svijeta u kojima u većem broju žive Hrvati i građani hrvatskoga podrijetla duže od stoljeća, a na zagrebačkoj su izložbi bili časopisi iz dvadesetak zemalja.

Iseljenički časopisi i novine pojavljivali su se u gotovo četiri stotine različitih naslova u zadnjih sto godina. U početku je hrvatski periodički tisak izlazio na materinskome jezi-

Hrvatski časopisi, ukupno njih 66, iz Kanade, Sjedinjenih Američkih Država, Argentine, Čilea, Urugvaja, Perua, Novoga Zelanda, Australije, Francuske, Italije, Austrije, Češke, Slovačke, Mađarske, Slovenije, Srbije, Rumunjske, Makedonije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Njemačke, Švicarske, Švedske te Norveške – uspješno su prezentirani na 29. Interliberu

ku krajem XIX. i početkom XX. stoljeća, kasnije dvojezično sredinom XX. stoljeća, da bismo ga danas na početku XXI. stoljeća pratili uglavnom na jezicima domicilnih zemalja u kojima stasaju naraštaji hrvatskoga izvandomovinstva.

Hrvatski su intelektualci, okupljeni oko iseljeničkih serijskih publikacija diljem svijeta, vjerovali u zadnjem desetljeću XX. stoljeća kako će novostvorena hrvatska država preuzeti teret vlastita predstavljanja i promicanja.

Londonska Nova Hrvatska, urednika Jakše Kušana, nakon više od tri desetljeća izlaženja (do 1990.) s jasnim programom borbe za hrvatsku državnu neovisnost, političkim i demokratskim putem, dočekala je ostvarenje svoga sna, ali se na žalost ugasila ubrzo nakon preseljenja u domovinu.

Posljednji broj utjecajnoga hrvatsko - njemačkoga časopisa *Kroatische Berichte*, primjerice, izašao je nakon Kongresa Saveza komunista u Beogradu i prvih višestranačkih izbora u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj 1990. Publicist Stjepan Šulek se, pod radnim imenom Krunoslav Sigetić, oprostio od čitalačke publike riječima: *Mi ovime prestajemo izlaziti jer je uspostavljena Republika Hrvatska i mi ćemo, nadam se, svi preuzeti neke druge uloge u toj hrvatskoj državi.* No, možda bi bilo bolje da taj časopis na njemačkome jeziku nije prestao izlaziti 1990. godine, jer nikada nije stvarno nadomješten, ni taj ni brojni drugi iseljenički časopisi, čime je stvorena još jedna pukotina u komunikacijskom kanalu: domovina - dijaspora.

Kada je u pitanju prezentacija hrvatskih časopisa iz iseljeničtva u domovini, ali i u svijetu valja se prisjetiti štanda Croatia na Frankfurtskome sajmu knjiga od 1973. do osamostaljenja Hrvatske. Domovina je tek lani započela, na inicijativu Hrvatske matice iseljenika, prezentaciju nakladničke djelatnosti iz iseljeničtva, kako periodike tako i knjiga.

Na 29. Interliberu bili su hrvatski časopisi, njih ukupno 66, iz: Kanade, Sjedinjenih Američkih Država, Argentine, Čilea, Urugvaja, Perua, Novoga Zelanda, Australije, Francuske, Italije, Austrije, Češke, Slovačke, Mađarske, Slovenije, Srbije, Rumunjske, Makedonije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Njemačke, Švicarske, Švedske te Norveške.

Videna građa za 29. Interliber daje sliku života hrvatskoga čovjeka izvan matične zemlje kakva je došla do izražaja u toj vrsti publikacija.

Časopisi Hrvatske matice iseljenika

Hrvatska matica iseljenika je 55 godina u službi hrvatskoga iseljeničtva. Prijelomni trenutak naše i iseljeničke povijesti bio je uspostava slobodne međunarodno priznate Republike Hrvatske prije 15 godina. Taj trenutak za kojega su se borili svi Hrvati, i oni u domovini i oni izvan nje, iz osnove je promijenio odnos spram onih koji su otišli. U to je vrijeme Hrvatska matica iseljenika, utemeljena 1951. kao središnja nacionalna ustanova u službi iseljeničtva, oslobođena totalitarnoga ideološkoga obrasca pa je na novim temeljima počela graditi suvremene odnose s iseljeničtvom. Kulturno

i materijalno blago koje je stvorio hrvatski čovjek izvan svoje domovine, sve u čemu je svoj pečat ostavio bilo svijetu, svojoj obitelji ili Hrvatskoj zabilježeno je stoga, s više ili manje informacija, na gotovo 60000 stranica u jedinstvenome časopisu Matica. Punih 55 godina riječju i slikom Matica, koju danas uređuje povratnik iz Australije Nenad Zakarija, stiže u domove naših ljudi i njihovih prijatelja diljem svijeta od Aljaske do Ognjene zemlje, od Europe do Australije i Novoga Zelanda. Godišnjak Hrvatski iseljenički zbornik, ranije Iseljenički kalendar, kojeg od 2000. uređuje Vesna Kukavica, također pola stoljeća prati životne tijekove iseljene i domovinske Hrvatske u migracijskim procesima i stiže čitateljima diljem planeta.

Nova djela književnika između dviju domovina

Dio izložbe **Hrvatske knjige izvan Hrvatske** pokazao je ukupno 216 knjiga iz različitih područja ljudskoga djelovanja od lijepe književnosti do povijesti znanosti iz dvadesetak zemalja i matične zemlje. Tko su suvremeni hrvatski pisci koji su nastavili književnost između dviju domovina nakon pionira hrvatsko-američke književnosti od Mede Krašića do Edwarda Ifkovicha; naših emigrantskih pisca poput Antuna Bonifačića, Bogdana Radice, Vinka Nikolića, Antuna Nizetea i drugih izgnanika čije književno djelo nije za sada dobilo primjerenu recepciju u neovisnoj Hrvatskoj.

Suvremena generacija pisaca koji podjednako pripadaju i hrvatskoj i svjetskoj književnosti, a zastupljeni su na Matičinoj izložbi, u svojim redovima ima imena kao što su Anthony Mlikotin, Melissa Milich, Vladimir P. Goss, Josip Novakovich, Janko Deur (SAD) Vinko Grubišić (Kanada), ali i na desetke pisaca hispanističkoga svijeta poput Juana H. Mihoviloviča, Nicolása Mihovilovića Rajčevića, Eugenija Mimice Barasija, Ramona Dijaza Eteroviča i autora niza svjetskih uspješnica Antonia Skarmete iz Čilea, te Dunje Ozanić iz Argentine čija je prevedena lirska proza Guenechen ove jeseni oduševila čitateljstvo u domovini. Pjesnikinja Ivana Bačić Serdarević i prozaist

Journal of Croatian Studies (SAD), Studia Croatica (Argentina), Croatian Studies Review: Journal and Bulletin of the Croatian Studies Centre (Australija) među značajnim su hrvatskim časopisima na stranim jezicima koji izlaze u iseljeništvu

Drago Šaravanja vezani su uz Australiju. U Njemačkoj djeluje niz književnika, koji su se odazvali ovogodišnjoj izložbi na Interliberu, od najplodnije hrvatske pjesnikinje u europskom iseljeništvu Malkice Dugeč koja je u zadnjih desetak godina objavila dvanaest zbirki kao i izabrane pjesme, Zdravka Luburića, Ivana Otta, Nade Pomper do mlade Jelene Bobetko... U Švicarskoj, među ostalim, djeluje antologičar i književnik Šimun Šito Ćorić, Marijan Karabin, Dragica Rajčić. Među književnicima hrvatskih autohtonih manjina ističu se novoobjavljenim knjigama Stjepan Blažetin, Matilda Böles, Marko Bodoljaš Dekić (Mađarska), Ljubomir Brangjolica, Ljerka Totch Naumova (Makedonija) ili pak Jasna Melvinger i Vojislav Sekelj (Srbija). Pregled na održanoj izložbi nije bio potpun iz vrlo prozaičnoga razloga – nedostupnosti svih izdanja!

Zapažena znanstvena djela o iseljeništvu

Među piscima znanstvenih djela o hrvatskom iseljeništvu posjetiteljima se osobito dopao *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* Hrvatskog akademskog društva iz Subotice, kojeg uređuje Slaven Bačić. Nadalje, čitateljska publika je pohvalila Matičin knjižni niz urednika Janka Heraka pod naslovom *Ugledni hrvatski znanstvenici u svijetu*. Znanstvenom akribijom i preglednošću istakli su se mladi povjesničari poput dr. Eduarda R. Antonicha (Urugvaj), dr. Željka Holjevca i dr. Tomislava Jelića (Hrvatska), Tomislava Žigmanova (Vojvodina), dr. Ilije Šutala (Australija), hispanistkinje i teoretičarke iseljeničke književnosti dr. Branke Kalogjere (Hrvatska), te jezikoslovci dr. Ernesta Barića (Mađarska) i dr. Branko Franolić (Velika Britanija) čije je poznato djelo o Filipu Vezdinu, Hrvat u Donje Austrije, utemeljitelju europske indologije, prevedeno, povodom 200. obljetnice smrti toga velikana europske znanosti, na talijanski jezik ove godine u Velletri pokraj Rima.

Summary

CONTEMPORARY CROATIAN MAGAZINES AND BOOKS ABROAD

Croatian magazines abroad were the central theme of this year's *Exhibition of Publishing Activity In The Croatian Emigrant Communities, In Countries In Which Indigenous Croatian Minorities Live & In Bosnia & Herzegovina*, held as a part of the Croatian Heritage Foundation's traditional **Croatian Books Abroad** project at the 29th

Interliber International Book & Education Aids Fair at the Zagreb Grand Fairgrounds from November 7 to 11 of 2006. The Zagreb exhibition is hosted by the Croatian Heritage Foundation, in co-organisation with the Ministry of Foreign Affairs and European Integration's Directorate V for Croatian Minorities, Emigration and Immigration. The exhibition featured a review of 66 magazines, and in a separate section the CHF's Croatian Books Abroad project offered an overview of emigrant books with 216 new titles from various fields of interest both in the mother tongue and in the languages of some twenty receiving nations in which Croatians and people of Croatian extraction live around the world.

Resúmen

REVISTAS Y LIBROS CROATAS CONTEMPORÁNEOS EN EL EXTRANJERO

Las revistas croatas en el extranjero fueron el principal tema de la Exposición de las actividades editoriales de la emigración croata (es decir de las actividades editoriales en los países donde viven minorías autóctonas croatas y en Bosnia Hercegovina) efectuada del 7 al 11 de noviembre de 2006 con ocasión de la XXIX Feria Internacional del Libro (Interliber) llevada a cabo en el predio ferial de Zagreb en el contexto del tradicional proyecto de la Fundación para la Emigración Croata titulado: Libros croatas en el extranjero.

La exposición de Zagreb fue organizada por la Fundación para la Emigración Croata, en colaboración con el Departamento para las minorías croatas, emigración e inmigración del Ministerio de Relaciones Exteriores e Integraciones Europeas de la República de Croacia.

En la Feria fueron expuestas 66 revistas editadas por la diáspora croata, mientras que en el pabellón de la Fundación para la Emigración Croata, en el marco del proyecto Libros croatas en el extranjero, los visitantes pudieron ver 216 nuevos títulos de libros editados en la emigración, mayormente dedicados a diversas áreas de las actividades humanas. Estas obras fueron publicadas tanto en idioma materno como en el idioma de los países domiciliarios, donde viven croatas y ciudadanos de origen croata distribuidos en una veintena de países del mundo.

Ivica Košak

NJEMAČKI ČASOPIS ZAGREBAČKIH SVEUČILIŠTARACA

Glasnik Udruge bivših studenata hrvatskih sveučilišta iz Njemačke - Almae Matris Croaticae Alumni (AMCA) ogledalo je te utjecajne hrvatske strukovne udruge koja promiče obrazovanje i uspjehe naših akademskih građana u međunarodnim projektima

Glasnik *Udruge bivših studenata hrvatskih sveučilišta iz Njemačke - Almae Matris Croaticae Alumni (AMCA)* izlazi kontinuirano od 1993. Između 1993. i 2005. godine izašlo je 8 brojeva. Više od 70 autora predstavilo je svoje raove na 350 stranica u 237 tekstova. Troškovi za tisak iznosili su do sada cca. 12.000 €. Drago Trumbetaš, istaknuti hrvatski umjetnik u iseljeništvu i grafički djelatnik, izradio je naslovnicu koja daje časopisu jednu prepoznatljivu sliku, unatoč promjenama u redakciji. Sadržaj Glasnika možemo podijeliti na: *Alumni teme, teme koje se direktno odnose na rad hrvatskih sveučilišta i život bivših studenata i prijatelja visokoškolske nastave* (31%), *Razno* (25%), *Gospodarstvo* (13%) *Jezik* (12%), *Literatura* (12%), *Povijest* (10%), *Kultura* (6%), *Putopisi* (6%), *Afirmaciju RH* (4%) i *Školstvo* (3%). *Alumni teme* zajedno sa srodnim sadržajem tekstova o školstvu općenito, predstavljaju dobru trećinu radova (34%), slijedi afirmacija domovine koja je, zajedno sa temama iz povijesti, putopisa i jezika, predstavljena u 32% tekstova. Veliki blok tema (25%) se sadržajno ne mogu jednoznačno svrstati. *Kultura* i *literatura* predstavljaju jedinstvenu cjelinu od 18% tekstova. *Gospodarski* orijentirane teme su zastupljene tek s 13%. U ocjenjivanju sadržaja možemo koristiti različita mjerila. Tako *Weltwirtschaftsforum (WEF)* iznosi u studiji «*Global Competitiveness Report 2002*»¹ kako jedna od glavnih spona uspješnoga američkoga gospodarstva neposredno leži u dobroj vezi između sveučilišnih ustanova i poduzetništva. Uloga *Alumni* organizacija u anglosaksonskim zemljama izražava

---

¹ cf Glasnik 2004. ff 16-17

se u održavanju te uzajamne korisne veze. Glasnik je za biše studente na njemačkome govornome području imao sličnu ulogu kao i anglosaksonski Gaudeamus koji je počeo izlaziti početkom devedesetih godina.

Sadržaj prvih brojeva donosi različite povjesnice, ne samo sveučilišnih ustanova u Hrvatskoj već, za to vrijeme vrlo važne podatke o afirmativnom radu hrvatskih intelektualaca za dobrobit domovine. Glasnik bilježi podatke i o prikupljenim donacijama koje se organiziraju zahvaljujući utjecajnim hrvatskim intelektualcima. Volumen prikupljene pomoći može ilustrirati i pojedinačni slučaj kakav predstavlja naša članica Olga Stoss, koja je organizirala 419 kamiona humanitarne pomoći s 20 do 22 tone robe ².

Pre tisak članaka iz *Hrvatskoga internacionalnoga tjednika* označava početak rada alumni (studentske) organizacije: *Stvara se zaklada za hrvatske studente iz inozemstva, a od naših se profesora na inozemnim sveučilištima traži pomoć u reformi visokoškolskih programa* ³.

Poziv za mir u Hrvatskoj, koji su potpisali dobitnici Nobelove nagrade, objavljen je u prvom broju Glasnika. Važnost ovoga poziva izražava se posebno u značajnom odrazu na javno mnijenje širom svijeta. U broju 2 iz 1994. godine objavljen je pre tisak protestnog pisma Heinricha Manna i Alberta Einsteina. Naime, Heinrich Mann i Albert Einstein objavili su 6. svibnja 1931. prosvjedno pismo u *«The New York Timesu»* u kojem od Međunarodne lige za prava čovjeka zahtijevaju da poduzme sve kako bi se zaustavila nekontrolirana vlast Srba, a koja je tada bila prevladala u Hrvatskoj i bila umiješana u politički atentat nad dr. Milanom Šufflayem. Einstein je za svoj članak koristio izdanja časopisa *Croatia* koji je izlazio u Ženevi, a što ukazuje na važnost publicističkoga rada hrvatske emigracije. Dokumentacija o tribinama i donacijama, objavljena 1994., svjedoči zorno o potencijalu udruženja, ali i sposobnosti organizacije u demokratskom duhu. Sve navedene aktivnosti društva AMAC Njemačke ostvarene su u suradnji i s lokalnim hrvatskim kulturnim ili strukovnim zajednicama. Profesor dr. Jašić, veleposlanik Republike Hrvatske u Njemačkoj će tu pojavu kasnije okarakterizirati kao *trend settersku* ulogu hrvatskih intelektualaca. Osim afirmacije države, u društvu se posebno pridaje značaj njegovanju i poznavanju hrvatskoga jezika. Na literarnim tribinama nastupaju sveučilišni profesori iz Zagreba, dr. Babić i dr. Moguš. Slavisti iz Njemačke, prof. dr. Josip Matešić i prof. dr. Ludwig Steindorff prezentiraju radove.

U broju 3 Glasnika iz 1995. akademik Stjepan Babić prikazuje kako se hrvatski jezik predaje tamo gdje su Hrvati mogli osigurati novčana sredstva za održavanje studija, npr. Macquarie University, Sidney, Australija ili Waterloo University u Kanadi ⁴.

Na tragu hrvatske povijesti je naslov *Auf den Spuren der Geschichte Kroatiens* vezan uz studijsko putovanja studenta Sveučilišta iz Münstera u suradnji sa Zagrebačkim sveučilištem ⁵.

---

² Günter Scherf, Frankfurter Rundschau 27.12.04 pre tisak u Glasniku br. 8, Frankfurt 2005. str. 21-22

³ Slavica Lukić, Hrvatski internacionalni tjednik od 08. lipnja 1992. Zagreb str. 24

⁴ Stjepan Babić, Hrvatski jezik i srpski jezik, Glasnik br. 3, Frankfurt-Zagreb 1995, str. 18

⁵ Ludwig Steindorff, Auf den Spuren der Geschichte Kroatiens, Glasnik br. 3, Frankfurt-Zagreb 1995, str. 25-26

Zagrebačko sveučilište dodjeljuje 1995. počasni doktorat dr. Johannu Georgu Reißmülleru, njemačkome publicistu i uredniku u redakciji Frankfurter Allgemeine Zeitunga. Ovaj događaj je u Glasniku predstavljen kao priznanje prijateljskim odnosima Hrvatske i Njemačke.

Glasnik, broj 4 iz 1998., izvještava o radu II Sabora društva AMAC/AMACA u Zagrebu 1998. Jasna Müller-Staničić prikazuje probleme udruživanja Hrvata u inozemstvu. U članku *Kako poslije škole, kamo bez škole* će Stjepan Lice⁶ prikazati potrebu i mogućnosti njegovanja hrvatske kulture i znanosti u školskom odgoju i naobrazbi izvan domovine. Na 10. europskoj konferenciji o uporabi biomase od 8. do 10. 6. 1998. u Würzburgu je društvo AMAC u suradnji sa Hrvatskim energetske institutom «Hrvoje Požar» iz Zagreba organiziralo štand s temom Uporaba biomase i otpada u Hrvatskoj. U organizaciji štanda sudjelovali su Agronomski i Šumarski fakultet iz Zagreba. Dr. Ivo Derado iz renomiranoga MaxPlanck Instituta u Münchenu prikazuje kako energija i čisti okoliš predstavljaju osnovicu ekonomskog razvoja Hrvatske⁷. Na javnim su tribinama predstavljeni stručni radovi iz različitih znanstvenih područja. Glasnik br. 4 donosi bilješku o radu dr. Davora Gospodarića iz Stuttgarta na temu

**ALMAE MATRIS ALUMNI CROATICAE
DEUTSCHLAND e.V.**

U Frankfurtu na M., ožujka 1993

*Glasnik Udruge bivših studenata hrvatskih sveučilišta iz Njemačke - Almae
Matris Croaticae Alumni (AMCA) izlazi kontinuirano od 1993.*

⁶ Stjepan Lice, *Kako poslije škole, kamo bez škole*, Glasnik br. 4, Frankfurt-Zagreb 1998, str. 8

⁷ Ivo Derado, *Energija i čist okoliš - osnovica ekonomskog razvoja Hrvatske*, Glasnik br. 4, Frankfurt-Zagreb 1998, str. 23-24

povećanja efikasnosti u industrijskoj produkciji. Dipl. ing Milan Červinka je priredio javnu tribinu s temom *Povijesti nastanka i raspada Jugoslavije*. Predavanje je održano u uglednoj javnoj ustanovi Palais Jalta u Frankfurtu 25.05.1997. Godinu 1996. UN je proglasio *Godinom vode*. Tribina društva AMAC obilježila je, ne samo specifičnost tematike vode za hrvatsko podneblje, nego i istaknula značenje vode u svakodnevnome životu. O spomeniku Yad Vashem u Izraelu izvijestio je Milan Červinka. Spomenik je podignut u čast *Pravednika među narodima* u koje se ubraja i prof. dr. Žarko Dolinar – predsjednik društva AMAC/AMCA izvan domovine.

Glasnik broj 5 iz 2001. donosi deklaraciju *Iskorak 2001* Zagrebačkoga sveučilišta u kojemu se posebno pozivaju postdiplomski sveučilištarci (Alumni, AMAC) da preuzmu aktivniju ulogu u životu i radu Sveučilišta. U organizaciji društva AMAC-Njemačke Hrvatsku posjećuje prof. dr. Manfred Korfmann. Ovaj ugledni znanstvenik, sa Sveučilišta u Tübingenu, voditelj je arheoloških iskapanja u Troji. Manfred Korfmann postaje počasnim članom *Hrvatskoga arheološkoga društva* gotovo 100 godina nakon što je 1895. jednaka počast dodijeljena Heinrichu Schliemannu, otkrivaču Troje. Glasnik prenosi utiske iz Hrvatske profesora Korfamanna ⁸. U članku *Škola kao poduzetnik* prikazuju se rezultati uspješne školske reforme u Kraljevini Danskoj. Optimizam pozitivnog obrazovanja u Danaca proističe iz tradicije. Nakon državnoga bankrota, koji je Kraljevina doživjela poslije rata s Engleskom 1813. godine, jedino je budžet za školstvo bio povećan. Nakon protesta više ministara, danski kralj Christian VIII. je uzvratilo: - *Siromašni smo i jadni. Ako sada postanemo bedasti, možemo se oprostiti od ideje da opstojimo kao država*. Najnovija reforma danskoga stručnoga obrazovanja je započela 1989. Na temelju postignutoga konsenzusa između poslodavaca i sindikata izglasana je kao zakon 1991. A već 1993. je u Danskoj nezaposlenost mladeži pala sa 13% na 4,2%, a to je jedna od najniže zabilježenih stopa nezaposlenosti u Europi ⁹. Ciklus predavanja o hrvatskim nobelovcima je predstavljen u članku predavanja o Nikoli Tesli u suorganizaciji s Društvom hrvatskih inženjera, tehničara i ekonomista u Stuttgartu 2000 ¹⁰.

U Glasniku br. 6 predstavljena je *Razvojna strategija Sveučilišta u Zagrebu* uz nastupni govor rektorice, prof. dr. Helene Jasne Mencer. U spomen na stotu godišnjicu rođenja profesora dr. Frana Bošnjakovića prikazana je biografija toga uglednoga svjetskoga znanstvenika, rektora Zagrebačkog sveučilišta i suosnivača AMAC-a Njemačke ¹¹. Udruga AMAC-Njemačke 2002. je organizirala prigodnu svečanost povodom 160. godišnjice osnutka Matice hrvatske. Dr. Dragica Anderle je tom prigodom prikazala bi-

---

⁸ Manfred Korfmann, Eindrücke von einer kurzen Reise nach Kroatien, Glasnik br. 5, Frankfurt 2001. str. 8-9

⁹ Verica Bašić, Ivica Košak, Škola kao poduzetnik, Glasnik br. 5, Frankfurt 2001. str. 23-24

¹⁰ Anka Krstić-Legović, Tajna Nikole Tesle, Glasnik br. 5, Frankfurt 2001. str. 27-28

¹¹ Srećko Bošnjaković, ein Beitrag anlässlich des 100. Geburtstages vom Fran Bošnjaković, Glasnik br. 6, Frankfurt 2002. str. 10-13

ografiju prof. dr. Matije Mesića, prvoga rektora obnovljenoga Zagrebačkoga sveučilišta i jednog od predsjednika Matice hrvatske¹². Prikaz potreba u gospodarskom razvoju hrvatske donesen je u članku: *Mogućnosti i potrebe ocjene mjera aktivne radne politike u Hrvatskoj*¹³. Studentica Fakulteta strojarstava i brodogradnje iz Zagreba prikazuje osvrt na skup *Socio-economic Aspects of Bioenergie Systems*. Ova međunarodna konferencija održana je od 19. do 21. rujna 2002. u Dubrovniku, a kolegica Suša je prisustvovala tom skupu kao dobitnik stipendije društva AMAC-Njemačke.

Dr. Dubravka Melčić donosi u članku: *Britanski pragmatizam*, otkriće autora Brendana Simmsa kako postoji povijesna suodgovornost Engleske za rat u Bosni¹⁴. Iva Andrijević, pripadnica druge generacije hrvatskih migranata u Njemačkoj i studentica Sveučilišta u Mainzu prikazuje *probleme i poteškoće dvojezičnoga odgoja*¹⁵. Studijsko putovanje pripadnika slavističkoga seminara Sveučilišta u Kielu prikazano je u članku profesora doktora Steindorffa. Ovaj prikaz ima kvalitetu kulturnoga vodiča kroz tradicionalno turističke centre Dalmacije¹⁶. Stručno vodstvo ovoga studijskoga putovanja osigurano je sredstvima društva AMAC. U broju 7. se AMAC – Njemačke oprašta od preminuloga suosnivača alumni zajednice profesora doktora Žarka Dolinara. Tekst - *Čovjek vrijedi onoliko koliko od sebe dobra daje*, ostat će u sjećanju kao oproštajni govor dragoga nam kolege¹⁷.

Uloga Udruge bivših studenata hrvatskih sveučilišta iz Njemačke u razvoju nacionalne ekonomije

Dani hrvatskoga gospodarstva u Gospodarskoj komori Rheinhessen - Mainz bili su povod za razmatranje uloge sveučilišnih udruga (AMAC) u sklopu razvoja nacionalne ekonomije. U *Gospodarskoj komori grada Mainza* održana je 25. veljače 2003. konferencija o poslovnim mogućnostima i okvirnim uvjetima poslovanja njemačkih gospodarstvenika u Hrvatskoj. Skupu je prisustvovalo oko pedesetak gospodarstvenika. Okupljene je pozdravio dr. Harald Augter, predsjednik Gospodarske komore i predsjednik Njemačko-hrvatskoga društva u Mainzu. U ime *Generalnog konzulata*

---

¹² Dragica Anderle, 160. jahresfeier Matrix Croaticae, Glasnik br. 6, Frankfurt 2002. str. 14-17

¹³ Alois Kovač, Siniša Kušić, Dubravko Radić, *Mogućnosti i potrebe ocjene mjera aktivne radne politike u Hrvatskoj*, Glasnik br. 6, Frankfurt 2002. str. 26-29

¹⁴ Dubravka Melčić, *Britannischer Pragmatismus*,

¹⁵ Iva Andrijević *Bilingualismus zwischen Theorie und Praxis*, Glasnik br. 6, Frankfurt 2002. str. 35-37

¹⁶ Ludwig Steindorff, *Eine Studienreise nach Kroatien*, Glasnik br. 6, Frankfurt 2002. str. 39-44

¹⁷ Tekst je ovog priloga objavljen u knjizi: *Ispod duge most*, PABST Science Publishers, Čakovec, 1998. Miriam Sperber, Vladimir Cvetnić (eds.) ISBN 3-933151-83-X Knjiga je posvećena 60-oj godišnjici života prof. dr. med. Drage Novaka. Žarko Dolinar je s ovim tekstom nastupio i na 5. Kongresu zbora hrvatskih liječnika (WACP) 20. 11. 2000. u Würzburgu, njegovom zadnjem javnom nastupu u organizaciji AMAC-a Njemačke.

Republike Hrvatske u Frankfurtu nazočno je pozdravio domaćin, Silvio Kus. Uvod u temu o poslovnim mogućnostima i okvirnim uvjetima poslovanja za njemačke gospodarstvenike pripremio je Thomas Gindele, delegat njemačke privrede u Hrvatskoj. Iako za poduzeća s područja *Gospodarske komore Rheinhessen* gospodarski odnosi s RH iznose, u odnosu na globalne tijekom poslovanja, tek manje od 0,3% razmjene robe i usluga, ipak je to za Mainz kao grad-partner Zagreba, kao i za bilateralne odnose republika Njemačke i Hrvatske izvanredno važni podatak. Taj je odnos bio prepoznatljiv, ne samo u broju predstavnika, kako je primijetio delegat Gindele, nego i u srdačnosti atmosfere prijama, posebice od strane Gospodarske komore. Otpravnik poslova iz našeg Konzulata gospodin Silvio Kus naveo je pozitivne smjernice u razvoju hrvatskoga gospodarstva i naglasio kako hrvatski prirodni i društveni resursi pružaju dobre mogućnosti za razvoj i isplativost ulaganja. Hans-Christian Arlt, iz *Ministarstva za gospodarstvo, promet, poljoprivredu i vino-gradarstvo pokrajine Rheinland-Pfalz* informirao je skup o planovima za posjet Sisačko - moslavačkoj i Brodsko-posavska županiji. Delegacija je u svibnju 2003. (od 12. do 16. 05.2003.) boravila u tim hrvatskim županijama.

Praktična su iskustva iz poslovnih odnosa iznijeli: 1. Dieter Arning, direktor poduzeća Jakob Becker GmbH & Co. KG, Mehlingen, koji nudi uslugu sabiranja, odvoza i deponiranja smeća; 2. Eberhard Rathgeb, direktor tvornice Polyplast-Mainz GmbH, koja izvozi plastične žličice za sladoled u Hrvatsku i 3. Frank Sauerbrey, direktor tvornice Schott Boral, d.d. Pula (Schott Mainz poduzeće je preuzelo proizvodnju stakla u Puli). U raspravi su razmijenjena mišljenja i predavačima postavljena pitanja iz područja gospodarskog razvitka. Navedene su poteškoće i sporost hrvatskoga pravosudnog sustava. Prema navedenim podacima o robnoj razmjeni, očito je kako razvojne teškoće nisu prepreka za uspješno poslovanje njemačkih privrednika u Hrvatskoj. Njemačko gospodarstvo izveze godišnje robe u vrijednost od 1,6 milijarde €. Povratni je tok iz Hrvatske vrijedan tek 600 milijuna €. Hrvatsko gospodarstvo ima doduše čvrstu osnovu i pozitivan trend, iako slab porast. No, statistike u robnoj razmjeni s inozemstvom općenito pokazuju kontinuirano negativnu bilancu. Tako je u 2002. izvoz iznosio 5,510 milijardi €, a uvoz 9,941 milijardi €. To predstavlja omjer od cca. 1:2. Taj je omjer u njemačko-hrvatskoj razmjeni nepovoljniji, tj. ca. 1:3, i kreće se oko 600 milijuna € izvoza prema 1,6 milijardi € uvoza¹⁸. Postoje dobri razlozi da njemačko gospodarstvo bude zadovoljno. Možemo li mi biti zadovoljni takvim učinkom? Negativna bilanca u visini od gotovo milijardu eura znači za hrvatske potrošače osiguravanje oko 10.000 radnih mjesta u SR Njemačkoj, pod pretpostavkom, da se investicija za jedno radno mjesto procijeni na 100.000 €¹⁹.

---

¹⁸ Izvor Creditanstalt Bank of Austria: CEE Report 2003

¹⁹ Savezni ured za zapošljavanje navodi podatak o ca. 53.000 zaposlenih radnika s hrvatskim državljanstvom. BAA 2002.

Iz razgovora koji su uslijedili, bilo je i autoru ovoga članka teško zaključiti kako bi se u robnoj razmjeni Hrvatske s inozemstvom došlo do pozitivne bilance.

Na ovom skupu mogli smo usporedno pratiti izvješća *Svjetskog gospodarskog foruma* iz Švicarske²⁰. Ovaj forum u izvješću od siječnja o.g. postavlja SAD na prvo mjesto tablice te navodi za to dva razloga: 1. jeftin riskantan kapital za nove tehnologije ili proizvode i 2. uspješna suradnja američkog gospodarstva sa sveučilišnim i znanstvenim centrima. U Europi nalazimo slične primjere jedino u Skandinaviji. Hrvatska se nalazi u tom smislu u izuzetno nepovoljnom položaju. Cijena je kapitala doduše niža nego u Njemačkoj, ali je sigurnost, koju banke zahtijevaju (60% vlastitoga kapitala) izuzetno nepovoljna. Švicarska je kompanija Clariant, primjerice, s tek 10% vlastitoga kapitala kupila deset puta vrjednija postrojenja u kemijskoj industriji bivšega Hoechst AG. Takve su se transakcije događale i u periodu «tajkunske pretvorbe» u Hrvatskoj, s tom razlikom što u gotovo niti jednom preuzetom poduzeću nije proizvodnja nastavljena. Slično postupaju i inozemni ulagači, te je prema riječima direktora tvrtke Schott Borala, otpušteno u Puli dvije trećine radnika, a dio domaće proizvodnje obustavljen (Hrvatska je prije bila izvoznik borsilikat proizvoda). U ostatku se poduzeća vrši proizvodnja malih serija koje bi bile preskupe u Njemačkoj ili se pak ne mogu automatizirati.

Predstavnik Hypo-Vereinsbanke Michael Güls izjavio je kako de facto za Hrvatsku riskantni krediti (risk capital) ne postoje! Prva je premisa američkoga uspjeha hrvatskom gospodarstvu nedostižna. Izlaz na mala vrata leži u *joint adventure* poslovnim jedinicama, ali i one podliježu pooštrenim restrikcijama Basel II²¹ konvencije banaka, a koje otežavaju pristup malim i srednjim ulagačima.

I suradnja hrvatskoga gospodarstva s domaćim sveučilišnim i znanstvenim centrima ima mnoštvo nepremostivih problema. Jedna je od bolnih točaka odljev mladih stručnjaka u inozemstvo. Prema jednom članku iz New York Timesa, SAD primaju pomoć u visini od 8 milijardi USD putem priljeva stranih stručnjaka. Članovi američke Akademije znanosti su 25% stranci. Od 43 američkih nobelovaca za fiziku i kemiju 16

---

²⁰ Weltwirtschaftsforum (WEF): «Global Competitiveness Report 2002-2003.

²¹ Pod utjecajem globalizacije i internacionalizacije tržišta novca, porasta koncentracije i pojačane konkurencije, menadžment kreditnih rizika u bankama sve više ulazi u centar pažnje. Potiskivanje konkurencije s tržišta na bankovnom sektoru odražava se u konkurenciji kondicioniranja kao i u reduciranim zahtjevima boniteta – razvikanje koji je dodatno pojačan uz primicanje finansijskih nebankarskih ustanova na tržište. Pri tome se premalo obraća pažnja na istovremeno pojavljivanje novih rizika u kreditnom poslu. Zdenka Blažević: **Basel II – die zukünftige Bedeutung des Ratings für das Kreditrisikomanagement**

ih je završilo svoju izobrazbu izvan SAD.^{22, 23}

Sa 40 do 50 tisuća hrvatskih intelektualaca u iseljeništvu, "darovala" je naša domovina, u smislu besplatnog izvoza u razvijene zemlje novčane protuvrijednosti od preko 6 milijardi €²⁴.

Razgovori su na tu temu, koji su opširno predstavljeni u Glasniku br. 7., nastavljani i na zasebnom susretu Gospodarske komore i Društva bivših studenata hrvatskih sveučilišta (AMAC). I ovaj put je hrvatska delegacija našla u Mainzu, prema riječima predsjednika dr. Augtera, otvorena vrata i srce. I to je baš bila još jedna prigoda da se ustanovi kako se za hrvatske interese i za hrvatske potrebe trebaju boriti sami Hrvati. Povezivanje sveučilišnih zadaća i gospodarskih ciljeva duga je i uspješna praksa u anglosaksonskim zemljama. Iako trebamo biti svjesni da se pukim kopiranjem tuđih tradicija može puno toga izgubiti, pogled na deklaraciju rektorice Zagrebačkoga sveučilišta potvrđuje potrebu povezivanja i udruživanja bivših studenata, diplomanata i prijatelja Sveučilišta:

"...Posebice valja uspostaviti svjetsku mrežu udruga AMAC-a s jakom i učinkovitom središnjicom u Zagrebu. Jer AMAC / AMCA Mundus, kao i domovinska akademska i šira zajednica osjećaju sve izrazitiju potrebu stalnog i sustavnog doticaja i suradnje koje su od neprocjenjive su važnosti za širenje naše znanosti i kulture u dijaspori, kao i za golemi potencijal koji znanost prenosi u domovinu. Cilj je povezivanja i udruživanja bivših studenata, diplomanata i prijatelja Sveučilišta upravo promicanje ugleda i dobrobiti Sveučilišta u svijetu, kulturno-civilizacijskih tečevina što nam ih je hrvatska uljudba preko hrvatskih sveučilišta ostavila u naslijeđe, promicanje hrvatske znanosti, prosvjete, kulture, jezika, pismenosti i svake druge djelatnosti, a koje bivše studente i diplomante povezuje u skladnu zajednicu Almae Matris Alumni.

Ovim zajedničkim glasilom svih udruga AMAC / AMCA u zemlji i svijetu želimo postići da Sveučilište u Zagrebu postane međusobna spona – razlog i povod okupljanja te susreta po cijelom svijetu raspršenih bivših studenata i prijatelja Sveučilišta, njihova uključivanja u sve oblike znanstvenog i kulturnog života u Hrvatskoj. Nadalje da pred-

---

²² Gregory Henderson, visoki komesar Instituta za obrazovanje i znanost UN: *Milliardenersparnis durch Intelligenz-Importentwicklungshilfe in Höhe von 16 Milliarden DM haben die USA bisher in Form von zugewanderten Fachkräften aus der übrigen Welt erhalten. Nach der Schätzung von Gregory Henderson, einem hohen Beamten des Institut für Ausbildung und Forschung der UN, hat Amerika Ausbildungsinvestitionen dieser Höhe für Ärzte, Wissenschaftler und Ingenieure gespart. Henderson veröffentlicht seine Zahlen jetzt in einem Leserbrief an die "New York Times". Zehntausende begabter Einwanderer kommen aus Westeuropa und den Entwicklungsländern, erklärte er. Ihr Beitrag zur Volkswirtschaft der USA ist möglicherweise größer als der Gesamtwert der amerikanischen Auslandshilfe seit 1949. 27 Prozent der amerikanischen Krankenhausärzte sowie ein Viertel aller Mitglieder der US-Akademie der Wissenschaften wurden ebenso wenig in den USA ausgebildet wie 16 der 43 amerikanischen Nobelpreisträger in Physik und Chemie. Es ist fast unbekannt, sagte Henderson, dass Amerika vielen entwickelten und unterentwickelten Ländern einen bedeutenden Teil von Wissen und Ausbildung entzieht, um sich damit seinen Platz an der Spitze der Menschheit zu sichern.. PAM*

²³ Dipl. Ing Milan Prezelj: *Ausbildungskosten: Dipl. Ing ~ 300 000 DM, Dr. Ing. 350 000 DM*

²⁴ Prof. Žarko Dolinar, intervju, Večernji list 13.04.2002.

stavlja Sveučilište i njegova nastojanja da se obnovi i modernizira – da postane snažno, cjelovito i autonomno, dakle moderno, prestižno i prepoznatljivo Sveučilište u kojemu bismo svi zajedno djelovali i u kojemu bismo se svi zajedno brinuli za budućnost znanosti i visokoškolske nastave u Hrvatskoj. Samo takvo Sveučilište, otvoreno prema svim problemima koje život nameće, može na moderan, racionalan i učinkovit način ostvarivati svoju misiju.²⁵“

Teme iz duhovnoga i kulturnoga života

Glasnik Udruge bivših studenata hrvatskih sveučilišta iz Njemačke - *Almae Matris Croaticae Alumni* (AMCA) donosi i teme iz duhovnog i kulturnog života. Profesor doktor Lazar Dodić je u recenziji knjige rektora rimskoga Zavoda Svetoga Jeronima dr. Jure Bogdana - *Pontificium Collegium Croatorum Santi Hieronymi*, prikazao ulogu te crkvene ustanove u odgoju klerika. Ova internacionalna ustanova potvrđuje unapređuje međunarodne odnose i potvrđuje globalni karakter Katoličke crkve.²⁶

Potrebu za njegom internacionalnih znanstvenih i kulturnih odnosa potvrđuje i Ana Katarina Krstić-Legović u intervjuu s doktorom Kurt - Jürgenom Maaßom, generalnim sekretarom njemačkog *Instituta za odnose sa inozemstvom – Institut für Auslandsbeziehungen* (IFA). IFA je jedna od najstarijih kulturnih ustanova u Njemačkoj kroz koju se promiču kulturni odnosi Njemačke s inozemstvom.²⁷

Lidija Bajuk je povodom koncerta za Ivandan u Mainzu 2003. održala predavanje o – *Mitskim simbolima u hrvatskim narodnim pjesmama*.²⁸

Glasnik br. 8 donosi zaključke III. sabora AMAC/AMCA udruga koji je bio održan od 30.06. do 03.07. 2004. u Zagrebu. U zaključnoj se riječi prof. dr. sc. Greta Pifat Mrzljak, predsjednica Povjerenstva za AMAC i Organizacijskog odbora III. sabora AMAC/AMCA udruga zahvalila predavačima na njihovu doprinosu radu sabora, izvjestiteljima o radu pojedinih AMAC udruga kao i svim članovima AMAC-Domusa i AMAC-Mundusa, koji su sudjelovali na saboru. Zahvalila je i predsjedniku Republike Hrvatske te ostalim uglednicima, koji su pozdravili sudionike sabora na svečanom otvaranju. Isto je tako izrazila žaljenje što saboru nije prisustvovao veći broj članova AMAC-Domusa, te posebno istaknutih alumnija iz politike, gospodarstva i medija.

---

²⁵ Prof. dr. Jasna Helena Mencer u GLASNIKU SAVEZA DRUŠTAVA BIVŠIH STUDENATA I PRIJATELJA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU 01.03.2003.

²⁶ Lazar Dodić, Jure Bogdan- Pontificium Collegium Croatorum Santi Hieronymi, Glasnik br. 7, frankfurt 2004. str. 37-38

²⁷ Anka Krstić-Legović, Interview mit dem Generalsekretär des Instituts für Auslandsbeziehungen Dr. Kurt-Jürgen Maaß, Glasnik br. 7, frankfurt 2004. str. 46-49

²⁸ Lidija Bajuk, Mythsche Symbole in kroatischen Volksliedern, prijevod Dragica Anderle, Glasnik br. 7, Frankfurt 2004. str. 31-33

Iznijela je zatim zaključke, koji su se tijekom održavanja sabora iskristalizirali kao rezultat razmjene ideja:

- 1) Najveću moguću pozornost treba posvetiti širenju alumni-ideje i povećanju članstva dosadašnjih udruga na Sveučilišta u Zagrebu i u svijetu, kao i osnivanju novih AMAC-Domus i AMAC-Mundus udruga, gdje god je moguće. Istaknuta je potreba, da se u AMAC udruge uključe mladi učesnici na način, da ih se tijekom studija informira i priprema za alumni pokret. Uz povećanje broja pojedinačnih članova (bivši studenti) poraditi i na privlačenju kolektivnih članova (kompanije i institucije).
- 2) Sudionici su se sabora izjasnili za osnivanje Saveza alumniija u kojem će se udružiti Domus i Mundus udruge. Savez će djelovati uz pomoć ureda AMAC-a na Sveučilištu u Zagrebu koji će se uskoro osnovati. Ured će koordinirati rad alumni-udruga. Predloženi je statut saveza dobra osnova za definiranje konačne verzije statuta. Sudionici su sabora pozvani da u što kraćem vremenu (do 15. rujna 2004.) dostave svoje primjedbe Povjerenstvu za poslove AMAC-a, koje će ih razmotriti i konačnu verziju statuta poslati svim AMAC udrugama.
- 3) Bolje povezati udruge AMAC-Domusa zbog razmjene informacija i kreiranja zajedničkih aktivnosti te radi pomoći u osnivanju novih AMAC udruga. U tu svrhu treba napraviti kalendar djelovanja po pojedinim udrugama.
- 4) Interesno povezati AMAC-Domus i AMAC-Mundus najprije manjim akcijama, npr. organiziranjem predavanja, posjeta umjetnika i drugih istaknutih članova, po preporuci Saveza ili pojedinih AMAC udruga.
- 5) Ispitati mogućnosti pomaganja definiranih specifičnih projekata Almae Mater (financijske donacije, gostovanja, stipendije i slično), koje je uskladilo sveučilište u suradnji s alumni udrugama.
- 6) Pristupiti izradi popisa članstva AMAC udruga (uz dopuštenje alumniija).
- 7) Usvojen je prijedlog AMAC-a Australije o osnivanju nagrada i povelja za zaslužne članove. Način će se dodjele razraditi do sljedećeg sabora.
- 8) Na sveučilištu nastaviti rasprave o globalizaciji u području znanosti, visokog obrazovanja i utjecaju globalizacije na hrvatsko gospodarstvo. U tim bi raspravama alumni trebali dati svoj aktivni doprinos.
- 9) Alumni društva se zadužuju da pronalaze te uključe u članstvo i rad udruga, sve bivše studente Sveučilišta u Zagrebu (posebno mlade), koji žive na području njihova djelovanja.
- 10) Redovito održavati sabore. Uvesti novi način organizacije sabora, koji će omogućiti više rasprava i razmjene ideja, (npr. okrugli stolovi) o temama aktualnim za AMAC, Sveučilište u Zagrebu i Hrvatsku.
- 11) Dati potporu osnutku AMAC udruge u Sloveniji.
- 12) Sveučilište u Zagrebu potaknut će inicijativu za osnivanje AMAC udruga na ostalim hrvatskim sveučilištima.
- 13) Odati priznanje i zahvalnost svima, koji su svojim doprinosom pomogli održavanje sabora.²⁹

---

²⁹ Greta Pifat-Mrzljak, Zaključci III Sabora AMAC/AMCA udruga, Glasnik br. 8, Frankfurt 2005. str. 5

U Glasniku broj 8 zabilježeno je sudjelovanje predsjednika Republike Hrvatske Stjepana Mesića. Naime, predsjednik je sudjelovao na III. saboru udruga AMCA (Almae Matris Croaticae Alumni) u četvrtak, 1. srpnja, koji se održavao do 3. srpnja na Fakultetu elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu. Riječ je o skupu, kojemu je bio cilj okupljanje bivših studenata hrvatskih sveučilišta u zemlji i svijetu (alumni). »Griješimo kada tražimo naše ljude, koji su se obogatili u inozemstvu, kako bi donijeli novac u Hrvatsku i tako pomogli privredu, jer imamo jaki intelektualni potencijal koji ne koristimo. Taj intelektualni potencijal može potaknuti, ne samo razvoj privrede i jačanje znanosti, nego i poboljšanje ukupnog stanja u zemlji«, rekao je Mesić.

Izrazivši potrebu za većim ulaganjima u obrazovanje i znanost, pokazao je nezadovoljstvo postojećim poreznim sustavom. Podsjetio je, naime, da u razvijenim zemljama svijeta donacije visokoškolskim i znanstvenim institucijama nisu opterećene porezom, kao što je to slučaj kod nas. »Kada se bivši student, koji boravi vani, želi donacijom zahvaliti svome fakultetu, morao bi biti oslobođen poreza«, smatra predsjednik Mesić³⁰. U radionici o izobrazbi migranata u Njemačkoj, donisi Glasnik broj 8, koju je organiziralo Ministarstvo gospodarstva SRNJ, izneseno je stanovište društva AMAC-Njemačke: 1. da su udruge, kao što je naš akademski savez, kadrovski sposobne uključiti u jedan projekt obrazovanja kroz dodatnu nastavu (jezik, specijalno stručno znanje, statistika, savjetovanje te posjete poduzećima), jer obitelj i škola očito nisu dovoljne, da bi pripremili početnike za profesiju. 2. da je nužno sada i baš ovoj mladoj generaciji pomoći da se uključi u radne procese, kako bi iduća generacija bez prepreka nastavila taj kontinuitet. 3. pravo je na rad osnovno ljudsko pravo te je od egzistencijalnog interesa za ovu zemlju. Njemačka je država u obvezi, da se brine i za taj dio svojih građana³¹.

Hrvatska ima veliku i za nju veoma važnu dijasporu, koja joj je bila od presudnog značaja u stjecanju samostalnosti, a želi joj i dalje pomagati, - kako u konsolidaciji privrednoga i financijskoga sustava, tako i u promicanju ugleda u inozemstvu. Mnogi naši iseljenici se žele vratiti u domovinu, kako bi svojim znanjem, iskustvom i sredstvima podigli konkurentnost hrvatskoga gospodarstva, ili proveli *večer* života u zemlji svoga djetinjstva i predaka. No njima trebaju iscrpne i aktualne informacije o uvjetima povratka, osobito o oporezivanju, carini, zdravstvenoj opskrbi i drugom. Korištenje elektroničkih medija u sadašnjem obliku nije zadovoljavajuće naglašava dipl. Ing. Milan Prezelj u članku *Glas i slika Hrvatske*, u kojemu on predlaže poboljšanja za informiranje iseljenih hrvatskih državljana³².

³⁰ Mirela Lilek, Griješimo tražeći bogataše a intelektualni potencijal ne koristimo, Vjesnik, petak, 2 srpnja 2004. u Glasnik br. 8, Frankfurt 2005. str. 5

³¹ Dragica Anderle, Workshop "Mehr Ausbildung für Migranten-/inen, Glasnik br. 8, Frankfurt 2005. str. 9

³² Milan Prezelj, Glas i slika Hrvatske, Glasnik br. 8, Frankfurt 2005. str. 13-18

Suzana Radišić u diplomskoj radnji na Slobodnom sveučilištu u Berlinu prikazuje *Hrvatsku na putu u Europsku zajednicu*.³³ Ova studija koja je izrađena prema kriteriju Otto Suhr Instituta za političke znanosti navedenog sveučilišta, prikazuje ne samo poteškoće, prepreke i mogućnosti te viziju ulaska Republike Hrvatske u EU, već i mogućnosti koje mladi znanstveni novaci mogu svojim radovima doprinijeti razvoju znanosti i u Hrvatskoj. Društvo AMAC je jedna od važnih spona, ako ne u ovom trenutku i jedina koja omogućava takvu vezu, a to izvrsno medijski prati Glasnik *Udruge bivših studenata hrvatskih sveučilišta iz Njemačke*.

---

³³ Suzana Radišić, Kroatien auf dem Weg in die EU, Glasnik br. 8, Frankfurt 2005. str. 24-26

Summary

A GERMAN MAGAZINE BY ZAGREB UNIVERSITY STUDENTS

The HERALD of the German AMAC association has introduced significant thematic innovations to Croatian serial publications printed outside Croatia, as it follows the creative work of Croatian intellectuals working in various areas of human activity who have, upon completing their studies in the homeland, for various reasons continued their careers in the developed countries of Europe, affirming their homeland through their creative and personal successes. The latest issue of the Herald, for example, brings an interview with Professor Ivan Đikić PhD, a member of the expert council of the AMAC-Deutschland e.V. association.

8 issues have been printed between the years 1993 and 2005, encompassing 350 pages of material. In its 13 years the publication has gathered over 70 authors who have penned 237 contributions treating the creative work of Croatian universities, the lives of former students and of advocates of higher education.

Resúmen

REVISTA ALEMANA DE LOS UNIVERSITARIOS DE ZAGREB

El Vocero de la sociedad alemana AMAC introduce notables novedades temáticas en las publicaciones seriales croatas que se editan fuera de Croacia, dado que acompaña a las creaciones de los intelectuales croatas que incursionan en diversas áreas de las actividades humanas, quienes luego de recibirse en Croacia, por diversos motivos, continuaron su carrera profesional en diversos países desarrollados de Europa, afirmando a su Patria con sus logros creativos y personales. El nuevo número del *Vocero*, por ejemplo, trae una entrevista con el profesor dr. Ivan Đikić, miembro del consejo científico de AMAC-Deutschland e.V.

En el período 1993-2005 fueron publicados ocho números que en total se extienden a 350 páginas. En trece años de existencia, el *Vocero* reunió a más de 70 autores que escribieron 237 artículos independientes sobre la creatividad de las universidades croatas y sobre la vida de ex estudiantes y amigos de la enseñanza terciaria.

Stjepan Šulek

KULTURNA EMIGRACIJA ODIGRALA JE ZNAČAJNU ULOGU ZA HRVATSKU

*Ugledni jezikoslovac i dopisni član HAZU dr. Branko Franolić iz Londona boravio je na 29. međunarodnome sajmu knjiga Interliber u Zagrebu (7. – 11. 11. 2006.) gdje je, za Okruglim stolom Hrvatske matice iseljenika, govorio o hrvatskoj periodici u svijetu, posebno ističući da su hrvatski časopisi na stranim jezicima imali veliki značaj za Hrvatsku • Suradnik je brojnih slavističkih časopisa diljem Europe i hrvatskoga časopisa na engleskome jeziku *Journal of Croatian Studies (New York)* • Među inim, istaknuo se u opskrblijanju engleskih glasovitih knjižnica poput *Taylor Bodleian Slavonic Modern Greek Library* hrvatskim znanstvenim knjigama*

Branko Franolić rođen je 1925. u Rijeci. Studirao je lingvistiku na Sveučilištu u Zagrebu, Cambridge University i na sveučilištu u Strasbourgu. Doktorirao je u Parizu 1977. Poznavatelj je francuske i engleske kulture, u kojoj već desetljećima promovira hrvatsku književnu i duhovnu baštinu. Danas živi u Londonu. Od 1994. dopisni je član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dobitnik je Nagrade Ine za promicanje hrvatske kulture u svijetu (1997.). Autor je brojnih djela na francuskom i engleskom jeziku, među kojima se ističu i ova: *La langue litteraire croate. Apercu historique*, Paris 1972.; *L' influence de la Langue Francaise en Croatie*, Paris 1975.; *Mots d' emprunt Francais en Croatie*, Paris, 1976.; *A Short History of Literary Croatian*, Paris, 1980.; *A Historical Survey of Literary Croatian*, Paris, 1984.; *A Bibliography of Croatian Dictionariers*, Paris 1985; *Works of Croatian Latinist Recorded in the British Library General Catalogue*, 1998; *Croatian Glagolitic texts in the British Library*, 1999.; *Paolino di San Bartolomeo, pioniere dell indologia nell Europa di fine Sellecento*, Velletri, 2005. i dr. Suradnik je brojnih slavističkih časopisa diljem Europe i hrvatskoga časopisa na engleskom jeziku *Journal of Croatian Studies (New York)*. Među inim, istaknuo se u opskrblijanju engleskih glasovitih knjižnica hrvatskim znanstvenim knjigama (*Tay-*

lor Bodleian Slavonic Modern Greek Library). Svoje knjige i knjige drugih hrvatskih znanstvenika slao je i na vlastiti trošak najvažnijim knjižnicama diljem Europe, što je bilo otežano i time jer naša veleposlanstva nemaju dovoljno kadrova da sama obavljaju taj važan posao. Dr. Branko Franolić boravio je na 29. međunarodnom sajmu knjiga Interliber u Zagrebu (7. – 11. 11. 2006.) gdje je za Okruglim stolom Hrvatske matice iseljenika govorio o važnosti hrvatskih časopisa na stranim jezicima. Predstavljamo vam ga ovim razgovorom.

Gospodine Franoliću, molimo Vas da za naše čitatelje kažete na što ste sve htjeli upozoriti u svom predavanju za okruglim stolom Matice hrvatskih iseljenika?

- Nakon Drugog svjetskog rata mnogi visokoškoolovani ljudi napustili su Hrvatsku. Oni su shvatili važnost upoznavanja svijeta na stranim jezicima o Hrvatskoj koja je bila nepoznata zemlja. Kad je izbio Domovinski rat, vidjelo se da se vrlo malo zna o Hrvatskoj. U Americi je 50-ih godina osnovana Hrvatska akademija Amerike. Tamo su bili intelektualci koji su došli iz Hrvatske: Antun Nizeteo, Karl Mirth, Clement Mihanovich, Marija i Ivo Tuškan, Jere Jareb i dr. Oni su pokrenuli časopis na engleskom jeziku potkraj 1960. Taj časopis *Journal of Croatian studies* postoji i danas. Dakle, izlazi već 46 godina. Nakon Domovinskog rata u njemu surađuju također akademici i mladi pisci Hrvatske. U isto vrijeme s intelektualcima koji su nakon Drugoga svjetskog rata došli u Sjevernu Ameriku – Kanadu, mnogi su se naselili i u Argentini: Ivo Bogdan, Fran Nevistić, Zdenko Blažeković, Branko Kadić i drugi. To su sve ljudi koji su fakultetski školovani i oni su pokrenuli časopis na španjolskom jeziku *Studia Croatica* koji je trebao obavještavati u zemljama španjolskog govornog područja o povijesnom, kulturnom i političkom životu Hrvatske i, takoreći, staviti Hrvatsku na zemljovid svijeta. *Journal of Croatian studies* šalje se u sve najvažnije knjižnice svijeta, od Amerike, Kanade, Japana, Australije, do Moskve i Engleske. U najvažnijim svjetskim bibliografskim časopisima prave se kratki sažetci priloga tog časopisa. Stoga je njegova važnost vrlo velika jer se ipak dosta toga doznaje o Hrvatskoj. Nažalost, *Studia Croatica* nije registrirana u bibliografskim časopisima, pa je njezin odjek malo manji. Dvadeset godina kasnije u emigraciju je došao novi mladi naraštaj koji je dobro poznao zbivanja u Hrvatskoj i koji je među inim pokrenuo u Njemačkoj, u Mainzu, časopis *Kroatische Berichte*. Taj je časopis uređivao Stjepan Šulek pod imenom Krunoslav Sigeć. U toj skupini djelovali su Ivona Dončević, odgovorna urednica, Tomislav Mičić, koji je na samom početku bio glavni urednik, Gojko Borić, dr. Ernest Bauer kao predstavnik stare generacije i drugi. To je bio časopis političke naravi koji je na diplomatski način informirao o događanjima u Hrvatskoj i u tadašnjoj Jugoslaviji. U časopisu je bilo i likovnih priloga i slao se u sve najvažnije knjižnice svijeta, u diplomatska predstavništva, vlade, ne samo zapadne hemisfere već i u komunističke zemlje. Usprkos protivljenju nekih njemačkih vlasti. Iste godine kao i *Kroatische Berichte*, 1976. pokrenuta je u Velikoj Britaniji britansko-hrvatska revija *B C Review*. Reviju je izdavao Edo Pivčević. Ona je bila više

Dr. Branko Franolić

kulturno-povijesna i književna. Tu nije bilo političkih priloga zbog poznatih razloga, oni su uglavnom prevodili hrvatsku klasiku i renesansu na engleski jezik: Hektorovića, Držića, Marulića. Preveli su *Vinodolski zakonik*, *Poljički statut* i drugo. Valja istaknuti da su polovica suradnika u toj reviji bili Englezi. *Kroatische Berichte* i *B C Review* prestali su izlaziti nakon dvadeset godina jer se situacija u Hrvatskoj promijenila. Pisanje na stranim jezicima je važno jer stranci ne poznaju hrvatski jezik. U Francuskoj je bilo pokušaja u tom pogledu, ali bez posebnog značenja. U Parizu je djelovao naš Ante Ciliga. On je zapravo bio slobodni strijelac, koji je izdao knjigu o Jugoslaviji na francuskom jeziku u renomiranom nakladnom poduzeću Plon, bezbroj članaka o komunizmu i Sovjetskom Savezu. Godine 1938. objavio je knjigu *Zemlja velike laži* na francuskom jeziku koja je postala uspješnicom jer je prevedena na velike svjetske jezike, kao primjerice na japanski, njemački, engleski i dr. U Japanu to je bila druga knjiga koja je nakon Marulića prevedena na japanski iz pera jednog hrvatskog autora. Knjiga se temelji na iskustvima njegova zatočeništva u Sibiru i ubraja se među najveće kritike sovjetskoga režima prije Drugoga svjetskog rata. On je bio suradnik talijanskog radija, gdje je komentirao situaciju u Jugoslaviji i u svijetu, a kasnije se i preselio u Rim gdje je živio do povratka u domovinu.

Kažite nam još nekoliko riječi o toj generaciji koja je već otišla ili je na odlasku.

- Neki su naši zaslužnici umrli, to je biološki proces. No učinili su puno za Hrvatsku. Hrvatska je bila nepoznata zemlja. Jedan atentat, odnosno otmica aviona, izazvala je

veliku pozornost svjetske javnosti pa su ljudi pitali gdje je ta Hrvatska. Ja se sjećam tog atentata jer sam baš tada bio u British Library; mnogi su tada pitali ima li knjižnica što o Hrvatskoj. Knjižničari su gledali i gledali i ustanovili da imaju vrlo mali broj naslova o Hrvatskoj, jedna se odnosila na lov u Slavoniji. Ljudi nisu znali gdje da smjeste tu Hrvatsku, je li ona u Europi ili izvan nje.

To je zasigurno bila Vaša motivacija da ste pojačali svoj rad na objavljivanju knjiga i u opskrbjivanju knjižnica knjigama o Hrvatskoj.

- Apsolutno. Knjižnica je predsooblje u svaku znanost. Zato sam objavio te tri knjige. Postoje tri knjige koje su fundamentalne da bi se u svijetu afirmirali. Prigodom ulaska svake nacije u Ujedinjene narode objavljuje se takozvani Historical Dictionary. To objavljuju Amerikanci. Još su bitni Biografski rječnik i Opća bibliografija.

Na kakav su odjek naišle Vaše bibliografske knjige?

- Ne ću preuveličavati, ali knjige su pobudile zanimanje i ljudi su ih naručivali, pogotovo bibliografije jer se bez njih ne može ništa raditi. Kad su strani pisci, Englezi, Francuzi, pokušavali nešto napisati o Hrvatskoj, imali su poteškoća pronaći bibliografiju. Kad je Marcus Tanner pisao knjigu *Croatian Nation*, srećom, poznavao je mene pa sam mu dostavio tu bibliografiju. Isto tako, kad je Robin Harris pisao knjigu o Dubrovniku naišao je na isti problem, kao i niz drugih novinara i povjesnika, kojima sam dao potrebne podatke. Vidio sam da je tu velika praznina pa sam počeo slati knjige knjižnicama, prije 15 godina. Tada je u British Library bilo 300 knjiga o Hrvatskoj, danas ih ima 3500.

I to je više-manje Vaša zasluga?

- U neku ruku jest.

U Engleskoj zasigurno ima i Engleza koji promoviraju Hrvatsku?

- Dakako, spomenimo samo političara, bivšeg vođu laburističke stranke, novinara i pisca više knjiga Michaela Foota. On je u jednom svom osvrtu na englesko izdanje knjige *U službi domovine* dr. Hrvoja Kačića ostrim riječima osudio srpske ratne zločine u Hrvatskoj i izrazio zgražanje nad srpskim klevetama da je «Hrvatska samo jedna njemačka izmišljotina».

Knjiga dr. Hrvoja Kačića upravo je objavljena i na njemačkom jeziku, pa se nadamo da će ona i na njemačkom govornom području biti zapažena. No vratimo se još malko Vašem radu. Kako ste se osjećali kad ste vidjeli da te knjižnice imaju tako mali broj knjiga o Hrvatskoj?

- Nisam nikad očekivao da će oni pokazati neko veliko zanimanje za Hrvatsku. Dok god nemate državu, vi ste nepostojeća zemlja s kojom se ne računa. Isto je tako pitanje jezika. Dok sam pisao doktorsku tezu o francuskim riječima u hrvatskom jeziku moj

mentor je bio Andre Martinet. On je došao iz New Yorka na Sorbonnu i pitao me zašto rabim pojam hrvatski, a ne srpsko-hrvatski. Odgovorio sam mu da je riječ o dva standardna jezika što sam nastojao obrazložiti, a on je i prihvatio. Uvijek kad diskutirate s akademikima, morate imati jake argumente, a blage riječi. Ako nastupate agresivno, onda vas odbijaju. Treba ustrajati, treba dokazivati. Jako je važno kako nas drugi vide, a ne kako mi vidimo druge. Želio bih podsjetiti i na to da je moj studentski prijatelj Claude Hagege, koji je profesor opće lingvistike na College de France 2002. napisao knjigu *Zaustavite izumiranje jezika*, u kojoj je tri stranice posvetio hrvatskom jeziku, citirajući i moje radove.

Možemo reći da ste Vi jedan od rijetkih Hrvata koji su se bavili tim radom. Kako se osjećate nakon što je većina hrvatskih emigranata dala svoju misiju, a Vi ste evo još tu? Ostala je tek nekolicina i što se još može napraviti?

- Ne treba očajavati. Uoči samog sloma Jugoslavije u Beogradu je izašla jedna monografija u kojoj piše da je hrvatska emigracija izabrala najopasnije oružje – kulturnu borbu. S tim u svezi su me u *Politici* napali na gotovo čitavoj stranici i na temelju mog priloga u jednom pariškom časopisu konstatirali da su kultura i knjiga najopasnije oružje. Prema tome, ja sam u tom smjeru išao, ja sam isto slobodni strijelac. Nisam se intenzivno bavio nekim političkim radom koji je često jalov, ali sam radio na toj bibliografiji, na problemima jezika. Tu sam svakako najviše bio prihvaćen jer sam dolazio s jakim argumentima. Treba izabrati tu formu borbe pa onda i akademski krugovi prihvaćaju argumente.

Želio bih Vas na kraju priupitati kakvi su Vaši dojmovi o Hrvatskoj sada?

- Ja se u Hrvatskoj dobro osjećam, ali vidim da ljudi ovdje nisu dovoljno informirani. Čitaju novine, kavane su pune kavanskih stratega koji rješavaju svjetska pitanja, a ono što je primarno - obično ne poznaju, nisu upućeni.

Summary

THE CULTURAL EMIGRATION PLAYED A GREAT ROLE FOR CROATIA

Respected linguist and contributing member of the Croatian Academy Of Sciences & Arts, Branko Franolić from London, was at Zagreb's 29th Interliber International Book Fair (November 7 to 11, 2006) where he spoke at a round table discussion organised by the Croatian Heritage Foundation on the subject of Croatian periodicals abroad, noting in particular that Croatian magazines printed in foreign languages had played a great role for Croatia.

Branko Franolić is a contributing author to numerous Slavic studies magazines across Europe and of the Croatian English-language magazine Journal of Croatian Studies

(New York). Among his other credits, he has made his mark supplying renowned English libraries such as the Taylor Bodleian Slavonic Modern Greek Library with Croatian books in the academic field.

Branko Franolić (Rijeka, 1925) is the author of numerous works in the French and English languages, among which the following stand out: *La langue litteraire croate. Aperçu historique*, Paris, 1972; *L'influence de la Langue Francaise en Croatie*, Paris, 1975; *Mots d'emprunt Francais en Croatie*, Paris, 1976; *A Short History of Literary Croatian*, Paris, 1980; *A Historical Survey of Literary Croatian*, Paris, 1984; *A Bibliography of Croatian Dictionaries*, Paris, 1985; *Works of Croatian Latinists Recorded in the British Library General Catalogue*, 1998; *Croatian Glagolitic Texts in the British Library*, 1999; *Paolino di San Bartolomeo, pioniere dell' indologia nell' Europa di fine Settecento*, Velletri, 2005, and many others.

In discussion with Stjepan Šulek, the well-known editor of the **Kroatische Berichte** magazine, Franolić analyses the contribution to Croatia of the cultural emigration in the 20th century.

Resúmen

LOS EMIGRANTES CULTOS HAN DESEMPEÑADO UN PAPEL IMPORTANTE EN LA LIBERACIÓN DE CROACIA

El dr. Branko Franolić, destacado filólogo y miembro corresponsal de la Academia Croata de Ciencias y Artes, residente en Londres, estuvo en Zagreb durante la vigésima novena Feria Internacional del Libro (del 7 al 11 de noviembre de 2006). En dicha ocasión, habló en la mesa redonda de la Fundación para la Emigración Croata acerca del periodismo croata en el mundo recalcando que las publicaciones croatas en idiomas extranjeros han desempeñado un papel importante en la liberación de Croacia.

Branko Franolić es colaborador de numerosos periódicos eslavistas a lo largo y ancho de Europa, lo mismo que de la revista croata en idioma inglés *Journal of Croatian Studies* que se edita en Nueva York. Entre otros, se ha distinguido suministrando libros científicos croatas a famosas bibliotecas inglesas como Taylor Bodleian Slavonic Greek Library.

Branko Franolić (nacido en 1925 en Rijeka) es autor de numerosas obras en idiomas francés e inglés, entre las cuales se destacan las siguientes: *La langue littéraire croate. Aperçu historique*, Paris 1972.; *L'influence de la Langue Française en Croatie*, Paris 1975.; *Mots d'emprunt Française en Croatie*, Paris 1976.; *A short History of Literary Croatian*, Paris 1980.; *A Historical Survey of Literary Croatian*, Paris 1984.; *A Bibliography of Croatian Dictionaries*, Paris 1985.; *Works of Croatian Latinists Recorded in the British Library General Catalogue*, 1998.; *Croatian Glagolitic texts in the British Library*, 1999.; *Paolino di San Bartolomeo, pioniere dell' indologia nell' Europa di fine Settecento*, Velletri, 2005 y otras.

En la conversación mantenida con Stjepan Šulek, redactor del periódico *Kroatische Berichte*, Franolić analizó la contribución de la emigración a Croacia en el transcurso del siglo XX.

Suzana Maršić

FRATERNALIZAM AMERIČKIH HRVATA U SLUŽBI IDENTITETA

Proces pridruživanja dviju hrvatskih najstarijih fraternalističkih organizacija u Americi, Hrvatske bratske zajednice i Hrvatske katoličke zajednice, predstavlja najznačajniji poslovni i društveni događaj među američkim Hrvatima tijekom 2006. • Fraternalizam kao dio američke gospodarske povijesti uvijek je nastojao uhvatiti korak s vremenom i osuvremeniti svoje poslovanje što se zorno može pratiti kroz poslovne poteze Nacionalnoga bratskoga kongresa Amerike (NFCA) čija je dugogodišnja članica i Hrvatska bratska zajednica • Fraternalistički sustav, stvoren u vrijeme rane industrijalizacije Amerike u okrilju velikih doseljeničkih zajednica, uglavnom iz Europe (Poljaci, Česi, Hrvati, Mađari...), pokazao se pouzdanim vodičem do etničkih korijena

Glavni odbornici Hrvatske bratske zajednice (HBZ) na čelu s predsjednikom Bernardom M. Luketicem i Hrvatske katoličke zajednice (HKZ) koju vodi predsjednik Melchior Mašina potpisali su 11. travnja 2006. u Pittsburghu sporazum o udruživanju tih dviju fraternalističkih zajednica u SAD-u, nakon što su tijekom prošle godine uspješno vodili pregovaračke aktivnosti i prihvatili kanadsko članstvo Hrvatske katoličke zajednice. Proces pridruživanja dviju Zajednica uzlaznog je tijeka budući je čelništvo HBZ-a temeljito raspravilo uvjete tog prelaska s predsjednikom HKZ-a Melchiorom Mašinom i tajnicom Antoinettom Starkey. Potpisani sporazum stupit će na snagu kad ga ovjere dvije Zajednice i Insurance Departments Commonweatha odnosno Osiguravajući odjeli države Indiane i Pennsilvanije u SAD-u.

- Hrvatska katolička zajednica postat će vrlo važan integralni dio Hrvatske bratske zajednice. To udruživanje predstavlja vrhunac zajedništva hrvatske braće i sestara na sjevernoameričkom kontinentu. Zajedno ćemo izgraditi snažniju Hrvatsku bratsku zajednicu koja će još više doprinositi uspjehu hrvatske etničke zajednice na američkom

kontinentu. Izražavam našu zahvalnost bratu Mašini i sestri Starkey na kvalitetnoj suradnji u pripremi elemenata predloženog sporazum. Posebno pozdravljam njihovu želju da prihvate to udruživanje i njihovo prepoznavanje važnosti tog procesa za naše zajedničke interese. Udružujući se s našom bratskom zajednicom članovi HKZ-a su jasno nastavili svoje bratske ciljeve koji su na dobrobit našeg hrvatskog identiteta i naših hrvatskih ljudi. Kad se ovo udruživanje formalno pravno finalizira kod mjerodavnih institucija službeno ćemo objaviti prihvaćanje svih članova HKZ-a u HBZ. Nedvojbeno ocjenjujem kako je ovo povijesno udruživanje na dobrobit našim hrvatskim obiteljima u Americi, izjavio je glavni predsjednik HBZ-a Bernard M. Luketich.

HKZ njeguje i razvija interese svog članstva punih 85 godina, a HBZ par desetljeća dulje, točnije punih 112 godina. HBZ danas broji 567 odsjeka i gnijezda, a s obzirom na broj članova i veliku imovinu ubraja se u veće bratske organizacije Amerike, čija snaga i danas izbija iz poriva za očuvanjem i razvijanjem hrvatskih kulturnih i duhovnih posebnosti. Osiguravateljska misija objiju Zajednica nije se očitovala samo u materijalnoj pomoći Hrvatima na sjeverno američkom kontinentu i tek pridošlim sunarodnjacima već se iskazivala, uz brojne nacionalne kulturne, sportske i prosvjetne aktivnosti, i u vrlo plodnoj humanitarnoj pomoći ugroženome čovjeku. Imovina Hrvatske bratske zajednice, prema zadnjem izvješću tamošnje državne revizije, iznosi 277.716,850 dolara za 2005. godinu u kojoj je zabilježila porast za 5.15 % tj. više od 13 milijuna dolara u odnosu na prethodnu 2004. godinu. Obveznice koje sačinjavaju 87.7 % ukupne imovine HBZ-a zadržale su svoju odličnu investicijsku snagu.

Glavni ured Hrvatske bratske zajednice, Pittsburgh (SAD)

- Hrvatska katolička zajednica / Croatian Catholic Union SAD-a i Kanade, utemeljena u Garyu (Inidana) 1921., izrasla je za vrijeme rane industrijalizacije na tradiciji američkog fraternalističkog sustava prošloga stoljeća. Od početnih 15 ogranaka zabilježila je najveći rast sedamdesetih godina kada je imala 16500 članova. Početkom 21. stoljeća članstvo se uglavnom kretalo oko 8000 članova, dok imetak HKZ-a iznosi preko sedam milijuna dolara. Službeno glasilo *Naša Nada/Our Hope*, koje uređujem dugi niz godina, izlazi od 1922. Pioniri HKZ-a davno su otišli. Grad Gary se promijenio, kao i drugi industrijski gradovi Amerike. Živimo u postindustrijsko doba. Mi kao katolici, i naša uvjerenja, danas nisu pod udarom radikala kao pred osamdeset godina. I sama se Katolička crkva stubokom promijenila od vremena osnutka HKZ-a. Katolički pokreti od pred stotinu godina danas su zastarjeli. No to ne znači da Crkva, Božji narod, može biti spokojna i dokona. "Živ katolički laik nije mrtav kamen", napisao je prije mnogo godina glavni idejni začetnik HKZ-a Zagrepčanin otac Dragutin Jesih. Potrebe i izazovi našeg vremena drugačiji su od onih pionira HKZ-a i naši odgovori moraju biti adekvatni, ako želimo ostati vjerni našem kršćanskim idealima. Vjerujem da će udruživanje HKZ i HBZ ponovo rasplamsati ljubav i duh njihovih utemeljitelja i sjajnim plamenom privući nova pokoljenja, istakao je optimistično glavni predsjednik HKZ-a Melchior Mašina. Optimizam potkrepljuju i statistike. Naime, tijekom 2006. u Zajednicu je učlanjeno 1006 novih članova pa je tako do kraja te godine uknjiženo 42 milijuna dolara novog životnog osiguranja. Zajednica je, te godine, u dividendama članstvu isplatila 637.055 dolara. Službeno glasilo Hrvatske bratske zajednice, koje izlazi duže od stoljeća, dvojezični englesko hrvatski tjednik *Zajedničar* dolazi u više od 31 000 hrvatskih obitelji na sjeverno američkom kontinentu i spada u najtiražnije iseljeničke novine u svijetu.

- Vjerujem da su mnogi članovi Hrvatske katoličke zajednice zabrinuti s preuzimanjem baklje bratskog identiteta od strane HBZ-a u ovoj tranziciji, no uvjeravam sve članove i odbornike HKZ-a da duh hrvatskog katoličkog identiteta neće biti izgubljen. Svi smo mi Hrvati koji zajedno rade za naše nasljeđe, vjeru i hrvatski identitet. Veze fraternalizma premostiti će sve prepreke u našim različitostima i pouzdano nas voditi našem zajedničkom uspjehu. Otkako sam postao predsjednikom HBZ-a propagirao sam zajedništvo među našim članovima i među svim hrvatskim ljudima. Radili smo s odlučnošću da eliminiramo sva velika neslaganja među našim članovima i pronašli smo kompromis u mnogim slučajevima kad su pojedinci imali različita mišljenja i vizije u svezi pravca u kojem bi naša Zajednica trebala ići. Imali smo dosad nezabilježenu harmoniju u redovima naše HBZ-e koja je rezultirala uspjesima o kojima drugi još sanjaju. Zajedništvo je prevladalo čineći našu bratsku zajednicu snažnijom i zdravijom za sve nas, zaključio je Luketich. Spekulacije o zastarjelosti fraternalističkog sustava stvorenog u vrijeme rane industrijalizacije Amerike u okrilju velikih doseljeničkih zajednica uglavnom iz Europe (Poljaci, Česi, Hrvati, Mađari...) nejake su argumentacije. Nitko danas, ili u bliskoj prošlosti, ne pristupa tim udrugama zbog osiguranja, već stoga što one nude nešto što

Summary

FRATERNALISM AMONG AMERICAN CROATIANS IN THE SERVICE OF IDENTITY

The process of the merger of the two oldest Croatian fraternal organisations in the United States of America, the Croatian Fraternal Union and the Croatian Catholic Union is the most significant business and community event among American Croats in 2006. The Croatian Catholic Union has nurtured and advanced the interests of its membership for a full 85 years, while the Croatian Fraternal Union has done so a few decades longer, that is to say, a full 112 years. The Croatian Fraternal Union today numbers 567 lodges and nests, and given its membership and considerable property, is counted among the larger fraternal organisations in the United States of America. Speculation regarding the outdatedness of the fraternal systems created in the fold of the larger immigrant communities, mostly from Europe (Polish, Czech, Croatian, Hungarian...), during America's early industrialisation bears little weight. No one today, or in the recent past, joined these associations for the insurance services they provided, but rather because they offer something that cannot be had for money. They are the guardians of our Croatian national traditions, and in the case of the CCU and CFU, of our traditions related to the faith. They are guides to our ethnic roots and history, both Croatian and American. Fraternalism, as a part of American economic history, has always worked to keep in step with the times and to update its business practices, something that can clearly be followed through the business policies of the National Fraternal Congress of America (NFCA) of which the Croatian Fraternal Union is a long time member.

Resúmen

FRATERNALISMO DE LOS CROATAS AMERICANOS AL SERVICIO DE LA IDENTIDAD

El proceso de acercamiento de las dos organizaciones fraternalistas croatas más antiguas de América, la Union Fraternal Croata y la Comunidad Católica Croata, representa el evento más significativo para los croatas en el año 2000 en el plano de negocios y en el ámbito social.

La Comunidad Católica cuida y promueve los intereses de sus miembros desde hace 85 años, mientras que la Unión Fraternal Croata siendo algunas décadas más antigua, lo hace desde hace ya 112 años. Hoy en día, la Unión Fraternal Croata tiene 567 filiales. En cuanto al número de miembros y sus bienes, es considerada como una de las mayores organizaciones fraternales de América. Las especulaciones de que el fraternalismo creado en la temprana época de la industrialización de América por inmigrantes provenientes mayormente de Europa (polacos, checos, croatas, húngaros) sería un sistema supuestamente anticuado, se basan en argumentos más bien débiles. Hoy en día los que acceden a esas organizaciones (y los que accedieron en el pasado cercano) no lo hacen con el propósito de asegurarse, sino se asocian porque ellas ofrecen algo que no se puede comprar con dinero. Ellas son las custodias de las tradiciones nacionales, y la Unión Fraternal Croata y la Comunidad Católica también lo son de la fe. Ellas nos llevan a las raíces y a la historia croata y americana. El fraternalismo como parte de la historia económica americana siempre ha tratado de mantenerse al día y de modernizar el modo de hacer los negocios. Esto puede verse observando la actuación del Congreso Nacional Fraternal de América del cual la Unión Fraternal Croata ha sido miembro durante muchos años

Eduardo R. Antonich

HRVATSKA NAZOČNOST U URUGVAJU

Hrvati su u Urugvaj odlazili iz tri državno-pravne povijesne tvorevine: Austro-Ugarske Monarhije, prve i druge Jugoslavije i u putovnicama bivali upisivani kao Austrijanci, Dalmatinci, Jugoslaveni i kao Hrvati. Danas su, u drugome i trećemu pa čak i četvrtome naraštaju, uglavnom uspješno integrirani u urugvajsko društvo i govore španjolskim jezikom te zadržavaju vitalnošću pokazuju interes za zavičajnu kulturu svojih predaka

Istočna Republika Urugvaj, nazvana tako radi zemljopisnog položaja - istočno od rijeke Urugvaj, mala je južnoamerička država smještena između dvije velike: Argentine i Brazila. Prvi Europljanin koji je stigao na urugvajsku obalu uz rijeku Río de la Plata bio je španjolski moreplovac Juan Díaz de Solís 1516. godine. Od toga trenutka povijest Urugvaja vezana je uz drevno Španjolsko Carstvo, dok 1825. godine nije postao slobodna i nezavisna država s republičko-demokratskim sustavom koji je bio primjer čitavoj Americi. Iako se ne odbacuje nazočnost hrvatskih useljenika već u samom razdoblju španjolske kolonizacije, može se tvrditi da je prvi pisani dokument koji svjedoči o hrvatskoj nazočnosti u Urugvaju oporuka Šime Matulića (Simóna Matulicha), iseljenika podrijetlom iz Postira na otoku Braču, iz posljednjeg desetljeća XVIII. stoljeća. Možda je Šime Matulić najviše bio počašćen time što je bio djed po majčinoj strani prvoga i najslavnijega urugvajskoga liječnika dr. Teodora Vilardebóa. Nakon njega došli su mnogi drugi među kojima moramo istaknuti Ivana Nikolu Grška i Filipa Lukšića (Lussich). Prvi je rođen u Selcu (Hrvatsko primorje) 1805. godine odakle je 1825. iselio u Urugvaj. Čim je stigao u Montevideo, Ivan Grško (koji je zbog fonetskih razloga uzeo ime Juan Nicola) uspješno se posvećuje graditeljstvu - primjerice, jednoga mlina koji je nazvao „Istočni mlin“. Ako je taj Hrvat zbog nečega ušao u povijest, bilo je to stoga što je stvorio prvi zoološki vrt u zemlji. Na svome velikome i prostranome posjedu nazvanom „Plavi vidikovac“, Ivan Grško počinje u vrtove naseljavati raznovrsne životinje koje su dopremane iz dalekih zemalja: majmune, jednoga tigra, nilskoga konja, zebre kao i čitav niz raznovrsnih ptica i riba. Tako nastaje

zoološki vrt kojega su susjedi u Montevideu u drugoj polovici XIX. stoljeća počinjali nazivati „Životinjski vrt“. Filip Lukšić došao je u Urugvaj 1836. godine i tu je prihvatio ime Felipe Lussich. Rođen je u Sutivanu (otok Brač) 1816. godine i budući je s Jadrana, bio je čovjek čiji će život zauvijek ostati vezan uz more. Stigao je na ovo područje kao viši časnik trgovačke mornarice na jednome engleskome jedrenjaku. Felipe Lussich sa svoja dva brata - Antonijem i Vicenteom, 1844. god. osniva brodersku tvrtku koja će se kasnije zvati „Felipe Lussich i sinovi“. Ovoga hrvatskoga pionira nasljeđuju njegovi sinovi, prvenstveno poduzetnik i pisac Antonio Lussich te liječnik i urugvajski zastupnik u Parlamentu, dr. Arturo Lussich.

Trebat će pričekati da prođe Prvi svjetski rat kako bi Hrvati počeli masovno iseljavati u Urugvaj, konkretno, između 1924. i 1936. godine. Ne postoji popis s točnim brojem Hrvata koji su uselili u Urugvaj. Prema podacima Nebojše Travice, 1932. godine u Južnoj je Americi bilo oko 180.000 hrvatskih iseljenika: 120.000 u Argentini, 40 000 u Brazilu, 12.000 u Čileu, a preostalih 8.000 rasporedilo se između Bolivije, Paragvaja i Urugvaja. Večeslav Holjevac u svojoj knjizi „Hrvati izvan domovine“ ukazuje da je između 1923. i 1933. iz Hrvatske u prekomorske zemlje iselilo nešto više od 150.000 osoba na što se nadovezuje ono što naznačuje Nada Hranilović - da je godine 1939. u različitim južnoameričkim zemljama - među njima i u Urugvaju - živjelo oko 250.000 jugoslavenskih iseljenika od kojih je 80 % bilo hrvatske nacionalnosti. Iako se ne zna točno, ne odbacuje se činjenica da je u Urugvaj došlo oko 5.000 Hrvata u potrazi za boljom budućnosti za sebe i svoju djecu. Nije bilo laka zadaća stići do južnoameričkih

Filip Lukšić (Lussich)

luka Buenos Airesa i Montevidea. Iako su te zemlje trebale snažnu potporu radne snage koja je dolazila iz Europe, urugvajski zakon o useljavanju zahtijevao je ispunjavanje različitih sanitarnih i administrativnih uvjeta. Dobro ponašanje i poštenje trebalo se zajamčiti takozvanom „Svjedodžbom o dobrom vladanju“ koja je potvrđivala da onaj koji je donosi „nije nikad bio optužen ni za kakvo kazneno djelo i da nije niti je bio članom nekoga komunističkoga ili anarhističkoga udruženja“. Drugi dokument koji je hrvatski iseljenik trebao imati bila je „Svjedodžba o sposobnosti za rad“ u kojoj se tvrdilo da je onaj na koga se odnosi poštena i radišna osoba te da nikad nije prosio“, a njemu se dodavalo „Svjedočanstvo o sposobnosti za obavljanje određenoga zanimanja“ u kojemu je bilo naznačeno zanimanje iseljenika.

Jedna od prvih mjera koje su poduzeli naši iseljenici bilo je stvaranje društvenih institucija u kojima bi se sastajali i koje bi im pružale potporu, budući su došli u daleku zemlju nepoznata jezika znatno različite idiosinkrazije i običaja od njihovih. U Urugvaju su osnovana različita udruženja od kojih su se isticali „Hrvatski dom“ - „Hogar Croata“ (1928.), „Hrvatski domobran“ - „Defensa del Hogar Croata“ (1931.), „Hrvatska katolička zajednica“ - „Unión Católica Croata“ (1936.) i Jugoslavensko društvo „Bratstvo“ - Asociación Yugoslava „Bratstvo“ (1936.). Od svih tih spomenutih društava mora se istaknuti ono koje danas, skoro osamdeset godina nakon svoga osnutka, i dalje u Urugvaju razvija bogatu društvenu, kulturnu i rodoljubnu djelatnost: Hrvatski dom iz Montevidea. To društvo osnovano je 9. rujna 1928. godine kao reakcija na atentate na hrvatske zastupnike u parlamentu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 20. lipnja 1928., te na smrt vođe Hrvatske seljačke stranke (HSS) Stjepana Radića koja je uslijedila poslije.

Upravni odbor Hrvatskoga doma (1929.). U sredini predsjednik Daniel Papo, sefarski Židov i veliki hrvatski rodoljub

Stopedesetsedam Hrvata koji su prisustvovali osnivačkoj skupštini 9. rujna 1928. u velikoj su većini bili podrijetlom iz Hercegovine i Dalmacije i odbacivali su srpsku dinastiju Karađorđevića, te su se proglasili nastavljajcima Radićeve linije i vjernim sljedbenicima njegova nasljednika dr. Vladka Mačeka.

To poistovjećivanje Hrvatskoga doma u Montevideu s Radićevom Seljačkom strankom dovelo je 1931. godine do snažnoga sukoba s nacionalističkim ustaškim pokretom koji je predvodio Ante Pavelić iz svoga europskoga mjesta izgnanstva. Taj je sukob pridonio da se te godine osnuje društvo „Hrvatski domobran“ kojemu je na čelu bio dr. Branimir Jelić, mladi liječnik iz Dalmacije, kojega je u Río de la Platu poslao sam Pavelić s ciljem da hrvatsko iseljeničtvo okupi oko ideje koju je promicao ustaški pokret.

Velika većina Hrvata u Urugvaju ostala je vjerna liku dr. Mačeka u kojemu su vidjeli pragmatičnog političara i branitelja istinskih hrvatskih nacionalnih osjećaja. Dok je zemljacima vezanim uz „Hrvatski domobran“ jedini cilj bila nezavisnost povijesnih hrvatskih teritorija tadašnje države Jugoslavije, Hrvatski dom iz Montevidea je rado gledao put prema autonomnosti Hrvatske zacrtan u sporazumu „Cvetković-Maček“ iz kojega će se 1939. godine roditi Banovina Hrvatska kao autonomna jedinica unutar Kraljevine Jugoslavije. Prema mišljenju tih Hrvata u Urugvaju - isto kao i prema Mačekovom - trebalo se boriti za nešto više od političke nezavisnosti Države Hrvatske; trebalo se boriti za blagostanje, za posao, za obrazovanje i bolji životni standard hrvatskoga naroda ma gdje on bio. Hrvatski dom se morao sukobiti sa zemljacima koji su, ujedinjeni u društvo „Bratstvo“, ostali vjerni jugoslavenskoj monarhiji. Ti iseljenici, iako su bez prigovora prihvatili naziv „Jugoslaveni“ nikad nisu poricali svoju hrvatsku nacionalnost koju su uvijek s ponosom isticali.

Vođe Hrvatske seljačke stranke iz Montevidea (1931.)

Drugi svjetski rat snažno je i duboko dirnuo nacionalni osjećaj Hrvata u Urugvaju. Ogromni broj njih se izjasnio protiv Nezavisne Države Hrvatske (NDH) na čelu s dr. Antom Pavelićem. Iako su veze između Hrvatskoga doma i ustaškoga pokreta kojega je u Urugvaju predstavljao „Hrvatski domobran“ od 1931. godine oslabljene, do njihova je zaoštavanja došlo nakon što je ustaška vlada potpisala „Rimski ugovor“ 15. svibnja 1941. Predaja velikoga dijela hrvatskoga nacionalnog ponosa kao što je bila jadranska obala i otoci u talijanske ruke te nametanje princa iz obitelji Savoja za hrvatskoga kralja, izazvala je kod tih iseljenika žestoko odbacivanje vlade koja je - prema Starčevićevom geslu - obznanjivala da nad Hrvatima mogu vladati jedino „Bog i Hrvati“. Ta i drugi činjenice obilježile su novo usmjerenje velikoga dijela Hrvata u Urugvaju na čelu s Hrvatskim domom u Montevideu. Već 1941. počinju se osnivati različiti odbori za potporu partizanima koje je predvodio komunistički vođa Hrvat Josip Broz Tito, i u kojima su većinom bili članovi Hrvatskoga doma. Tako da se od samoga početka Drugoga svjetskoga rata stvaraju sljedeće organizacije: „Demokratski republikanski odbor“, „Odbor ujedinjenih Hrvata protiv nacional - fašizma“, „Odbor ujedinjenih Hrvata maršal Tito“ i „Odbor hrvatska radničko-seljačka borba“.

Po završetku rata 1945. godine, hrvatska kolonija u Urugvaju pretrpjela je snažan prekid veza između onih koji su vjerovali da će u takozvanoj „novoj Titovoj Jugoslaviji“ biti mjesta za federalnu Hrvatsku u kojoj bi se poštivao nacionalni identitet i onih koji su u novoj jugoslavenskoj i socijalističkoj državi vidjeli novo lice Velike Srbije. Hrvatski dom u Montevideu, isto kao i veliki dio Hrvata u Urugvaju, stali su na stranu Jugoslavije pod vodstvom Tita. Ta se potpora pojačala nakon prekida između Tita i Staljina zbog izbacivanja Jugoslavije iz Kominterne 1948. godine, prilikom čega

Povjerenstvo za pomoć u vrijeme Drugoga svjetskoga rata (1944.)

se Hrvatski dom morao boriti protiv napada jednoga dijela hrvatskih useljenika koji su Tita optuživali zbog „skretanja“ i „izdaje ideje slavenstva koju je predvodio Sovjetski Savez“. Bilo je raznovrsnih pritisaka koje je to hrvatsko društvo trebalo podnositi u teškim godinama nakon Drugoga svjetskoga rata. S jedne strane, jugoslavenska ambasada u Montevideu nije dobronamjerno gledala na činjenicu da se Dom i dalje naziva „hrvatski“ umjesto „jugoslavenski“. U isto vrijeme, useljenici koji su simpatizirali ustaški pokret, snažno su napadali Hrvatski dom jer je zadržao naziv „hrvatski“ što su oni smatrali izdajom ideje o slobodnoj Hrvatskoj. Novi vjetrovi slobode i demokracije koji su puhali u Hrvatskoj 1990. godine stigli su i Urugvaj. Od tog trenutka, kao i nakon proglašavanja nezavisnosti hrvatske države 25. lipnja 1991. te kasnije srpsko-jugoslavenske agresije na hrvatski narod, hrvatska se kolonija također izjasnila za novu slobodnu i nezavisnu Hrvatsku. Po prvi put u povijesti, Hrvati u Urugvaju ujedinili su se s istim ciljem: obraniti napadnutu domovinu. Usprkos raznovrsnim poteškoćama s kojima se tijekom godina morao suočavati, Hrvatski dom, osnovan 1928. godine, razvio je značajnu društvenu i kulturnu djelatnost. Godine 1958. počeo je s emitiranjem „Hrvatskoga radijskog programa“ koji se - s trajanjem od pola sata - prenosi svake nedjelje na radijskoj postaji u glavnome urugvajskome gradu i koji je do danas emitirao skoro 2.800 emisija. Godine 1971. svečano je otvoren Panteon hrvatskog društva na jednom od najvećih groblja u Montevideu, djelomično napravljen od kamena s otoka Brača, koji je početkom šezdesetih godina prošloga stoljeća darovala Hrvatska matica iseljenika.

Od samoga utemeljenja Hrvatske matice iseljenika 1951. godine, Hrvatski dom u Montevideu održavao je s njom čvrste veze koje su mu omogućile razvoj hrvatske kulture u Urugvaju osnivanjem folklornih plesnih i glazbenih skupina te gostovanja različitih

Tamburaški orkestar Hrvatskoga doma (2006.)

predstavnik hrvatskoga folklor i kulture u urugvajskome glavnome gradu. Među gostujućim ansamblima iz domovine bili su i Folklorni ansambl „Lado“ koji posjećuje Urugvaj u dvije prigode (1962. i 2000.), kao i Zagrebački folklorni ansambl „Dr. Ivan Ivančan“ (1998.), Tamburaški orkestar Hrvatske radiotelevizije (2002.) te ansambl „Lindo“ iz Dubrovnika (2003.). Danas Hrvatski dom ima lijepo društveno sjedište, zgradu izgrađenu prije stotinjak godina u kojoj se održavaju sastanci, domoljubne proslave, izložbe i predavanja.

U toj zgradi svoje probe i nastupe obavlja i Tamburaški orkestar koji se sastoji od 16 članova. On okuplja četiri naraštaja hrvatskih useljenika i njihovih potomaka – njegovi najstariji članovi su dvojica skoro osamdesetogodišnja useljenika iz Grižana i Zagreba (Zdravko Stipaničić i Ivan Nikičer), a najmlađi ima 9 godina (Ivo Antonić) i praunuk je hrvatskih iseljenika iz Bribira koji su došli u Urugvaj 1925. godine.

Impuls rađanja hrvatskoga nacionalnoga osjećaja kod mladih naraštaja koji stasaju u Urugvaju je snažan pa Hrvatski dom u Montevideu, utemeljen u znaku lika i djela Stjepana Radića, danas u slozi više nego ikad njeguje hrvatski kulturni identitet.

Sa španjolskoga prevela: mr. Željka Lovrenčić

Summary

THE CROATIAN PRESENCE IN URUGUAY

Croatians came to Uruguay from three former states, from the Austro-Hungarian Monarchy, and from the first and second Yugoslavia, and were declared into their passports as Austrians, Dalmatians, Yugoslavs and as Croats. Today they are, in the second, third, and even fourth generation, for the most part successfully integrated into Uruguayan society, speak Spanish and demonstrate with impressive vitality an interest for the culture of their grandparent's former homeland. Various associations were established in Uruguay among which the Croatian House (Hogar Croata, 1928), the Croatian Home Guard (Defensa del Hogar Croata, 1931), the Croatian Catholic Community (Unión Católica Croata, 1936) and the "Brotherhood" Yugoslav Society (Asociación Yugoslava "Bratstvo", 1936) stand out. Of all the mentioned associations special notice should be afforded to one that, to this day, almost eighty years from its inception, continues to develop rich social, cultural and patriotic activity in Uruguay: The Croatian House in Montevideo. Nowadays the Croatian House has a nice social seat, a building constructed a hundred years ago and is the site of meetings, patriotic festivals, exhibitions and lectures.

Resumen

LA PRESENCIA CROATA EN URUGUAY

Los croatas que emigraban al Uruguay procedentes de tres creaciones estatales histórico-legales del Imperio Austro-Húngaro, lo mismo que de la primera y segunda Yugoslavia, eran registrados en sus respectivos pasaportes como austríacos, dálmatas, yugoslavos y croatas. Hoy, siendo ya la segunda, tercera e incluso la cuarta generación, en general se han integrado exitosamente en la sociedad uruguaya, hablan español y demuestran un sorprendente interés por la cultura de la patria de sus abuelos. En Uruguay fundaron diversas asociaciones entre las cuales se destacaron: Hrvatski dom - Hogar Croata (1928), Hrvatski domobran- Defensa del Hogar Croata (1931), Hrvatska katolička zajednica- Union Católica Croata (1936) y Jugoslavensko društvo „Bratstvo“- Asociación Yugoslava „Fraternidad“ (1936). De todas las asociaciones antes mencionadas, una de ellas se destaca por seguir desarrollando, a ochenta años de su fundación, una rica actividad social, cultural y patriótica: El Hogar Croata de Montevideo. Hoy, el Hrvatski dom (cuyo edificio fue construido hace un siglo) tiene una sede social muy representativa en la cual se llevan a cabo reuniones, fiestas patrias, exposiciones y conferencias.

Kuzma Petrić

ISELJAVANJE IZ HVARSKOGA VELOGA GRABLJA

Lančana migracija Zaninovića iz Veloga Grablja s otoka Hvara u Ameriku čudesni je primjer naše iseljeničke tradicije, zabilježen najbrojnijom iseljeničkom fotografijom obitelji ikada snimljenom u Hrvata • Prvi susret iseljenih Zaninovića 1942. na fotografiji bilježi 58 članova, drugi 1982. dva-put više, a treći 1987. više od 250, dok je četvrti susret 1992. u SAD-u bio u znaku okupljanja više od 400 potomaka • Među američkim Zaninovićima, nasljednicima hvarskih težaka i ribara, ima vlasnika zemlje sa stotinama hektara vinograda i voćnjaka, liječnika, inženjera, sveučilišnih profesora, zanatlija, radnika i drugih profesija čiji naraštaji u tuđini nisu zaboravili otočki govor Veloga Grablja

Što je i kako dovelo do gotovo potpunoga iseljavanja Velograbljana iz njihova mjesta i s otoka Hvara tijekom XX. stoljeća? Velograbljani su iselili jer nisu imali! Jedino blago koje su ponijeli sa sobom su njihove ruke. Grabljani, Starograđani, Pitovljani i Vrbovljani su unaprijedili vinogradarstvo i voćarstvo tako da se njihove plantaže vinograda i voćnjaka smatralo podvigom. U tome su prednjačili Velograbljani. Za njih su u narodu govorili da su osobito radišni i štedljivi. Tako se govori i danas za naše iseljene otočane u Kaliforniji. Velograbljne odlikuju zajedništvo, solidarnost i uzajamno pomaganje. Te osobine su im, uz rad, omogućile opstanak u tako surovim uvjetima. Takve osobine i sloga s bogoljubljem napajala je sve generacije koje se u obitelji učilo da se jedino tako može živjeti i uspjeti. Tako stoji uklesano i u kamenu iznad ulaza u našu crkvu: *Bogoljubstvo i sloga Grabaljskog puka 1886.*

Od čega se živjelo u Velom Grablju, te što je sve dovelo do iseljavanja? Velo Grablje je na otoku Hvaru, na jugu Hrvatske. Prvi je put spomenuto 17. prosinca 1458. godine, dakle prije 548 godina. Nalazi se na otoku Hvaru, 8 km sjeveroistočno od grada Hvara te 4 km do mora i s južne i sjeverne strane. Nalazi se na 320 - 350 m nadmorske visine. Crkva je izvorno sagrađena 1607. a druga, na istome mjestu, 1886. godine. Mjesto ima

osnovnu školu od 1876., Zadrugu od 1893., poštu od 1912., telegraf od 1920., telefon od 1945., a cestom je povezano od 1939. s Hvarom i Starim Gradom, struju pak ima od 1960., a tekuću vodu od 2006.

Velo Grablje je osnovano doseljenjem prve obitelji Budrović, a krajem XVI. stoljeća i Zaninović, obje iz središnjega dijela otoka Hvara.

Prezime obitelji	Iseljeni iz Veloga Grablja						Ostalo prema popisu 2001.	
	Iselilo obitelji i stanovnika						obitelji	članova
	obitelji	članova	SAD	J. Amerika	Europa	Hrvatska		
Budrović	6	49	5	2	2	40	1	1
Zaninović	13	145	36	13	1	95	-	-
Petrić	12	101	1	15	1	84	6	9
Tudor	12	87	21	13	3	50	2	2
Šepetica	3	20	3	2	3	12	-	-
Zoranić	4	35	3	7	-	25	-	-
Jurić	8	57	5	6	6	40	2	6
Tomičić	5	49	9	7	1	32	3	7
Bošković	2	6	-	-	-	6	-	-
Maljković	1	4	-	-	1	3	-	-
Domančić	1	1	-	-	-	1	-	-
Ukupno	67	554	83	65	18	388	14	25

Velo Grablje na otoku Hvaru slikano 2000.

Poljodjelstvo na škrotoj zemlji u tuđem vlasništvu

Vlasništvo nad zemljom je u početku bilo općinsko u Velome Grablju. Zemlju se dobivalo u najam, obično od veleposjednika. Zakup su plaćali dijelom uroda: na treću, četvrtu, petu ili šestu. Takvi vlasnički odnosi trajali su do 1930. i 1945. godine. Tada su seljaci agrarnom reformom dobili zemlju koju obrađuju. Bilo je i kupovanja zemlje od vlasnika i to od 1737. Nikola Budrović 1469. kaže: “Tu su i moji preci držali i napasali stoku.” Na početku su se naši preci bavili stočarstvom, da bi zatim prešli na vinogradarstvo, buhač, ružmarin, a od 1928. i lavandu. Uz to su uzgajali: masline, smokve, bademe, povrće i drugo. U ta starija vremena sijali su i žitarice, a kasnije su to radili samo za vrijeme rata. Samo bavljenje stočarstvom nije bilo dovoljno za život naraslog stanovništva. Stoka je uzgajana slobodno po pašnjacima, što je bilo pogubno za razvoj vinograda. Tako je čak na početku 17. stoljeća bilo mnogo tužbi da stoka pravi štetu u vinogradima. Zbog toga, a radi bavljenja vinovom lozom, moralo se smanjiti stočarstvo a ostatak prilagoditi razvoju vinogradarstva. Prijelaz na vinogradarstvo je bio težak i naporan. Trebalo je krčiti zemlju, pašnjake i šume, zemlju punu kamenja. Od tako izvađenog kamena gradili su: *meje*, *kolnike* i *gomile*. Tako bi izradili zemljane terase za sadnju vinove loze. U njihovoj blizini, u starogradskim i hvarskim poljima, koji su idealni za vinogradarstvo, i ranije se uzgajalo vinovu lozu. Zbog škrte zemlje, a više zbog suše, prinosi su bili skromni. Na vinovoj lozi poteškoće su povećavali bolesti, peronospora i pepelnica. Najteže negativne učinke imala je Vinska klauzula od 1891 do 1904, a zatim filoksera. Naša vina crna od *velog plavca* i bijela od *mekuje* bila su

Ružmarin je autohtona hvarska biljna vrsta koja je vrlo često bila i spasonosna – omogućujući preživljavanje

vrlo kvalitetna, kao i danas. Buhač, izvrsni prirodni insekticid, uzgajali su od 1860. do 1926, i do 1938. Razlog prestanka je velika konkurencija i izrada sintetskog pripravka. Buhač je bila nova obećavajuća kultura. U samom početku, a i sve do 1928, cijene su bile dobre, a neko vrijeme i vrlo dobre. Kasnije su toliko pale da je oko 1938. prestao interes proizvođača za buhačem.

Ružmarin je na Hvaru poznat od pamtivijeka. Zbog izuzetno teških uvjeta rada oko ružmarina nikada njegovu ulju nije bila odgovarajuća cijena. Zato je ružmarin bio tek dodatna kultura, ali vrlo važan kada zakažu sve ostale kulture - ružmarin je bio spasonosan i omogućavao preživljavanje.

Kova je kamenolom u Hvaru gdje su vadili bijeli hvarski kamen od 1923. do 1934.

Velo Grablje, Velo Bonda, slikano 2000.

Uvjeti rada su bili vrlo teški - sve su radili ručno. To su radili u vrijeme nakon rata, kada je filoksera uništila vinograde. *Kova* je bila spasonosna, jer se zarađeni novac odmah dobivao poslije obavljena posla, tjedno ili mjesečno.

Lavandu su prvi počeli saditi barba Borte, Bartul Tomičić pok. Dinka, Bortetov i još neki Grabljani, po nagovoru ing. Tabaina i prof. Bradanovića, 1928. godine - prvi u tadašnjoj Jugoslaviji. Lavanda nije odmah prihvaćena, pa se značajnije razvija uz pomoć dr. Devetaka tek poslije 1945. Još vinograde nisu potpuno obnovili od filoksere, pa je lavanda postala važna kultura za život. U polju Velo Pazuha pronašli su stručnjaci novu vrstu lavande, koja je križanac iz porodice "Lavanda hybrida Rev. II." Znanstvenici su joj dali ime Budrovka. Našli su je na polju čiji je vlasnik naš čovjek, Nikola (Miko) Budrović Lukin, Miko Moli, te je po njemu i nazvana. Danas ova vrsta prevla-

dava u sadnji u našoj zemlji, jer daje veoma kvalitetno lavandino ulje. Lavanda se primjenjuje u medicini, kozmetici, sapunima i drugdje. Svjetska proizvodnja je 1966. bila 800 tona lavandina ulja a na otoku Hvaru 75 - 80 tona, što je činilo 90% jugoslavenske i 10% svjetske proizvodnje. U Grablju se tada proizvodilo oko 12 tona. Nekoliko godina oko 1960. je bila vrlo slaba cijena. Godine 1997. i 2003. veliki požari su lavandine zasade potpuno uništili. To su bili okviri u kojima su Velograobljani stvarali, razvijali se i živjeli.

Vinska klauzula i ostali socijalno - ekonomski uvjeti u Velom Grablju na početku XX. stoljeća

Iseljavanja 1888 - 1913. su bila najteža iz više razloga. Ekonomski uvjeti su kod nas tada bili veoma složeni. Za naše poljoprivredne proizvode pored prirodnih utjecaja suše, grada, peronospore, još su teži bili vanjski i to Vinska klauzula od 1891 do 1904. Tada je Austrija uvozila vino iz Italije. Naše cijene su zbog toga i dalje padale, jer se vino nije moglo prodati. To se poslije prestanka primjene Vinske klauzule popravilo,

C.k.nadzornik konoba u Spljetu.

Br.415/1.

Spljet,26.lipnja 1913.

P.n. G o s p o t

Marija Juric' pk. Takova

u G r a b l j u .

Ovime Vam se javlja, da je c.k.Kušaonica u Spljetu, našla da uzorak vina iz bačve br. 2 koje je potpisani 12.ov.mjeseca kod vas pridigao, da odgovara zahjevima zakona o vinu. Time je ovo vino postalo slobodno i možete ga prodati.

Dok uzorak vina pridignut iz bačve br. nadjen je kao malo vino, te bačva mora ostati zapečaćena.

C.k.nadzornik konoba

M. Bobanov

Potvrda kontrole kvalitete vina izdana u Splitu 1913.

jer je Europom harala filoksera, a naše vinograde još nije zahvatila. Još 1910. je bilo mnogo vina po domaćinstvima, ali zbog niskih cijena to nije bilo dovoljno za normalan život. Tada je u 24 porodice prodano vino: 12 domaćinstava od 20 do 40 hektolitara vina, 7 domaćinstva od 40 do 60 hektolitara vina i 5 domaćinstva od 60 do 90 hektolitara vina. Sva ova vina prodana su po cijeni od 12 kruna za hektolitar, iako su cijene bile oko 20 kruna. Tada je brodska karta koštala do Buenos Airesa u Argentini 200 kruna, do Antofagasta u Čile 510 kruna, a do New Yorka u SAD 180 kruna.

Naše vinograde nije zahvatila filoksera koja je već vladala u Dalmaciji, Hrvatskoj i Europi sve do 1914. Tek 1918. pokazuje svoje prave učinke kada su i u nas poharani veliki kompleksi vinove loze. Poslije toga prišlo se obnovi vinove loze složenijom tehnologijom koja je onemogućavala filokseru. Zato se uništeni vinogradi nije moglo tako brzo obnoviti. Tada je buhač ostao jedina poljoprivredna kultura od koje se živjelo.

Velograbljani su počeli organizirati kroz razne oblike zadrugarstva. Početak zadrugarstva dolazi kao potreba ispaćenog i istrošenog seljaka da se zajedništvom suprotstavi nevoljama koje ga pritišću. Tako je 1892. u Grablju osnovana prva Ružmarinska zadruha u Dalmaciji. Seoska blagajna u Velom Grablju na Hvaru osnovana je 1893. Seoska blagajna Štedionica - Zajmovnica u Grablju na Hvaru osnovana je 1900. Imala je 63 člana. Rad se zasnivao na štednji kako bi mogla pomoći članovima za kupnju: galice, sumpora, živina, ženidbe i slično. Zatim je osnivana Zadruga konoba, Pčelarska zadruha i drugo. Zanimljiva je ta tradicija zadrugarstva koja je nastavljena sve do današnje Poljoprivredne zadruge.

Tablica 2

Ukupno iseljeni iz Veloga Grablja

Popis stanovnika od 1673. do 2001. godine

godina	1673	1776	1869	1890	1919	1931	1953	1961	1971	1981	1991	2001
stanovnika	50	206	422	513	520	353	301	252	161	61	45	21

Da se nije moglo živjeti od rada na zemlji ni od potpore koje su Zadruge pružale, vidi se po tome što baš tada počinju prekomorska iseljenja. U Velom Grablju je najteže bilo živjeti poslije Prvoga svjetskog rata. O posljedicama rata nije potrebno ni govoriti, filoksera je uništila vinograde, vladala je velika epidemija gripe zvana Španjolka, raspala se Austro-Ugarska država, ušlo se u novu državu prvu Jugoslaviju... Iz rata je narod izašao osiromašen, ispaćen i zadužen. Od poljoprivrednih proizvoda ostali su samo buhač i ružmarin koji se vrlo teško nose s cijenama konkurencije. To potvrđuje više zapisa, a pokazuje nam i slijedeći primjer dobrovoljnog skupljanja buhača. Tada je 14 porodica dalo od 12 do 57,5 kg buhača. Skupljanje je trajalo od 1919. do 5. studenog 1920. Ovu akciju je vodio odbor od 4 člana. "Ovaj buhač bi skupljen i prodan za isplatit dugove siromašnih obitelji. U sve naime 427 kg. bio je prodan po 10.000 (deset hiljada). Ovaj buhač bio je dan s pogodbom, da ga povrate, kad im Bog dade da ga budu

imali.” Time je isplaćen dug 9 obitelji. One su zbog duga bile dovedene u bezizlazni položaj. Ništa bolje nije bilo 1922. ni 1924. kada se pozajmljivao buhač npr. “40 kg. da se isplati kroz 3 godine uvećano 1,5 kg. za godinu.” Na istom principu posuđivao se i novac. Nije bilo bolje ni prije, kako kaže 1824. don Andrija Pavičić tadašnji župnik u Velom Grablju. “Neki nisu dolazili u crkvu, jer zbog siromaštva bijahu loše odjeveni.” Poslije Drugoga svjetskog rata druga Jugoslavija je zapostavljala poljoprivredu i turizam. Za poljoprivredu se 1949. nudila Seljačka radna zadruga s planiranjem, otkupom proizvoda, ali i kolektivnom obradom na poljoprivredi. To je vodilo nekoj vrsti kolektivizacije, tj. ukidanju privatne svojine, što se protivilo logici naših ljudi što je jedan od razloga zašto takva Zadruga nije uspjela.

U Hvaru se počinje revitalizirati turizam tek poslije 1955, koji je poslije 1945. zanemarivan. Turizam je na Hvaru poznat od 1868. Razvoj turizma izvan Velog Grablja je dodatno utjecao da se naročito mladi ljudi iseljavaju jer se odmah nudilo zaposlenje.

Dalmatinci o kojima je pisao Jack London

Zabilježeno je 1613. da se Mandalena Zaninović, kći Luke, udala za Teodora Tudora, sina Nikole i preselila se u Malo Grablje. Takvih udaja je bilo i u druga mjesta na Hvaru ali i dalje. Prva prava iseljenja su prekomorska i počinju 1888. u Južnu Ameriku u Argentinu. Te godine je iselio Andrija Tudor sin Viska, Pištorov i supruga Mandica Tudor

Okolica Veloga Grablja • Terasasta polja na otoku Hvaru na kojima su uzgajani vinogradi do 1950

kći Stjepana, Zbondina. Zatim 1892. Visko Petrić sin Antuna, Toničin, isto u Argentinu i drugi. Ovo prvo iseljenje supružnika nije u nas tipično. Obično bi iselio prvo suprug pa tek potom supruga. Oni se 1903. vraćaju, s dva sina i tri kćerke. Andrija Tudor zatim 1910. ponovo se vraća u Argentinu ali taj puta sam. U Čile se prvi iselio 1906. Juraj Tudor sin Nikole, Blačušev i vraća se 1928, zatim Visko Zaninović sin Jurja, Karlaboškin, 1922. i tek 1960. u Kolumbiju Marko Zaninović sin Toneta, Malabonkin.

U razdoblju od 1888. do 1913. iselilo je u Južnu Ameriku 15 Grabljana, a do 2000. još 50, ukupno 65 stanovnika, i to u: Argentinu 41, Čile 23 i Kolumbiju 1. Naši prvi iseljenici bave se: ribarstvom poljoprivredom, žitaricama, vinovom lozom, maslinama, stočarstvom, trgovinom i dr.

U većini porodica se nalaze dvije i više obitelji. Ovih 554 iseljenih Grabljana ima 815 prvih potomaka u iseljeništvu.

Jedna od prvih iseljenja u Sjevernu Ameriku su: 1892. Nikola Zaninović sin Ivana, Mandićin, 1896. Juraj Zaninović sin Nikole, Gornjev, 1897. Nikola Zoranić sin Luke, Zoranićev i mnogi drugi, zatim tek 1961. u Kanadu Vice Zoranić sin Nikole, Zoranićev. Dr. Čizmić u svojim radovima piše da je vijest o novom otkriću zlata u Kaliforniju 1848. godine bila izazovna za naše ljude: "Pouzdanost se zna da je među tim tragačima za zlatom bilo i nekoliko Hvarana, zapravo Grabljana." (Hrvati u životu SAD. Zagreb: Globus, 1982).

N.º 550

N.º e data del permesso politico
55 - 11 Febbrajo 1872

Permesso di viaggio
o
Libretto di servizio
marittimo

Per *L. Zoranić Luka*
figlio di *Vincenzo*
nato nell'anno *1874* *Zoranićev*
a. *Gradisce*
domiciliato a *Gradisce* (Capitanato dist. *Lesina*)
di stato *avanzato*
statura *mediana*, capelli *castani*
occhi *castani*, naso *regolare*
marche visibili *Nessuna*

Dal *V.º* *Deputazione P.º*
Lesina li *11* *Febbrajo* 1872.
L. Bonamico

Moreplovica Luke Zoranića Zoranićeva iz 1872. godine

Certificato d'Imbarco.

Imbarcato a *Trieste* li *17/11*
sul *S.º* *Alfano*
in qualità di *Caricini*
(Firma del Capitano) *L. Zoranić*

Visto dal *P.º* *Capitano* *Porto* in *Trieste*
e concordato col ruolo ritagliato a . . .
N.º *21.7.74* . . . N.º *167*

(Firma e sigillo)

Certificato di Sbarco.

Sbarcato a *Trieste* li *9/10/75*
Servizio complessivo anni . . . mesi *3* giorni *9*
Capacità *solida* contegno
Motivo dello sbarco *Alf. Alf. Alf. Alf.*
(Firma del Capitano) *L. Zoranić*

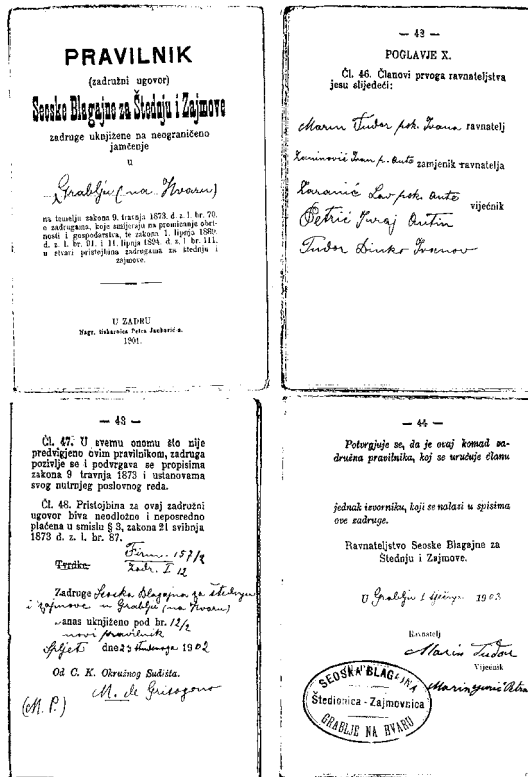
Visto dal *P.º* *Capitano* *Porto* in *Trieste*
e concordato col ruolo ritagliato a . . .
N.º *21.7.74* . . . N.º *167*
(Firma e sigillo) *L. Zoranić*

Svjedočba ukrcavanja mornara Luke Zoranića Zoranićeva iz 1874.

Od tada pa do 1913. iselilo je u SAD 16, a ukupno do 2000. 83 stanovnika. U razdoblju 1919 - 1930. pored momaka iseljavaju i djevojke, a poslije 1946. i nekoliko cijelih obitelji, i majke i djeca. Prvi naši doseljenici u SAD rade u rudnicima, na izgradnji cesta, restoranima, kuhinjama, kao lučki radnici i u drugim uslužnim zanimanjima. Iseljeni u Kaliforniju tek poslije 1915. se počinju značajnije baviti zemljoradnjom. U početku su uzimali zemlju u zakup, rjeđe ju kupovali. Sadili su pretežno jabuke i vinovu lozu a nasade su navodnjavali. Pakiraju svoje proizvode za tržište, te tako dolaze do svojih robnih marki, naročito stolnog grožđa. To je bio težak i zahtjevan posao, ali ovdje je došla do izražaja njihova neumorna upornost koja ih krasi iz stare domovine. Danas je tamo više naših poznatih iseljenika s velikim vinogradima. Velograbljani proizvode kvalitetne sorte stolnog grožđa s robnim markama, prihvaćene i cijanjene i u SAD i izvan njega. Iseljenici iz Veloga Grablja su svojim radom i znanjem unaprijedili i usavršili ovu granu poljoprivrede da su postali poznati i priznati vinogradari i cijanjeni građani SAD. O tome u romanu *Dolina mjeseca* američki pisac Jack London piše: "Znate kako sada zovu Pajaro dolinu? Nova Dalmacija. Stisnuli su nas Yenkije koji smo mislili da smo vješti. Eto, Dalmatinci su došli i pokazali da su vještiji."

Pravilnik Seoske blagajne iz 1902.

Privremeni rad u Zapadnoj Europi i unutarnje migracije

Po europskim zemljama Grabljani iseljavaju tek poslije Drugoga svjetskog rata, u: Austriju 2, Njemačku 4, Francusku 2, Norvešku 1, Srbiju 9 i Sloveniju 1, ukupno 19. Najveće seljenje je u: Hvar 189, Stari Grad 12, Split 50, Zagreb 35 ali i u još 36 mjesta u Hrvatskoj ukupno je odselilo 388 Grabljana. Drugi val po Hrvatskoj je poslije 1960. kada je nekoliko godina dobro prodavana jedina poljoprivredna kultura lavanda. Selili su i oni koji su izučili zanate, škole i fakultete, jer se nisu kod nas mogli zaposliti. Vratilo se i zaposlilo tek nekoliko zanatlija. Tako odseljenih bilo je ukupno 233 i to: zanatlija 78, sa srednjom školom 66, vojnih časnika 10, s fakultetskim obrazovanjem 67 te 12 svećenika i redovnika. Iz ove grupe u inozemstvo iselilo je 10 Grabljana. Danas je najviše osoba iz ove grupe svih mogućih struka i nivoa obrazovanja zaposleno u gradu Hvaru.

Crkva Sv. Kuzme i Damjana u Velom Grablju na kojoj je uklesan natpis "Bogoljubstvo i sloga grabaljskog puka 1886", izgrađena 1886.

Život u novoj domovini i grabaljski govor

Prikazat ćemo razvoj i generacije u novoj domovini na primjeru jedne obitelji. Iselilo se najviše Zaninovića. Oni se u SAD još uvijek drže skupa, redovito se okupljaju i zajednički fotografiraju. Tako se prvi put sastaju 1942. a na slici ih je bilo 58. Drugi put se sastaju 1982. god, treći 1987. kada ih je na fotografiji preko 250 a četvrti put 1992. Kažu da danas tih 7 iseljenih obitelji Zaninovića imaju u SAD preko 400 potomaka.

Sastaju se mladi i stari. Među njima ima vlasnika zemlje sa stotinama hektara vinograda i voćnjaka, liječnika, inženjera, sveučilišnih profesora, zanatlija, radnika i drugih profesija. Jedna od tih obitelji su Zaninović, Marlinovi, koji su iselili: Marijon 1909, Juraj 1920, Ljubica 1920 i Katica 1923. Svi su oženjeni i udate u SAD za Hrvate i svi imaju djecu. Po dolasku rade svašta, a kasnije se bave trgovinom i vinovom lozom. Marijon nije nikada više posjetio rodno mjesto a ima 2 sina.

Njegov sin Juraj rođen je 1926. god u SAD. Oženjen je i ima 13 unuka i 12 praunuka. On je sveučilišni profesor, doktor znanosti na Sveučilištu Oregon. Sada je u mirovini. Od 1955. svake godine je dolazio u Grablje, Hvar, Zagreb. Iako je rođen u SAD govori hrvatski *po grabaljski*, što znači da je zaljubljenik u svoju djedovinu.

Zavičajni govor i anegdota s aerodroma

Nekoliko dana prije što će se 1960. dr. Juraj Zaninović vratiti u SAD, kaže mi da ga odvedem na JAT (tadašnja avio kompanija), da provjeri je li sve u redu s rezervacijom, kartom i letom za Ameriku. Dođemo do šaltera, Jure pruži svoju putovnicu i kartu. Službenica pogleda kartu, provjeri i kaže: Sve je OK. Onda Jure zapita službenicu JAT-a: - *Šjora, imon četiri pećice sira, kozjegga, kojega šaju iz Grobja, za mojega oca, koji kruto voli ti sir, borbu i tete, koji će se veselit temu. Reste mi, kako to da odnesem u Amerike. Jel me kapite, Šjora?*

Službenica mu je odgovorila: - *“Ja vas ništa ne razumijem, molim vas govorite engleski, bolje ću vas razumjeti.”*

- *“Zoć, jo govorin simo harvoski, kad son u Harvoskoj, a ne engleški.”*

- *“Ali to nije hrvatski, što vi govorite.”*

- *“Asti Boga, pa jo znon ča govorin, nison već rebambi”*

Bio sam blizu, sve ovo slušao, priđem šalteru i hoću pomoći, ali Jure ne da, i kaže:

- *“I jo govorin harvoski, ni potriba da mi pomoreš.”*

U taj razgovor uključi se službenica s drugog šaltera koja je razumjela Jurajev “harvoski” i reče da za to moramo pitati u zdravstvenoj službi, soba desno.

Svakako treba zabilježiti da se i danas u ovoj obitelji u SAD nalazi i čuva rukopisni prijepis tintom, “Život blaženih svetih Kuzme i Damjana,” prepisano 1841. godine. Ovo je prepisivao njihov djed Marin Zaninović sin Antonija, kada je imao 11 godina. Dakle prije 160 godina pisano, poneseno u SAD prije 100 i danas se čuva u Delanu u Kaliforniji, kod potomaka Marlinovih. Ističemo kako je ovaj rukopis iz 1841. iako postoji

osnovna škola s učiteljem od 1877. godine. Prije toga od 1819. je bila organizirana škola koju su vodili službujuću župnici.

Postojala su i privremena iseljenja, npr. na izgradnju Sueskog kanala 1859 - 1869 gdje su sudjelovala 4 Grabljana. Potom za vrijeme Drugoga svjetskog rata u El Shattu u Egiptu kamo su krenuli u prosincu 1943. Izbjegli je 63 osobe iz 19 porodica ali se i vratili poslije rata (1945. i 1946), osim obitelji Merikonovih od 6 članova koji su iselili u SAD kod svoga oca.

Iseljenje se nije dogodilo samo u Velom Grablju već i drugdje po otoku Hvaru. Jasno je da su razlozi ovog iseljenja bili ekonomske naravi. U bivšoj Jugoslaviji bilo je i onih koji su iselili zbog neslaganja ili poteškoća s tadašnjim političkim sustavom.

Revitalizacija Veloga Grablja

U Velom Grablju je nedavno osnovana Udruga za zaštitu i revitalizaciju Velog Grablja, Hvar, Pjover. Naziv je simboličan jer stara grabaljska riječ *pjover* znači površina koja skuplja kišnicu za *gusternu* (cisternu s vodom). Ova udruga je veoma aktivna. Organizirali su veliko slavlje 23. - 26. rujna 2006. za proslavu 120 godina postojanja naše nove crkve Sv. Kuzme i Damjana, izgrađene 1886, uz misu koju je služilo 12 svećenika i redovnika s našim don Antom Matulićem. Nazočilo je nekoliko stotina Grabljana i njihovih prijatelja, te hvarski gradonačelnik Pjerino Bebić. Valja im odati priznanje i pokazati zahvalnost ne samo za proslavu već za pomoć u akcijama koje imaju ciljem obnovu života u Velom Grablju. Iako raseljeni, Velograbljani neprekidno pokazuju da nisu zaboravili rodno mjesto. Istražujući mnoge s time povezane događaje i osobe sastavio sam rječnik lokalnog govora s preko 2.800 riječi i zapažanja iznio u monografskoj studiji "Velo Grablje u 20. stoljeću s rječnikom grabaljskoga govora", a ovdje sam iznio dominantne značajke te migracijske bilance Veloga Grablja, kako bismo temu približili što širem broju čitatelja.

Obitelj Zanimovića podrjetlom iz Veloga Grablja, raseljena diljem Amerike, snimljena 3. svibnja 1987. (Visalia, California, USA) • Među Zanimovićima, nasljednicima hvarških težaka i ribara, u novoj domovini ima vlasnika zemlje sa stotinama hektara vinograda i voćnjaka, liječnika, inženjera, sveučilišnih profesora, zanatlija, radnika i drugih profesija čiji narastaji u tuđini nisu zaboravili zavijačni govor Veloga Grablja s otoka Hvara

Summary

EMIGRATION FROM HVAR'S VELO GRABLJE

The chain migration of the Zaninović's of Velo Grablje on the island of Hvar to America is an amazing example of our emigrant tradition, recorded in the largest-ever Croatian emigrant family photo. The first reunion of emigrant Zaninović's in 1942 is recorded in a photograph with 58 members of the wider family, the second in 1982 has twice as many, the third in 1987 over 250, while the fourth reunion in 1992 in the USA saw over 400 descendants gather. In the new homeland there are landowners among the Zaninović's, heirs of farm labourers and fishermen, who own hundreds of hectares of vineyards and orchards, physicians, engineers, university professors, trades people, workers and of other occupations whose generations in foreign lands have not forgotten the local dialect of Velo Grablje on the island of Hvar.

Resúmen

MIGRACIÓN DE VELO GRABLJE (PUEBLO SITUADO EN LA ISLA DE HVAR)

La migración en cadena del clan familiar Zaninović de Velo Grable (pueblo situado en la isla de Hvar) a Norteamérica, es un maravilloso ejemplo de nuestra tradición migratoria al exterior, que quedó perpetuada en una fotografía donde se ven los integrantes de la familia de emigrantes croatas más numerosa jamás fotografiada. En efecto, en el primer encuentro de los Zaninović efectuado en la emigración en 1942, aparecen en la fotografía 58 miembros de esa familia, mientras que en el segundo encuentro de 1982, ya eran el doble. En el tercer encuentro de los Zaninović, realizado en 1987, aparecen en la fotografía grupal más de 250 integrantes, mientras que en el cuarto encuentro de 1992 en los Estados Unidos, la placa fotográfica registró más de 400 descendientes. Entre los Zaninović- descendientes de pescadores y agricultores de Hvar- hay en su nueva patria terratenientes con cientos de hectáreas de viñedos y frutales, médicos, ingenieros, profesores universitarios, artesanos, empleados y operarios, cuyas generaciones en el extranjero no se olvidaron de hablar el dialecto de su terruño de origen, Velo Grablje.

DUHOVNOST

Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti (Zagreb, Galerija Klovičevi dvori, 19. 9. – 26.11. 2006.) izložba je najboljega iz naše rane umjetnosti u razdoblju između 800. i 1300. godine, koje je urodilo civilizacijskim i kulturnim plodovima na koje s pravom smijemo biti ponosni

- Relikvijar ruke sv. Vlaha, Dubrovnik, Riznica katedrale Gospe Velike (1185. – 1192.)

Anton Šuljić

PRVIH PET STOLJEĆA HRVATSKE UMJETNOSTI

Na zagrebačkoj izložbi najboljega iz rane hrvatske umjetnosti u Klovićevim dvorima većina izložaka, kršćanskoga predznaka, vezuje se uz Dalmaciju, posebno tadašnje centre moći Zadar i Split, ali i kontinentalnu Hrvatsku, pokazujući kako je u svim regijama suodnos vjere i kulture, političkih snaga i crkvenoga vodstva, u razdoblju između 800. i 1300. godine, urodio civilizacijskim i kulturnim plodovima na koje s pravom smijemo biti ponosni

Nakon monumentalne i svjetski zapažene izložbe *Hrvati i kršćanstvo*, koja je godine 1999. postavljena u Vatikanu, a kojom su se hrvatsko kršćanstvo i kultura svojim umjetničkim blagom predstavili svijetu i tako na najljepši način u samoj Crkvi ušli u proslavu Velikoga jubileja 2000. godine, u Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu, 19. rujna 2006., otvorena je izložba slična značenja: Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti. Premda se u spomenutoj vatikanskoj izložbi izričito spominjalo hrvatsko kršćanstvo, što nije slučaj u ovoj, potonjoj, ipak je riječ o sličnim, gotovo identičnim odrednicama. Kršćanstvo je, naime, tako proželo početke djelovanja hrvatske države te je toliko snažno obilježilo njezin daljnji rast i razvoj, da izbor od 78 najizvrsnijih izložaka, iz razdoblja koje obuhvaća vrijeme od 800. do 1300. godine, vrlo jasno govori o toj prožetosti i odnosu, pa bismo ovu izložbu slobodno mogli nazvati i 'Duhovnost Hrvata u srednjem vijeku' ili pak nekako slično. U nekom smislu moglo bi se reći kako nam ova izložba daje pravo misliti da se duhovnost smjestila u središte hrvatskoga identiteta. No, ipak ne bi valjalo misliti da je kršćanstvo utopljeno u hrvatstvo, niti bi bilo dobro misliti kako je kršćanska vjera pošto poto htjela odrediti gabarite državotvornosti. Riječ je, jednostavno, o procesu koji se na gotovo istovjetni način događao i u čitavom okruženju u kojemu je tada formirana i hrvatska država. Tako ova izložba, kako svojim nazivom, tako i tematikom i vremenom koje predstavlja, podsjeća na razdoblje u kojemu su postavljeni temelji Europe kakvu imamo danas, a to nema malo značenje i u ovome društvenome pa i crkveno-političkome času. Dovoljno bi bilo spomenuti

samo činjenicu da su, osobito prva stoljeća hrvatskih kneževa i kraljeva, Hrvatsku jasno odredila prema Rimu, što znači i prema Zapadu i da je taj smjer očuvan do današnjega dana. Utoliko izložba *Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti* u sebi uključuje i svoje početke i svoje trajanje, ali i svoje određenje, odnosno jasno usmjerenje. Danas to nije nimalo beznačajno. Štoviše. U aktualnim okolnostima svjetskoga poretka, religiozno-političkih i društvenih kretanja i ta izložba želi jasnije pozicionirati i našu narodnu i državnu zajednicu i našu duhovnu komponentu. Suodnos, naime, vjere i kulture, političkih snaga i crkvenoga vodstva, koji se tijekom povijesti nije uvijek događao u idiličnim okolnostima, urodio je civilizacijskim i kulturnim plodovima na koje s pravom smijemo biti ponosni. Utoliko zagrebačka izložba ne bi smjela biti samo zagrebačka, odnosno hrvatska. Ona po svojoj kvaliteti, značenju i aktualnosti zaslužuje i svoj širi europski kontekst, odnosno zaslužuje biti predstavljena u europskim metropolama. Izložba *Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti* ostaje otvorena do 26. studenoga i prati jedno od najburnijih, najznačajnijih pa i najplodnijih razdoblja hrvatske povijesti od utemeljenja hrvatske države do njezina utapanja u druge državne asocijacije. Riječ je, naravno, o stilskim razdobljima preromanike i romanike, no izložba na stanoviti način pravi izlete prema razdoblju seobe naroda, s jedne, do gotike, s druge strane. Upravo u tome razdoblju hrvatska likovna umjetnost, ne samo da nije nimalo zaostajala za onom zapadnoeuropskom (ta, nije ni mogla jer je bila njen integralni i konstitutivni dio), nego je u nekim izrazima bila na najvišim razinama, posebice kada je u pitanju preromanika. Utoliko bi ova izložba, s jedne strane, trebala poslužiti novome i u javnosti

*U Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu 19. rujna 2006. otvorena je izložba **Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti** s izborom od 78 najizvrsnijih izložaka iz razdoblja od 800. do 1300. godine*

još nedovoljno jasno prepoznatome vrjednovanju vlastite kulturne baštine, zbog koje možemo biti ponosni jer stojimo uz bok svih najvažnijih i najvrjednijih ostvarenja u tadašnjoj ekumeni, od Franačke do Bizanta, od Rima do Pešte. Izloženi su relikvijari i rukopisi, raspela i sarkofazi, dijelovi oltarnih pregrada, ciborija i greda, liturgijsko posude, misnice i plaševi, isprave i dokumenti, ukrasi i nakiti koji svojom ljepotom, rijetkošću i kvalitetom stoje uz bok europskim i uopće zapadno kršćanskim primjercima. Zbog toga izložba *Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti*, bez obzira na to što su neki primjerci nastajali izvan njezina teritorija ili ih pak nisu izradili Hrvati, ili upravo zbog toga, ima svoj širi kontekst i svoje šire značenje. Značenje, naime, koje nadilazi izbor eksponata pa i njihov postav. Ona je ogledalo vremena i odraz najširega europskoga obzora u sasvim određenom povijesnom i stilskom razdoblju. Riječ je, naravno, o izložbi koja je, i zbog razdoblja koje obuhvaća i zbog značenja aktualnoga trenutka pa i zbog naziva koji je izabrala, već i prije samoga otvaranja pobudila veliko zanimanje javnosti, i one stručne i one laičke. Osim navedenoga, ta izložba je važna i zbog barem još triju čimbenika. Prvi se svakako tiče odnosa kršćanske vjere i umjetnosti. Taj je odnos bio toliko plodan da je vjera umjetnosti davala, ne samo prostor i teme, nego je iz nje i sama dobivala nove naglaske i vidike svojih uvjerenja. Taj odnos biskup Želimir Puljić u predgovoru prigodnomu katalogu označio je plodnim ističući kako »spomenici i umjetnički predmeti svih vrsta i stilova prate liturgijska, vjernička i crkvena zbivanja« pa su tako »trajan, živ i plemenit govor koji izaziva zahvalnost i strahopoštovanje«. No, dobro je poznato da je, ne samo u nas nego i u čitavome zapadnome svijetu, posljednjih stoljeća došlo do stanovitoga razilaženja svijeta umjetnosti i Crkve. Na to se tužio još papa Pavao VI. pa je jednom čak izričito od umjetnika tražio oprostjenje, uvjeren da je i sama Crkva u svojim stavovima i postupcima bila nedovoljno uvidavna prema tome tako osjetljivome i važnome svijetu i polju ljudskoga djelovanja. Pavao VI. tako je, među ostalim, o potrebi suradnje Crkve i umjetnika rekao: »Mi vas trebamo. Naša služba treba vašu suradnju. Kako znate, naša je služba da svijet duha, onoga što je nevidljivo i neizrecivo, Boga, propovijedamo i učinimo dostupnim, shvatljivim pa čak i ganutljivim. A u toj djelatnosti, koja nevidljivi svijet pretače u dostupne i shvatljive forme, vi ste učitelji. Vaš posao, vaša zadaća i vaše umijeće jest upravo u tome da s neba izmamite njegova bogatstva, te ih zaodijevate riječju, bojama, oblicima, dostupnošću... Vi imate i tu povlasticu da istim djelom, kojim svijet duha činite pristupačnim i shvatljivim ujedno na taj način sačuvate njegovu neizrecivost, osjećaj njegove transcendentnosti, njegov nimbus tajanstvenosti«. Papa Ivan Pavao II. u svojem poznatom Münchenskome govoru upozorio je, još 1981. godine, na problem odvojenosti svijeta umjetnosti i Crkve te zaželio da se odnos poboljša, što je na stanoviti način posljednjih desetljeća i učinjeno. Tako je isti papa u svome govoru umjetnicima okupljenima u Rimu o Velikom jubileju 2000. godine, 18. veljače, rekao: »Vrijeme je da se ponovno uspostavi plodni savez Crkve i umjetnosti koji je obilno označio hod kršćanstva u ova dva tisućljeća«. Hrvatskim je pak umjetnicima i predstavnicima

kulture za svojega drugoga pohoda našoj zemlji 1998. rekao: »Kršćanstvo je tijekom minulih stoljeća uistinu dalo važan doprinos stvaranju kulturne baštine vašega naroda (...). Crkva se unatoč nerazumijevanjima, koja su se događala u određenim razdobljima, pokazala uvijek krajnje osjetljivom za kulturne vrijednosti i istraživanje. Vidljivo je to i iz vaše povijesti«.

Vratimo li se značenju ove izložbe, tada ćemo smjeti poželjeti da se i u nas odnos Crkve i svijeta umjetnosti digne na višu razinu. Jedan od povoda za to bila je i nedavna izložba sakralne umjetnosti priređena također u Klovićevim dvorima, a koja je na gotovo senzacionalan način pokazala kolika, s jedne strane, postoji glad za duhovnim sadržajima i nadahnućima koja iz toga područja za umjetnike dolaze, a s druge je strane pokazala i još nedovoljno artikuliran stav i odnos službene Crkve prema tim poticajima i inicijativama koje dolaze iz svijeta umjetnosti. Bilo je, naime, i u crkvenome tisku izneseno negativnih ocjena o toj izložbi, što je na svoj način pokazalo kako se ne razlikuje liturgijska umjetnost od sakralne, odnosno kako bi neki crkveni ljudi sve htjeli strpati pod pojam liturgijskoga. Sve to govori kako u nas taj odnos još nije dovoljno niti artikuliran niti posvijesthen.

Crkva i svjetovna vlast

Drugi čimbenik koji s ove izložbe smijemo istaknuti dotiče uvijek aktualni odnos Crkve i svjetovne vlasti. Kako rekosmo, tijekom povijesti taj je odnos bio sve samo ne idiličan. Nije riječ samo o tome da su se svjetovne i društvene vlasti odnosile kritički ili negativno prema crkvenima. Bilo je primjera kada su se i najviše crkvene vlasti (primjerice Grgur V. i kralj Petar Krešimir IV.) sukobili, iz čega je hrvatski kralj izvukao deblji kraj, a posljedica toga vidljiva je i na izložbi. Naime, prema novim spoznajama poznati lik hrvatskoga kralja na prijestolju iz krstionice splitske katedrale, koga se i datacijom i značenjem i ikonografijom smještalo u razna vremena i kontekst, određen je upravo kao lik kralja Petra Krešimira IV. komu, nakon sukoba s papom vjerojatno nestaje imena ili službe sa spomenute ploče. Ipak, i napeti su i tijesni odnosi postojali te su tijekom povijesti upravo u svojoj dijalektici davali rezultate. Isključenost Crkve iz društvenih procesa, koja je najdrastičnije bila provedena za komunizma (ali ni druga razdoblja nisu bila lišena želja da se Crkva makne iz dosega javnosti pa i utjecaja na društvena gibanja - pa tako takvih pokušaja ne nedostaje ni danas), nikada nije bila na korist konkretnomu čovjeku, a tako i cjelokupnomu stvaralaštvu. No, ni preveliko posezanje Crkve u kompetencije i svjetovnih vlasti s njene strane nije uvijek bilo sretne ruke. Taj se odnos ne završava promjenom sustava ili pak ljudi, i to, jednostavno, zato što ga diktira život pa nas ova izložba podsjeća i na to, nudeći nam ipak najljepše od lijepoga i usprkos teškoćama.

Hrvatska i Europa

Sljedeći čimbenik govori o odnosu Hrvatske i Europe. U trenutku u kojemu je Hrvatska i službeno postala kandidat za ulazak u Europsku uniju, spoznaja i potvrda da su njezini korijeni već duboko u odnosima sa svim najvažnijim europskim tokovima, posebice kulturalnim, sigurno je dobitak i poticaj. Tako je ova izložba stanovita »legitimacija« Hrvatske na njezinu putu u Europu, ali i dokaz da se u nju ulazilo s nekim vrijednostima. U burnim vremenima nakon seobe naroda i formiranja hrvatske države upravo je zapadno kršćanstvo bilo ona vrijednost koja je određivala i mnoga društvena, pa i politička opredjeljenja. Činjenica je da se neka vrsta ideološke seobe naroda događa i u ovome trenutku te da se kršćanstvo u svim svojim denominacijama bori za svoje ideale, pa i prava, i u takvim okolnostima. I nije riječ samo o tome hoće li se ili neće Bog spomenuti u još neprihvaćenome i neratificiranome europskome Ustavu, nego je, jednostavno, riječ o stanovitoj borbi duhova. S druge strane, Sveta Stolica i službeno podržava ulazak Hrvatske u EU, što znači da službena Crkva podupire europske integracije u kojima vidi vrijednosti koje mogu biti od koristi i državama i narodima i pojedincima. Slično se može reći i za hrvatski episkopat. Barem kada su u pitanju službene izjave. I on podupire pa čak i potiče ulazak Hrvatske u Europsku uniju. Europa je svoj odraz u Hrvatskoj imala od samih početaka stvaranja hrvatske države upravo ili poglavito svojim kršćanskim nitima pa ova izložba može ili čak želi biti poticajem da se takav suživot nastavi. Tri pohoda pape Ivana Pavla II. našoj domovini više su učinili za naš vanjskopolitički i svjetski ugled nego mnogi pokušaji

Eloženi su relikvijari i rukopisi, raspela i sarkofazi, dijelovi oltarnih pregrada, ciborija i greda, liturgijsko posuđe, misnice i plaševi, isprave i dokumenti, ukrasi i nakiti koji plijene svojom ljepotom, rijetkošću i kvalitetom

naših političara među svojim kolegama među gdje često vladaju uski ekonomski interesi i ideološke barijere. Kršćanstvo širi poglede prema univerzalizmu, a nešto od tih univerzalnih vrijednosti želi postojati i u EU, odnosno treba ih stvarati i održati u EU. A Crkva baš u tome želi dati svoj prinos. Nadalje, moglo bi se reći kako je na izložbi postignuta zastupljenost gotovo svih hrvatskih regija, no da su ipak Dalmacija i Istra svojim izloščima najzastupljenije. To pak može govoriti u prilog zdravom regionalizmu koji može biti koristan cjelini, ako vuče naprijed i pomiče granice prema vrijednostima.

Novo svjetlo na stare spoznaje

Na kraju, ova je izložba, gledano i s čisto stručnoga motrišta, bitna jer na jednome mjestu skuplja ono što do sada nismo imali prigode vidjeti i proučavati na takav način. Čak će i poneki od stručnjaka naći nešto što će mu predstavljati novost, odnosno što će baciti novo svjetlo na njegove spoznaje. No, izložba nije samo skupila najbolje iz toga razdoblja, premda će se stručnjaci vjerojatno sporiti i o izboru i o broju izložaka koje su postavili Nikola Jakšić i Biserka Rauter Plančić, nego je ponudila i nove, svježije teorije i nove pronalaskе. U isto vrijeme izložba, koja, po prosudbi ravnateljice Klovićevih dvora Vesne Kusin, pripada onima najznačajnijima i uz bok je onima najvrednijima iz inozemstva priređenima u nas, izbjegla je opasnost od tzv. kataloškoga recikliranja već postojećih materijala jer je svaki izložak studiozno predstavljen i bogato opremljen znanstvenom aparaturom. Takva izložba ne samo da je događaj. Ona je i svjedočanstvo i putokaz. Ona je svjedodžba iz povijesti. A tek je sa svjedodžbom moguće ići naprijed.

O izboru i o broju izložaka brinuli su vrsni stručnjaci na čelu s Nikolom Jakšićem i Biserkom Rauter Plančić, koji su ponudili svježije teorije i nove izloške iz ranoga doba naše umjetnosti

Summary

THE FIRST FIVE CENTURIES OF CROATIAN ART

The majority of exhibits, of the Christian sphere, displayed at an exhibition held in Zagreb's *Klovičevi dvori* (Klović Palace) featuring the best of early Croatian art, originate from Dalmatia, in particular from the centres of power at the time, Zadar and Split, but also from inland Croatia. They demonstrate that the correlation of faith and culture, and of political power and church leadership in all regions, in the period from the years 800 to 1300, bore fruits to our civilisation and culture of which we can rightly be proud.

A selection of 78 outstanding exhibits spanning a period from the 9th to 14th century show very clearly how spirituality has positioned itself in the core of the Croatian identity. And so this exhibition – in name, in the theme it treats and in the time it covers – bears witness to a period in which the foundations of Europe as we know it today were set, a fact that is not insignificant in light of the social and even religious and political moment we find ourselves in. It suffices to say only that, especially during the first centuries of Croatian dukes and kings, Croatia clearly declared its affiliation to Rome, meaning to the West, an orientation that has been preserved to the present day. In this measure the *First Five Centuries Of Croatian Art* exhibition encompasses the period's beginnings and duration, but also its definition, that is to say, its clear orientation.

Resúmen

LOS PRIMEROS CINCO SIGLOS DE ARTE CROATA

En la exposición zagrebiense de las mejores obras de arte antiguo croata efectuada recientemente en Klovičevi dvori, la mayoría de las piezas expuestas estaban relacionadas con el cristianismo y provenían de Dalmacia, particularmente de Zadar y Split, que eran los centros de poder de aquél entonces. El público también pudo admirar numerosas obras de arte provenientes de la parte continental de Croacia, lo que demuestra que en todas las regiones de este país (en el período 800-1300 d.C.) la convivencia -tanto entre la religión y la cultura, como entre las fuerzas políticas y la conducción religiosa- rindió sus frutos civilizadores y culturales de los cuales con justicia hoy podemos sentirnos orgullosos.

La elección de las 78 obras de arte más representativas del mencionado período, demuestra que la espiritualidad se ubicó en el centro de la identidad croata. De este modo con su título, la temática y la época representadas, la exposición *Los primeros cinco siglos de arte croata* evoca el período en el que se sentaron los fundamentos de la Europa contemporánea, lo cual es bastante significativo en este momento social, político y religioso.

Sería suficiente mencionar que Croacia estuvo claramente orientada hacia Roma, o sea hacia Occidente, especialmente durante los primeros siglos de príncipes y reyes croatas, y que esa orientación la conservó hasta el día de hoy. Por eso, la exposición *Los primeros cinco siglos de arte croata* incluye implícitamente la clara orientación de Croacia.

IVAN PETREŠ – DUHOVNI I KULTURNI PREPORODITELJ

Hrvatska manjinska samouprava iz Mađarske na svečani način obilježila je 24. lipnja u Čavolju 130. obljetnicu rođenja književnika i kulturnoga djelatnika Ivana Petreša (1876. - 1937.) • Obnovljena je njegova spomen-ploča, a znanstvena izlaganja o djelovanju svećenika Petreša održali su istraživači njegova bogata opusa otkrivajući kako je u naseljima u kojima je boravio osnivao čitaonice, folklorne i kazališne skupine

U hrvatskome narodu i bačkome zavičaju ostavio je Ivan Petreš svojim radom duboke tragove. Rođen je 21. listopada 1876. u Kačmaru, u Bajskom trokutu, u skromnoj seljačkoj obitelji. Pučku je školu završio u rodnome mjestu. Niže razrede gimnazije pohađao je u Baji a više u Kalači. Dana provedenih u bajskoj nižoj gimnaziji Petreš se sjeća u svom jednom kasnijem zapisu. “*Stipan Gal je bio taj delija, a upoznao sam se s njim onda, kad su me u prvu djačku škulu u Baji odneli. Kod njega sam ostao na košti i kvartilju. Ne za oto kao da bi ovo najzgodnije misto bilo za jednog djaka, već zato, jer je Gal najmanju plaću zaktivao. Sedam forinti na misec i na godinu dva džaka krumpira. To je zaista jeftino bilo. Istina da sam pored toga i dite dadiljo, u lužnice vode navlačio i u pekarnicu kruh nosio, al to sam i kod kuće morao raditi, zato mi nije bilo na teret.*” U Kalači isticao se u učenju stranih jezika, a i ostali nastavni predmeti išli su mu lako. Kao odlikaš bio je novčano nagrađivan. Nakon mature 1896. godine upisuje se na Bogoslovni fakultet Sveučilišta “Pázmány Péter” u Budimpešti. U glavnome gradu prijatelji se s svećenicima iz Zagreba te upoznao hrvatsku književnost. Zaređen je za svećenika (1900.) te službovao u raznim mjestima Bačke: najprije obavlja dužnost kapelana u rodnome Kačmaru, administratora u Gornjem Sentivanu, a od 3. lipnja 1917. godine do svoje smrti bio je župnikom u Čavolju, gdje je 1919. godine imenovan dekanom. Imao je mogućnost da poslije razgraničenja između Mađarske i Jugoslavije prijeđe u novu državu, ali je on ostao vjeran svojoj domovini. Ostaje uz svoj narod u Mađarskoj.

U naseljima gdje boravi osniva čitaonice, folklorne i amaterske kazališne udruge.

U dvadesetom stoljeću u Mađarskoj jača mađarizacija. Ivan Petreš svestrano se zalaže, kao duhovni vođa u crkvi, te ujedno i kao književnik. Svom narodu nudi stihove, dramska djela i šaljive pripovijesti. Čuva jezik i svoj narod. Za svoja književna ostvarenja uzima teme iz pučke književnosti. I sam bilježi balade, bećarce i običaje. Uređivao je *Naše novine* u Subotici 1909. i 1910. godine, surađivao u *Nevenu* i *Danici*. Pokreće 1924. godine u Budimpešti *Bunjevačke i šokačke novine, mjesečni list*. Smatra važnim i za druge hrvatske skupine pokrenuti godišnje izdanje te izdaje *Danica kalendar za u Ugarskoj živeće Bunjevce, Šokce, Hrvate, Bošnjake i Dalmatince*. Kalendar izlazi blizu dvadeset godina, do 1941.

Svoju prvu pjesmu *Jesen* objavljuje 1895. godine u *Nevenu*. Još kao dvadesetogodišnji mladić pokazuje ljubav prema svom narodu zbog čije sudbine je zabrinut. U stihovima ocrta jesenju prirodu koju će pokriti snijeg, ali ona će ponovno oživjeti. A hoće li njegov puk slijediti prirodu?

*A ti rode slatki sanak
Otkad snivaš? Davno već!
Hoćel' i teb' svanit danak
Dok snig vodom stane teč'?*...

Pod pseudonimom izdao je zbirku pjesama *Moje jadi* (Subotica, 1912.). Pjesme anonimno objavljuje a potpisuje se kao *Čudomil*. Stihovi su mu objavljeni na 24 stranice. Piše ponajviše ljubavne lirske stihove. Pjesme su mu pune erotskih usijanja, a ne znače posebno obogaćenje hrvatske lirike, neke su ipak ostale sačuvane u narodu. I danas se pjevaju, tako i *Prid prozorom procvatala ruža*. Njegove pjesme širile su se i putem pjevanja, na taj način prenosile i razveseljavale naš hrvatski svijet. Neke od njih je uglazbio skladatelj Josip Mlinko.

U njegovim stihovima očituje se i domoljublje. Nastoji buditi nacionalnu svijest bunjevačkih Hrvata, odgajati ih u ljubavi prema svojoj domovini Mađarskoj. Njegove pripovijetke, crtice obiluju humorističkim motivima. Zasebnu zbirku nije objavio. *Subotičke novine, Subotička Danica, Naše novine, Bunjevačko-šokačke novine* i kalendar *Danica* godinama donose njegove radove. Teme crpi iz seoske i malogradske sredine.

Među najboljim proznim radovima ističe se šaljiva pripovijetka *Prokleta tintaroška*. Među proznim radovima ozbiljnijega sadržaja mogli bismo navesti *Svidodžba* i *Vađenje zuba*. Njegove ostale, također kratke, priče *Čika Šaco, Baća Joso, Na vicinalki* potpisuje kao "Čongradac". U pripovijestima obrađuje i mjesne stare običaje *Materice* i novije *Polivanje*. U potresnoj priči *Virno do groba* tema mu je ljudska vjernost. Opisuje i novu seobu svojih sunarodnjaka u Ameriku na prijelazu stoljeća. Mnogi su se Hrvati iz naših krajeva preselili u prekooceanske zemlje. Petreš se u svojim proznim djelima ne gubi u

detaljima već spretno usredotočuje samu anegdotu i stvara izvanredno štivo začinjeno humorističkim detaljima.

Pokretač je i dramske književnosti u bačvanskih Hrvata. Godine 1932. tiska u Subotici *Tri igrokaza: Dva bila gavrana, Teška vremena i Dositna ljubav*. No usto još tri igrokaza *Poštenje i marljivost sve savlada, Kasno cvatanje i Graničari* ostaju mu u rukopisu. Seoski su kazališni amateri njegove komade iz pučkoga života uspješno izvodili u Čavolju, Gari, Gornjem Sentivanu, Aljmašu i Santovu. Dramski pisac na taj način svoje poruke prenosi svojoj publici. Igrokaze piše na mjesnom narječju, na najdražoj ikavici. Obično su na prelima izvedeni komadi protkani pjevanjem. O tim priredbama je kroničar zapisao: "Petreš je priredbe uvijek otvorio s nekoliko vatrenih rečenica u kojima je bodrio na ljubav prema materinskom jeziku. Budući da u mom rodnom selu stoljećima žive zajedno Mađari, Nijemci i Bunjevci, što se odražavalo i u sastavu publike, pa se dešavalo da je ukratko na mađarskom jeziku govorio o sadržini kazališnog komada".

Među najbolja i najpopularnija dramska ostvarenja ubrajaju mu se igrokazi *Teška vremena* i *Dva bila gavrana*. Autor u prvom igrokazu u *Predigri* donosi informacije o podrijetlu bunjevačkih Hrvata. A sam igrokaz vodi nas u svijet bogatih bunjevačkih običaja Materica, Božića, prela i svadbe. Publika je uvijek velikim emocijama i burnim pljeskom pratila zbivanja na sceni. Svakako, u njima je prepoznala sama sebe. Autor u *Dva bila gavrana* razmatra običaj i moral svojih suseljana uočivši jaz između svijeta bogataša i siromašnih. Uspio je predočiti rodoljublje i čuvanje hrvatskoga jezika i običaja.

No kao dobar pastir svojih vjernika utemeljuje i pjevački zbor koji izvodi mađarske, njemačke i hrvatske pjesme.

Suvremena kritika njegovo je stvaralaštvo ovako ocijenila: "Ivan Petreš je u svom narodu i njegovu bačkom zavičaju ostavio svojim djelom duboke tragove. Sve što je kao književni i javni radnik uradio bilo je namijenjeno tom narodu. On mu je u usta stavljao pjesmu da mu razgali dušu, i priču da u njenom sadržaju prepozna sebe. U njegovim igrokazima pošiljana je s pozornice živa materinska riječ da razveseli, potakne na razmišljanje o njoj samoj, njenoj vrijednosti, za što se valja boriti. U novinama i kalendaru vidio je djelotvorno sredstvo koje prenosi poruke njegovu narodu da ostane ono što jest. Cjelokupan njegov rad među našim narodom u Bajskom trokutu pamti se i cijeni i danas."

Umro je u bajskoj bolnici 14. lipnja 1937. godine. Pokopan je u čavoljskom groblju gdje je proveo svoj životni vijek, radeći za svoje bunjevačke-Hrvate. Nekrolog o smrti prenosi zagrebački *Jutarnji list*: "Umro je (...) Ivan Petreš poznati kulturni radnik među Hrvatima-Bunjevcima... Njegova smrt ostavila je dubok dojam ne samo među Bunjevcima u Mađarskoj, nego i u ondašnjoj Jugoslaviji, jer je pokojnik svojim radom dobro poznat u svim bunjevačkim i šokačkim mjestima u Bačkoj... Hrvati u Mađarskoj gube u njemu ne samo nacionalnog borca, već i člana odbora za zaštitu hrvatskih manjina u Mađarskoj.

Iz književne ostavštine

Lipo j' vidit

*Lipo j' vidit, kad zazori zora,
Slatko j' piti na česmi izvora,
Raj je klapit' na zelenoj travi
Milo j' čuti ptica poj ubavi...*

*Ipak meni nij' najlipša zora,
Ne sladi mi biser tok izvora,
Zažulji me kad legnem na travu
Ptičja pisma zaboli mi glavu.*

Prokleta tintaroška

Podne je već odzvonilo. Još jedan sat, pa će zvaničnici na užinu. Al' ovaj sat još valja raditi.

Gori na katu, u pisarskoj sobi kod prozora sidi Ico Čaćić i već treći put spisiva jednu te istu stvar. Prvi put se baš pri kraju zabunio; drugi put je dovršio, al' ju misto piska tintom polio pismo, zato sad tako pazi da ni podne nije čuo zvoniti. Ruka mu leti, kao da je motor tira.

Ali gle, od topline ugrijane peći oživila jedna muva. Izašla iz pukotine pa namišća krila, al' ju brzo odvijaju dimovi karike, koje je Ico u ljutosti oštro puštao. Opet zaleti i stane Ici na glavu. Ovaj mahne rukom, a muva prne i primisti mu se na čelo.

- Beštija jedna! - drekne Ico i lupi dlanom o svoje vlastito čelo.

Al' muvi nije nahudio, već čim on opet zamoćio, pa da će pisati, doleti ova nanovo i posadi mu se na vrh nosa.

- Uh, osušila se! - cikne Ico ljutito. Za čas baci pero i baš prilično udari sebe priko nosa. Al' muva ni brige. Opet odleti i stane na okno od prozora. Ico skoči i lupi o prozor da pogodi muvu.

Naravno da se okno sasulo, a tintaroška na sokak izletila. Ico sluša kad će 'past na asfalt, al' ne čuje ništa. Trgne prozor da vidi što je s njom, al' mal' mu ne zađe svist. Jedna gospoja u bilo obučena se pritila prema njemu. Leteća tintaroška svu ju ustrapala.

- O bolan Ico, što učini? - zabulji na prazno mjesto tintaroške - ako se dozna, onda će propasti ovomisečna plaća. Al' ovo još sve nije ništa! Šta će moja blebetuša reći, ako prvog praznim buđelarom otiđem kući?

Ali nije on zato bio Ico da si ne zna pomoći. Zna bome. Zagrne kaput, uzme štapicu i odjuri u najbližu kavanu na čašu piva, a redari neka traže gazdu tintaroške.

Nuto nije sidio ni četvrt sata kada se otvore vrata kavane, a na njih bane u kavanu jedan redar. U ruki tintaroška. Upravo stupi prid Icu i u ime zakona ga pozove neka ga slidi na kapetaniju.

- Čuješ Đuka! - reče na to Ico - baci tu tintarošku, pa bolje na, uzmi čašu piva u ruku.

- Avaj gospodaru, dinst je dinst, vi morate sa mnom - odvrati Đuka - a ja mogu čašu i

ovom drugom prihvatiti.

- Onda nećeš dobiti ništa! - zukne na njeg Ico i odmah lupne čašom o stol po konobara da kontu isplati.

Međutim, primisti Đuka tintarošku u drugu ruku da si malo zasuče plave brkove. Al' na svoju nesriću. Kako mu ruka bila od tinte uprljana, jedan brk postane crn dok je drugi ostao plav.

Sva kavana udri u smih.

- Što je tima? - pomisli Đuka i zaviri u ogledalo. A kad je vidio kako se nakazio, srdito lupi tintarošku o jedan bilim obrosom pokriven stol tako da je špricajuća tinta poštrapolala blizu sideće goste, a stol dobio tintavih piga. A zatim je opet zgrabi i požuri za Icom, koji je dotle kontu isplatio.

Kad Ico prid kapetana stupio, mal' se ne okameni. Tamo je stajala i ona žena, koja mu se prtila i koju je njegova tintaroška nakazila. Pa još da je kakva druga žena bila, al' baš njegova vlastita blebečuša supruga.

- Jel ovo vaša tintaroška? - upita ga kapetan.

- Je-est-e! - promuca Ico.

- Želite l' gospoju da se krivac kazni? - upita zatim kapetan ženu.

Blebečuša baš htela da kaže: želim, al' se brzo siti i neopisivom zluradošću na licu okrene se mužu, koji je drhćo, ko miš u šapama mačke, te ga zapita:

- Hoćeš li mi kupiti onu svilu, koju smo prikjučer u Stantićevom izlogu gledali?

- Hoću, slatka golubice, kupit ću pol tuceta svilenih sukanja - odvratila Ico blažen od dragosti.

- Onda ne želim kaznu - reče žena kapetanu.

I odmah se poklone obadvoje i ruku pod ruku udalje se. Redar izbuljitim očima koračaše za njima. Al' čim on na vrata, već ga gurnu natrag i najedared stupe pred kapetana konobar kavane sa utintavljenim obrosom i tintom poštrapani gosti. Kapetan ih pripanut motriše. Što je danas, pomisli u sebi, nisam uzalud noćas o pekmezu sanjo. Evo nanovo tužba zbog tinte.

- Što želite? - upita konobara.

- Molim - ispriповodi ovaj na vrat na nos - redar mi utintavio obros i ruho ovih gostiju - molimo odštetu!

- Nije istina, slavni kapetane! - isprsi se redar - to će zacilo fleke od crne kave biti!

- Tako i jest! - odvratila kapetan. - U kavani se s kavom radi, a mnogi gosti su nespretni.

Ona tinta pak se prolila na onu gospoju. Možete otići!

Srićan pisar, srićniji redar, a najsrićnija pisarova blebečuša. Nesritna je samo tintaroška.

Nju proklinje i pisar i konobar, a i uštrapani gosti.

Kažu da otkako se ova nesrića desila, Ico je najsmireniji zvaničnik u ciljoj varoši. Kad stupi u zvaniju i opazi tintarošku nazove joj dobro jutro i slatko ju pita kako je provela noć? Kad pak muva zazujuje po sobi, odmah sklopi ruke i zavapi: ne uvedi nas u napast, zatim pak ustane i kuda muha želi, otvori joj ili vrata ili prozor, pa ju uljudno ponudi: izvolite izletiti. A kad izleti, zaželi joj sritan put!

Pitaš zašto? Hja brate, skupa je svila!

Summary

IVAN PETREŠ – SPIRITUAL AND CULTURAL REFORMER

The 130th anniversary of praiseworthy writer and cultural activist, the Reverend Ivan Petreš, was marked in grand style this June 24th by the Croatian minority local administration in Čavolja (Hungary). Expert lectures were held on the work of Petreš by researchers of his rich literary work. Mišo Mandić spoke of “Ivan Petreš’ Participation In The Public Life Of Čavolja”, Sanja Vulić of the “Linguistic Characteristics Of Ivan Petreš”, Stjepan Blažetin on the “Poetry Of Ivan Petreš”, Živko Mandić lectured on the “Plays Of Ivan Petreš” and Đuro Franković on “Ivan Petreš In The School Textbook *Narodopis*”. The expert symposium was accompanied by a wealth of other activities and the memorial plaque dedicated to him was restored. Croatian pupils in the 7th and 8th grades in Hungary are also taught about the laudable work of Ivan Petreš, covered in this text in the *Narodopis* textbook based on the expert contributions of Marin Mandić and Ante Sekulić, researchers of the Croatian literary heritage in Hungary.

Resúmen

IVAN PETREŠ - RENOVADOR ESPIRITUAL Y CULTURAL

La administración autónoma de la minoría nacional croata de Čavolje (Hungria) ha celebrado de modo solemne el día 24 de junio el 130 aniversario del meritorio escritor y promotor cultural, el sacerdote Ivan Petreš.

Con tal motivo, se organizó una conferencia en la que hablaron los siguientes investigadores del rico opus literario de Ivan Petreš: dr. Mišo Mandić: „La participación de Petreš en la vida pública de Čavolje“, dra. Sanja Vulić: „Las características idiomáticas de Ivan Petreš“, Mr. Stjepan Blažetin: „La poesía de Ivan Petreš“, Živko Mandić: „Piezas teatrales de Ivan Petreš“ y Đuro Franković: „Ivan Petreš en los libros de texto escolares de etnografía“.

La manifestación científica asimismo estuvo acompañada por otros notables eventos. Entre otros, ha sido renovada su placa recordatoria. Los alumnos croatas del 7º y 8º grado en Hungría estudian acerca del meritorio Ivan Petreš, sobre el cual el libro de texto de etnografía trae una composición redactada en base a contribuciones científicas de investigadores de la herencia literaria croata en Hungría, el finado dr. Marin Mandić y el dr. Ante Sekulić.

Matija Maša Vekić

FILIP VEZDIN - UTEMELJITELJ EUROPSKE INDOLOGIJE

Austrija i Italija već su obilježile 200. godišnjicu smrti karmelićanina Filipa Vezdina, a Hrvatska će je tek obilježiti – i to filmom • Dr. Milku Jauk-Pinhak, vrsnu indologinju s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koja, u suradnji s Hrvatskom radiotelevizijom, završava dokumentarni film o Filipu Vezdinu, Hrvat u Donje Austrije zamolili smo za razgovor o toj temi

Poštovana profesorice Jauk-Pinhak, možete li nam reći tko je Filip Vezdin i o kakvom je projektu riječ?

- On je naš sunarodnjak, Hrvat iz Donje Austrije. Donja Austrija je u najbližem susjedstvu Gradišća. Tu je on rođen 1748. u jednoj siromašnoj seljačkoj obitelji, ali ga je Austrija kao talentiranoga dječaka poslala na daljnje školovanje u isusovačke škole u ugarskom dijelu tadašnje države, u mjestima koja su danas u Mađarskoj kao što je Köszeg, Sopron i Győr. Tamo je kod isusovaca učio redovite škole, a teološke studije poslije u Pragu. Zaredio se za bosonogoga karmelićanina u Linzu godine 1768.

Hrvatska radiotelevizija je prije nekoliko godina pokrenula projekt da se snimi dokumentarni film o Filipu Vezdinu, u znanosti poznatome kao Paulinus a Sancto Bartolomaeo, koji je zanimljiva i znatna figura u europskoj znanosti na kraju XVIII. i na početku XIX. stoljeća, a u Hrvatskoj se o njemu vrlo malo zna. On je bio pionir indoloških studija i dao je prve priloge za novu znanost u XIX. stoljeću, poredbenu indoeuropsku lingvistiku.

Mi smo već prije dvije godine bili u Austriji i obišli mjesta vezana za njegov život, rodno mjesto Hof, rodnu kuću na kojoj je godine 1845. postavljena spomen-ploča na latinskome jeziku, gdje se njega slavi kao zaslužnoga sina Austrije. Bili smo i u Linzu, u samostanu u kojemu je bio zaređen i pronašli u knjizi zaređenih karmelićana tekst njegovoga ređenja i njegov prvi potpis kao redovnika. On je u Austriji, gdje je rođen u hrvatskoj manjini, ostao poznata osoba i njeguje se sjećanje na njega. Nigdje se nije deklarirao kao Hrvat, nigdje nije zabilježeno da je hrvatskoga podrijetla, ali je to jasno iz knjige rođenih i krštenih u crkvi u Hofu am Leithagebirge, gdje su kumovi osobe s

hrvatskim imenima. U njegovoj su rodnoj kući još relativno nedavno razumjeli hrvatski. U Hofu su svećenici redovito bili ili Hrvati ili Česi. On se u svojem pisanom opusu nije služio hrvatskim jezikom. Učena je djela pisao latinski, talijanski, a inače se u dnevnicima i korespondenciji služio njemačkim, portugalskim, francuskim, a znao je i engleski. Dio materijala o Vezdinu snimili smo i u Rimu, i to u Generalatu bosonogih karmelićana, gdje u biblioteci postoje njegova objavljena djela i nešto rukopisa. U svojem je redu Vezdin cijenjen kao jedan od najučenije braće. Veći dio njegove rukopisne ostavštine nalazi se u talijanskoj Nacionalnoj biblioteci «Vittorio Emmanuele» u Rimu i tamo smo snimili taj materijal koji će se u našem dokumentarnom filmu prvi put javno pokazati. U toj rukopisnoj ostavštini nalazi se veliki broj pisama. On se očito vrlo intenzivno dopisivao s centralom karmelskoga reda u Rimu, ali i s drugim osobama u Europi. A ima i nešto rukopisa o sanskrtu jer je očito da mu je sanskrit bio najjača fascinacija indijske kulture. To je materijal koji bi bilo vrijedno pobliže pogledati, usporediti s njegovim objavljenim djelima o sanskrtu i po mogućnosti objaviti.

I konačno smo ove godine u Indiji posjetili mjesta gdje je boravio i koja je spominjao u svojim djelima, i to u današnjim indijskim državama Kerali i Tamil Nadu, na krajnjem jugu indijskog potkontinenta. Sada smo u fazi odabira i slaganja materijala. Nadamo se da će uskoro film biti spreman za projekciju.

U Indiji je uspomena na Vezdina još živa pa se tako u gradu Padmanabhapuramu, koji se danas nalazi na području države Tamil Nadu, a u Vezdinovo je vrijeme to bila prijestolnica Travankora, u palači travankorskoga kralja, koja je danas muzej, nalazi portret našega Vezdina. Čak je i čuvar muzeja znao tko je bio čovjek s portreta. Vezdin je za svoga boravka u Karali, gdje je bio generalni vikar u dijecezi Varapula, uspostavio bliske kontakte s travankorskim kraljem Ramavarmanom, koji je bio prosvijetljeni vladar širokih i tolerantnih pogleda i bio je zadivljen Vezdinom kad je čuo da je ovaj naučio sanskrit i domaći jezik *kerale malajalam*. Vezdin je tripot boravio na dvoru travankorskoga kralja uz najviše počasti.

Palača je niska građevina s mnogo drvenih dijelova, što je relativno rijetko za indijske građevine. Danas je pretvorena u muzej i Indijci je vrlo mnogo posjećuju, ali i općenito kulturne spomenike i znamenitosti.

Jeste li snimali i u Zagrebu?

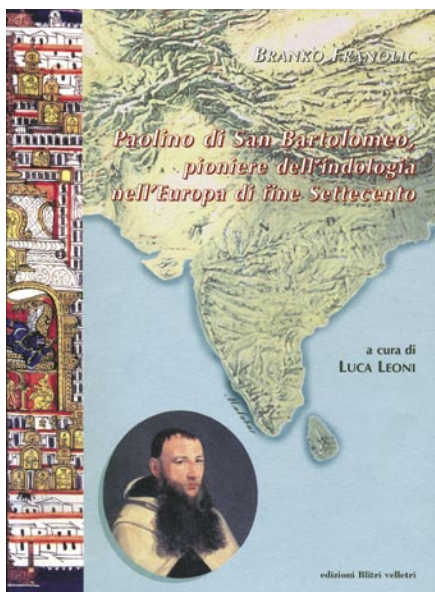
- U Zagrebu smo snimali u samostanu u Remetama. Karmelićanski provincijal profesor dr. Jakov Mamić vrlo pažljivo i brižno prati naš rad i pomogao nam je osobito tako da nam je otvorio vezu i kontakte s karmelićanima u Indiji. Oni su pomagali pri snimanju u Indiji, putovali s ekipom i bili joj pri ruci. Tako se tu oko posla ostvarila lijepa suradnja ekipe s karmelićanima i u Zagrebu, i u Rimu, i u Indiji. Karmelićani u Indiji u Kerali imaju tri provincije. Kerala je indijska pokrajina koja ima relativno najviši postotak kršćanskoga stanovništva. Ona je svojim zemljopisnim položajem otvorena prema Europi, tako da je već od antike bilo kontakata. Prve plovidbe dopirale su do Kerale i Tamil Nadaua. U Kerali je stanovništvo miješano. Danas je tu najveći postotak,

naravno, hindua, a onda ima i muslimana i kršćana. Bilo je i znatnijih židovskih zajednica. Još postoji sinagoga u Cochinu. Karakteristične su otvorenost i tolerantnost tih ljudi prema narodima i vjerama. I sam kralj Ramavarman u svojoj je državi brižno njegovao tu tolerantnost među svojim podanicima i brinuo se da jedni drugima ne smetaju u obavljanju svojih posebnih obreda i pobožnosti.

Čime se film bavi?

- Film će se najviše baviti Vezdinovim učenim djelima i pokazat će po čemu je on važna i vrijedna figura u učenoj povijesti Europe. Vezdin se svojim objavljenim knjigama pojavio u doba kad Europa počinje upoznavati indijsku kulturu i indijsku duhovnu baštinu pa je njegovo mjesto pionirsko u tome smislu. Nekako istodobno indijskom se baštinom ozbiljno i organizirano počela baviti jedna grupa britanskih visokih činovnika koji su djelovali u Bengalu u Fort Williamsu kod Kalkutte, okupljeni oko tadašnjega bengalskoga guvernera. Vezdin je kao čovjek Crkve djelovao u Kerali, na sasvim drugom kraju Indije. U dravidskoj Indiji on je svoju misionarsku djelatnost dopunjavao studijem indijske kulture koliko god je to bilo moguće. Uspio je za učitelje dobiti učene brahmane iz poznatoga vedskog učenog centra u gradu Trichuru. Taj centar postoji i danas. O hinduizmu je pak učio iz izravnoga kontakta u samoj zemlji Kerali. Sanskrit ga je zadivio kao jezik plemenit i savršen na kojem su Indijci, kako Vezdin kaže, na jednome mjestu, još u Pitagorino doba, njegovali znanost i kulturu.

Franolic, Branko – Paolino di San Bartolomeo, pioniere dell'indologia nell'Europa di fine Settecento. – Blitri Velletri. – Velletri, 2005. – 56

Što je Filip Vezdin ili Paulinus a Sancto Bartolomaeo objavio?

- Prvo njegovo djelo je *Sanskrtška gramatika Sidharubam* (1790.), prva sanskrtška gramatika objavljena u Europi. Vezdin je sanskrt učio u dravidskoj tradiciji pa se služio dravidskim pismom (*grantham*) za sanskrt. Na početku gramatike stoji opširna rasprava o sanskrtu, a sadrži sve podatke o tom jeziku koji su se mogli znati u Vezdinovo vrijeme. To uključuje i sve antičke izvore o Indiji, jednako grčke i latinske, kao i ono što su Europljani objavljivali do XVII. stoljeća. Vezdin je odlično poznao te izvore.

Iduće godine objavio je *Systema brahmanicum*. To je djelo enciklopedijskoga karaktera i ima tri dijela: liturgijski, u kojemu govori o obredima, hodočašćima i slično, mitologijski, gdje govori o indijskim božanstvima uspoređujući ih koliko je god moguće, s božanskim likovima iz grčke ili latinske mitologije, i treći dio, društveni, u kojemu govori o indijske društvenom uređenju. To je u svoje vrijeme bio najiscrpniji prikaz živoga hinduizma.

Jaka crta Vezdinova učenoga interesa jest poredbenost. Njegovo očito vrlo duboko poznavanje stare klasične europske baštine i europskih klasičnih jezika odvelo ga je da uspoređuje te fenomene s indijskima. Za mitologiju je to učinio u *Systema brahmanicum*, a jezike je uspoređivao u dvjema studijama koje su prve metodološki zaokružene rasprave i studije o srodnosti starih indoeuropskih jezika sa sanskrtom. O toj srodnosti pisalo se i prije. O tome je pisao i Sir William Jones (1746.-1794.), koji je tada u Bengalu pokrenuo studij Indije i indijske kulture, ali je Vezdin prvi na konkretnome jezičnom materijalu pokazivao tu srodnost. To je njegov najjači pionirski doprinos. Najprije je uspoređivao sanskrt i avestički, stari iranski jezik na kojemu je zapisana najstarija iranska predaja blisko srodna staroj vedskoj indijskoj. On taj jezik zove *zend*, kao i drugi autori koji su o tome tada pisali. To je knjiga o starosti i srodnosti sanskrta sa *zendom* (1794.). Drugo je poredbeno djelo o podrijetlu latinskoga jezika, u kojemu je u uspoređivanje sa sanskrtom uveo latinski i njegov je zaključak da su stari Indijci, Grci i Latini govori srodnim jezicima, te da ta srodnost upućuje na zajedničko podrijetlo, a nije rezultat povijesnih kontakata. Godine 1804. objavio je novu gramatiku sanskrta pod naslovom *Vyacarana*, mnogo potpuniju i bolje organiziranu, pa se tako pokazuje da je Vezdin autor, ne samo prve sanskrtške gramatike u Europi, nego autor prvih dviju takvih gramatika u Europi. Iduća se pojavila godine 1805. iz pera jednoga engleskoga autora. Vrlo mu je popularno djelo bilo *Putovanje u istočne Indije*, koje je napisao na talijanskom jeziku (1796.). To je djelo ubrzo sljedećih godina bilo prevedeno na francuski, njemački i engleski. Ono nije samo putopis. Započinje Vezdinovim dolaskom u Indiju. Opisuje krajeve koje je prošao, običaje, ljude, spomenike, pejzaže, karakteristične biljke, životinje, lijekove, bolesti, zanimanja. Bavi se i poviješću i jezicima. Promatra i Europljane u Indiji i kritičan je prema njima. Indija ga inspirira da ocjenjuje sredinu iz koje je došao i pokazuje kako bi Europa mogla vrijedne stvari naučiti od Istočnjaka. Indiju doživljava kao zemlju visoke kulture, posebne učenosti u redovima brahmana, etičkog i tolerantnog ponašanja u međuljudskim kontaktima.

Mora se reći da je vrlo zavolio Indiju i da kod njega nema ni u tragovima prepotentnoga stava kakav se često zna naći kod Europljana u Indiji i drugdje na Istoku.

Summary

FILIP VEZDIN – THE FOUNDER OF EUROPEAN INDOLOGY

Milka Jauk-Pinhak, a leading Indologist working at the University of Zagreb's Faculty of Philosophy, is finishing a documentary film on Filip Vezdin, a Croat from Lower Austria, in collaboration with Croatian Radio & Television, and was asked on the occasion for an interview. Filip Vezdin is a citizen of Central Europe, by his education a citizen of the world. Returning from India to Rome in 1790, Filip Vezdin wrote the first printed Sanskrit grammar book (*Sidharubam, seu Grammatica Samscrdamica, Rom, Congr. de Prop. Fide, 1790*), a book that is the basis of practically all branches of European Indology. Proving the key position of Sanskrit among other languages, Croatian Filip Vezdin became the forerunner to linguists who discovered a relationship in the origin of Indo-European languages. Filip Vezdin is a fascinating and significant figure in European research at the end of the 18th and beginning of the 19th century, of who little is known in Croatia and who is celebrated as a deserving son of Austria. In Austria, where he was born in the Croatian minority, he has remained a well-known person whose memory is nurtured.

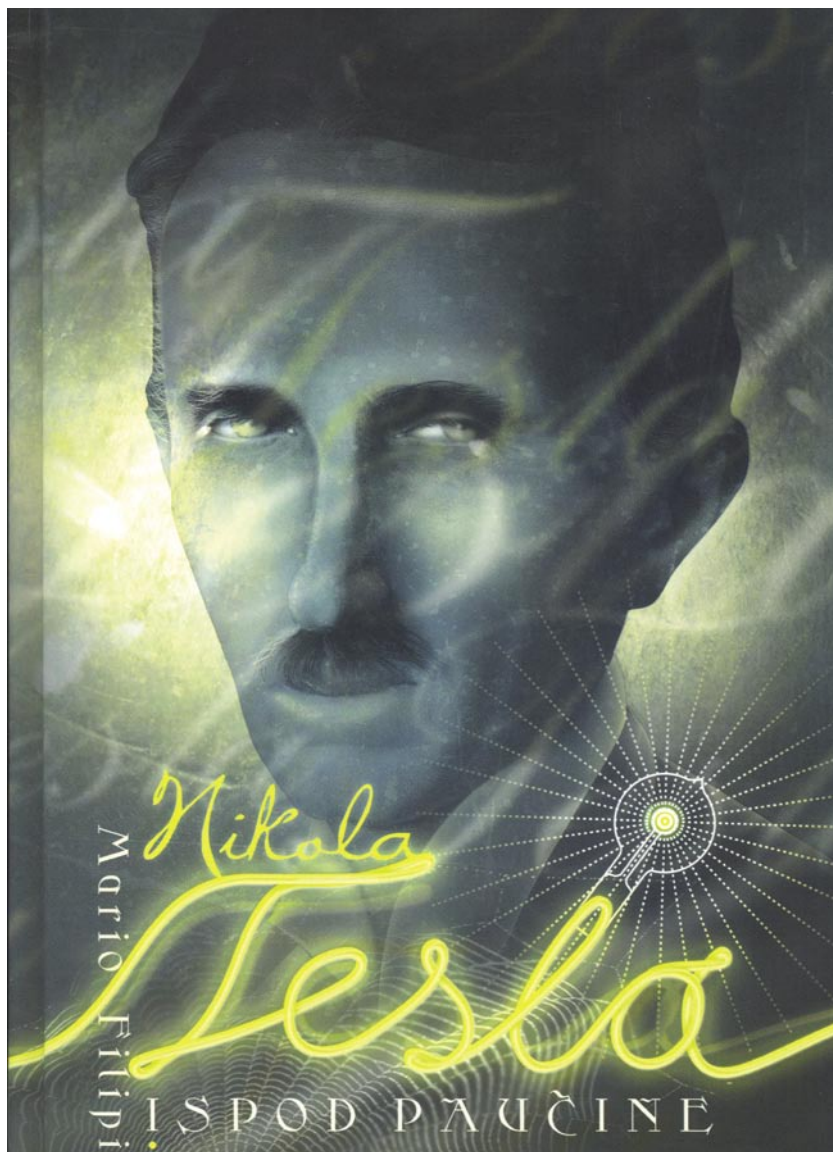
Resúmen

FILIP VEZDIN - FUNDADOR DE LA INDOLOGÍA EUROPEA

La doctora Milka Jauk-Pinhak, distinguida indióloga de la Facultad de Filosofía de la Universidad de Zagreb, en colaboración con la Radio y Televisión Croata, está concluyendo el rodaje de un film documental sobre la vida de Filip Vezdin, croata de Baja Austria. Según explica la doctora Jauk-Pinhak, Vezdin fue ciudadano de la Europa Central, mientras que por su educación puede ser considerado ciudadano del Mundo. En 1790, habiendo vuelto de la India a Roma, Vezdin editó la primera gramática sánscrita (*Sidharubam, seu Grammatica Samscrdamica, Rom. Congr. de Prop. Fide, 1790*) sobre la cual se basan casi todas las ramas de la indiólogía. Comprobando la posición clave del sánscrito entre las lenguas, el croata Filip Vezdin se convirtió en precursor de los lingüistas que descubrieron el parentesco por el origen entre los idiomas indoeuropeos. Filip Vezdin es una destacada figura de la ciencia europea de fines del siglo XVIII y principios del XIX, poco conocida en Croacia y muy celebrada en Austria. Habiendo nacido en el seno de la minoría croata en Austria, Vezdin es homenajeado y recordado como hijo meritorio de ese país.

ZNANOST

*U Republici Hrvatskoj je 2006. godina posvećena izumitelju Nikoli Tesli (1856.-1943.) i znanstveniku Vladimiru Prelogu (1906.-1998.) • Knjiga **Nikola Tesla ispod paučine** Marija Filipija pokazuje kako je Nikola Tesla snagom svoga genija stekao mjesto među utemeljiteljima suvremene civilizacije i budućega razvoja ljudskoga roda*

Vladimir Paar

ČOVJEK KOJI JE OSVIJETLIO SVIJET

Snagom svoga genija Nikola Tesla stekao je mjesto među utemeljiteljima suvremene civilizacije i budućega razvoja ljudskoga roda • Memorijalni centar Nikole Tesle otvoren je velikom svečanošću u Smiljanu, rodnome mjestu genijalnoga znanstvenika, točno na 150. obljetnicu njegova rođenja - 10. srpnja 2006.

Koliko su rezultati izumiteljskoga i istraživačkoga rada Nikole Tesle prisutni u današnjem svijetu, a koliko će biti ubuduće, tijekom XIX. stoljeća? Odlazi li Teslino djelo polako u povijest i muzeje tehnike ili se ni u budućnosti neće moći bez njega? To se prigodno pitanje može postaviti i u povodu 150. obljetnice Teslina rođenja koju obilježavamo ove, 2006. godine, i to stoga jer je prošlo i šezdesetak godina od njegove smrti. Teslino ime i danas je, bez dvojbe, jedno od najspominjanijih u znanosti i tehnici. Istraživanje bi svakako pokazalo da na prvo mjesto među imenima svih znanstvenika XX. stoljeća dolazi upravo Teslino ime. Ono bi se našlo u mnogo više knjiga i časopisa nego recimo Einsteinovo, iako se Albert Einstein općenito u javnosti doživljava najvećim znanstvenikom XX. stoljeća.

Zašto? Zato što su znanstvenici svijeta odlučili, dva desetljeća nakon Tesline smrti, da njemu u čast imenuju jedinicu za indukciju magnetnoga polja tesla, sa znakom T. Možda su pritom željeli i ispraviti neke stare nepravde koje su Tesli bile učinjene za života. A budući da magnetno polje posvuda prisutno, ne samo u fizici i elektronici, nego i u mnogim drugim strukama, Teslino ime posvuda se spominje u stručnim i znanstvenim knjigama i časopisima.

U društvu vrhunskih svjetskih umova

Samo četrnaest znanstvenika iz cijeloga svijeta i iz cijele povijesti ima tu čast da se po njima nazivaju fizikalne jedinice: **Isaac Newton** (1643.-1727.; newton), **Blaise Pascal** (1623.-1662.; pascal), **James Joule** (1818.-1889.; joule), **James Watt** (1736.-1819.; wat), **Heinrich Herz** (1857.-1894.; herz), **Charles Coulomb** (1736.-1806.; coulomb), **Alessandro Volta** (1745.-1827.; volt), **Georg Ohm** (1789.-1854.; ohm), **Werner Sie-**

mens (1816.-1892.; siemens), **Joseph Henry** (1797.-1878.; henry), **Michael Faraday** (1791.-1867.; farad), **Wilhelm Weber** (1804.-1891.; weber), **Nikola Tesla** (1856.-1943.; tesla). U tom je «društvu» Tesla najmlađi i jedini iz XX. stoljeća.

Tesla je dobio još jedno rijetko znanstveno priznanje kojim se malo znanstvenika može podičiti: po njemu je nazvano jedno brdo na Mjesecu. Dok je kao dijete čeznutljivo, iz pejzaža svoje rodne Like, promatrao Mjesec, nije mogao ni slutiti da će tamo dobiti čitavo brdo. Astronomi su smatrali Teslin doprinos civilizaciji tolikim da zaslužuje da se po njemu nazove jedno Mjesečevo brdo. I tamo Tesla ima elitno društvo, poput **Newtona**, **Boškovića**, **Einsteina**, **Julija Cezara**. Pripomenimo da su među rijetkim znanstvenicima koji imaju svoja brda na Mjesecu još dvojica iz Hrvatske, **Ruder Bošković** i **Andrija Mohorovičić**.

Bošković je svojom teorijom o privlačno-odbojnim silama na daljinu, koje djeluju između točkastih čestica tvari, napravio jedan od najvažnijih iskoraka u razvoju svjetske znanosti i bitno utjecao na razvoj znanosti u XIX. i XX. stoljeću. Poglavitno je važan njegov utjecaj na Faradaya i Maxwella, glavne tvorce znanosti o elektricitetu i magnetizmu i, po mišljenju mnogih, dvojice najvećih fizičara XIX. stoljeća. A upravo je Tesla genijalno upotrijebio u svojim rezultatima fizikalne rezultate Faradaya i Maxwella, čija djela je odlično poznao. Zato nema sumnje da se i Tesla može u neku ruku smatrati «boškovićijancem».

Zanimljiva je usporedba Tesle i Mohorovičića.. Tesla je 1943. godine bio član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti s dotad najduljim stažem od pola stoljeća. Još krajem XIX. stoljeća u Akademiju je biran kao fizičar i izumitelj. Zanimljivo je da su od članova Akademije početkom XX. stoljeća čak dva člana, Tesla i Mohorovičić, dobili svoja brda na Mjesecu. Zaista je malo akademija znanosti u svijetu koje su se time mogle pohvaliti.

Obojica su dospjela u sam vrh svjetske znanosti. No, dok je Tesla rano napustio domovinu i gotovo sva svoja znanstvena dostignuća postignuo u SAD-u i kao američki građanin, Mohorovičić je svoje epohalno otkriće ostvario radeći znanstveno u Zagrebu, ali održavajući bliske kontakte s nizom svjetskih znanstvenika. Istražujući potres u dolini Kupe 1909. godine Mohorovičić je otkrio da između Zemljine kore i omotača postoji nagli skok u gustoći, što se danas u svjetskoj znanosti zove Mohorovičićev diskontinuitet, ili kraće MOHO. To otkriće, koje je Mohorovičić ostvario u Zagrebu, ulazi u red najvećih znanstvenih otkrića u svjetskoj znanstvenoj povijesti. No, svjetsku slavu Mohorovičić je stekao tek nakon smrti. Osobito je ostao slabo poznat u svojoj domovini. Mohorovičić i Tesla dijelili su jedan predmet znanstvenog interesa: Zemljinu unutrašnjost. Mohorovičić kao geofizičar koji proučava potresne valove i strukturu Zemljine unutrašnjosti, a Tesla kao izumitelj kojeg zaokuplja korištenje unutrašnjosti Zemlje za vođenje elektromagnetskih valova i električne energije.

Tesla je znao za rad još jednog hrvatskog znanstvenika.. Zagrepčanin **Franjo Hanaman**, zajedno s **Justom**, uspio je 1903. godine u Budimpešti napraviti volframovu nit i

time otvorio put masovnoj primjeni električne žarulje. Teslin stari takmac Edison, čije su električne žarulje vrlo brzo pregorijevale, desetljećima nije uspio riješiti taj problem. Može se zamisliti kao je to Tesla doživio kao još jednu lekciju svome suparniku Edisonu.

A kakav je bio odnos Tesla – **Einstein**? Može se pretpostaviti da je između Tesle i Einsteina postojalo uzajamno uvažavanje, a možda i divljenje. Einstein je započeo svoju karijeru kao mali činovnik za patent u švicarskom patentnom uredu u vrijeme kad je Tesla bio na vrhuncu slave po svojim patentima i izumima. Može se pretpostaviti da je i u Einsteinu tada «čućao» neostvareni izumitelj koji se je divio Tesli kao nedostižnom uzoru. Tesla je pak osjećao izrazito zanimanje za fundamentalne znanstvene spoznaje, a kasnije postao svjestan da je u njihovu sagledavanju Einstein bio nenadmašiv. To je među njima stvaralo neku posebnu atmosferu, koja se može osjetiti na jednoj zanimljivoj fotografiji snimljenoj tijekom njihova razgovora, a i Einsteinovoj čestitki Tesli u povodu 75. rođendana u kojoj za Teslu kaže da je «uspješan pionir na području visokofrekventnih struja» te da je doživio «izvanredan razvitak ovog područja tehnike».

Nikola Tesla - rad akademskog kipara Mile Blaževića • Memorijalni centar Nikole Tesle otvoren je u Smiljanu, rodnome mjestu genijalnoga znanstvenika, točno na 150. obljetnicu njegova rođenja, 10. srpnja 2006.

U znanosti Tesli dakle pripada mjesto na kojemu mu mogu pozavidjeti mnogi nobelovci, što on sam nikad nije postao.

Nepriznati autor civilizacijskih izuma

U svjetskoj znanstvenoj povijesti Tesla ima visoko mjesto zahvaljujući svojim izumima iz elektrotehnike. Najvažniji su njegovi patenti: asinkroni generator, električni prijenos energije, sustav razdiobe električne energije, ispravljač izmjenične struje, električni dinamo stroj, struje visoke frekvencije za proizvodnju ozona i dr. No, vrlo je zanimljivo osvrnuti se na njegova otkrića iz fizike, što inače nema jačeg odziva u povijesti znanosti. Je li istina da je Tesla otkrio rendgenske zrake prije Röntgena i da bi se one zapravo trebale zvati Tesline zrake?

Ima jakih argumenta za tvrdnju da je Tesla prvi otkrio **rendgenske zrake**. Tesla je još 1894. u svojim pokusima otkrio da na fotografskim pločama, koje su stajale pokraj katodne cijevi, dolazi do oštećenja. Odmah je posumnjao da u katodnoj cijevi nastaje neko posebno zračenje. No, početkom 1895. godine izgorio je Teslin laboratorij te je uništen sav materijal, što ga je onemogućilo u radu na neko vrijeme. Nakon toga Röntgen je došao do istog otkrića i objavio ga 8. studenoga 1895. godine. Tesla nije sumnjičio Röntgena da je plagirao njegov rad, iako su neki ljudi znali za njegovo otkriće novih zraaka. No, Tesla je smatrao da bi trebao dobiti priznanje za otkriće tih novih zraaka, jer ih je prvi otkrio. Da bi to dokazao, nekoliko mjeseci nakon Röntgena objavio je u američkom časopisu *Electrical Review* niz članaka o tim novim zrakama i iznio cjelokupnu tehniku s njima u vezi. Smatrao je da svakome treba biti jasno kako za dobivanje takvih rezultata treba dulje vrijeme i da je te rezultate mogao postići samo duljim ranijim istraživanjima. Smatrao je to jasnim dokazom svoga otkrića. No, europski fizičari su ignorirali Teslino otkriće i pripisali otkriće zraka isključivo Röntgenu, po kome su i prozване.

Takvom je odnosu prema Tesli zacijelo pridonosilo i to što je američka fizika u to doba bila tek u povojima. S druge strane Teslu su priznavali samo kao izumitelja, a ne i kao fizičara. Röntgen je pak - za to otkriće postao prvi dobitnik Nobelove nagrade za fiziku, a Teslin doprinos je zanemaren.

Druga kontroverza u fizici je pitanje je li Tesla prvi pokusom otkrio **elektron**, pet godina prije nego Thomason koji je za to nagrađen Nobelovom nagradom?

Tesla je još 1891. godine objavio u New Yorku u časopisu *The Electrical Engineer* rezultate svojih pokusa s električnim izbojem u vakuumskoj cijevi i to tumačio kao posljedicu djelovanja električki nabijenih čestica. Na Teslin članak oštro je reagirao slavni engleski fizičar J. J. Thomson i objavio tekst u kojem je osporio Teslin rezultat. Tesla je odgovorio člankom «*Reply to J. J. Thomson's note*» u kojem je osporavao Thomsonovu kritiku. Napisao je da je «opažena pojava posljedica gibanja malih nabijenih čestica koje se velikom brzinom sudaraju s molekulama razrijedenog plina». A pet godina kasnije upravo je J. J. Thomson jednim drukčijim pokusom u magnetnom polju dokazao postojanje takvih čestica i nazvao ih elektronima. Pitanje je nije li prvo-

bitni cilj Thomsonovog pokusa bio da definitivno pobije Teslinu tvrdnju o postojanju elektrona. Umjesto toga dobio je nedvojbena dokaz da je Tesla bio u pravu. Ali Teslina uloga u svemu tome je prešućena i zaboravljena. Tek 1996., u monografiji o prigodnoj izložbi iz zaborava je izvučen taj Teslin doprinos.

Zacijelo je Tesla najveći osobni poraz doživio početkom XX. stoljeća. Marconi je 1901. godine uspostavio **radiotelegrafsku vezu** između Europe i SAD -a i za to kasnije dobio Nobelovu nagradu za fiziku. Tesla je smatrao da je Marconi izveo samo jedan uspješan medijski spektakl. Jer, bežični sustav prijenosa informacija Tesla je smatrao svojim izumom i to dokazivao svojim ranijim patentima. Zadovoljstina je tražio i na američkom sudu i napokon je i dobio. Pokazalo se da ga je Marconi pokrao. Još nekoliko godina prije Marconijeva pokusa Tesla je demonstrirao radiovezu i koristio je za daljinsko upravljanje modelima brodova i podmornica. Otkriće radioveze Tesla je sam smatrao svojim najvećim otkrićem i bio je ogorčen što je slavu pobrao Marconi. Nobelovu nagradu Marconiju smatrao je velikom grješkom i nepravdom te odrazom nekompetentnosti i navijačkog stava Nobelova povjerenstva.

Mnogi i danas smatraju golemom nepravdom što Tesla nije dobio Nobelovu nagradu za fiziku. Vjerojatno je to dijelom bila posljedica Teslina oštrog jezika i osobne netaktičnosti, jer je za nagradu predložen zajedno s Edisonom, ali ju je odbio prihvatiti. No, ne bi trebalo zanemariti ni to da je početkom XX. stoljeća dolazila do izražaja europska znanstvena i politička dominacija nad američkom znanošću kojoj je Tesla pripadao kao američki državljanin. U prva dva desetljeća XX. stoljeća Nobelovu nagradu primilo je nekoliko desetaka puta više europskih znanstvenika nego američkih!

Nekoliko desetljeća nakon Teslinih otkrića na polju elektriciteta, **Lawrence** je dobio Nobelovu nagradu za otkriće **ciklotrona**. No, Tesla je mnogo ranije predlagao da se pomoću električnih i magnetnih polja ubrzavaju električno nabijene čestice do velikih brzina.

Memorijalni centar Nikole Tesle otvoreni su 10. srpnja 2006. hrvatski predsjednik Stjepan Mesić, predsjednik Vlade Ivo Sanader i predsjednik Sabora Vladimir Šeks, u nazočnosti srpskoga predsjednika Borisa Tadića i brojnih uzvanika među kojima su bili predstavnici vjerskih zajednica, gradskih i županijskih vlasti, te posebni izaslanik američkog predsjednika Robert Brajke

Zanimljivo je da Tesla nije mislio samo na znanstvene i industrijske primjene snopova čestica. Predlagao je da se takve zrake od električno nabijenih čestica koriste kao moćno **oružje** koje bi se moglo koristiti i u svemiru. Ideju oružja na zrake Tesla je proširio i na snažne snopove elektromagnetskoga zračenja, pa se u tome može smatrati prethodnikom ideje **lasera**. Američka vlada tada nije imala interesa za projekte oružja na zrake. No, može se reći da su Tesline ideje ponovno oživjele nakon više od pola stoljeća kad je predsjednik Reagan usvojio slične koncepte i pokrenuo projekt razvoja svemirskog oružja, poznat pod nazivom «Rat zvijezda».

Zrakoplovi bez propelera i krila, podmornice što ispaljuju raketne projekte, upravljane radiovezom, koji točno pogađaju ciljeve udaljene tisuće kilometara, također su bile Tesline ideje. No, iako vlada nije pokazivala zanimanje za financiranje tih projekata, smatra se da je CIA s pozornošću pratila Teslin rad. Priča se da su nakon Tesline smrti agenti CIA-e odnijeli niz dokumenata iz Tesline privatne arhive koji nikad nisu nađeni.

Tesla se nesumnjivo može smatrati začetnikom **daljinskog upravljanja**. Njegova je zamisao bila da to bude početak za kasniju izgradnju pravih **automata robota** koji misle i mogu zamijeniti čovjeka u tešku radu i u ratovanju. Danas bi se moglo reći da su, primjerice, američke krstareće rakete proizašle iz Teslinog mentalnog laboratorija. Zato zvuči paradoksalno da je Teslina ideja bilo čovječanstvo budućnosti u kojem će se živjeti u miru, bez ratova. Mislio je da će moćna oružja odvratiti ljude od ratovanja i smatrao da znanstvenici razvojem zastrašujućih oružja mogu pridonijeti svjetskom miru. Tesla u tome ima sličnosti s drugim velikim pacifistom, **Alfredom Nobelom**, koji je mislio da će svojim otkrićem dinamita i njegove strahovite razorne snage pridonijeti uspostavi svjetskog mira. No, možemo li vjerovati da će se ljudi, suočeni s opasnošću od razornog oružja, odreći njegove primjene?

Ostvarene vizije

Tesla je znao govoriti o tajanstvenim oružjima koje krije u svojoj hotelskoj sobi, o svojim mističnim vizijama, o kontaktima s izvanzemaljcima, zbog čega su ga smatrali čudakom. No, tu se mogu naći objašnjenja za neke njegove realne vizije koje će se ostvariti kasnije. Nesumnjivo je on u poodmakloj dobi bio osamljeni i razočarani čovjek, u kojemu se u jednom trenutku vjerojatno nešto slomilo. Zato ne treba suviše strogo ocjenjivati njegove slabosti, postupke i ponašanje u razdobljima osobne krize. No, ne bi trebalo pritom sasvim isključiti ni iskazivanje želje da privuče pozornost javnosti. Ali činjenica je da je imao vizije i priviđenja koje mu psihijatri i fiziolozi nisu mogli objasniti. Po tome je bio nadaleko poznat. Sâm Tesla piše da mu je jednom došla grupa stručnjaka iz jedne velike kompanije s molbom za razgovor. Tesla im je počeo tumačiti prednosti svoje nove konstrukcije turbina, a oni su ga prekinuli riječima: «Ovdje smo po osobitom zadatku. Osnovali smo psihološko društvo za istraživanje psihičkih fenomena i željeli bismo da nam se pridružite u tom pothvatu.»

Tesla ističe da je pokušavao riješiti zagonetku smrti i marljivo tražio svaki znak duhovnog

života. Jedne je noći u Engleskoj dugo bio budan, a onda vidio kao oblak nosi andeoske likove predivne ljepote, od kojih ga je jedan gledao s ljubavlju i postupno poprimao obrise njegove majke. Pojava je polako lebdjela sobom i nestala i Tesla se probudio uslijed neopisivo slatke pjesme koju je pjevalo mnogo glasova. U tom trenutku toliko je bio siguran da je njegova voljena majka upravo umrla da mu je to bilo nemoguće izraziti riječima. I to je bila istina. Kasnije je vidio sliku jednog proslavljenog umjetnika koja alegorijski predstavlja jedno godišnje doba u obliku oblaka sa skupinom anđela koji su lebdjeli u zraku. To je bilo upravo ono što je vidio u snu, osim majčina lika.

Zanimljivo je da upravo zahvaljujući svojim priviđenjima Tesla rano došao na ideju **televizora**. Tesla sam piše da je u dječastvu patio od čudne boljke. Priviđale su mu se slike, često praćene jakim bljeskovima svjetlosti koji su mu mutili pogled na stvarne predmete i utjecale mu na misli i djela. Kad bi čuo neku riječ, pojavila bi se živa slika predmeta koju je ta riječ opisivala u njegovoj viziji. Ponekad nije mogao razlučiti je li ono što vidi opipljivo ili nije. Formulirao je teoriju po kojoj te slike izaziva refleksno djelovanje mozga na mrežnicu. Odatle je zaključio da bi se na ekranu moglo projicirati sliku bilo kojeg predmeta i učiniti je vidljivom. Bio je uvjeren da je takvo čudo moguće i da će ga ljudi ostvariti u budućnosti.

Može se reći da je Tesla «praotac» **interneta** koji se razvio tek potkraj XX. stoljeća. Još prije jednog stoljeća Tesla je, naime, predlagao «svjetski sustav za povezivanje svjetskih komunikacija u jedan sustav», a to je upravo internet danas.

Čime bi se Tesla bavio danas?

Mnogo je anegdota o Teslinim fobijama u poodmakloj dobi. Mučila ga je osamljenost i osjećaj da mu ideje nisu dovoljno shvaćene. Zato se pomalo počeo ponašati kao čudak. Užasno se bojao bakterija. No, nisu li i danas mnogi ljudi opsjednuti fobijom pred virusima, a posebno fobijom od AIDS-a? A u Teslino doba malo se znalo o imunologiji i nije bilo antibiotika koji su danas učinkoviti protiv bakterija. Danas je pak medicina nemoćna pred virusima, slično kao što je u Teslino doba bila nemoćna pred bakterijama. Da je Tesla više znao o imunološkoj samozaštiti organizma (ono što se danas zna), vjerojatno bi bio i manje fobičan.

Čime bi se Tesla danas bavio u znanosti? Može se, iako je pitanje, dakako, posve hipotetično, pretpostaviti da bi se vratio svojoj staroj znanstvenoj ljubavi: elektricitetu. Možda ovaj put elektricitetu u čovjeku, što ga je oduvijek fasciniralo. Naime, 1902. godine promaknulo je njegovoj pažnji **Bernsteinovo** otkriće da na membrani svake biološke stanice vlada stalni električni napon. Da je svaka stanica poput minijaturnog kondenzatora, koji je s vanjske strane nabijen pozitivno, a s unutarnje negativno. Danas se smatra da su svi procesi u neuronima u ljudskom mozgu posljedica dinamičkih promjena tih napona, ali je još mnogo tajni u razumijevanju tih procesa. Za Teslu bi bio velik izazov da istražuje još mnoge nepoznanice u vezi tih napona. To bi obuhvaćalo dvije njegove stalne opsesije: elektricitet i tajne života.

Summary

THE MAN WHO LIT THE WORLD

By the power of his genius Nikola Tesla earned a place among the founders of modern civilisation and the future development of the human race. The Nikola Tesla Memorial Centre was opened at a gala event in Smiljan, the birthplace of the brilliant scientist, exactly on the 150th anniversary of his birth, on July 10th, 2006.

The world's scientists decided two decades after Tesla's death to name the unit of magnetic flux density the tesla in his honour, denoted by the symbol T. Only fourteen scientists from around the world and throughout history have had the honour of having units of measurement named after them: **Isaac Newton** (1643-1727; newton), **Blaise Pascal** (1623-1662; pascal), **James Joule** (1818-1889; joule), **James Watt** (1736-1819; watt), **Heinrich Hertz** (1857-1894; hertz), **Charles Coulomb** (1736-1806; coulomb), **Alessandro Volta** (1745-1827; volt), **Georg Ohm** (1789-1854; ohm), **Werner Siemens** (1816-1892; siemens), **Joseph Henry** (1797-1878; henry), **Michael Faraday** (1791-1867; farad), **Wilhelm Weber** (1804-1891; weber), **Nikola Tesla** (1856-1943; tesla). In this company Tesla is the youngest and the only one from the 20th century.

Tesla left his homeland early on and achieved practically all of his scientific discoveries in the USA as an American citizen.

In the world's scientific history Tesla has a high place thanks to his inventions in the field of electrotechnics. His most significant inventions are the: asynchronous generator, the electric transfer of power, a system for the distribution of electric energy, alternating current rectifier, electric generator, high frequency power for ozone production and more.

Resúmen

EL HOMBRE QUE HA ILUMINADO AL MUNDO

Con el vigor de su genio, Nikola Teska ha obtenido su puesto entre los fundadores de la civilización moderna y del futuro desarrollo del género humano. El 10 de julio de 2006, con motivo del 150 aniversario de su nacimiento, fue inaugurado solemnemente en Smiljane, lugar natal del genial científico, el Centro Memorial de Nikola Tesla.

Dos décadas después de la muerte de Tesla, los eruditos del mundo decidieron designar en su honor, con el nombre de „Tesla“ y con el signo „T“, la unidad de inducción del campo magnético. Solamente catorce científicos del mundo y en toda la historia han tenido el honor de que unidades físicas fueran denominadas con su nombre: *Isaac Newton* (1643-1727.; newton), *Blaise Pascal* (1623-1662.; pascal), *James Joule* (1818-1889.; joule), *James Watt* (1736-1819.; wat), *Heinrich Herz* (1857-1894.; herz), *Charles Coulomb* (1736-1806.; coulomb), *Alessandro Volta* (1745-1827.; volt), *Georg Ohm* (1789-1854.; ohm), *Werner Siemens* (1816-1892.; siemens), *Joseph Henry* (1797-1878.; henry), *Michael Faraday* (1791-1867.; farad), *Wilhelm Weber* (1804-1891.; weber), *Nikola Tesla* (1856-1943.; tesla). En esa sociedad Tesla es el más joven y el único representante del siglo XX.

Tesla dejó su Patria a temprana edad realizando todos sus logros científicos en los Estados Unidos como ciudadano norteamericano.

En la historia científica universal Tesla ocupa un alto puesto gracias a sus inventos vinculados con la electrónica. Sus patentes más importantes son: el generador asincrónico, el traslado de la energía eléctrica, el sistema de distribución de la energía eléctrica, el rectificador de corriente eléctrica, la dínamo eléctrica, corrientes de alta frecuencia para la producción de ozono y otras.

Ivica Košak

ZNANSTVENI PRINOS GOSPODARSTVENIH STRUČNJAKA IZVAN DOMOVINE

Pojedinci iz mladoga naraštaja hrvatskoga iseljništva izvanredno se uklapaju u svjetske tokove proizvodnje i trgovine, a znatni broj održava trajne veze sa znanstvenim institucijama u domovini, što predstavlja most koji povezuje hrvatsku znanost sa svjetskim zbivanjima na tragu tradicije koju su stvorili velikani poput Nikole Tesle i Vladimira Preloga, na koju s pravom možemo biti ponosni • Promidžba gospodarstvenika, u okviru desetogodišnjega iskustva društva AMAC Deutschland e.V., rezultat će, nadamo se, novim dostignućima hrvatskih akademskih građana na njemačkome govornome području

U Republici Hrvatskoj je 2006. godina posvećena izumitelju Nikoli Tesli (1856.-1943.) i znanstveniku Vladimiru Prelogu (1906.-1998.). Obojica su postigli svjetsku slavu izvan domovine i time dijelili stoljetnu sudbinu iseljenih Hrvata u svijetu. I dok je nobelovac, profesor Prelog ostao u sjećanju malome broju znanstvenika s specifičnoga područja, Nikola Tesle nije izgubio na popularnosti u širokom sloju pučanstva. Razlog za to nije samo u praktičnoj naravi Teslinih otkrića nego i njegov nastup u javnosti. Tesla je već na početku svoje karijeru u Sjedinjenim Državama znao iskoristi moć novinstva u javnosti. Prisna veza i prijateljstvo s glasovitim piscem Markom Twainom umnogome je pomogla. Robert Underwood Johnson, publicist, pjesnik i bonvivan, s dobrim vezama u krugovima high societyja popularizirao je našega izumitelja. Autobiografsko djelo *Moji izumi – My Inventions* izašlo je u originalu na engleskome jeziku i tek je kasnije prevedeno na hrvatski te na njemački kojim se Tesla privatno, kao iseljenik iz Austro-ugarske Monarhije, služio do kraja života. Uspjesi znanstvenih radova, otkrića ili izuma ovisi i o tome kako se njihova opća korisnost prenosi u javnosti. Danas su pojedinci iz mladoga naraštaja hrvatskog iseljništva izvanredno uklopljeni u svjetske tokove proizvodnje i trgovine. Nemali broj održava trajne veze sa znanstvenim institucijama

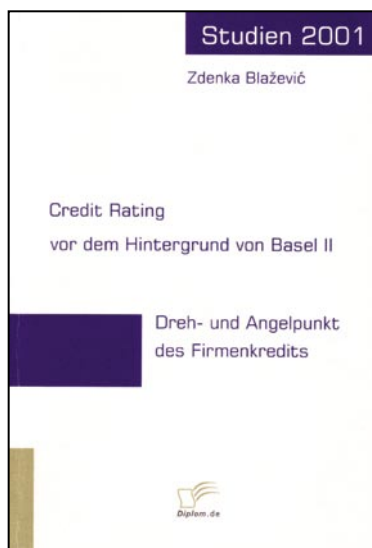
u domovini, što predstavlja svojevrsni most koji povezuju hrvatsku znanost sa svjetskim zbivanjima. Društvo bivših studenata hrvatskih sveučilišta – Alumni Alma Mater Croaticae u Njemačkoj već petnaest godina radi na okupljanju znanstvenih publikacija mlade iseljeničke generacije.

U *radionici* na temu *Kako od znanosti do poduzetništva*, a u sklopu godišnjeg sabora, 25. 3. 2006., predstavljeno je izdanje znanstvenih radova suvremenih hrvatskih autora.

Kreditiranje i rizici u poslu

Pod utjecajem globalizacije i internacionalizacije tržišta novca, porasta koncentracije i pojačane konkurencije, menadžment kreditnih rizika u bankama zaokuplja sve veću pozornost.

Credit Rating vor dem Hintergrund vom Basel II – *Credit Rating i pozadina sporazuma o vlastitom kapitalu „Basel II“* rad je Zdenke Blažević objavljen 2002. u Hamburgu ¹. Komisija za nadzor nad bankama u Baselu izdala je koncepciju za novi sporazum o vlastitom kapitalu (“Basel II”). Dok je do danas, prema prvom načelu vlastitog kapitala, za svaki kredit bilo potrebno imati paušalno 8% vlastita kapitala – i to bez obzira na individualni bonitet dužnika – ubuduće će provjera boniteta dužnika pomoću rejtinga biti presudan kriterij za određivanje potrebnoga vlastitoga kapitala za kreditni rizik. Taj način ujedno i omogućuje diferencirano uvjetovanje pri odobravanju. U ovome radu je

Knjiga Zdenke Blažević analizira tržište novca

¹ Knjiga je predstavljena na literarnoj tribini u sklopu sajma knjige u Frankfurtu 2002. cf. GLASNIK AMAC-Deutschland e.V. Frankfurt/M. 2002. ff46.

analizirano buduće značenje rejtinga/odnosno mjesta na ljestvici kao i važna uloga u menadžmentu kreditnih rizika i općenito u kreditnim poslovima u bankama. Spominjanje riječi “Basel II” u mnogima budi neugodan osjećaj: Na jednoj strani su to dužnici srednjega staleža, koji strahuju da će ubuduće, samo znatno teže ili uz nepovoljne uvjete, moći dobiti kredit, a na drugoj mnogi bankovni i financijski stručnjaci koji su se našli pred kompleksnim djelom za čije značenje znaju, ali čiji sadržaj često ne razumiju u potpunosti. Onima, dakle, kojima je donekle poznato financijsko poslovanje, sada se pruža prigoda da čitajući ovaj diplomski rad uđu u tu materiju. Jasna i pregledna struktura, razumljivo tumačenje i težih tema i diskusija te njihovo vrjednovanje uvode - korak po korak- u rasvjetljavanje najvažnijih elemenata novih prijedloga iz Basela.

Tajna uspješne prodaje

Kristina Sušac upotpunjenje ovu ekonomsku problematiku svojim djelom **The Secrets of Successful Selling – Tajna uspješne prodaje**, izdanim u Londonu 2004². Bivša studentica Zagrebačkoga sveučilišta prikazuje američku stranu medalje uspješnoga poslovanja - prodaje. Ona daje praktične instrukcije i ključne upute za sve vidove tržišnoga nastupa. U svome djelu Sušac objašnjava kako za put prema uspjehu nije potrebno otkrivati tajne nego usavršiti vještine, motivaciju i odlučnost nastupa. Posebna pozornost posvećuje se odnosu prema klijentu, a knjiga sadrži dvadesetak preglednih rješenja za ‘korak po korak’ strategiju. Preglednost uvježbavanja pojedinih vještina dopušta samokontrolu kao mjerilo napretka. Segmentiranje poslovnoga koraka omogućava, prema autorici, i pravovremenu korekciju strategije, ukoliko to bude potrebno. Ovo djelo, čiji prijevod priprema zagrebačka Školska knjiga, sažeto je višegodišnje iskustvo obuke za poduzetnike u vodećim svjetskim tvrtkama.

Privatizacija i povijesno naslijeđe

Knjiga „Path-Dependent Development in the Western Balkans – The Impact of Privatization“. **Održivi razvoj na Zapadnom Balkanu – utjecaj na privatizaciju**“ koju je izdao **Siniša Kušić**, ekonomist sa Sveučilišta Johann Wolfgang Goethe u Frankfurtu predstavlja zbirku znanstvenih radova. U uvodu, koautor **dr. Kušić**, naglašava kako postoji mali broj istraživanja koja se bave regijom Zapadnog Balkana, što je ujedno bio poticaj za takav projekt. Autori knjige su i internacionalno priznati stručnjaci u zemljama koje tematski obrađuju. Među njima i bivši ministar, redoviti profesor Ekonomskog fakulteta u Sarajevu, prof. dr. Dragoljub Stojanov i prof. dr. Milorad Filipović, redoviti

---

² The Secrets Of Successful Selling, Duncan Baird Publishers, London 2004.

profesor Ekonomskoga fakulteta u Beogradu. Knjiga tematski obrađuje privatizaciju kao jedan od važnijih čimbenika razvoja ekonomskih sustava Zapadnoga Balkana, tj. Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore, Makedonije i Albanije. Kušić zaključuje kako u svim tim zemljama politika i realizacija privatizacije nije samo rezultat ekonomskih razmišljanja, već zbroj društveno poželjnih i političko izvedivih metoda, mahom povijesno ograničenih... Kao primjer navodi samoupravljanje i društveno vlasništvo, obilježja ekonomskoga sustava bivše SFRJ, koja su utjecala na izbor metoda privatizacije njenih država sljednica. Takvi povijesni „utjecaji“ ondje su i danas posebno vidljivi te negativno djeluju na gospodarski razvoj regije. Jedino Slovenija i Hrvatska uspjele su u zadnjih 15 godina izbjeći tom vrtlogu povijesti i postati priznati uzor za druge države u regiji. Međutim, Hrvatska do danas nije uspjela nadoknaditi loše rezultate pretvorbe, a jasno je da su ‘dobitnici’ direktori i politički igrači i da su izabrane metode i sama realizacija primjer povijesnoga utjecaja na razvoj gospodarstva jedne države.

Dr. Siniša Kušić

Inovativno poduzetništvo u Hrvatskoj

Claudia Grupe i dr. Siniša Kušić, suradnici na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta J. W. Goethe u Frankfurtu, predstavili su 19.01.2006. znanstveni rad pod naslovom: *Inovativno poduzetništvo u Hrvatskoj*³. Knjiga je svojevrsni nastavak radova objavljenih u zborniku radova: *Siniša Kušić (ed.): Path-Dependent Development in the Western Balkans - The Impact of Privatization*⁴. Hrvatsko gospodarstvo predmet je zanimanja znanstvenih suradnika, okupljenih na katedri prof. dr. Bauera, sa zadatkom prikaza privrednih potencija jugoistočne Europe.

Primijenjena znanost u poduzetništvu jedan je od ključnih preduvjeta za uspješno poslovanje. U knjizi je predstavljena analiza poslovanja malih poduzeća i njihova usmjerenost prema primjeni inovativnih produkata u proizvodnji. Put od otkrića ili inovacije do proizvoda, koji može izdržati pritisak konkurencije na tržištu, nije samo mukotrpan nego i skup. Visoku cijenu kreacije novoga proizvoda mogu si dopustiti tek velika poduzeća s dovoljnom zalihom vlastita kapitala. Nasuprot tome, mala i srednja poduzeća, koja su nastala upravo iz želje pronalazača da ostvari svoju inovaciju, su u pravilu bez vlastita kapitala. U predavanju na Frankfurtskom Sveučilištu istaknuto je kako postoji ogroman dotok kapitala u Hrvatsku, ali samo mali dio je usmjeren kao investicijski kapital za neovisnu proizvodnju. I dok su privatna domaćinstva prezadužena potrošačkim kreditima, poduzeća koja su osnovana s ciljem uspostavljanja proizvodnje doživljavaju transformaciju u isključivo prodajne centre. U Hrvatskoj se potrošnja zadovoljava uvozom, a taj uvoz je omogućen potrošačkim kreditima. Rješenje ove dileme nalazimo u podnaslovu knjige: *Is there a Market for Venture Capital? Postoji li tržište (u Hrvatskoj) za zajednička ulaganja?* Potvrdni odgovor na ovo pitanje je ujedno i zadaća novog ustrojstva hrvatskoga gospodarstva čiji razvoj ovisi o organizaciji suradnje sa stranim partnerima. Knjiga je pisana na engleskim jezikom. Iako je njezina namjena da posluži budućim istraživanjima kao orijentacija i podloga za znanstveni rad, ostaje, i za širu publiku, nužan priručnik za razumijevanje (ne)uspjeha hrvatskoga poduzetništva. Ekonomski fakultet u Frankfurtu je jedina znanstvena institucija u svijetu koja se javno bavi predmetom razvoja gospodarstva u Hrvatskoj. Jesu li poduzetnici u Hrvatskoj pripremljeni za izazov i pritisak konkurencije na tržištu EZ? Kakva je njihova ponuda i što ih koči u razvoju? Na temelju teoretskih i empiričkih postavki razrađena je osnova za raščlambu situacije u hrvatskom poduzetništvu. Terensko ispitivanje provedeno u krugu više zagrebačkih poduzetnika ukazalo je na potrebe, slabosti i mogućnosti razvoja poduzetništva u Hrvatskoj.

---

³ Nomos Verlag, Baden Baden 2005, S. 140.

⁴ Europäischer Verlag der Wissenschaften Peter Lang, Frankfurt am Main 2005, S. 220.

Zanimljivo je što se analize ovih ispitivanja teoretski uklapaju u radove Zdenke Blažević i Kristine Sušac iako su oni nastali potpuno neovisno, ne samo u vremenskom rasponu, nego i posve drugom gospodarskom prostoru. *Rating/status* hrvatskih poduzetnika ne zadovoljava kriterije dogovora Basel II što bitno otežava zajednička ulaganja stranoga kapitala u hrvatsko poduzetništvo. Analiza s terena pokazuje kako se nemali broj hrvatskih poduzetnika bavi isključivo trgovinom iako su registrirani i za proizvodnu djelatnost, a znamo kako konkurentnost domaćih poduzetnika ovisi u brzini uklapanja u globalne tokove svjetske privrede.

Alumni - kamenčić u mozaiku globalnoga razvoja hrvatskih sveučilišta?

Društvo AMAC-Deutschland e.V. organiziralo je 25.03.2006. radionicu na temu Uloge sveučilišne nastave i znanosti na poduzetništvo. Sudionici okruglog stola bili su Petra Jung Erceg u ime Fraunhofer-Institut-a für System- und Innovationsforschung Karlsruhe i Ivan Orešković, poduzetnik i direktor poduzeća OPC – Orešković Project Consalting – Frankfurt. Gospođa Jung-Erceg je poznata u znanstvenim krugovima po radovima na temu uslužnih djelatnosti kao pratnje proizvodnje ⁵. U zborniku radova, u kojemu naša kolegica sudjeluje kao koautor, naglašava se kako, ne samo kvaliteta, već i uslužna djelatnost koja prati proizvod čine cjelinu koja garantira uspjeh na tržištu. Na toj radionici je predstavljena studija Fraunhofer-Instituta iz Karlsruhea: *Techno-organisational innovation in the European manufacturing industry* ⁶. Ova studija obuhvatila

Sudionici okruglog stola Petra Jung Erceg u ime Fraunhofer-Instituta für System - und Innovationsforschung Karlsruhe i Ivan Orešković, poduzetnik i direktor poduzeća OPC – Orešković Project Consalting – Frankfurt

⁵ Lay, G.; Jung Erceg, P: Produktbegleitende Dienstleistungen - Konzepte und Beispiele erfolgreicher Strategieentwicklung, Berlin, Heidelberg: Springer Verlag. 2002.

⁶ Bulletin, Fraunhofer Institut, karlsruhe, Nov./Dez. 2005

je hrvatsko gospodarstvu u kojem je, u odnosu na druge europske zemlje, korištenje inovacija u proizvodnji na dnu ljestvice ali koje prednjači u organizaciji timskoga rada. U hrvatskoj industriji, zanimljivo, primjenjuje veći broj automata za proizvodnju (robotizirana postrojenja) od EU - integrirane Slovenije.

Patentirani proces proizvodnje u građevinarstvu

Ivan Orešković⁷ je na radionici AMAC-a 2006. predstavio TVD sistem za građevinske objekte, patentirani proces proizvodnje nastao na osnovi istraživačkih radova na Zagrebačkom i Osječkom Sveučilištu. TVD PROCESS (Transformibilno varijabilni dizajn predstavlja brzi, ekonomični i visokokvalitetni sistem građenja. Pogodan je za svaki arhitektonski oblik i standard izvedbe i objedinjuje arhitektonsko i građevinsko projektiranje s proizvodnjom građevnih elemenata i građenjem. Usklađuje ga sa zahtjevima investitora uz minimalnu cijenu i zastoje u gradnji. TVD PROCESS je baziran na jednostavnom konceptu kojim su postojeći građevni materijali modificirani i prilagođeni tako da je nekoliko faza gradnje povezano, a transport materijala na gradilištu maksimalno mehaniziran. Pri tome nema osobitih zahtjeva za izučenim radnicima i složenim i teškim građevnim strojevima. Patentiran je ne samo konstruktivni element, nego i cijeli proces gradnje primjenom prefabriciranih modularnih TVD-elemenata. Postupak je primjenjiv za objekte svih vrsta: stambene i poslovne objekte, crkve, škole, bolnice, proizvodne i skladišne hale, hladnjače, itd. Sistem omogućava izvođenje konstrukcije koja se sastoji od vertikalnih i horizontalnih nosivih elementa koji u sebi već sadrže termičku i zvučnu izolaciju. Zgrade se ovim sistemom mogu graditi u seizmičkim i neseizmičkim područjima⁹.

Uspjeh gospodarstva uz suradnju sveučilišnih ustanova i poduzetnika

Prvi svjetski gospodarski forum - *Weltwirtschaftsforum (WEF/CH)* iznosi u studiji «Global Competitiveness Report 2002»¹⁰ kako jedna od glavnih prednosti uspješnog američkog gospodarstva leži u dobroj vezi između **sveučilišnih ustanova i poduzetništva**. Udruženja bivših studenata europskih sveučilišta niču, prema američkom uzoru, poput gljiva poslije kiše. Da nije riječ samo o još jednom vidu amerikanizacije *Staroga kontinenta*, znamo iz povijesti. Alumni organizacije stara su pojava doživotne veze studenata i visokih učilišta, kako sa starim njemačkim tako i s ostalim europs-

---

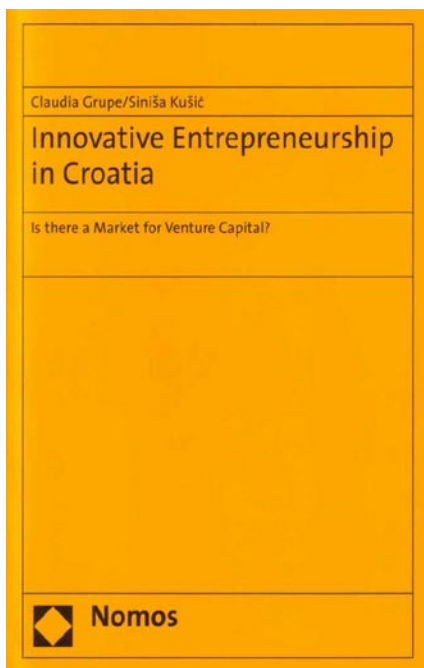
⁸ cf. Tehnički vjesnik, Znanstveno-stručni časopis tehničkih fakulteta Sveučilišta u Osijeku (1330-3651) 7 (2000), 3-4; 13-18

⁹ Deutsches Patentamt, DE 196-36-828 A1, Frankfurt/Main, Savezna republika Njemačka, 1996.

¹⁰ cf. Glasnik, Frankfurt 2004. ff 16-17

kim sveučilištima, a zna se da su prema njihovu uzoru stvarana sveučilišta u *Novome svijetu*. Razlika između američkoga i europskoga školskoga sustava samo je prividna. Porezni sustav u Sjedinjenim Državama donatore znanstvenih i obrazovnih institucija nagrađuje oslobađanjem od poreza, dok se u Europi školstvo financira iz poreza. Analiza sveučilišnih prihoda pokazuje kako i europski porezni obveznici mogu svoje donacije uračunati u rashode koji se ne oporezuju, a na drugoj strani, američka sveučilišta se, više od dvadeset posto, koriste sredstvima iz proračuna američkog Ministarstva za obranu koja se dijele na izravne dotacije za znanstvena istraživanja i na stipendije za veterane. Iako se novčana sredstva koja stoje na raspolaganju američkom i europskom visokom školstvu ne razlikuju u iznosu, uočljiva je razlika u uspješnosti primjene znanja i korištenja znanstvenih institucija u Sjedinjenim Državama. Pragmatički pluralizam američkoga društva omogućava da se te veze ostvaruju bez formalnih i birokratskih prepreka. U Europi je bitno drugačije. Tako npr. zakoni iz tridesetih godina brane i onemogućavaju apsolutnu jednog tehničkoga fakulteta u Njemačkoj poduzetničku djelatnost za koju je potrebna dozvola cehovskoga udruženja.

Griješimo kada tražimo naše ljude, koji su se obogatili u inozemstvu, kako bi donijeli novac u Hrvatsku i tako pomogli privredu, jer imamo jak intelektualni potencijal koji ne koristimo.

*Claudia Grupe i dr. Siniša Kušić, suradnici na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta J. W. Goethe u Frankfurtu, predstavili su 2006. knjigu pod naslovom **Inovativno poduzetništvo u Hrvatskoj***

Pretpostavljam da je tim riječima predsjednik Republike Hrvatske na III. saboru AMAC/AMCA 2003. u Zagrebu, želio odati priznanje vrlinama i vještinama koje su bivši studenti stekli u migraciji, ali ta izjava ostaje bez učinka ako se ne vrijednuje uloga pripadnika alumni organizacija koji trebaju, na američkom primjeru, činiti **sponu** između znanosti i poduzetništva. Zbivanja i aktualne teme hrvatskoga visokoga školstva zaokupljaju pozornost bivših studenata od kojih pet i pol tisuća živi i radi u SR Njemačkoj. Almae Matris Alumni Croaticae Deutschland e.V. (AMAC Deutschland) okuplja sveučilišne apsolvente i znanstvenike koji su voljni, kao prilog integraciji iseljeništva, pružiti svoj znanstveni kapital stečen u više desetljeća rada u različitim strukama u Europi. U tome AMAC-Deutschland, u suradnji s predstavnicima AMAC/AMCA Mundi, želi povezivanjem pojedinačnih dostignuća stvoriti infrastrukturu gospodarskih ili znanstvenih namjena. Korištenje te infrastrukture u promicanju sveučilišne kulture jest realna šansa, ne samo za obogaćenje nastavne građe, nego i za ostvarenje gospodarske dobiti. Vizija budućega rada proizlazi iz dosadašnjih etapa u kojima je AMAC Deutschland i do sada djelovao. U tom kontekstu dr. sc. Ivo Derado iz Max-Planck-Instituta u Münchenu kaže: »Ne banalizirajmo znanost ako želimo preživjeti globalizaciju.«¹¹ U Glasniku 7 (2004., 22-27) autori Češljari, Košak i suradnici prikazuju situaciju i probleme u razvitku gospodarskih odnosa Republike Hrvatske i Savezne Republike Njemačke.

---

¹¹ Glasnik 8, Frankfurt 2005., 9-10

Summary

THE ECONOMY IN RESEARCH WORKS BY CROATIAN EMIGRANTS

The success of research work, scientific discoveries and inventions depends largely on how their general usefulness is presented to the public. Nowadays people from the younger generation of Croatian emigrants are exceptionally well in tune with global trends in production and commerce. A number of scientists from the emigrant communities maintain permanent contacts with research institutions in the homeland, creating a bridge that links Croatian science with global events. The society of former students of Croatian universities, the Alumni Alma Mater Croaticae in Germany has for fifteen years worked at collecting research books and studies by people from the young generation of emigrants.

Published research works by contemporary Croatian authors from the emigrant communities such as economics experts Zdenka Blažević, Kristina Sušac, Siniša Kušić and others were presented at a *workshop* on the topic of research-based business enterprise held during the annual AMCA assembly, held on March 25th of 2006.

Resúmen

LA ECONOMÍA EN LOS TRABAJOS CIENTÍFICOS DE LOS EMIGRANTES CROATAS

El éxito de los trabajos científicos, descubrimientos o inventos, en gran parte depende del modo cómo su utilidad general es presentada al público. Hoy, algunos de los integrantes de la generación más joven de la diáspora croata están incorporados en las corrientes de producción y comercio mundiales. Cierta número de científicos de la diáspora mantiene vínculos duraderos con las instituciones científicas en la Patria, un hecho que representa una especie de puente que une la ciencia croata con los asuntos mundiales. La sociedad de los ex-alumnos de las universidades croatas Alumni Alma Mater Croaticae en Alemania se empeña ya por décimoquinto año consecutivo en juntar libros y estudios científicos de la generación joven de emigrantes.

En el taller han sido presentadas sobre el tema empresariado fundado en base a resultados científicos, en el conjunto de la asamblea anual del AMCA 25.08.2006, las ediciones de trabajos científicos de autores contemporáneos croatas de la diáspora, como ser: peritos en economía Zdenka Blažević, Kristina Sušac, Siniša Kušić y otros.

Željka Lovrenčić

ČILEANSKO - HRVATSKI ZNANSTVENICI

Alejandro Viočić (agronomija), Danko Brnčić (veterina), Andrea Ángela Belačić Majcenović (biokemija), Zdenka Bartičević (fizika), Eric Goleš (matematika), Čedomir Marangunić (geologija) i Nicolás Yutronic (kemija) čileanski su znanstvenici hrvatskoga podrijetla koje predstavlja svestrani inženjer i znanstvenik Antun Domić, ustrajni promotor kako znanstvenika iz domovine tako i znanstvenika hrvatskog podrijetla koji djeluju u Čileu, poglavito u knjizi Científicos de Croacia y científicos chileno-croatas objavljenoj 2005. u Santiagu

U vrijeme kad naša zemlja posvećuje sve više pozornosti hrvatskim i znanstvenicima hrvatskoga podrijetla u svijetu, a Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH pokreće niz projekata kako bi se uspostavile što bolje veze između matične zemlje i iseljene Hrvatske na tome području, knjiga uglednoga hrvatsko-čileanskog znanstvenika i književnika Antuna Domića *Científicos de Croacia y científicos chileno-croatas* (Znanstvenici iz Hrvatske i čileansko-hrvatski znanstvenici) objavljena u Santiagu u rujnu 2005. godine značajan je doprinos tim naporima. Antun Bezić Domić jedan je od mnogih uspješnih Hrvata koji su svoju drugu domovinu pronašli u Čileu, a ostao je vjeran svojim hrvatskim korijenima. Iz njegove zanimljive biografije izdajamo: rođen je 1919. u Ložišću na otoku Braču. Dolazi u Antofagastu 1927. , 1930. odlazi u Zagreb, a 1932. se vraća u Antofagastu. U Santiago dolazi 1933., podržava republikance u Španjolskome građanskom ratu i povezuje se s mladim komunistima. Godine 1937. završava srednju školu humanističkog usmjerenja i objavljuje prvu priču u časopisu koji izdaje Nacionalni institut. Upisuje 1938. Školu za inženjere na Fakultetu fizike i matematike na Čileanskom sveučilištu koju završava 1943. Podržava Tita i Jugoslaviju 1944. i član je kulturnog društva naklonjenoga Titu, izvršni je urednik časopisa Borba koje to društvo izdaje sve do prekida diplomatskih veza između Čilea i Jugoslavije 1947. Godine 1946. diplomirao je građevinu, a 1951. ženi se Haydée Tomičić Papić s kojom ima četvero djece: Antuna (doktor matematike), Dabora (inženjer matema-

tike), Haydée (kirurginja) i Dalmu (sveučilišna profesorica filozofije). Živio je u La Sereni, Linaresu, Talqui i Santiagu. Često putuje u inozemstvo. Radio je na željeznici, na sveučilištu, bio je savjetnik privatnih tvrtki i Ministarstva gospodarstva.

Prvi dio knjige *Científicos de Croacia y científicos chileno-croatas* Antun Domić je posvetio znanosti u Hrvatskoj i njenom povijesnom razvoju o čemu i govori u prvom poglavlju. Knjiga počinje pregledom razvoja znanosti od srednjega vijeka (do 1453., pad Konstantinopolisa), preko modernog doba (do 1789., pad Bastilje) pa sve do suvremenog doba. U poglavlju posvećenome srednjem vijeku autor govori o vjerskim redovima koji su bili središta obrazovanja i kulture. Kao početak obrazovanja u Hrvatskoj navodi davnu 852. godinu kad su na području Rižnice u blizini Splita benediktinci osnovali samostan s dvije škole: *schola interior* i *schola exterior*. Samostani su se uglavnom gradili u ruralnim krajevima s autohtonim hrvatskim i slavenskim stanovništvom. Autor u ovome poglavlju ističe neka imena kao što su Augustin Kažotić (1260.-1322.) iz Trogira, dominikanac, profesor na Sorboni i zagrebački biskup koji je bio prvi reformator podučavanja u Hrvatskoj. U razdoblju modernoga doba spominje i Marka Marulića, oca hrvatske književnosti; Ivana Česmičkoga-Panoniusa koji je od pape dobio odobrenje da osnuje *Akademiju Istropolitanu* u Bratislavi; Ivana de Srednu, biskupa iz Mađarske koji je bio jako značajan u razvoju znanosti u toj zemlji, osobito u astronomiji, te franjevca matematičara Jurja Dragišića. Dalje autor predstavlja šest hrvatskih sveučilišta - Zagrebačko, Riječko, Splitsko, Osječko, Zadarsko i Dubrovačko i iznosi njihovu kratku povijest, te dvije značajne hrvatske institucije - Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti i Institut *Ruđer Bošković*. Govori o pojedinim područjima znanosti - astrologiji, astronomiji, fizici, matematici, kemiji i medicini i njihovim glavnim predstavnicima: astrolozima Grguru Budislaviću, Luju Đuraševiću, Đuri Hispanu, astronomima Ivanu Gazuliću i Nikoli Gučetiću, fizičarima Nikoli Cindru, Marinu Kataliniću, matematičarima Marinu Getaldiću i Ruđeru Boškoviću, kemičarima Aleksandru Veljkovu i Gustavu Janečku. Razvoj medicine u Hrvatskoj prati po područjima - Dubrovačka Republika, Dalmacija i Istra, Slavonija i općenito, te spominje imena kao što su: Pedro Marencius, Tomo Budisalvić (Dubrovnik), Julije Bajamonti i Josip Mirković (Split). Domić opisuje pokušaje da se osnuje Medicinski fakultet u Hrvatskoj, a u odlomku o aktualnoj znanosti naglašava važnost Ministarstva znanosti.

U drugome poglavlju donosi životopise hrvatskih znanstvenika. Neki od njih su: Herman Dalmatin, Petar Bono, Benko Kotruljić, Juraj Dragošić, Vinko Paletin, Faust Vrančić, Marin Getaldić, Ferdinand Konščak, Ruđer Bošković, a zatim slijede oni mlađi kao što su Nikola Tesla, Andrija Mohorovičić, Josip Vučetić, Vladimir Njegovan, Lavoslav Ružička i Vladimir Prelog. U ovu su listu uključeni i naši suvremenici Asim Kurjak, Hrvoje Kraljević, Miroslav Radman, Vladimir Paar te Zoran Vondraček. Iako je svakako za pohvalu što jedan autor u Čileu donosi pregledan popis znanstvenika iz Hrvatske, posebno je zanimljivo poglavlje koje govori o čileanskim znanstvenicima hrvatskoga podrijetla, te njihove biografije. Podijelivši ih po skupinama, autor nam daje

uvid u područja u kojima se oni ističu. Izdvojit ćemo neke od njih:

Alejandro Violić (agronomija). Rođen je 1925. u Punta Arenasu. Doktorat iz genetskih znanosti postigao je u Minnesoti, SAD. Od 1957. do 1971. radio je kao profesor genetike na Sveučilištu u Concepciónu i kao voditelj Programa za genetičko poboljšanje kukuruza u Institutu za poljoprivredna istraživanja. U Meksiku je radio u Međunarodnome centru za poboljšanje kvalitete kukuruza i pšenice (1971.-1989.). Sudjelovao je na više od 90 skupova u skoro svim zemljama svijeta. Objavio je više od 30 radova. Dobitnik je mnogih nagrada i član brojnih čileanskih i međunarodnih institucija.

Danko Brnčić (veterina). Rođen je u Punta Arenasu 1922. Studij veterine završio je na Čileanskome sveučilištu u Santiagu. Bio je profesor na Medicinskoj školi toga sveučilišta, član je Čileanske akademije znanosti te osnivač Odjela za genetiku na Medicinskome fakultetu na Čileanskome sveučilištu i na Fakultetu znanosti. Godine 1987. dobio je Nacionalnu nagradu za znanost. Član je upravnog odbora Sveučilišta Magallanes od 1987.-1990. godine. Pokretač je razvoja genetskih studija u Čileu. Osnivač i prvi predsjednik Genetičkoga društva Čilea (1964.) te Latinskoameričkoga udruženja genetičara.

Andrea Ángela Belačić Majcenović (biokemija). Rođena je 1968., diplomirala 1993., završila specijalizaciju u Francuskoj. Njezina istraživanja usmjerena su prema aromi grožđa i događanjima za vrijeme procesa sazrijevanja grožđa i dobivanja vina.

Francisco Božinović (ekologija). Rođen je 1959. u Punta Arenasu. Ekolog, stručnjak za fiziološku i evolutivnu ekologiju te za životinjsko ponašanje. Godine 1979. počinje studirati biologiju mora u Valparaísu, a kasnije se premješta u Santiago. Doktorirao je 1988. godine, a od 1991. do 1992. boravi u SAD-u na postdoktorskom studiju. Trenutačno radi kao redovni profesor u Centru za napredne ekološke studije i biološku raznolikost i u Odjelu za ekologiju na Fakultetu bioloških znanosti. Napisao je oko 150 članaka i primio niz nagrada u zemlji i inozemstvu.

Zdenka Bartičević (fizika). Rođena je 1941. godine. Doktorica znanosti. Studirala je matematiku i fiziku. Radi na sveučilištu u Valparaísu kao profesorica i istraživačica. Sudjelovala je na nizu nacionalnih i međunarodnih simpozija i napisala je mnoštvo znanstvenih radova.

Eric Goleš (matematika). Rođen je u Antofagasti 1951. Inženjer matematike. Od 1953. predaje matematiku u Odjelu za matematiku na Školi za inženjere. Doktorirao je u Francuskoj 1985.. Radio je od 1981. do 1988. u Francuskome nacionalnom centru za znanstvena istraživanja. Osnovao je Centar za visoke studije u Valparaísu, 2005. godine. Godine 1990. postao je najmlađi član Akademije znanosti Čileanskoga instituta. Od 2000. predsjednik je Nacionalne komisije za znanstvena i tehnološka istraživanja.

Čedomir Marangunić (geologija). Rođen je u Punta Arenasu 1937. Završio je osnovnu školu u Punta Arenasu, a srednju u Zagrebu. Diplomirao je geologiju na Geološkom institutu Čileanskoga sveučilišta 1964. god. Poslijediplomski studij završio je na

Državnom sveučilištu u Ohio gdje je i doktorirao. Od 1960. do 1980. bio je profesor na Čileanskom sveučilištu, a godine 1971. koordinator je tečaja pod pokroviteljstvom UNESCO-a za latinskoameričke studije o hidrologiji snijega i leda koji je realiziran u Santiagu i argentinskom gradu Mendozi. Voditelj je ekspedicije Instituta za polarne studije, SAD, od 1965. do 1968., na glečeru Sherman na Aljasci. Također je bio voditelj različitih istraživanja o glečerima u Čileu. Godine 1973. direktor je Odsjeka za geologiju na Fakultetu za fiziku i matematiku na Čileanskome sveučilištu, od 1980. radi kao savjetnik ministarstava i čileanskih i stranih tvrtki. Godine 1969. primio je Medalju za zasluge u znanosti i kulturi koju dodjeljuje hrvatska zajednica na Magallanesu.

Nicolás Yutronic (kemija). Rođen je 1946. Diplomirao je kemiju 1971., a 1976. je doktorirao prirodne znanosti na Sveučilištu u Stuttgartu. Predaje kemiju na Čileanskome sveučilištu. Objavio je niz članaka i sudjelovao na brojnim kongresima.

Jorge Sapunar (medicina). Rođen je u Antofagasti 1931. Završio je studije u Valparaisu, a diplomirao na Medicinskom fakultetu na Čileanskom sveučilištu. Do 1988. predavao je anatomiju, parazitologiju i mikrobiologiju. Bio je profesor na Školi za doktorante Udruženja liječnika Argentine (1968.), stručnjak za zdravlje u Panameričkoj organizaciji za zdravlje i voditelj Laboratorija za parazitologiju Sveučilišta u Kostarici (1981.). Objavio je više od 60 članaka i član je mnogih medicinskim institucija.

Ovo je samo manji dio uspješnih znanstvenika hrvatskoga podrijetla u Čileu, a ova će knjiga zasigurno biti korisna svima onima koji se žele informirati o ljudima našega podrijetla u Čileu.

Svestrani Antun Domić nije samo inženjer i znanstvenik. Objavio je osam djela. Uz prikazanu knjigu, to su: *Breve historia de la isla de Brac* (Kratka povijest otoka Brača, 1995.), *Breve historia de Dalmacia* (Kratka povijest Dalmacije, 2000.), *Cuentos* (Pri-povijetke, 2002.), *Breve historia de Croacia hasta 1991* (Kratka povijest Hrvatske do 1991, 2004.), *Breve exposición de la literatura croata* (Kratki pregled hrvatske književnosti, 2005.), *Poesía en la vida* (Poezija u životu, Santiago, 2005) koja je posvećena „Voljenoj iz zanosne Republike Brač“, te *Crónicas y cuentos* (Kronike i priče) objavljenu 2006. godine u Santiagu.

Summary

CHILEAN-CROATIAN SCIENTISTS

Alejandro Violić (agronomy), Danko Brnčić (veterinary studies), Andrea Ángela Belačić Majcenović (biochemistry), Zdenka Bartičević (physics), Eric Goleš (mathematics), Čedomir Marangunić (geology) and Nicolás Yutronic (chemistry) are Chilean scientists of Croatian extraction presented by versatile engineer and scientist Antun Domić, a tireless promoter of scientists from the homeland and of scientists of Croatian background working in Chile, in the book *Científicos de Croacia y científicos chileno-croatas* (Croatian Scientists & Chilean-Croatian Scientists), published in Santiago in 2005.

In a time when our nation is dedicating more and more attention to Croatian scientists and scientists of Croatian extraction around the world, and when the Croatian Ministry of Science, Education and Sport is launching a series of projects that aim to establish better ties in the field between the country of origin and the Croatian emigrant communities, the book *Científicos de Croacia y científicos chileno-croatas*, by Antun Domić, a prominent Croatian-Chilean scientist, is a significant contribution to these efforts.

Resúmen

CIENTÍFICOS CHILENO-CROATAS

Alejandro Violić (agronomía), Danko Brnčić (veterinaria), Andrea Ángela Belačić Majcenović (bioquímica), Zdenka Bartičević (física), Eric Goleš (matemática), Čedomir Marangunić (geología) y Nicolás Yutronic (química) son científicos chilenos de origen croata a los cuales presenta el ingeniero cosmopolita Antun Domić, autor del libro *Científicos de Croacia y científicos chileno-croatas*, editado en Santiago en 2005. El ingeniero Domić se dedica a promover incansablemente -especialmente en este libro- tanto a los científicos que actúan en la Patria como a los de origen croata que se desempeñan en Chile.

En momentos en que nuestra Patria presta cada vez más atención a los científicos croatas y a los eruditos de origen croata en el mundo, y en momentos en que el Ministerio de Ciencias, Educación y Deporte de la República de Croacia pone en marcha proyectos tendientes a establecer las mejores relaciones posibles entre la Madre Patria y la Diáspora Croata en ese campo, el libro del prestigioso científico y literato croato-chileno Antun Domić *Científicos de Croacia y científicos chileno-croatas* es una significativa contribución a esa empresa.

NOVE KNJIGE

Žigmanov, Tomislav - HRVATI U VOJVODINI DANAS, Traganje za identitetom, Hrvatska sveučilišna naklada i Pučko otvoreno sveučilište, Zagreb, 2006 • U domovini i iseljeništvu, te susjednim zemljama u kojima žive hrvatske autohtone manjine, protekla je godina obilježena nizom kvalitetnih znanstvenih studija iseljeničke tematike

Srećko Lipovčan

HRVATI U VOJVODINI DANAS

Žigmanov, Tomislav - HRVATI U VOJVODINI DANAS, Traganje za identitetom, Hrvatska sveučilišna naklada i Pučko otvoreno sveučilište, Zagreb, 2006., str. 216

Knjigu kakva je pred nama¹, i o kojoj nam je kazati nekoliko riječi, do sada nismo imali, a kako je knjigâ koje govore o *Hrvatima u Vojvodini* i tako čedan broj, a naše opće znanje o njima i više nego skromno – ona se već i po tome može označiti jedinstvenom u novijoj produkciji hrvatskih nakladnika te zaslužuje – i prije nego se analizira i sudi o tome *kakva* je – posebnu pozornost. Budući me autor spominje – na sreću ne «po zlu» - u svom predgovoru, dopustite mi da na početku kratko kažem nešto i o tome: doista, preporučio sam za objavu rukopis koji mi je prijateljski bio poslao na ogled, i on je, vrlo sam sretan zbog toga, i ugledao svjetlo dana vrlo brzo – za pola godine! U današnjim uvjetima to je – rekordno brzo.

Dva su me motiva pri tome vodila: prvi je već spomenut – takve knjige do sada nije bilo; drugi je razlog osobni, da tako kažem, vezan uz kraj i ljude o kojima je u knjizi riječ; naime, i sâm sam, porijeklom, negdje iz tih krajeva; gradić Ruma - u kojem mi je rođen otac - danas se nalazi u Vojvodini, administrativno-političkoj cjelini u sastavu Republike Srbije, ali je važnije to, da sam od ranih pedesetih godina prošloga stoljeća svake godine po dva mjeseca praznika provodio kod rođaka u Petrovaradinu, gradu pokraj Novoga Sada, gradu u kojem je, stjecajem okolnosti, rođen i čovjek kojega spomenik – konjanika s iskukanom sabljom – vidimo i kroz ovaj prozor *Društva hrvatskih književnika* na glavnom zagrebačkom trgu... Tako znam ponešto o srijemskim i bačkim Hrvatima iz vlastitih mladenačkih uvida, a oni su mi se čvrsto zasjekli u pamćenju. Lektira ove knjige, osobito njenog prvog dijela, govori o tome koliko se u pola stoljeća mnogo toga promijenilo, posebice u demografskom smislu, i kakvo je «stanje stvari»

---

¹ Govor dr. Srećka Lipovčana na predstavljanju knjige Tomislava Žigmanova *HRVATI U VOJVODINI DANAS, Traganje za identitetom*, na Tribini Društva hrvatskih književnika, 28. rujna 2006.

danas. Valja upozoriti: centralizacija obje Jugoslavije s hegemonističkim velikosrpskim predznakom baš je na prostoru o kojem referira ova knjiga izazvala najteže posljedice: «Traganja za identitetom» - sintagma što stoji i u naslovu ove knjige - ne bi u ovome obliku ni bilo, da je jugoslavenska politika imala drugačije motive i ciljeve. Jugoslavije, doduše, već odavno nema, ali to se ne bi moglo reći za motive i ciljeve...

Uostalom: to se ne odnosi samo na Hrvate u Vojvodini, nego na sve manjine u tom prostoru, pa je «slučaj Hrvata» paradigmatičan. Taj povijesni «uvod» ova knjiga predpostavlja, iako se ne bih mogao zakleti da ljudi ovdje, u Hrvatskoj, danas doista znaju o tome i najvažnije činjenice. Stoga – vrlo kratko: Povjesničari bi nam kazali kako je teritorij današnje Vojvodine do prije stotinjak godina – točnije, do 1918. – bio administrativno-politički podijeljen u *dvije* države, istodobno se nalazeći u – *jednoj* monarhiji, Austro-Ugarskoj: tada je cijeli Srijem, podsjetimo, sa statusom jedne od županija – najistočnije - bio sastavnim dijelom Trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, dopirući teritorijalno do Zemuna, a tu je bila i granica s Kraljevinom Srbijom; Bačka pak i Banat – povijesna je Južna Ugarska (Südungarn), i bili su integralnim dijelom mađarske države. Raspadom pak Austro-Ugarske i osnivanjem prve zajedničke južnoslavenske države - stvoreni su posve drugačiji političko-teritorijalni odnosi. Nakon Drugoga svjetskog rata obnovljena je ta shema u najvažnijim aspektima, a zbog svoga protivljenja povlačenju istočne granice tadašnje *Narodne* Republike Hrvatske – takve, kakva je i sada granica samostalne Republike Hrvatske – u nemilost je beogradske «savezne» politike pao i Andrija Hebrang, i svoj angažman platio glavom. Čitajući ovu knjigu moramo to imati na umu, kao što je to i autor predpostavio, pišući o *suvremenim* odnosima.

Knjiga je strukturirana u *dva*, samo na prvi pogled posve *različita* dijela. U prvome, naslovljenom «Činjenice iz suvremenosti», riječ je o netom proteklome vremenu, nakon godine 1990., zapravo današnjici, a drugi je dio naslovljen «Prinosi za suvremenu kulturnu povijest».

Dio prvi sadržava tri veća poglavlja: «Hrvati u Vojvodini od 1990. do danas (skica za prikaz društvenog položaja i ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava)», «Recepcija Hrvata u Vojvodini (u izvješćima o položaju, ostvarivanju i kršenju ljudskih i manjinskih prava)» te «Prilog prikupljanju građe za povijest Hrvata u Vojvodini (od 1990. do 2002.)».

Dio drugi segmentiran je u pet poglavlja: «Politika imenovanja nacionalnih manjina u Srbiji (apstrakcija i svemožnost u službi razdora i asimilacije)», «Suvremena književnost Hrvata u Vojvodini (između postojanja u bijelom prostoru i nepostojanja elementarne infrastrukture)», «Biskup Budanović u zavičajnoj i nacionalnoj historiografiji (o naravi pamćenja i sjećanja kod Hrvata u Bačkoj)», «Naznaka o bunjevačkim Hrvatima iz Bačke i enciklopedijama u Hrvatskoj» te «O Matoševim suzavičajnicima u Bačkoj jučer i danas».

Djelo Tomislava Žigmanova - kao *prvo* ovakve vrste, ima autentičnu vrijednost štiva koje se ozbiljno bavi aktualnom političkom i šire-društvenom zbiljom, u ovom slučaju

dakako ne samo s nacionalnom nego i međunarodnom dimenzijom. To znači, ona je ne samo dobrodošla nego i nezamjenjiva kao izvor pouzdanih informacija o problemima vojvođanskih Hrvata u onome smislu u kojemu bi ona javnost u Republici Hrvatskoj *morala* zanimati bar toliko, koliko je i ustavno-pravno zajamčen interes (i tome odgovarajuća politika) hrvatske države prema pripadnicima hrvatskoga naroda koji žive u drugim, osobito u susjednim državama.

Kada se i ne bi znalo da se autor stjecajem okolnosti ali i temeljem osobnoga angažmana godinama svakodnevno *bavio* «položajem» Hrvata u Vojvodini, pa je i stoga iznimno dobro obaviješten, rukopis bi svojom visokom kvalitetnom razinom svjedočio o tome. Osobito to vrijedi za prvi dio rukopisa koji je temeljen na pouzdanim podacima iz svakodnevnoga života i, s druge strane, dokumentacijom o formalno-pravnim propisima i institucionalnom statusu ove manjine. Budući je isto tako dobro obaviješten i kritički «oboružan» u prikazu i interpretaciji izabranih primjera o kulturnome identitetu vojvođanskih Hrvata, dokazuje da se i tim problemima kontinuirano i ozbiljno bavio. U stručno-metodološkom smislu knjiga je naglašeno *interdisciplinarno* zasnovana. Samo na prvi pogled dva su dijela u tematskome smislu različita, ali je djelo zapravo cjelina koja u potpunosti opravdava dvostruki naslov. Riječ je o studiji koja izlaže dvije komplementarne protege: najprije, «tvrdim činjenicama», društveni položaj i (ne)ostvarivanje prava vojvođanskih Hrvata, *zbilju* dakle u kojoj žive kao građani jedne manjinske zajednice; potom, u drugome dijelu knjige, najprije njihov status - između

Tomislav Žigmanov

priznavanja prava i asimilacijskih procesa - a onda i njihov kulturni identitet. Po svome diskursu - koji odaje filozofijsku, sociologijsku i kulturološku naobrazbu (ne mislim samo na formalnu sveučilišnu stručnu osposobljenost) – autor nadalje dokazuje i razumijevanje pojma kulture i, osobito, *književnosti*, a sve u kontekstu razumijevanja *povijesnih* značenja (u njihovim prošlostnim i suvremenim aspektima). Taj je diskurs istodobno i terminološki strog i nestručnjaku prihvatljiv, što je njegova osobito važna prednost. S obzirom na to da je riječ i o problemima visoke emocionalne osjetljivosti (posve razumljive kad je riječ o bilo kojoj *manjini* u bilo kojem društvu!), ovo djelo se na uzoran način uklonilo opasnosti da sklizne u poziv na bilo koju vrst «sentimentalnoga» odnosa prema problemima, već i iznosi, prikazuje i komentira strogom racionalnošću. Toj pak racionalnosti u stilskome smislu autor nenametljivo dodaje oblikovanje misli koje, razumije se, otkriva pravi ljudski angažman.

Otkrivajući bitne aspekte zbiljskoga položaja jednoga dijela hrvatskoga naroda s naporom da se utemelji, interpretira i znanstveno objasni njegov socijalni i kulturni identitet, ova je knjiga pouzdano pomagalo ponajprije svima onima u našem društvu koji se po pozivu – u državnim institucijama (vlada, Sabor) ili kulturnim i ostalim udrugama – bave položajem Hrvata izvan Republike Hrvatske.

Neosporna je - zbog netom opisanog *značaja* - općedruštvena potreba za ovom knjigom. Ta *znanstvena monografija* referentno je djelo i, nedvojbeno, visokoškolski udžbenik kakva nismo nikad imali, neophodan politolozima, sociolozima, demografima, kulturolozima.

Knjiga je okrenuta budućnosti: svim teškoćama usprkos! Kada na jednom mjestu autor kaže da su – citiram – «Hrvatima u Vojvodini zacijelo došli bolji dani», onda to nije puki optimizam; u bilješki čitamo: «Očito, budućnost zahtijeva dosta toga što do sada u hrvatskoj zajednici nije postojalo. Trebat će samostalno graditi vlastitu budućnost – mora se izboriti ono što se nema, i to na drugačijim osnovama nego do sada. A to je i složenije i zahtjevnije. No, to samo po sebi ne bi trebalo da onespokojava, već da budi nadu. Jer, ono što je veće i složenije – dostojnije je čovjeka, rekao je još davno Platon».

Završavajući riječima autora – iskreno mu čestitam na njegovoj knjizi, želeći joj dobar prijem i puno čitatelja u Hrvatskoj i među Hrvatima – gdje god oni bili – ali, i među svim drugim ljudima dobre vjere: ljudska su prava univerzalna – ili uopće nisu prava.

Summary

CROATIANS IN VOJVODINA TODAY

The book *Hrvati u Vojvodini danas – Traganje za identitetom (Croats In Vojvodina Today – In Search Of Identity)* by Tomislav Žigmanov has been released in print in 2006 by the Croatian University Editions (Hrvatska sveučilišna naklada) publishing house and Zagreb's Popular Open College (Pučko otvoreno sveučilište). Methodologically the book is conceived as a markedly interdisciplinary work and is divided into two parts, entitled *Facts From The Present Day and Contributions To The Contemporary History Of Culture*. The two parts of the book are only at first glance thematically different, as the work is in fact a unified whole that expounds on the topic of Vojvodina Croats – between the recognition of their status and assimilation processes.

Resúmen

LOS CROATAS DE VOJVODINA HOY EN DÍA

En el año 2006 fue publicado el libro „Los croatas de Vojvodina hoy en día, en búsqueda de la identidad“ de Tomislav Žigmanov. La obra fue editada por las instituciones *Hrvatska sveučilišna naklada* y *Pučko otvoreno učilište de Zagreb*. En el sentido metodológico, el libro está marcadamente concebido y dividido en dos partes tituladas: *Hechos de la actualidad* y *Aportes para la historia cultural contemporánea*. Si bien a primera vista (en el sentido temático) ambas partes del libro parecen distintas, en realidad componen una única unidad que expone la temática de los croatas de Vojvodina –entre el reconocimiento del status y los procesos de asimilación.

Jasna Ivančić

IZ LEKSIKOGRAFIJE HRVATSKIH AUTOHTONIH MANJINA

*Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca – ur. dr. Slaven Bačić,
Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2004 – 2006, svezak I-V*

Pred nama je peti svezak *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* u izdanju Hrvatskog akademskog društva iz Subotice, kojeg uređuje dr. Slaven Bačić. Svezak je to regionalnoga *Leksikona* – starosjedilačkoga hrvatskoga, danas manjinskoga naroda u novostvorenoj državi Srbiji, točnije, u sjevernoj staroj pokrajini Vojvodini – dakle, peti svezak u kojem su članci s početnim slovima C, Č i Ć. Raduje vijest iz Subotice da je i VI. svezak, sa stotinu i dvanaest (112) stranica teksta, u postupku tiskanja.

Imali li smisla u današnjem tehnološki globalnom i kulturološki globalizirajućem svijetu, usustavljivati nacionalna i regionalna saznanja o sebi? Komu su ona potrebna i zanimljiva? U oceanu dnevnopolitičkih i žuto-senzacionalističkih informacija, leksikonska i enciklopedijska izdanja – napose ova regionalna – doimaju se poput otočnih oaza mira. Ne samo da su nam ona potrebna kao visovi čovjekova dostojanstva, nego predstavljaju jednu od mogućnosti po kojoj postajemo subjekti u višeslojnim integrativnim, često nivelirajućim europskim procesima. Jedan je to od načina da ne pristanemo na sudbinu bezličnih amorfnih objekata, nemarom potopljenih u neprozirne dubine povijesti. Europska podunavska i potiska regija Bačka s višestoljetnim suživotom višenacionalnoga i višekonfesionalnoga stanovništva, nadživjela je šest državnih okvira, a svoju prepolovljenost živi i danas u dvjema državama; sedmoj – Srbiji, i osmoj – današnjoj Mađarskoj. Sudeći po povijesti Bačke, regije i narodi žilaviji su, životniji i otporniji od država, pa nije slučajno što europska politika sve češće proklamira regionalno povezivanje naroda i kultura. Stoga bi, europski usmjerena Hrvatska, pomnije trebala osluškiivati sve tiše hrvatske manjinske signale ometane srpskodržavnim političkim odlukama i prijedlozima o uvođenju npr. bunjevačkoga dijalektalnoga govora namjesto hrvatskoga jezika u školu, i najnovije, u Crkvu.

Ne mogu se naši sustavni propusti prema hrvatskoj manjini u Srbiji opravdavati njihovim lokalnim diobama. Ne može se i ne smije olako shvaćati politički tendenciozna

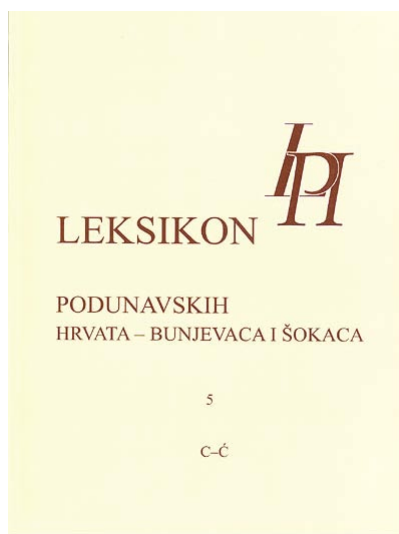
dioba na »Hrvate i Bunjevce«, kako bi se ove druge pri popisu stanovništva uvrštavalo među ostale, ili ih se proglašavalo »Srbima katoličke vere«. Spriječiti bi se dalo to i trebalo na visokoj državnoj tj. institucionalnoj razini, a zbog mladoga naraštaja, koji – usprkos poteškoćama – misli i stvara i na hrvatskom književnom jeziku, i na dijalektalnom govoru, te tako djelima uranja u korpus hrvatske znanosti, književnosti, kulture. U tom smislu obratimo pažnju i na brojke, koje nam zornije govore o vrijednosti ovoga *Leksikona*.

U prvih pet svezaka, na 341 stranici objavljena su 473 članka, među kojima je 220 biografija, glavninom znamenitih bunjevačkih i šokačkih Hrvata, ali i Mađara i Srba, koji su političkim, kulturnim ili književnim djelovanjem utjecali na Hrvate, bilo da su pisali o njima ili odlučivali o njihovim sudbinama. Biografije čine okosnicu ovoga *Leksikona*, napose onih osoba koje će zaobići opći i nacionalni leksikoni i enciklopedije, a značajne su za hrvatsku zajednicu na prekodunavskim prostorima.

Uz biografije, vrlo su zanimljivi članci o utjecajnim najčešće plemićkim obiteljima. Obradeno ih je do sada 15, pa vjerujem da će mnogi naši suzavičajnici, potaknuti znanstveno istraženim leksikonskim člancima, nastaviti s proučavanjem vlastitih obiteljskih stabala.

Što se pojmovlja tiče u prvih pet svezaka obrađeno ih je stotinu i jedanaest (111) među kojima su sve manje rabljene riječi, obiteljski i crkveni običaji koji se sve rjeđe žive, alati kojima se više ne radi, dječje igre – poput *cembule* – koje se više ne igraju.

Svakako je najzanimljiviji pojam **Bunjevci**, obrađen pod četverodijelnom natuknicom na dvadeset i tri stranice (23), a potpisuju je Slaven Bačić, Krešimir Bušić i Petar Vuković. U prvom su dijelu pod podnaslovom **Ime**, spomenute sve dosadašnje teorije

Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca – ur. dr. Slaven Bačić, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2004 – 2006, svezak V

o podrijetlu i imenu Bunjevaca, u drugom je dijelu obrađena **Povijest** [Bunjevaca] **do doseljenja u Podunavlje** i u **Podunavlju**, u trećem su nabrojena **Naselja** – koja su opisana, ili će dobiti opisana u posebnim natuknicama – i u četvrtom dijelu detaljno je i vrlo stručno obrađen **Govor** bačkih Bunjevaca. U *Leksikonu* je do sada opisano i pedeset i devet (59) lokaliteta, zemljopisnih područja i toponima, koji će se teško pronaći u općim leksikonima, a ovdje su uredno pospremljeni. Obradovala sam se članku **Blaškov križ**, pokraj kojega smo mi Subotičani stotinama puta prošli, prekrizili se, možda i šapnuli molitvicu Isusu krajputašu, a sad smo doznali da ga je 1843. dao podići plemić Blaško Manić.

Mjesto su u njemu našle i četrdeset i dvije (42) institucije i manifestacije, koje svjedoče o političkom i društvenom trenutku u kojem su nastale, živjele i ugasile se, ili poput nogometnoga kluba Bačka, žive danas svoju sto i petu (105.) godinu.

Zabilježeno je i dvadeset šest (26) periodičkih publikacija, koje su izlazile u obliku novina, časopisa, kalendara i zbornika, među njima i prvi satirično-humoristični list – *Bunjevačko žackalo*, izišlo u samo sedam (7) brojeva tijekom 1940. godine. *Huncutski* je »žackalo dvaput misečno«, a onda mu političke prilike slomile *žackalo*.

Svi članci popraćeni su iscrpnom literaturom, a svesci obogaćeni s dvjesto dvadeset šest (226) ilustracija među kojima su zemljopisne karte, fotografije osoba i predmeta, obiteljski grbovi, crteži, tabele. Sve u svemu – ozbiljan posao – kvalitetniji i stručniji iz sveščića u sveščić. *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* nedvojbeno je ulijevanje bunjevačko-šokačkih rukavaca u bogatu i cjelovitu hrvatsku leksikografsku maticu. Nije uljuđena pristojnost ako kažem da može biti uzorom i drugim regionalnim zajednicama u očuvanju vlastite kulturne baštine.

Summary

FROM THE LEXICOGRAPHY OF THE INDIGENOUS CROATIAN MINORITIES

The author presents the fifth volume of the *Lexicon of Danube River Region Croatians – Bunjevac & Šokac Croatians*, published by the Croatian Academic Society of Subotica and edited by Slaven Bačić, that covers the letters C, Č and Ć. The good news from Subotica is that the one hundred twelve-page volume VI is in print. The *Lexicon of Danube River Region Croatians – Bunjevac & Šokac Croatians* is without a doubt the flowing of the Bunjevac and Šokac tributaries into the rich and complete Croatian lexicographic mainstream.

Resúmen

DE LA LEXICOGRAFÍA DE LAS MINORÍAS AUTÓCTONAS CROATAS

La autora presenta el quinto tomo del „Léxico de los croatas de la cuenca del Danubio-Bunjevci y Šokci“. Dicho tomo, cuyos artículos abarcan los temas que comienzan con las letras C, Č y Ć, fue publicado por la Sociedad Académica Croata de Subotica, bajo la redacción general del dr. Slaven Bačić.

Hay más buenas noticias de Subotica: ya se encuentra en imprenta el sexto tomo del mismo léxico, de 112 (ciento doce) páginas. Sin duda, el „Léxico de los croatas de la cuenca del Danubio- Bunjevci y Šokci“ es como un afluente de los croatas de Vojvodina que aporta su caudal cultural a la rica e íntegra lexicografía croata.

Suzana Maršić

GRADIŠĆANSKI HRVATI U MAĐARSKOJ I HRVATI U SLOVAČKOJ

Jelić, Tomislav & Holjevac, Željko - Gradišćanski Hrvati u Mađarskoj i Hrvati u Slovačkoj, Budimpešta, Croatica, 298 str.

Znanstvena monografija pod naslovom **Gradišćanski Hrvati u Mađarskoj i Hrvati u Slovačkoj** autora dr. Tomislava Jelića i dr. Željka Holjevca, u nakladi vrsne mađarske *Croatice* iz Budimpešte, cjelovito je djelo koje se rasprostire na 298 stranica. Predmet znanstvene obrade autorskog tima bili su hrvatski etnički ogranci u zapadnoj Mađarskoj i oko Bratislave u Slovačkoj. Predmet je zahvaćena u širokom rasponu od 216 godina tj. između prvog i posljednjeg popisa stanovništva 1785. i 2001. koji danas teritorijalno pripadaju Europskoj uniji.

U prvom dijelu knjige obrađeni su Hrvati u zapadnoj Mađarskoj, a u drugom dijelu i Slovačkoj, oni koji danas žive na gradišćansko hrvatskom govornom području. To je područje nešto šire od teritorijalnog pojma suvremene austrijske pokrajine Gradišće. Ono, naime, obuhvaća i dijelove današnje zapadne Mađarske, kao i dijelove današnje Slovačke. Korijeni zajedništva tih krajeva na zapadnim rubovima Panonije kriju se u prošlosti kada su oni tvorili po mnogo čemu jedinstven prostor. U toj povijesnoj i geografskoj cjelini, koja se obično nazivala zapadnom Ugarskom, tradicionalno su živjeli austrijski Nijemci, Mađari, Slovaci i Hrvati. Među hrvatskim zajednicama, koje se susreću na tom prostoru s neprekinutim kontinuitetom od 16. stoljeća, oblikovale su se tijekom dugoga razdoblja zajedničkoga života osobite povijesne, kulturne, jezične, komunikacijske, mentalitetske i mnoge druge isprepletenosti i srodnosti. Danas nije sporno da su Hrvati u austrijskom Gradišću, jednako kao i oni u zapadnoj Mađarskoj i u Slovačkoj, prirodni ogranak hrvatskoga naroda, ali isto tako nije sporno ni to da su oni u mnogo čemu osebujan i posve samosvojan dio hrvatskoga nacionalnoga bića, nerazlučiv od životne zbilje zemalja na čijem tlu žive. Sada, kada su te tri srednjoeuropske zemlje (Austrija, Mađarska, Slovačka) okupljene u Europskoj uniji, Hrvati koji žive na njihovom dodirnom prostoru prirodno su upućeni jedni na druge, s time da

određeni diferencijalni razmak koji postoji među njima djeluje kao dodatni čimbenik njihova identiteta u složenom i slojevitom mozaiku sveukupne zbilje suvremenoga zapadno panonskoga svijeta.

Znanstveni aparat u vidu tabela, sažetaka, indeksa, literature, popisa izvora, fotografija jest kvalitetan i omogućuje lako pretraživanje povijesno zemljopisne studije o gradišćanskim Hrvatima u sve tri zemlje. Naime, potomci Hrvata koji su se još u 16. stoljeću doselili na područje tadašnje zapadne Ugarske žive danas u austrijskom Gradišću (Burgenland) i srodnim etničkim ograncima u zapadnoj Mađarskoj i oko Bratislave u Slovačkoj. (Hrvati u Moravskoj iseljeni su poslije Drugoga svjetskog rata iz svojih naselja i danas su rasuti širom svijeta, s tim da mnogi žive u Beču.)

Računa se da je seobom iz povijesnih hrvatskih zemalja prema zapadnoj Ugarskoj u 16. stoljeću bilo obuhvaćeno više od 100.000 ljudi, koji su se ondje nastanili u približno 200 naselja. Od toga je danas, prema službenim podacima, preostalo oko 18.000 Hrvata u Gradišću te oko 3.500 Hrvata u zapadnoj Mađarskoj i oko 500 Hrvata u bratislavskom kraju. Osim u približno 50 naselja u Gradišću, oni danas žive i u 14 naselja u zapadnoj Mađarskoj i u četiri naselja oko Bratislave. To su sljedeća naselja: Petrovo Selo, Hrvatske Šice, Gornji Četar, Narda, Temerje, Hrvatski Židan, Plajgor, Prisika, Unda, Koljnof, Vedešin, Umok, Kemija i Bizonja (u zapadnoj Mađarskoj), odnosno Čunovo, Hrvatski Jandrof, Devinsko Novo Selo i Hrvatski Grob (u Slovačkoj).

U upravnom pogledu naselja Petrovo Selo, Hrvatske Šice, Gornji Četar, Narda, Temerje, Hrvatski Židan, Plajgor i Prisika pripadaju mađarskoj Željeznoj županiji (Vas megye), naselja Unda, Koljnof, Vedešin, Umok, Kemija i Bizonja mađarskoj Jursko-mošonsko-šopronskoj županiji (Gyr-Moson-Sopron megye). Naselja Čunovo, Hrvatski Jandrof i Devinsko Novo Selo pripadaju okrugu Bratislava IV i V, a Hrvatski Grob okrugu Senec, a oba okruga pripadaju Bratislavskom kraju u Slovačkoj.

Glavni jezik u većini spomenutih naselja 1773. bio je hrvatski. U razdoblju između 1785. i 2001. udio Hrvata (prema materinskom jeziku) u ukupnom stanovništvu 14 naselja u dvjema spomenutim suvremenim zapadno mađarskim županijama bio je najveći 1890. sa 77%, a u ukupnom stanovništvu četiriju naselja oko Bratislave 1880. s 68,5%. Prema posljednjem popisu 2001. udio Hrvata prema naseljima bio je znatno manji, nego u ranijim popisima. Tako **Županija Vas** bilježi udio Hrvata: Petrovo Selo 58,5%, Hrvatske Šice 31,8%, Gornji Četar 20,0%, Narda 61,7%, Temerje 0%, Hrvatski Židan 38,1%, Plajgor, 30,7%, Prisika 37,7%; **Županija Győr-Moson-Sopron**: Unda 32,3%, Koljnof 46,6%, Vedešin 0,6%, Umok 0,6%, Kemija 7,3%, Bizonja 14,6%; dok **Bratislavski kraj**: Čunovo 16,2%, Hrvatski Jandrof 21,3%, Devinsko Novo Selo 0,6%, Hrvatski Grob 0,6%.

Valja se nadati da će se Hrvati u ovom dijelu Mađarske i Slovačke održati, posebice nakon ulaska Mađarske i Slovačke u Europsku uniju, čime granice među susjednim državama (Austrija, Mađarska, Slovačka) postaju otvorene te će i međusobna komunikacija Hrvata biti jednostavnija. Unutar Europske unije organizirana je raznolik

pomoć za očuvanje nacionalnih manjina te je za očekivati da će je Hrvati znati iskoristiti za svoje očuvanje i napredak.

Vrsnoća knjige počiva na terenskim istraživanjima Jelića i Holjevca te korištenju kvalitetnih arhivskih materijala i njihovoj ujednačenoj metodološkoj znanstvenoj valorizaciji i interpretaciji znanstvenih spoznaja vezanih uz predmet istraživanja odnosno gradišćansko hrvatsku problematiku u Mađarskoj i Slovačkoj. Knjiga se može čitati i kao putopisna proza jer je pisana metodom znanstvene naracije u kojoj do izražaja dolaze različite opservacije putopisne naravi. Te su putopisne opservacije utemeljene u isto vrijeme na znanstvenoj analizi suvremenih hrvatskih manjinskih naselja te njihovom prostornom i vremenskom konteksta s geografskog i povijesnog stajališta.

Jelić, Tomislav & Holjevac, Željko - Gradišćanski Hrvati u Mađarskoj i Hrvati u Slovačkoj, Budimpešta, Croatica, 298 str.

Summary

GRADIŠĆE CROATS IN HUNGARY AND CROATS IN SLOVAKIA

An expert monograph entitled **Gradišće Croats In Hungary & Croats In Slovakia** by Tomislav Jelić and Željko Holjevac, released by the excellent Budapest-based Hungarian publishing house *Croatica*, is an integral work of 298 pages. The focus of the research carried out by the team of authors are the branches of the Croatian ethnic corpus in western Hungary and around Bratislava in Slovakia. The topic is covered in a broad range of 216 years, i.e. between the first and latest censuses, of 1785 and 2001 respectively, that now form part of the territory of the European Union.

Resúmen

LOS CROATAS DE GRADIŠĆE (EN HUNGRÍA) Y LOS CROATAS EN ESLOVAQUIA

La monografía científica titulada *Los croatas de Gradišće en Hungría y los croatas en Eslovaquia*, de los autores dr. Tomislav Jelić y dr. Željko Holjevac, publicada por la renombrada casa editorial húngara Croatica de Budapest, constituye una obra completa cuyo texto se extiende a lo largo de 298 páginas.

Los autores han investigado minuciosamente las ramas étnicas croatas existentes en Hungría occidental y en los alrededores de Bratislava (en Eslovaquia). La monografía abarca un amplio período de 216 años, es decir el tiempo transcurrido entre el primer y último censo de la población (1785-2001) que actualmente pertenece territorialmente a la Unión Europea.

Drago Šaravanja

PALADINA RATNA PROZA

Palada, Goran – Love, War & Tears, Vlastita naklada. 2005. 219 str.

Roman *Love, War & Tears* (Ljubav, rat i suze) Gorana Palade objavila je izdavačka kuća Trafford Publishing u Victoriji, BC. Kanada 2005. Autor je ranije objavio dva ljubavna romana: *Carmen my love* i *Born again* (Karmen ljubavi moja i Ponovno rođen) koji su, kako je otisnuto na koricama, bili uspješnice u Hrvatskoj. Roman *Love, War & Tears* prevele su na engleski Nadia Profuzić i Julie Mahone. Nema dvojbe da se radi o autobiografskome djelu. Radnja romana počinje u predvečerje srpske agresije na Hrvatsku, završava sredinom 1996. Glavni junak je Mario, novinar iz Trogira, sin umirovljenoga generala JNA, Ivana Matovine, koji u prvoj polovini romana kotira kao čovjek na kojega hrvatski otpor u začetku ozbiljno računa. Zapravo, cijela se obitelj Matovina na neki način provlači kroz djelo kao čimbenik koji oslikava obiteljsku i rodoljubnu dušu hrvatskoga čovjeka u miru i ratu. Ali tu je i novinarka iz Australije koja ljepotom svojega tijela unosi nered u osjećajne aparature glavnoga junaka Marija – i njegove šire obitelji. Nju je olako doživjeti kao osobu koja popunjava prazninu u mjestu i prostoru koja nastaje nakon što moždani udar prisiljava generala Ivana Matovinu na povlačenje s pozornice aktivnih stanja. Usmeno priopćenje kaže kako je prvotna namjena Paladina romana da riječju udovolji potrebama znatiželjnoga i neupućenoga anglosaksonskoga čitatelja, da ga naime, upozna s problemima na hrvatskim prostorima, koji su izravni uzročnici ratnih strahota koje smo posvjedočili. Ako je suditi s povijesnoga, političkoga, prostornoga i vremenskoga, ali i s aspekta prevoditeljske tehnike, u tome nije uspio. Kažimo da je i prijevod trebalo lektorirati, što ne umanjuje sposobnosti prevoditeljica koje ne moraju imati sluha za umjetničku riječ, a i pravila igre tako nalažu, tim više, što engleski govorni svijet ne trpi anomalija u svojoj pisanoj riječi, bez obzira na okolnosti i razloge koji ih uzrokuju. Više od toga, nameće se i slutnja da roman nije pisan na hrvatskome nego na neizgrađenome engleskome jeziku, kako prevođenja nije bilo, kako su imena prevoditeljica fiktivna. Tvrdnja kako je moguće pisati samo na jeziku na kojem se sanja u Paladinu je romanu našla zagovornika i potvrdu. Ali kad bi sve stalo

na tome. Rečeno je da je Goran Palada objavio dva ljubavna romana u Hrvatskoj, da su obadva bili uspješnice. Tu tvrdnju ne možemo osporavati, tim više, što se autor i u *Love, War & Tears* oslikava u najboljemu izdanju baš onda kad naraciju svodi na ljubavnu scenu. Ali kad s nje sleti na ratne događaje, koji to zapravo i nisu, i prolijevanje suza, kojih nema više nego ih ima i u svakodnevicu običnih smrtnika, pomni čitatelj osjeća kao da je sletio na stranputicu s koje se više nije lako vratiti na terene slatkih zbivanja. Nemoguće je napisati dobar povijesni/ratni roman bez predanoga istraživanja i velike želje da se sva događanja u njemu iskažu u slikama prihvatljivih viđenja. «Uostalom, pisanje nije gledanje, nego viđenje», kaže Ivo Frangeš. Viđenje je predočenje koje teče ispod autorova pera i ostaje, uz vizualne slike, još i kao zabilježena i opipljiva stvarnost. Gledanje može biti stvarno i nestvarno. U odsutnosti duha, svako je gledanje iluzorno i nestvarno.

Što se tiče Paladina romana, osim u ljubavnim «okršajima» između Maria i prelijepe Susanne, stvarno viđenje ne postoji. Zato što autor nije utrošio vrijeme i uložio trud kako bi svoju istraživačku zadaću obavio dokraja. Štoviše, dobiva se dojam kako se autor nije ni trudio doći do podataka: povijesnih, političkih, kulturnih i bilo kojih drugih, da dovoljno ne poznaje ni hrvatsku ni srpsku, prema tome ni jugoslavensku povijest, a bez njih, kao stvarne građe, bolje nije ni mogao. Drugim riječima kazano, nemoguće je stvoriti stvarnu sliku pred očima čitatelja pričom povijesnoga naboja u kojoj nema ni povijesti ni povijesnih likova. Roman *Love, War & Tears* spada zato u red onih naracija kojima se prvotna namijenjenost pretvorila u nešto drugo. U Paladinu romanu, usprkos navedenim zadacima, kao primarnim vrijednostima, osim obitelji Matovina i Susanne Goodin, jedva da ima drugih aktera koje bismo prepoznali u slikama zbivanja, kamoli u imenima i prezimenima. To je nepojmljivo tim više što se radnja romana događa baš u vrijeme koje je obilježeno imenima ljudi i političkih stranaka, imenima bitaka i događaja, intrigama Istoka i Zapada, stvaranjima i razgrađivanjima, svim i svačim dizajniranim da borbu hrvatskoga naroda svede na puki san i na napore koji ne mogu uroditi plodom. Štoviše, urodili bi stvaranjem velike Srbije, snom, koji se samo dva-tri puta polusramežljivo javlja u cijeloj priči. Stoga je nemoguće zamisliti roman, koji ima zadatak podnošenja računa o zbivanjima na hrvatskim i jugoslavenskim prostorima, od 1990. do 1996., u kome glavni akteri ne bi bili dr. Franjo Tuđman, predsjednik Hrvatske i HDZ-a na jednoj strani te Slobodan Milošević, predsjednik Srbije na drugoj. Štoviše, ni sijaset sudionika u povijesnim zbivanjima toga vremena nijedan podnositelj računa ne bi mogao zaobići šutke. Paladin povijesni podnesak u romanopisnoj verziji, pustoš je u kojoj struje pustinjski vjetrovi, koji niti jedanput ne prerastaju u oluju vrijednu spomena.

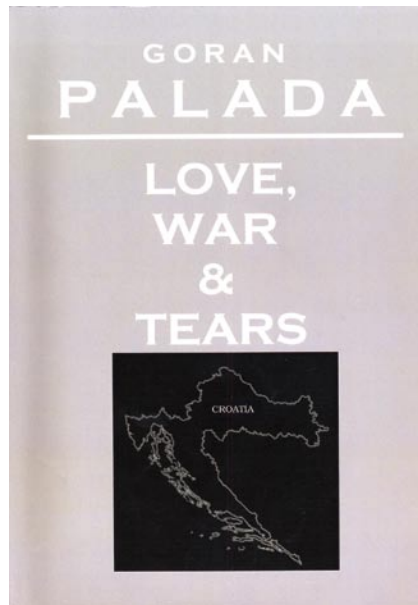
Ako nam je govoriti o Paladinu romanu kao ljubavnoj priči koju uokviruje trokut Mario Matovina, njegova supruga Deni i Susanne Goodin, a ljubav je i u samome naslovu apostrofirana kao glavni motiv radnje, govoriti nam je o gradivu na raspolaganju iz koga se uistinu mogao sačiniti roman za pamćenje. U tom smislu, roman se mogao

nazvati i Ljubav u ratu, što bi obvezu prema povijesnom i ratnom, (da o istinama i ne govorimo) svelo na apsolutni minimum, što ne znači da bi pomni čitatelj bio manje obaviješten nego stvarno jest.

«Jesi li ikad požalio što si me oženio, Mario?», rečenica je kojom roman počinje, koja zorno ukazuje da će nas Ljubav voditi od početka do kraja. «Nikad, nikad, ljubavi moja. Nikad takva pomisao nije uznemirila moju dušu. Ti si uvijek bila i ostala moja jedina dušica, moja velika ljubav.» Ovakve i slične ispovijedi ljubavi, odanosti i vjernosti, vode nas kroz cijelu naraciju. Ni opis ljubavnoga čina između njih dvoje nije izostao. Cijelim trajanjem, samo što iskre ne frcaju, iako je iza njih vrijeme u kojem su svijet ugledala njihova dva sinčića i jedna kćerka.

Na samome početku opisuje se nestanak Ivana Matovine. Mario ga traži. Dok jednom zgodom liječi umor u gostionici, čuje glas koji kaže: «General vam šalje svoje pozdrave:» «Gdje je moj otac?» «S nama je, mi smo Hrvatska vojska.» Uistinu nevjerovatna priča, zapravo otmica. U planovima Hrvatske vojske general Matovina ima savjetodavnu ulogu. Ni riječi o tome kakvu. Kasnije, nakon povratka kući, general ispovijeda sinu svoje razloge zbog kojih surađuje s Hrvatskom vojskom u «podzemlju».

«Ja sam stvarao JNA... ali ne vojsku kakva je ova: jadna, bezvrijedna i krvožedna.» Svaki je komentar ovdje suvišan. U isto vrijeme, u redakciji splitskih novina, za koje Mario radi, stvara se krizni stožer. U koje svrhe, to nije rečeno. Ni uloga koju je kasnije imao u ratu nije razjašnjena. Palada kao da ima razloga zbunjivati čitatelja, kao pripovjedač koji prekida rečenice na pol puta. Mario Matovina ne piše samo za splitske

Palada, Goran – Love, War & Tears, Vlastita naklada. 2005. 219 str.

novine, nego i za australski *The Australian*. Susanne Goodin, kći Rolfa Rifkina, urednika tih novina, dolazi u Split kako bi s lica mjesta izvještavala za svoje čitatelje o zbivanjima na hrvatskom tlu. Mario je dočekuje na aerodromu i smješta u hotel. S njezinim dolaskom njegova ljubav za Deni isparava u maštanjima o lijepoj strankinji. «Bludne su misli ušetale u moj um. Želio sam povesti Sue u krevet, milovati njezino prelijepo tijelo.» Maštanja o Susanne posve su ovladala njegovim bićem. Kao tat je ušetao u njezinu sobu. Zatekao ju je kako gola izlazi iz kupaonice. Crta nedozvoljivosti prekoračena je. Savjest ga peče. Svoju nevjeru ispovijeda svojoj Deni. Ona mu, onako ležerno i bez uzrujanosti, sve oprašta. Čak ga i savjetuje kako sve to može nadvladati samoodricanjem. Uistinu nesvakidašnja, do kraja, obitelji i mužu, odana žena. U nastavku slijedi površni opis paljenja i razaranja Kijeva, kasnije i Vrlike u koju ga urednik šalje kao ratnoga dopisnika. I Susanne tamo iskrsava, ispovijeda Mariju da i u njoj teče hrvatska krv, da joj je prababa bila Hrvatica iz okolice Makarske. Na terenu je veliki broj boraca Zbora narodne garde koja djeluje uplašeno i zbunjeno, a sva se opasnost svodi na srpsku barikadu ispod nekog brdašca, koju bi, kako je opisivanjem dočarano, mogao uništiti i jedan termopilski kamen u spustu niz njega. Napuštajući teren, Mario u svomu automobilu vozi i neke Srbe koji bježe od «svojih». Susanne se čudi i pita: «Tko je kriv za sve ovo što se događa?» «Oni koji su došli iz Srbije, koji žele veliku Srbiju», odgovara Mario. U Paladinim opisivanjima Srbi i Hrvati u Hrvatskoj su podjednako dobri. Nesuglasica među njima kao da i nema, osim u šturim riječima, koje nisu «viđenje» – ni stvarno gledanje...

Napuštajući vrlički teren, bez vidno obavljena posla, Mario se premješta u Ploče. Ideja mu je ušetati u Dubrovnik kako bi posvjedočio stanje u njemu. Susanne je na putu u Vukovar. Stigla je u Nuštar, dalje nije mogla. To je sve što Palada nudi čitatelju u podnesku. Naravno, Mario i Susanne se, u slučajnim okolnostima, opet sreću u Pločama. Olako nagovaraju Miju, Marijeva prijatelja da ih prebaci u Dubrovnik. Čamcima stižu u Gruž u noći. Nikakva opisa rata, gruvanja topova, štekantja strojnica, razaranja... Mario pada pokošen, samo onako, kao da ga je neki neprijateljski raspoložen olimpijski moćnik uzeo na svoj tihi nišan. Ruka mu je teško ranjena. Liječnik zaključuje da ga hitno moraju prevesti u Split, gdje mu školski prijatelj Boris, ortoped, inače dobroćudni Srbin, amputira ruku. Susanne preživljava pobačaj Marijeva djeteta i vraća se u Australiju. Zadnje dvije stranice gotovo sigurno su najzanimljivije i najdirljivije. «U lipnju 1996. u Frankfurtu je umrla Susanne Goodin. U to sam vrijeme prebivao u Berlinu. Moja me supruga Helen zamolila da hitno odem u Frankfurt gdje me čeka Susanne u klinici «San Bernardo». Susanne je umrla u njegovu naručju. «Uruči moju ljubav Mariju», bile su joj posljednje riječi. Mrtvo joj je tijelo preneseno u Hrvatsku, i po njenoj želji, pokopano na groblju u Igranima nedaleko Makarske.

Iz završnih je riječi moguće zaključiti da je neimenovani putnik autor, koji bi, kad već ima smisla za ljubavne «zgode», na njima trebao graditi vertikalnu svoje umjetničke riječi.

Summary

PALADA'S WAR PROSE

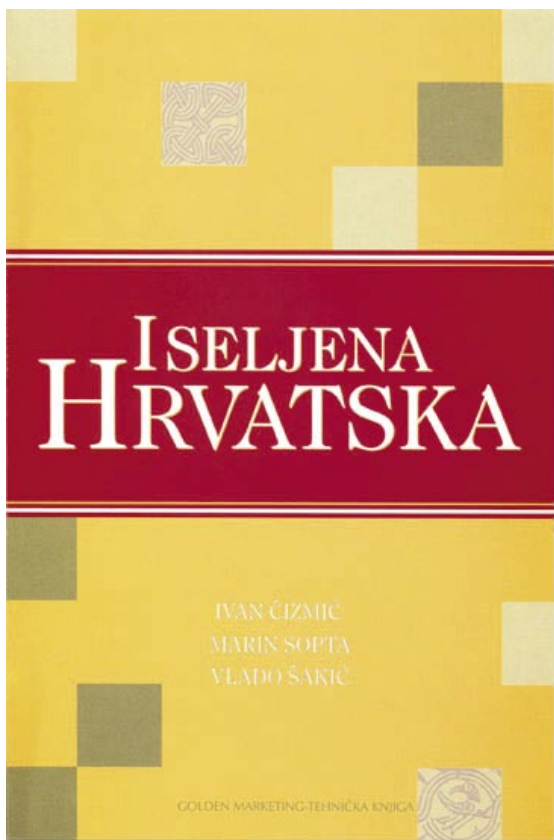
Goran Palada's novel *Love, War & Tears* was released by Trafford Publishing in Victoria, BC, Canada in 2005. The author has previously released two love novels: *Carmen My Love* and *Born Again* that were, as is noted on the books' covers, hits in Croatia. The novel *Love, War & Tears* was translated into English by Nadia Profuzić and Julie Mahone. There is no doubt that this is an autobiographical work. The events of the novel start on the eve of the Serbian aggression against Croatia and close in mid-1996.

Resúmen

LA PROSA BÉLICA DE GORAN PALADA

La novela *Love, War & Tears* (Amor, guerra y lágrimas) de Goran Palada ha sido publicada por la editorial *Trafford Publishing* de Victoria B.C., Canadá 2005. Anteriormente, el autor ya había publicado dos novelas de amor: *Carmen my love* (Carmen, mi amor) y *Born again* (Nacido de nuevo) que, tal como está impreso en las tapas, tuvieron mucho éxito en Croacia.

La novela *Love, War & Tears* fue traducida al inglés por Nadia Profuzić y Julie Mahone. No cabe duda de que se trata de una obra autobiográfica. La acción de la novela comienza en vísperas de la agresión serbia contra Croacia y termina a mediados del año 1996.

Čizmić, Ivan; Sopta, Marin; Šakić, Vlado – **Iseljena Hrvatska**, Golden marketing-Tehnička knjiga & Institut za društvena istraživanja *Ivo Pilar*, Zagreb, 2005, 504 str. Izvrsna knjiga koja nastoji sustavno i u sažetu obliku izložiti, redosljedom iseljavanja po zemljama, od 15. stoljeća naovamo ukupnost znanja o našem iseljeništvu te prikazati jezgrovito sve bitne činjenice iz svih područja ljudske djelatnosti s dokumentarnim fotografijama, kartografskim i tabelarnim prikazima.

Narudžbe pošaljite na:

GOLDEN MARKETING-TEHNIČKA KNJIGA

Jurišićeva 10

10 000 Zagreb, Hrvatska

tel.: 01 4810 820

faks: 01 4810 821

e-mail: gmtk@gmtk.net

web: www.gmtk.net

Cijena knjige: 600 kn

Čitate li časopis

“MATICA”

Uredništvo i ravnateljstvo: **Hrvatska matica iseljenika**

Trg Stjepana Radića 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska

tel: (3851) 6115-116, faks: (3851) 6111-522

www.matis.hr e-mail: matica@matis.hr

Poštovani čitatelji,

Svima koji su obnovili pretplatu na Hrvatski iseljenički zbornik najsrdačnije zahvaljujemo. Pokažite svojim prijateljima Hrvatski iseljenički zbornik u nadi da će postati naši čitatelji i suradnici! Tekstove s temama vezanim uz hrvatsko iseljeništvo primamo do 1. rujna 2007. na hrvatskome, engleskome i španjolskome jeziku.

HRVATSKA MATICA ISELJENIKA/CROATIAN HOMELAND FOUNDATION
Trg S. Radića 3, 10000 Zagreb, CROATIA tel.: 385-1-611-5116, fax: 385-1-6111-522

**PRETPLATA NA HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK/
SUBSCRIPTION TO CROATIAN EMIGRANT ALMANAC**

Ime i prezime/Name and surname: _____

Adresa(ulica i broj)/Adress: _____

Grad/City: _____ Država/State: _____

Poš. Broj/Zip code: _____ Tel: _____ Fax: _____

E-mail: _____ Datum/Date: _____

Godišnja pretplata/Yearly Subscription: _____

GODIŠNJA PRETPLATA/YEARLY SUBSCRIPTION RATE
«CROATIAN EMIGRANT ALMANAC»
15 USD, 20 CAD, 20 AUD, 10 EUR, 80 kn

Potpis/Signature: _____

(pretplatnik/subscriber)

SADRŽAJ

Predgovor	5
-----------------	---

ZNACI VREMENA

Ivan Čizmić, Marin Sopta i Vlado Šakić: Nacionalni, kulturni i socijalni identitet iseljene Hrvatske	11
Tuga Tarle: Izvandomovinski duhopis	27
Ljubomir Antić: Izazovi integracije	39

BAŠTINA

Jagoda Zamoda: Morske orgulje	47
Suad Ahmetović: Jubilej Rabljaninova zvona	53
Mladen Vuković: Omiški festival – riznica glazbene baštine	58
Ivana Rora: U domovinskoj kolijevci klapske pjesme	65

MOSTOVI

Mile Maslač: Književni opus Malkice Dugeč	73
Grozdana Cvitan: Lirska proza hrvatsko-argentinske spisateljice	79
Željka Lovrenčić: Peruanska književnica hrvatskoga podrijetla	83
Nevenka Nekić: Indijanske priče čileanskoga Hrvata	87
Sanja Vulić: Djelatnost NIU Hrvatska riječ – nakladničkoga poduzeća Hrvata u Srbiji	95
Vinko Grubišić: Trideset godina hrvatskoga jezika u srednjim školama Ontarija	105

KROATISTIČKI OBZORI

August Kovačec: Hrvatski jezik i Europa	113
Marko Samardžija: Asimilacija i jezična raznolikost Hrvata u Mađarskoj	123
Ernest Barić: O jeziku manjinskih medija u Mađarskoj	129
Sanja Suto: Afirmacija hrvatskoga jezika i kulture u svijetu	137

DIJASPORA

Vanda Boras-Podravac: Iz suvremene povijesti hrvatske zajednice u Australiji	145
Ivan Čizmić: Hrvatska ambasada u Canberri 1977.-1979.	189
Rebeka Mesarić Žabčić i Nenad Pokos: Pogledi mlade generacije australskih Hrvata na život iseljenika	197
Nicholas Tsoutas: Naivna slikarica koja je zadivila svijet	203
Spomenka Štimec: Groblje Carlton u Melbourneu	211
Dragutin Knežević: Hrvati u Saveznoj Republici Njemačkoj	217
Vesna Kukavica: Hrvatski časopisi i knjige izvan Hrvatske	231
Ivica Košak: Njemački časopis zagrebačkih sveučilištaraca	239
Stjepan Šulek: Kulturna emigracija odigrala je značajnu ulogu za Hrvatsku	253
Suzana Maršić: Fraternalizam američkih Hrvata u službi identiteta	259
Eduardo R. Antonich: Hrvatska nazočnost u Urugvaju	265
Kuzma Petrić: Iseljavanje iz Veloga Grablja na otoku Hvaru	273

DUHOVNOST

Anton Šuljić: Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti	289
Đuro Franković: Ivan Petreš - duhovni i kulturni preporoditelj	297
Matija Maša Vekić: Filip Vezdin - utemeljitelj europske indologije	303

ZNANOST

Vladimir Paar: Čovjek koji je osvjetlio svijet	311
Ivica Košak: Znanstveni prinos gospodarstvenih stručnjaka izvan domovine	321
Željka Lovrenčić: Čileansko - hrvatski znanstvenici	331

NOVE KNJIGE

Srećko Lipovčan: Hrvati u Vojvodini danas	339
Jasna Ivančić: Iz leksikografije hrvatskih autohtonih manjina	345
Suzana Maršić: Gradišćanski Hrvati u Mađarskoj i Hrvati u Slovačkoj	349
Drago Šaravanja: Paladina ratna proza	353

CONTENTS

Introduction	5
--------------------	---

SIGNS OF THE TIMES

Ivan Čizmić, Marin Sopta & Vlado Šakić: The National, Cultural And Social Identity Of Emigrant Croatia	11
Tuga Tarle: Expatriate Spiritualogue	27
Ljubomir Antić: The Challenges Of Integration	39

HERITAGE

Jagoda Zamoda: Sea Organ	47
Suad Ahmetović: Jubilee For John Of Rab's Bell	53
Mladen Vuković: The Omiš Festival – A Treasury Of Musical Heritage	58
Ivana Rora: In The Native Cradle Of The Klapa	65

BRIDGES

Mile Maslač: The Literary Works Of Malkica Dugeč	73
Grozdana Cvitan: The Lyric Prose Of A Croatian-Argentinian Writer	79
Željka Lovrenčić: A Peruvian Writer Of Croatian Extraction	83
Nevenka Nekić: The Indian Tales Of A Chilean Croat	87
Sanja Vulić: The Activity Of The Hrvatska Riječ Newspaper & Publishing Institute – The Publishing House Of Croatians In Serbia	95
Vinko Grubišić: Thirty Years Of The Croatian Language In The Secondary Schools of Ontario	105

CROATIAN PHILOLOGICAL HORIZONS

August Kovačec: The Croatian Language & Europe	113
Marko Samardžija: Assimilation And Linguistic Diversity Among Croatians In Hungary	123
Ernest Barić: On The Language Of The Minority Media In Hungary	129
Sanja Suto: The Global Affirmation Of The Croatian Language And Culture	137

DIASPORA

Vanda Boras Podravac: From The Modern History Of The Croatian Community In Australia	145
Ivan Čizmić: The Croatian Embassy In Canberra 1977-1979	189
Rebeka Mesarić Žabčić & Nenad Pokos: The Views Of The Younger Generation Of Australian Croats On Emigrant Life	197
Nicholas Tsoutas: A Naive Art Painter That Has Astonished The World	203
Spomenka Štimec: Carlton Cemetery in Melbourne	211
Dragutin Knežević: Croats In The Federal Republic Of Germany	217
Vesna Kukavica: Croatian Magazines And Books Abroad	231
Ivica Košak: A German Magazine By Zagreb University Students	239
Stjepan Sulek: The Cultural Emigration Played A Great Role For Croatia	253
Suzana Maršić: Fraternalism Among American Croats In The Service Of Identity	259
Eduardo R. Antonich: The Croatian Presence in Uruguay	265
Kuzma Petrić: Emigration From Hvar's Velo Grablje	273

SPIRITUALITY

Anton Šuljić: The First Five Centuries Of Croatian Art	289
Duro Franković: Ivan Petreš – Spiritual And Cultural Reformer	297
Matija Maša Vekić: Filip Vezdin – The Founder Of European Indology	303

SCIENCE

Vladimir Paar: The Man Who Lit The World	311
Ivica Košak: The Economy In Research Works By Croatian Emigrants	321
Željka Lovrenčić: Chilean-Croatian Scientists	331

NEW BOOKS

Srećko Lipovčan: Croats In Vojvodina Today	339
Jasna Ivančić: From The Lexicography Of The Indigenous Croatian Minorities	345
Suzana Maršić: Gradišće Croats In Hungary & Croats In Slovakia	349
Drago Šaravanja: Palada's Contribution To War Prose	353

CONTENIDO

Introducción	5
--------------------	---

LOS SIGNOS DEL TIEMPO

Ivan Čizmić, Marin Sopta, Vlado Šakić: Identidad nacional, cultural y social de la emigración croata	11
Tuga Tarle: Apuntes acerca de los expatriados	27
Ljubomir Antić: Los desafíos de la integración	39

HERENCIA CULTURAL

Jagoda Zamoda: El órgano marino	47
Suad Ahmetović: Año jubilar de la campana de Ivan Rabljanin	53
Mladen Vuković: Festival de Omiš -tesoro del patrimonio musical croata	58
Ivana Rora: En la cuna del canto de las klapas dalmatas	65

PUENTES

Mile Maslač: Obra literaria de Malkica Dugeč	73
Grozdana Cvitan: Prosa lírica de una literata croato-argentina	79
Željka Lovrenčić: Escritora peruana de origen croata	83
Nevenka Nekić: Cuentos indios de un escritor chileno-croata	87
Sanja Vulić: Actividad del Instituto periodístico-editorial de los croatas en Serbia	95
Vinko Grubišić: Treinta años de enseñanza de idioma croata en las escuelas secundarias de Ontario	105

HORIZONTES CROATÍSTICOS

August Kovačec: El idioma croata y Europa	113
Marko Samardžija: La asimilación y la diversidad lingüística de los croatas en Hungría	123
Ernest Barić: Acerca del idioma empleado por los medios croatas en Hungría	129
Sanja Suto: Afirmación del idioma y de la cultura croata en el mundo	137

DIÁSPORA

Vanda Boras Podravac: De la historia de la comunidad croata en Australia	145
Ivan Čizmić: Embajada croata en Camberra 1977-1979	189
Rebeka Mesarić Žabčić, Nenad Pokos: Opiniones de jóvenes croato-australianos sobre la vida de los emigrantes	197
Nicholas Tsoutas: La pintora naïf que maravilló al mundo	203
Spomenka Štimec: El cementerio Carlton de Melbourne	211
Dragutin Knežević: Los croatas en la República Federal de Alemania	217
Vesna Kukavica: Revistas y libros croatas contemporáneos en el extranjero	231
Ivica Košak: Revista alemana de los universitarios de Zagreb	239
Stjepan Šulek: Los emigrantes cultos han desempeñado un papel importante en la liberación de Croacia	253
Suzana Maršić: Fraternalismo de los croatas americanos al servicio de la identidad	259
Eduardo R. Antonich: La presencia croata en Uruguay	265
Kuzma Petrić: Migración de Velo Grablje	273

ESPIRITUALIDAD

Anton Šuljić: Los primeros cinco siglos de arte croata	289
Đuro Franković: Ivan Petreš - Renovador espiritual y cultural	297
Matija Maša Vekić: Filip Vezdin - Fundador de la indología europea	303

CIENCIA

Vladimir Paar: El hombre que ha iluminado al mundo	311
Ivica Košak: Aporte científico de emigrantes croatas expertos en economía	321
Željka Lovrenčić: Científicos chileno-croatas	331

NUEVAS PUBLICACIONES

Srećko Lipovčan: Los croatas de Vojvodina hoy en día	339
Jasna Ivančić: De la lexicografía de las minorías autóctonas croatas	345
Suzana Maršić: Los croatas de Gradišće (en Hungría) y los croatas en Eslovaquia	349
Drago Šaravanja: La prosa bélica de Goran Palada	353

ISBN 953-6525-42-9

9 789536 452542 3